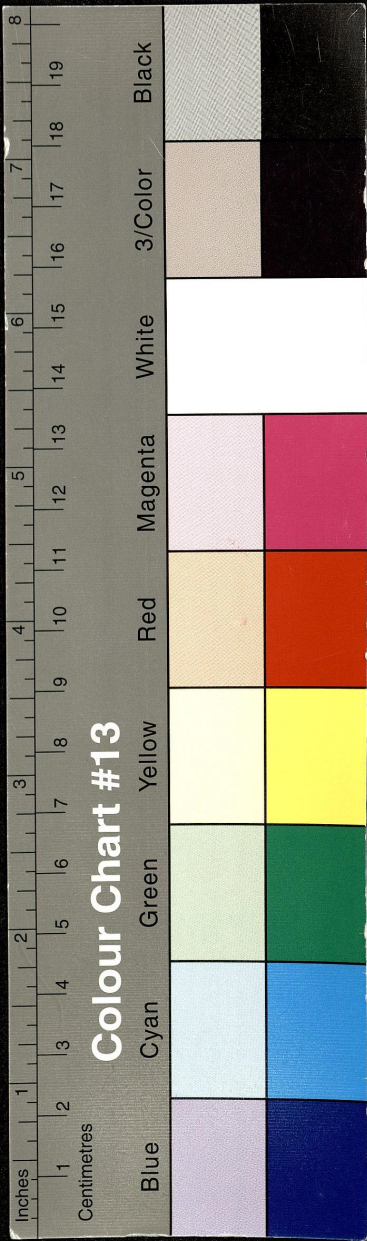

R53
559

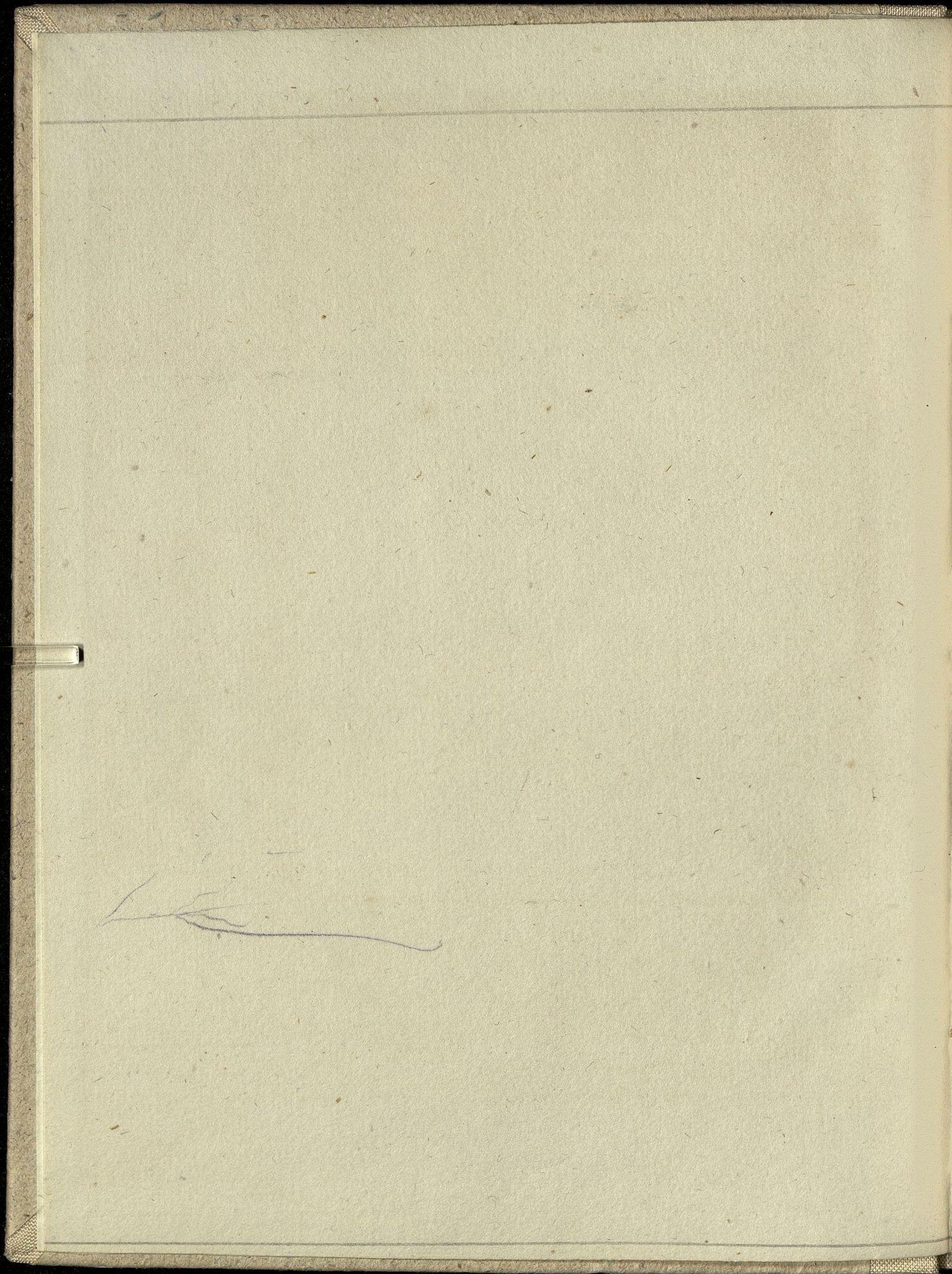

Museum für deutsche Geschichte

Inv.-Nr.: D. 52/2313

120.-

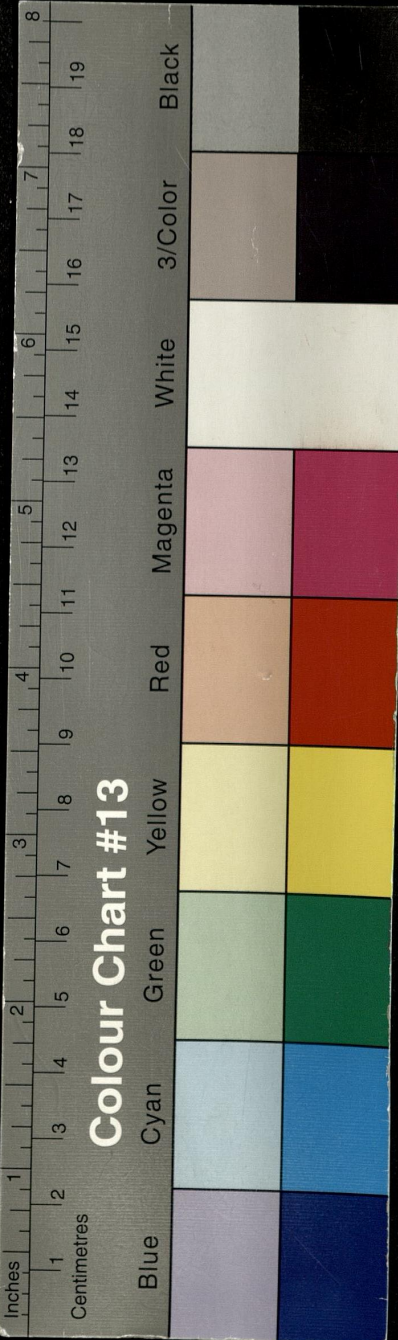
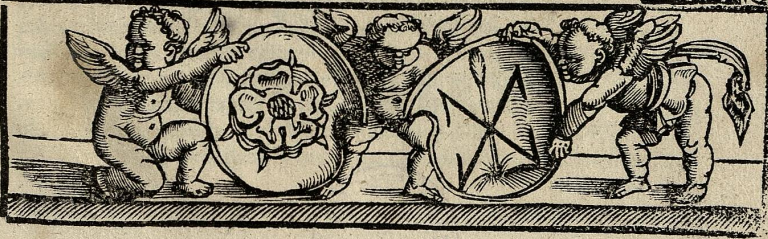
57

Opusculum de amicitia

Prinēs quid amicitia vera et perfecta: quomodo comparet et seruetur: et quid ficta/vel ficta/aut simulata amicitia. Quis amicus verus: quis fictus: qui sunt eligendi: qui abiciendi: et quomodo se quis erga amicos habere debeat.

AD LECTOREM

Lege lector optime: & verum amicū agnosces: quo nil melius/nil iu-
cūdius/nil suauius/nil honestius/nil vtilius:nil deniq; optatius. Et quod
magis est amplectēdum in hac vmbatili & instabili vita: quæ curatū
& sollicitudinū plena est. Malum v̄o & fictum experieris: quo nil in hu-
mana vita peius: nil perniciosius & detestabilius/magisq; cauēdū. Rem-
testantur philosophi/poetæ/oratores/ecclesiastici proceres & theologi
illustres/& sacre litere: vt tibi patefcit lectori: liquidoq; p̄spicies.

IOANNIS PIMICIANI PRESBITERI AVG.

Lectori

Q̄ sit amicicię vis magna/atq; vnica rebus
Humanis custos: plurima scripta docent
Darius zopirum babylonis pretulit olim
Centenis: quoniam fidus amicus erat
Elegit Xerxes Demeratum e millibus vnum
Q̄ bona pro Creso verba Solonis erant
At pius Aeneas nimium dilexit Achaten
Hirtacides Nisum: Theſea Pyriſthous
Patroclus ad Troiam socijs dum pugnat in armis
Fortiter: Hectorea concidit ip̄e manu
Magnus Alexander potuit Calisthene flecti
A quo non grauius se monitum esse tulit
Quid memorem multis priscorum exempla virorum
Quos bonus in socios concelebrauit amor
Aufer amiciciā miseris mortalibus vnam
Te bona de medio cuncta tulisse puta
Ergo quisquis eris verum qui noscere amicum
Percupis a falso: & quis simulator amet
Pellege: quem studio collegit/& ordine librum
Altenstaig: & tu doctus amator eris.

G 5 - 16. 24.

R 53 / 559

REVERENDO IN CHRITO PATRI ET DOMINO
Leonardo abbati in ottēburen: dño suo colendissimo Ioan-
nes Altenstaig. S. P. D. seq; cōmendat

Cum memoria repetimus: domine Leonarde pater abbas optime/
priscorū virorū: & excellentiū: & p̄clarissimorū egregia facta/ingenia/
scripta/ & gesta laudabilia: le cōtādōq; p̄currimus eorundē vitas: mores
q̄: & studia optima: Inuenim⁹ eos nunq; vel rarissime ociosos fuisse. sed
semper quippiā vel legisse/ v̄l audisse/ aut scripsisse/ siue excogitasse/ egis-
se aut aliquid effecisse. Quo quidem non obscure admonemur/ & oci-
um a viris illustribus/ p̄stantibus & grauib; esse admodum alienum
Qd̄q; ex literarū monumentis plurimū/ & vtilitatis/ & iucunditatis ho-
minibus provenire solet. Cum em̄ ad duo nos natura genuerit/ vt te pa-
trem sapientē nō fugere arbitror: & restat hoc Aristoteles: ad intelligen-
dū. s. & agendū. siue agamus aliquid laude dignū siue circa veri inquisi-
tionē p̄spicientiāq; versetur/ ociosi p̄fecto: si naturā optimā recte viuē-
di ducem/ vel rationē sequi velimus/ neq; possumus neq; debemus. Q̄
si quandoq; a rebus gerēdis vacamus. Remittēdi em̄ interdū & leuandi
sunt labores corporis: & p̄ requiē corpis membra sunt reficiēda. Sed qd̄
honestius nobis iucundiusq; negociū in tanto ocio offerri queat q̄ stu-
dium literarum atq; doctrinē: credo & opinor nullum posse inueniri/
quo generosi animi & elati excitantur/ & ex hoc ad res magnas & p̄-
claras impelluntur: melioresq; multo fiunt. Ad quod studiū philosophi-
cum etiam theologicum iam pridem me cōtulī: in quo etiam diu versa-
tus sum: in eoq; me exerceo/ ne ociosus maneam. Ex quo ocio quid ma-
li eueniat literis cōsequi nō licet. In quo studio si p̄feci deo optimo maxi-
mo gr̄as ago: sine q̄ meū agere nullū. Et quæ accepi (Quid em̄ habes in-
quit Tharsensis/ qd̄ nō accepisti) ceteris cōcabo. Nō em̄ nobis solū nati
sumus: sed alijs etiā quos iuuare possum⁹ & p̄desse. Quo fit vt opusculū
de amicicia scribere p̄posuerim: & qd̄ dei gratia absolui: qd̄ ex multorū
literis/ gestis & laboribus didicerim: nō ad ocium/ sed ad negocium nos
esse natos. Nec ab re de amicicia quicq; literis p̄dere volui. Quippe q̄ in-
tellexerā ex viris egregie eruditis & ex eorū scriptis/ amiciciā esse rem ad-
modū p̄ciosam/ & vix quicq; magis expetendū: q̄ qui caruerit/ vitā nō
iucundā nec gratā (etiā si om̄ia possideret alia) habere poterit. Et vt alios
omittā/ paucos refero: qui amiciciā & amicos laudāt & extollūt. Hinc sa-
piēs ait. Nec est res validior vel efficacior vulneribus n̄ris q̄ habere q̄ oī
incōmodo occurrat cōpatiēs: oī cōmodo occurrat cōgratulās. Hac ami-
cicia teste Aug. nihil sancti⁹ appetit⁹: nihil q̄rit vtili⁹: nihil difficilius inue-
nit⁹: nil experit⁹ dulci⁹: nihil fructuosi⁹ tenet. & sine amico nihil p̄t esse iu-
cūdū: & homo bestię cōparet. Charitate nāq; & benivolētia sublata oīs
e vita sublata est iocūditas. Et quis non eget amico/ etiā si foelix fuerit vel

opulētissimus. Solitario quoq; difficilis est vita. Et vt ait Cice. li. de si. bo. & ma. omniū rez: q̄s ad bene viuendū sapiētia cōparauit/ nihil esse ma ius amicicia: nihil vberius: nihil iucūdius. Hęc amicicia facit res secundas splendidiores & dulciores: aduersas pariēs: cōmunicās q; red dit leuiores Sine amicis pfecto omnis cōgregatio est rediū: omnis opatio labor (vt inquit Cassiodorus) omnis terra pegrinatio: oīs vita tormentū. sine q̄rū solatio viuere esset mori. Hinc Aug. li. iij. cōfessi. Qui amat nō laborat. Omnis em̄ labor nō amātib⁹ grauis. sed solus amor est q̄ nomē difficul tatis erubescit. Sanctissimā rem esse amiciciā & nō solū singulari vene ratione dignā: sed ęterna laudatiōe decorandā & ornandā Philipp⁹ Be roaldus docet in historia Gissippi & Titi. Hęc em̄ (vt ip̄e ait) genitrix est optima magnificētię/honestatis germana beneficentię ac charitatis/inimica odi & auaricię semp̄ prompta/ semp̄q; p̄pensa ad ea p̄ altero stre nue pagenda quę alter p̄ se vellet operari: neq; p̄ces expectās neq; blan dicias expetens. Cuius effectus p̄batissimi & optimi hodierno die raren ter inter mortales cōspiciunt. Huius rei causa est cupiditas iexplēbilis ho minū qui p̄prie tantū modo vtilitatis rationē habentes: amiciciā ad pe nitissimas orbisterras exterminarūt/extorrecq; fecerunt. Pauci em̄ sunt q̄ vere amāt/multi qui fite. qui vel ob voluptatē vel vtilitatē: quę tamē ef florescit ex amicicia diligūt: qui vt hirūdines ingruēte bruma deuolant: ita fortuna reflante & aduerse recedunt. Rebus secūdis adsunt & adueni unt/nō amici veri & p̄sonę/sed fortunę. Isti alieni sunt a vera amicicia/ q̄ similiū est iter bonos viros: q̄ in rebus humanis nihil est (vt inqt Am brosi⁹) pulchrius & p̄ciosius: q̄ in p̄speris cōgratulāt/in tristibus cōpatiūt & in p̄secutionibus cōsolāt. Hac amicicia viri boni & sapiētes mutua be niuolentia cōiungunt. Qua nihil homini melius (vt inqt Fran. petrar.) in hac vita seu natura/seu casus aliquis seu labor aut studiū dedit: q̄ sola odijs vacat. Quāobrem si amicū verum inuenisti: magnas te diuitias in uenisse credito. Hinc Menander ait. Amicos habēs puta te thesauros ha bere. Hęc amicicia nullā adulationē admittit: sed tā q; pestē perniciosam a se p̄cul pellit. Nō em̄ est vera amicicia (inquit beatus Ambrosius) vbi est fallax adulatio. Et beata mens est (ait Hieronymus super Mattheū) q̄ nec adulat aliquādo/nec adulati credit. que nec decipit alterum/nec ipsa decipit. Omnis quoq; virtutis est inimicus adulator (vt inquit Ioannes Chrysosto. qui & mentē reddit impotentē. Fabri laudis sunt adulatores/ & siguli falsitatis. Et (vt inquit Hugo de sancto victore) adulator est amī cus in obsequio: hostis in animo: comptus in verbis: turpis in facto: le tus ad prospera: fragilis ad aduersa: inflatus ad obsequia: anxius ad op probriat: immoderatus ad gaudia: facilis ad humana: difficilis ad hone sta. Peccati etiā nutrix est adulatio/ & adulator amicicię aduersat. Cassæ q; fidei sunt q̄ iugiter blādiunt: inqt Sene. Sed quid mult; moror: Hoc

viciū esse cauendū multi sapientes docent. Vt itaq; quisq; verū amicū a falso ficto & fucato discernere possit: & q; amicitia optima vitæ (vt ita dicā) suppellex summopere sit amplectenda: adulatio vero cauenda: vt omnes sentiunt & dicunt. Periculū facere volui & scribere opusculū de amicitia: vt cognoscereē mihi quis verus amic⁹: quis falsus: & quid amicitia veræ difficilime reperiūtur. Quē autē patronū eligerē: & cui hosce labores meos dedicarē: quoq; me verterā tua paternitas humanissima occurrebat. Quippe quē me amore iam pridē psequeris: nullis meis apud te meritis tuisq; muneribus persæpe ornabas: humanissimeq; me tractaras in tuo monasterio. Nō secus egeras quā dominus meus prepositus Pollingēsis q; animo is semper fuit erga me nunc scribere nō est locus: animo inq; beniuolēti & benigno. Et si tuæ paternitati gratiā nō retulerim haften⁹ ad ingratitudinē velim nō iputabis. Gratū me ostēdere cupio illo munusculo quod ad te impressum veniet cū tuo honore. Accedit ad hoc quod dominū reuerendissimū nostrū episcopū mihi beneficium magna psequeris obseruantia & honore. & q; ipse te amaret quod & ostendit sua culta & erudita oratione quā in synodo habuit: q; te pre cæteris honorare voluit & donare. Preterea non ignoro te literas amare colere & scire: & presertim sacras/ quibus post negocia incumbis. Id quod ex tua etiā humana & benigna cōtentione intelligere potui quādo inuicē deliteris disceptabamus: perpulchrū autē est doctrina: perpulchrū alios prestare religione: perpulchrū alios ante sapiētia/ benignitate & prudentia ire quibus conuentū tuū egregiū deuotorū virorū deo iugiter & strenue militantiū moderaris gubernas. Omitto tuā bibliothecā quā habes multis & preciosis libris ornata: & quicquid librorū habere poteris cōquiris: nūmis nō parcens emis. Et presertim sacrorū codicum rationē habes & curā. Omitto alia ne a prauis adulationis viciū incidere videar: assentationisq; arguar quod quā detestandum est multæ literæ testantur. Sed adulator nō est qui vere laudat qui virtutē amat: viciū execratur: Is laudator non adulator dicendus. Vita itaq; tua laudata & mores nō illaudati tui & virtus me mouēt vt hūc librū tuæ dignatiōi dicarē. Rogo velim læta fronte & benigno animo suscipere velis: & a prauis & malis osoribus: emulis & maledicis: qui bene dicta calumniari aut sint: quorū oculi tenebris assueti/ lucē veritatis minime aspicere possunt: si quos audieris vnq; me tueri & defendere velis. Vale pater modestissime & me vt coepisti amare pergas: & ego a nemine vinci patiar obseruantia & animi gratitudine ex Mindelhaim: Anno a natali Christiano M.D.XIX.

CELEBERRIMO VIRO ET DOMINO IOANNI

Alantsee reuerendiss. episcopi nostri vicario: iuris vtri-
usq; insignibus ornato: & prudētissimo: & p̄posito ec-
clesiæ. S. Gerdrudis August. Ioannes Altenstaig Min-
delhaimēsis p̄sbyter Augu. S. P. D. & se cōmēdat

Res mihi nō indigna studio meo: domine pater Ioannes sincerissime vi-
debat: vt de amicicia quicq; lris mandarem: cuius suauitudo & iucun-
ditate nemo nō delectat: cuius amplexu oēs p̄frui cōtinue desiderāt. Quip-
pe quæ res ē p̄stabilis/iucūda & desideratissima: optatissimaq; oīm rerū
experendarū: qua nihil vtiq; a sapientibus & prudentibus potius/beni-
gnius suauius ac honestius estimat. quā & diuitijs/auro & argento/cun-
ctisq; p̄ciosis p̄ferunt. Et quæ vita profecto iucūda/sine amicis: etiam
si omnium aliarū rerum vel optimarū copia & abundantia afflueret: Nec
est quicq; quod magis oblectat q̄ amicicia fidelis & dulcis. Et quis viue-
re cupit sine amicis: Solitudo ceterū & vita sine amicis insidiarum & me-
tus plena est. Hac amicicia tuam dignationē florere iam pridem cogno-
ui: & ex multis ad me iucundis & gratis literis liquido p̄spexi: quibus &
tuam opē & operam mihi polliceris: qui & antea in me bene animatus
eras: q̄ optimeq; de me meritis. Itcirco tuę reuerēde paternitatis obliui-
sci nuncq; potero: quoniam grat⁹ beneficijs respondeat necesse est. Inter
meos itaq; amicos q̄s paucos admodū veros habeo/ tuā hūanitatē col-
loco. Hos autē amicos voco/ qui boni sunt/ q̄ alijs benevolūt & faciunt:
qui fauent & obsequent̄ suis amicis/ ipsiq; inseruiūt. quos alij beniuo-
los & placidos vocitant. Tua itaq; humanissima benignitas inter ami-
cos meos p̄cipua erit/ si talē me saltē vocari dignaris/ & inter numerum
tuorū ascribi. Et si maiores minoribus/ vt volūt amici nō dicant/ sed do-
mini potius/ propter inequalitatem/ quæ amiciciæ repugnat. Amicicia
autem æqualitatē requirit: æqualis namq; æqualem delectat: quæ quidē
æqualitas inter maximos & infimos esse nequit. tamē tanta vis est ami-
cicię/ vt superiores pares/ efficiant̄ inferioribus/ & amici vocetur ab ip̄is
Hoc pacto christ⁹ deus optimus maximus suos discipulos/ quos & in fi-
nem dilexit: homines viles/ pauperes & humiles/ ad ip̄m q; nullos: non
seruos sed amicos vocare voluit: teste loāne: q̄uis eorum esset magister/
domin⁹ & p̄ceptor. Quāobrem si tuam p̄stantiam amicū appel-
lauero non mireris: non egreferas: quem & dominū meum plurimum
obseruandum cognosco/ & p̄dico beniuolentem: eo q̄ me humani-
ter & amice semper tractaris: p̄ humaneq; ad me literas dedisti. Ob quā
rem & posterū intelligent tuam in me beniuolentiam & meam in te ob-
seruantiam. Scripsi enim opusculum de amicicia: quo te celebrare volui
ob tuam p̄stantem eruditionem/ virtutem/ & in me beneficia Hunc li

brum velim lectites in quo videbis tanq̄ in speculo faciē vel mentē veri
amici: etiā fucati simulati & ficti: quē & sine meis scriptis q̄ optime nosce
re potes. Nō autē dubito quin plura adhuc cōgeri addiq̄ potuissent ad
hoc opus: sed parcendū fuit aurī fastidio cū non minus interdū peccet.
Nec minus fastidiēdus sit qui effusius dicit q̄ qui astrictius. Spero hęc stu
diosis viris bonis & legentibus profutura placituraq̄: velimq̄ & rogo
& pcto pater loānes modestissime si q̄ errauerim: a v̄itatis via limā cor
rectionis adhibeas qui amicitia es cultor & amator: vix em̄ fieri pōt vt
nō errores quos oīs prudēs cauere conatur: & alia quę nō omnibus pla
cent interueniāt. Morsus malorū & maledicentiū leuiter me cōmouent
assuetū. Nec magis timeo q̄ pulicū stimulos: qui & quādoq̄ repelli pnt.
Bonorū vero & eruditorū correptionē: vt tu es perlibēter vt debeo am
plector. Paratus em̄ sum corrigi ab omī pio & cordato lectore. Paratus
q̄ semper iudicio ecclesię accedere quicquid illa decreuerit me toto pe
ctore sequi velle: & si quid etiā secus videret̄ semper anī mei sensum illi
us iudicio submittere volo: etiā quicquid alijs visum fuerit precipue recte
sentientibus & sapiētibus me seq̄ placet quodq̄ oīm orthodoxorū aucto
ritas magno cōsensu approbat. Sacraēq̄ scripturę imitari volo iudiciū.
Lubens em̄ sequor quocūq̄ me vocarit ecclesiastica auctoritas. Hęc autē
quantalacūq̄ sunt nō ad ostētationē scribo qui nihil sum: sed ad dei lau
dē honorē & gloriā: cui soli hęc debētur: quicquid nostrū ē: id parū est vel
nihil. Cū nostra sufficiētia ex deo est. etiā ad aliorū vtilitatē. si qua fortas
sis: vt opinor & spero erit. etiā vt quicq̄ ego agerē & laborarē/ qd̄ me
nō dedecet. Potest autē & vix quisq̄ euadere vel rarissime: etiā qui opti
ma agere sibi videt̄ & studet quin aliquādo deuiet a v̄itatis & v̄tutis via
nisi dei gratia sit suffultus: quam ego semper desidero/ vel habere cupio.
Sed si quid errauī qd̄ nescio: sed facile credo: n̄ anticyra/ sed venia dign⁹
videbor. & eo magis quo magnus sequor auctores: primates ecclesiasti
cos eruditissimos & theologię proceres illustres. Augustinū dico. Am
brosiū Gregoriū Hieronymum ecclesię lumina. Scotum itē: Gabrielem
prepositum: Cardinalem cameracensem: Petrū Aliacensem: Gersonem
cancellariū Parisiensem: Paulū Cortesiū eloquentē. Etiā philosophos te
stes adhibui. Ciceronē Aristotelē & alios philosophos & oratores & po
etas quibus vsus sum & imitatus in hoc opusculo. Nec sacrarū literarū
maiestas & auctoritas a nobis omissa ē q̄ nostrū propositū illustramus
amiciciamq̄ extulimus. Gratum vel gratissimum mihi erit si hoc opus
lum doctis & eruditis & tuę paternitati & humanitati placuerit. Malis
& inuidis quod scio: sed parum curo hominibus nō placebit quibus &
nihil egregij & excellens vel quodcūq̄ bonum si saltem bonum dici
(quod scribo) meretur: placere vnq̄ poterit. Nōnullis etiā omnes sunt
inuisę litterę plerisq̄ bonæ. Nihil etiā est tam rectum quin male

narrando possit deprauari a malis hominibus. Et quid tam circūspecie
scriptum quod non queat malignus aliqua ex parte cauillari. Quid rur-
sum est tam incogitanter scriptum/ quod nō aliquo p̄textu possit defen-
di: Sedulo tamen operam dabimus ne quā ansam p̄beamus calumnio-
sis: quibus ridendi materiam nasutis omnino adimere nō possumus: cala-
mum tamē cohibebimus a contumelijs: Velim pater Ioannes optime/
si abstractus fueris ab alijs negocijs quibus te districtum noui legere ve-
lis & peruidere/ quæ de amicicia litteris prodere & edere constitui. Inue-
nies credo & spero tuam humanitatem lecturam rem nō iniucundam
insuauem & nō indignam nostro amore: quo me p̄sequi tuam pruden-
tiam discupio. Vale vir optime/ & si pateris amicissime/ & domino no-
stro antistiti diligentia/ qua potes me commendatissimū reddito: & ego
animi gratitudine & obseruantia a nemine superari patiar. Ex Mindel-
heim Anno gratie & salutis restitute Millesimo quingentesimo deci-
monono.

In opusculū de amicitia Prefa- tio Joannis Alcenstaig.

Quam amicitia sit res p̄clara: honesta: iucunda: utilis: ab omnibus
expetibilis: quā z vniuersis rebz aneponendū esse censet Cicero de ami-
cicia. Nihil em̄ (vt ip̄e inq̄t) est tam nature aptum: tam p̄ueniens ad res
vel secundas vel aduersas. quā q̄dem haud scio: an excepta sapientia q̄s
q̄ melius homini sit a d̄is immortalibz datum. Quis eā nō maxime oim̄
rerū expetat: summe amplectet̄ z colat: quis tam arbit̄ nō longe ce-
teris rebz esse p̄stabiliorē z vtiliorē? Et quid vtilitatis babeat: ait Augu-
li. de amicitia. Num in rebz humanis nihil sanctius appetat: nihil quera-
tur vtilius: nihil difficili⁹ inueniat: nihil experiat dulcius: nihil fructuo-
sius teneat. Sed nō nisi inter bonos amicitia verā z absolutā esse posse
testant̄ z Cicero z Augustin⁹: vt infra videbit̄ liquid⁹. Nec em̄ nō est le-
uī z vulgariū/ sed p̄fectoz z sapientū hominū amicitia: quē sine frute
esse nō pot̄. In ceteris v̄o amicitijs quanta simulatio: quāta p̄fidia: quā-
ta fictio z deceptio sit/ mulci nō ignorant: z quotidie experimur. Sepe
ij quos nostri amantissimos existimam⁹/ sicut byrundines: ex acta esta-
te deuolāt: ita fortuna reflante deficiūt z abeunt. Nonunq̄ recētor̄ ami-
cus veterem eijcit: Sed nō vere sunt hęc amicitie/ sed fucate. Amicitia
nanq̄ vera nō vtilitatis aut voluptatis gratia: sed fructus causa z per se
constat: quanq̄ ex ea vtilitas p̄sequat̄. Natura quidē homini dulcis est
vel quēuis societas. Quippe quē ad beniuolentiā atq̄ amicitia genit̄.
Apud barbaras quoq̄ z efferas nationes sanctū ac venerabile fuit ami-
cicie nomen. Et quid eo homine odiosius qui tanq̄ sibi vni natus: sibi
vniat: sibi querat: sibi parcat: sibi sumptū faciat: neminē amet/ ametur a
nemine. quod nō hominis est: sed bestiarū immaniū. Est em̄ homo anti-
mal sociale z ciuile. Hoc improbat Augustin⁹ in libro de amicitia. q̄ ami-
ciciam ita extollit: cum ait. Nihil mihi dulcius/ nihil iucundius/ nihil vtili-
us mihi videt̄ ea/ amariq̄ z amare. Cui assipulat̄ Philoſoph⁹ in epistola
cum ait. Quid in vita ciuili honestius amicitia: quid vtilius: quid iu-
cundius? Nam recte ac vero dicit̄ veteri illo prouerbio. quē amicorū sunt
ea esse cōmunia. Hinc Aristoteles ait. Nullus eligeret viuere sine amiz-
cis habens omnia alia bona. Preciosissimū quoq̄ diuitiarū gen⁹ est (in-
quit Boetius) amicos veros inuenisse. Quod cum ita sit: ego dei gratia
oditurus (sine qua nihil agere humana mens poterit) opusculū de amicitia
scribere decreui. Digna q̄dem res mihi visa est z vite meę congruere
vix pote qui sacris initiatus: nō ad inania illicibilia z mūdi gaudia con-
ferrem om̄ino: sed ad honesta p̄clara vel iucunda. vt z mihi z alijs pro-
dessem vel saltem non nocerem. Sed p̄fecto magna res est z opus non
paruum/ dicere de amicitia: re tam p̄stanti. egerq̄ exercitatiōe nō modiq̄
ca: exposcitq̄ ingenium acre: z haud ignobile. Quamobrem diu animo
voluisti/ an pergere velim cepto opere/ an desistere. ingenij em̄ mei ex-
guitatē z reuocatem virium meorū nō ignoro: z q̄ bumeri mei vix tale

pondus sustinere possunt. Sed rursus cogitant turpe esse quod cepti re-
linquere: Idcirco equo calcar adhibui: et rem persequar dei gratia et auxi-
lio. Ignoscant autem mihi velim et rogo viri docti et eruditi si minus bene
senserim de amicitia: vel si a veritate (quod nolle) desciverim. Malorum
peruersorum non curam maledicentiam: nihil enim boni laudare consueverunt.
Diuidam autem illud opusculum in capita: ubi et ostendam et aperiam quid
amicitia et quae varia sit et multiplex: Quis sit amicus verus et sincerus: quos
fictus et falsus. et quales sint eligendi: et quibus cognoscat amicus: et quid
requirat ad amicitiam. Et postremo de adulatoribus / quomodo sint cauendi:
quibus praeterea praestat amicus. Qua re per gratum lectori me facere arbitra-
tus sum. Et si utilis vel inuidus fuero: deo gratias agam: et ipsi laus et bono-
rum tribuat a quo acceptum refero. Imico autem potissimum in hoc opere di-
uum Augustinum: Liceronem: Aristotelem: ceterosque. et philosophos: poetas:
oratores et theologos optimos: ex quibus ipsis quoque de amicitia scribere vi-
sa sunt / desumpsi.

Finis Praefatio

Capitulum. I.

Quid sit amicitia Capitulum. I.

Quoniam res patescit

per definitionē: definiā p̄mo quid sit amicitia. q̄ quis
dem grece dicitur φίλος et φίλος amic⁹: et φίλος
amicū reddo. Definitur autē sic amicitia. Amicitia est
amor mutue benivolentię fundatus sup aliqua com
municatiōe. Omnis amicitia est i comunicatiōe. Nā in

quibus ubi est comunicatiōe (inquit Aristo. viij. Ethicorū) in his nec est amicitia
nec iusticia. In comunicatiōe itaq; (vt ip̄e vult) omnis amicitia est. Vel
describit amicitia. Q̄ est humanarū diuinarūq; rez cū benivolētia et cha
ritate p̄sensus. fm̄ Augusti. ep̄la. xlv. et de amicitia. Vel amicitia est vo
luntas erga aliquē bonarū rez illi⁹ ip̄. causa quē diligit cū ei⁹ pari volū
tate. fm̄ Luce. in rbero. Vel amicitia est benivolentia mutua pacis nō la
tes. fm̄ Arist. viij. Eth. Vel sic. Amicitia est amor benivol⁹ mutu⁹ et ma
nifestus. Vel: Amicitia est studioz omnium voluntariūq; p̄sensus. in q̄ (vt
ait Cicero de amicitia) omnis vis est amicitie. Et fm̄ eū Amicitia nihil
aliud est nisi. oim diuinarū humanarūq; rez cū benivolentia et charitate
summa p̄sensus. Aug. li. de amicitia ca. vij. ait. Amicitia nihil aliud erit
do. q; inter duos tantā voluntariū societate: vt nihil velit vnus qd̄ alē nō
lit. sed tāta sit inter verosq; in bonis malisq; p̄sensus vt nō species. nō sen
sus. nō honor. nō d̄q; qd̄ alteri⁹ sit alteri⁹ denegēt ad vouēdū p̄ volūrate
et ad vrendū: vt vnūq; sit erga ip̄m sic et officiat erga primū in omni
officio et obsequio q; rependāt vicem et fugiant honores. Est q; amicitia
reus (vt Buridan⁹ ait) nō fm̄ rōnē amicitie: sed fm̄ rōnē benivolētie re
cre rōnē regulate. Et vt scribit Anto. post b̄m Tho. p̄e. iij. titu. v. c. xx.
q̄dam est amicitia. q̄ p̄ncipalr p̄sistit in affectu quo vnus aliū diligit. et b̄
p̄r p̄sequi p̄ vnāquāq; virtutē. Dicit em̄ p̄bs q; amicitia p̄fecta est p̄pter
reutē. et sic q̄libet⁹ res p̄t esse tanq; causa amicitie. Bonū em̄ est omnib;⁹
amabile (vt inquit Dionysius) Et ad hanc amicitia p̄tinent tanq; signa
et affectus eius velle amico esse et vivere p̄seruationēq; ei⁹: et velle ei bonū
nū et ad b̄ opari et p̄delectabilr vivere. Idē velle et nolle: Dia cōia habet
re. Caritas autē includit hāc amicitia cū deo et primo. Un̄ ch̄s Joā.
xv. Vos amici mei estis si feceritis quę p̄cipio vobis. Et it̄. Maiorē
charitatē nemo habet q; vt d̄s animā suā ponat p̄ amicis suis. Est et alia
amicitia ad quā p̄tinet in solis extriorib;⁹ reb;⁹ vel factis decēter se b̄re ad
illos: cū q̄b;⁹ versat: siue sint noti siue extranei. et hęc nō habet p̄fectā rati
onē amicitie p̄mo mō dicit: sed q̄ndā similitudinē. Ponit et Anto. vbi s̄.
amicitia reutē: et numerat eā inf̄ partes iusticie: q̄ alio noie vocat affabili
tatis. Q̄ autē sic reus aperit ex eo q; p̄cepta legis et scripturę sociē nō dant
nisi de actib;⁹ reutem. Sed p̄ceptū dat de affabilitate seu amicitia dūm
dicit Eccl̄. iij. Congregatiōi pauperū affabile te facito. Hoc idē p̄bat bea
tus Tho. ij. q. cxij. cū ita scribit. Cū virtus ordinet ad bonū: inde est
q; vbi occurrit specialis rō boni: ibi oportet esse specialē ratiōem virtutis.

Tractatulus de amicitia

bonū autē consistit in ordine. Oportet autē q̄ in omni uersatōe hoīm tā in
faciis q̄ in dicis hō ordinare/bene/z uenitēter se habeat ad vnūquēq̄
sū qd̄ decet. Et ideo oportet esse q̄ndā specialē virtutē/q̄ hāc uententiā ordi
nis obseruet: z h̄ facit affabilitas: q̄ alto nomīe dicitur amicitia. Nec Anco.
post Tho. Oponunt hūic amicitie (vt idē scribit Anco.) adulatio per
excessum z licigium: vel p̄tentio p̄ defectum. Prīmū intendit delectari:
Scdm̄ p̄stari p̄ q̄ oportet z decet. Et ponit hęc virtus pars iusticie in
quantum ei adiungit̄ sicut secundaria p̄ncipali. Conuenit em̄ cū iusti
cia in hoc qd̄ est ad alterum/sicut iusticia. Deficit autē a p̄fecta rōne iusti
cie: quia nō habet plenā debiti rōnē/put aliq̄s alteri obligatur: vel debi
to legali/ad cuius solutionē lex cogit. v̄l etiā aliquo debito puenitēter ex
aliquo b̄nficio suscepto: sed solū accēdit qd̄dā debitū honestatis/qd̄ ē ma
gis ex p̄te ip̄i virtutis/q̄ ex parte alteri: vt. s. faciat alteri qd̄ decet eū fa
cere. Eū em̄ hō naturalr̄ sic animal sociale/sicut ex qd̄ā honestate debz h̄
tate manifestare alijs: sine q̄ societas hoīm durare nō possit: ita etiā cum
sine delectatiōe hō uiuere nō possit. qz (vt dicit p̄bs. viij. Et b.) nullū p̄t cū cri
stia p̄ diemorari: neq̄ cū delectabili. ideo hō tenet̄ ex qd̄ā debito nāli ho
nestatis vt alijs delectabilr̄ uiuat: nisi p̄t aliquā causam necesse sit aliq̄
q̄n alijs v̄l p̄stari. Et qz hęc virtus (vt Anco. ait vbi s.) consistit circa de
lectatiōes in p̄ticiū q̄ ex rōne puenit̄ in q̄ntū vnū ad alterū decenter se
habet. id̄ has delectatiōes nō oportet refrenare vt noxias: qd̄ facit cōp̄r̄ta
p̄ diuersas species suas. s. refrenādo delectationes sensibiles: vt circa ci
bos vel pot̄ p̄ abstinētiā: vel circa venerea/p̄ castitatē: vel circa ludos p̄
curapeliā seu vrbānitatē. Nec Anco.

¶ Varia z multiplex est amicitia Caplm. n.

Amicitia est quadruplex s̄m

A quadruplicē cōdicatiōē mutuā. s. naturalē: domesticā: civilē: z
diuinā: vt sc̄ptis reliq̄t b̄tus Tho. ij. q. xxiij. ar. j. Sed plerūq̄
qz diuidit̄ in amicitia fictā vel falsam/verā vel imp̄fectā/p̄fectā z sumā
vt scribit Anco. p̄te. iij. titu. v. ca. xx. §. viij. Aug. in opusculo de amicitia
ca. iij. dicit amicitia aliā esse carnalē: aliā mūdialē: aliā sp̄ualē. Carnalē
lē creat viciōz p̄sentis. Mūdialē spes q̄stus accēdit. Sp̄italē inter ho
nos vite mox studioz qz similitudo p̄glutinat. ¶ Amicitia ficta est/q̄n
solo noīe est/z nō op̄: ore/z nō corde: in p̄speritate/z nō in aduersitate.
De hac dicit Eccl. xxxvij. Est amic⁹ solo noīe. glo. z nō re. z talis est vitāda:
qz est sine humore cbaritatis. Hāc rēphēdit Joānes. j. Joā. iij. cum ait.
Nō diligā⁹ v̄bis neq̄ lingua/sz ope z v̄itate. Nō inq̄t v̄bo. s. nō faciēdo
qd̄ p̄mittimus: neq̄ lingua. i. dicendo facere bonum p̄pter deū/z facit p̄
p̄ter mundū. sed operis executiōe z v̄itate. i. sincera intentiōe p̄pter deū.
Dicif̄ z amicitia ficta: q̄n est ore/z nō corde. i. p̄ferat verba amicitie: z in
corde habet odium malicie. Talis fuit amicitia Joab ad Amasan. ij. Re
gum. xx. vbi dicit̄: q̄ Joab obuiās Amasē dixit Salue mi frater: z tenu
it dextram manū Amasē quā si deosculās eū: z effudit viscera ei⁹ i terrā.

amicitia
ficta

Capitulum. III.

Sic mōs pōnit delectationē / z pcludit amaricationē. Uñ Eccli. vi. Est
amicus q̄ pvertit ad inimicis; z qui odiū z rixā z cōuiciū denudauit. I.
mala omnia q̄ sciebat de illo cuius amicitia simulabat. manifestabat. z si
nesciet finger. Uñ Prover. xviij. dicit. Occasiones q̄rit qui vult recedere ab
amico. Boetius de solatiōe. Neque sūt mali oculos tenebris assuetos ad
lucē pspicue veritatis attollere: similesq; auib; sunt quas nox illuminat
dies excecatur. Et de tali ficto dicit Eccli. xij. Nō credas amico tuo in eterz
nū. qđ intelligit vel de falso amico: cui nō est credendū cū dilectionē ostē
dat vel humiliacionē / vel lachrymas. Vel etiam pōt intelligi de diabolo
trāfigurāte se in angelū lucis: cui nō est credendū / etiā si verū dicat. I. in
quantū ipse dicat sed alia rōne. Est etiā amicitia ficta qñ qđq; est in p̄p̄e
ritate nō in aduersitate. Et de tali dicit Eccli. xij. Si largit̄ ei suena. s. si
cto amico assumer: z si nō habuer; relinquet te. Dicit Prover. xix. Diuiti
ciē addunt amicos plurimos. A paupe autē z hi quos habuerit separant̄
Et qui veritatis cā amic⁹ est: tam diu amic⁹ erit / qđ diu talis erit: ait Se
neca. Hanc amicitia q̄ amicorū felicitatē z diuitias sequit̄: vocat Nies
rony. sup Micheā p̄phetā delicatā amicitia. ¶ Amicitia falsa est: qñ qđ
aliū false z nō vere diligit: vt ppter aliquā cōmoditatē temporalē qui plu
res sunt. De his dicit illud: Tempore felici multos numerabis amicos
Dū fortuna perit / solus eris. Est z falsus amic⁹ qñ se iungit alieno a fide
vera. De quo dicit Exodi. xxxij. Laue ne vnq; cū habitatorib; terre illi;
us iungas amicitias: q̄ tibi sint in ruinā. sed z aras eorū destrue / z frange
statuas / lucosq; succide. Noli adorare deum alienū. Ille itaq; p̄federati
ones z amicitie sunt fugiendē q̄ sunt cū illis q̄ nō sunt nostre fidei. hi em̄
vez deū nō agnoscūt. ¶ Est z amicitia carnalis q̄ est hominū carnaliū z
voluptuosorū. Exordium hui⁹ carnalis amicitie fm̄ Aug. li. de amicitia
ab affectiōe p̄cedit: q̄ instar meretricis diuaticat pedes suos om̄i trāscū
ri: sequēs aures z oculos suos p̄ varia fornicātes. p̄ quorū audit⁹ vsq; ad
ipam mentē pulchriorū corporū vel rerū voluptuosarū infert̄ imago: qđ
ad libitū frui putat esse vez: sed sine socio minus existimat esse iucūdū.
Tūc motu / nutu / verbis / obsequijs anim⁹ ab animo captiuat̄: z accendit̄
vnus ab altero / z p̄terminat̄ in vnū: z vnico federe miserabili qđqd̄ scez
leris qđqd̄ sacrilegij est alter agat z patiat̄ p̄ altero: nihilq; hac amicitia
dulci⁹ arbitrant̄ / vel iudicat̄ iusti⁹. Idem velle z idē nolle / sibi existimāz
tes amicitie legib; impari. Nec amicitia / vt idem ait Aug. / nec zibera
tione suscipit̄ / nec iudicio p̄bat̄ / nec regit̄ racione: sed fm̄ imperiū affecti
onisq; diuersa captat̄: nō modū seruans: nō honesta p̄curans: nō cōmōz
da incōmodaue prospiciens: sed ad omnia incōsiderate / indiscrere / leui
ter immoderateq; progrediens. Idcirco quib; agitata furijs a semetip̄a
consumit̄ / eadem leuitate resoluit̄ qua contrahit̄. De hac amicitia loquit̄
tur sapiens Sapient. ij. cum dicit in persona eorū. Venite fruamur bonis
que sunt z vramur creatura tanq; in iuuentute celeriter. Vno p̄cioso z
vnguētis nos impleamus: z nō p̄tereat nos flos temporis: L ozonez
mus nos rosis anteq; marcescant: Nullum pratum sit qđ nō pertransez
at luxuria nostra: nemo nostrum exors sic luxurie nostre. vb; q; relinqua
b 3

Tractatus de amicitia

amicicia
mundial'

amicicia
vera

mus signa leticie, quonia hec est pars nostra: z hec est fors nostra. Oppri
mamus pauperē iustum: z nō parcamus viduę nec veterano: nec reues
reamur canos mali temporis. Sic aut foritudo nostra lex iusticie zē.
¶ Amicitia mundialis fm Augustinū libro de amicitia: est q reruz bon
nozū tēporaliū cupidine perabit. semp est plena fraudis atq fallacie:
nihil in ea certū/nihil constans/nihil securū: semp cum fortuna mutat:
z sequit mar supiū. Unde Salomon dicit Eccli. vi. Est amic⁹ fm tem⁹
pus/z nō permanebit in tempore tribulatiōis. Tolle spem qu est⁹ z stat
tim desinet esse amicus. Unde quidam nō est psonę sed pspicacis amic⁹
quē fortuna tener dulcis: acerba fugat. Prediccas amicitias vocat Ari
stoles. viij. Ethicoz tractatu pmo z tertio amicitias ob voluptatē z viti
litatē. qui se amāt mutuo ob vtilitatē/nō per se amant: sed quo aliquod
a se invicem capiūt bonū. Similr z qui amāt ob voluptatē: nō em faces
tos amant/quia sunt tales: sed quia ipis afferunt voluptatē. Et per acci
dens sunt hę amicitie. nō em amāt quo talis est is qui amāt: sed quo vel
bonum aliqd affert vel voluptatē. Tales autē amicitie (vt idem ait) faci
le dissolui possunt/nō pmanencibz ipis similibz. Nam si nō vltcrius ius
cundi sint aut vtilis/amare desistunt. Dimico igit eo ppter quoderant
amici dissoluitur z amicitia: vt pote quę ob illud erat. Hęc Aristoteles.
¶ Alia est amicitia vera sz nō integra q fundat in honestate z hūc mo
rali (vt inquit Anto.) sine cbaritate z fide. qualis fuit inf Latonē z Tul
lium: z inter illos duos ppos de quibz narrat Valerius: q vno capto z de
capitando/alius obligauit se p eo qusqz iret ad ciuitatē ppriam de suis
bonis depositurus: z reuersus est die statuta. ppter qd tyrann⁹ qui cepe
rat. s. Dionysius verunqz liberū dimisit. z rogauit se terciū in amicitia eo
rum deputari. De hac amicitia Licero Aristoteles z ceteri scripserūt p
multa. quam z ipi pfectā vocant. Unde Licero de amicitia ait. Sed ne
scio quo pacto ab amicitia pfectoz hominū. i. sapientū. de hac dico sapi
entia q videt in homine cadere posse/ad leues amicitias defluxit oratio
Quāobrez ad illā pman redeam⁹: eāqz ipam pcludam⁹ aliquādo. Hęc
amicicia nō cadit nisi inter bonos viros/z inter se virtute similes. Bon
ni aut viri nil cupiunt nisi qd est honestū. z ealiū amicitia pmanet qd
sunt boni: vt vult Aristoteles. Illi aut dicunt boni vel sapientes fm Li
ceronē de amicitia: qui ita se gerunt/ita viuūt/vt eoz pbetur fides: inte
gritas: libalitas: nec sit in eis vlla cupiditas vel libido vl' audacia. sineqz
magna pstantia sicut fuit L. Fabric⁹. M. Lur⁹. E. Corūcan⁹ hos vi
ros bonos vt habitū sunt sic etiā appellādos esse putem⁹ qui assequunt
quancū homines possunt naturā optimā recte viuendi ducem. Hęc Li
cero. De hac amicitia scribit Aristoteles libro. viij. Ethicoz: z dicit. Bon
nozū autē amicitia similiūqz hūc perfectā est amicitia. Ni nanqz mu
tuo sibi bona similiter volunt quo boni sunt. Boni ho sunt p seipos. At
qz ij maxime sunt amici qui bona amicis illoz gratia volūt. ppter seipos
em ita sese habent z nō per accidens. Permanet igit horū amicitia q
diu sunt boni. At virtus res permanens est: z bonoz amicitia est sine q
rela. Et boni soli sunt ppter seipos amici. Et hanc amicitia dicit Aristos
teles pprie z pmo eam esse quę bonoz est hominū ratione sane/qua bon

Capitulum. III

Ni sunt: ceteris autē per similitudinē. In sola etiā bonoz amicitia nul-
lū calumnia locū habz. Mali vō stabilitatē nō habent. neq; em̄ sibīpīs
similes pseuerāt. z paruo tempore sunt amici/gaudentes mutua prau-
tate. Huius philosophice amicitie meminit Philol. xx. libro epistolaz
scribens Michaeli Ursino dicens. Eē mihi vere vident̄ incōmutabilez
q; diuicie que in virtute sitē collocatēq; sunt. At amicitia eiusmodi viri
eius est qua nulla vitē hominū ne q; accōmodatior neq; magis ppria cen-
seri natura pōt. Nō em̄ ad solitudinē nati sum⁹ sed ad societate. At nul-
la porest diuturna esse societas q; virtute careat: que quo est ad inuidiaz
pseruandāq; pcordiā puenientior/co magis appetēda habēdaq; in p̄cio
Idem libro. xxvij. epistolaz in ep̄la que incipit: Quo rarior est (ait) ami-
coz numerus: eo mihi excellētius qdam amicitia videri debet: siue ip̄a
virtus qdam sit a ceteris virtutib; separata q; ex se constet: siue nulli⁹
virtutis expers. Hec est amicitia qua viri boni z sapientes mutua beniv-
olentia cōiungunt. siqui tamen viri sunt vero boni/veroq; sapientes.
Nāz viri huiusmodi quos z sapientes appello (inquit Philol.) z bonos
nulli se p̄turbatōi obnoxios faciūt. Itaq; possunt z esse amici om̄es/eri
am̄si innumerabiles qdam fuerunt. Nec em̄ motus naturales in vicio
sunt: qui pe qui a ratiōe nunq; abhorreāt. Sed hi dūtaxat rep̄bendi des-
bent qui relicta natura duce se p̄cipites dederūt effrenatis p̄motionib;
animoz. Hec Philol. pbis. ¶ Alia est amicitia perfecta vera z comple-
ta z integra q; fundat̄ in charitate dei cum alijs p̄ditionib; amicitie p̄p̄-
dicte. Hāc spiritalē de beātis Aug. li. de amicitia. z verā: q; nō vtilitat; cu-
iusq; mūdiālis intuitu nō q̄libet extranascēre causa: sed ex pprie nature
dignitate z humani peccozis sensu desiderat̄: ita vt fruct⁹ eius p̄mū non
sit aliud q̄ ip̄a. Uñ i euāgelio Jo. xv. Posui vos (inquit) vt earis z fructū
afferatis. i. vt inuicē diligatis. In ip̄a nāq; vera amicitia itur pficiendo
z fruct⁹ capit̄ p̄fectōis illi⁹ dulcedinē sentēdo. Vera charitas amicitia
nuncupat̄: vt oē viciū excludat̄ cū benivolētia. Dicit̄ ip̄e p̄sensus amādī
q; cū qdā dulcedine mouet̄ interi⁹ exprimit̄. Ubi talis est amicitia ibi idē
velle z idem nolle tanto dulci⁹/cāto sincer⁹/tanto suau⁹: quanto sacra-
tius. Ubi sic amātes nihil possunt velle quod dedeceat: nihil qd̄ expedit̄
at nolle. Hāc amicitia prudētia dirigit̄: iusticia regit̄/fortitudo custodit̄
temperācia moderat̄. Hec Aug. vbi supra. Idē li. iij. p̄f. alloq̄ns chr̄-
stū ait. Nō est vera amicitia nisi eā p̄glutines inter herētes tibi vera cha-
ritate. Cicero z ceteri phi hui⁹ vere amicitie h̄tutē ignorauerūt: cū ei⁹ p̄-
cipiū finēq; chr̄m penitē ignorauerūt: q; est alp̄a z o. p̄ncipiū z finis oim
bonoz. Et hec vera amicitia nō pōt esse inter eos q; sine chr̄o sunt: vt tes-
tat̄ idem Augustin⁹. De hac amicitia sic ait Joan. Cassianus quē refere
Anto. enarratis alijs generib; amicitiaz. In his igit̄ inquit cūctis amicitia
cū vnū est gen⁹ insolubile charitatis: qd̄ nec cōmēdatōis gr̄a: nec officij
vel muner; magnitudo p̄trahit̄: vel cuiusq; rōne vel nā necessitat; p̄iūct̄
sed sola similitudo h̄tutū. Hec inquit est q; nunq; casib; vllis scidit̄: quā
non soluz dissociare vel delere locoꝝ vel tempoꝝ intervalla non p̄ualēt:
sed nec moro quidem ip̄a diuellit̄. Hec est vera indisrupta dilectio: que

amicicia
p̄fecta

Tractatulus de amicitia

gemina amicorum perfectione accurru cōrescit: cuius se initium fedus nec de-
sideriorū varietas: nec cōtentiosa dirumpet cōtrarietas voluntatū. **Le-**
terū multos nouimus (inquit Anto.) in hoc pposito cōstitutos: qui cū p-
charitate chrī fragrantissima essent soliditate deuicti: nō perpetuo eam
nec indisrupte seruare potuerunt: quia licet locus societatis pncipi-
pio inniterent: non tñ vno z pari studio arreptū ppositū tenuerūt: fuitq;
inter eos quedā rpalis affectio: qz nō equali vtriusq; virtute: sed vnus
patiēcia seruabat: q̄ quis ab vno magnanimiter atq; infatigabiliter res-
cētareē necesse est tñ eā alteri? pusillanimitate dirumpi. Infirmi tē nā
qz eorū: qui tepidius pfectiōis appetūt. sāticitatē: quātūlibet fortū tolerā-
cia sustentant. Ab ipsis tamē q̄ infirmi sūt nō ferunt. Dabēt em̄ sibi in-
firmas cōmōtionū causas: q̄ eos q̄eros esse nō sinūt: vt solēt q̄ carnali egritū-
tudine detinent: stomachi vi infirmitatisq; fastidia coquoz vl ministrā-
tiū negligentū iputare: z quātūlibet eis obsequentiū sollicitudo deseruit.
ac. Nihilomin? tñ causas suē cōmōtiōis alijs ascribūt quas sibi vtiq; vi-
cio valitudis suē inesse nō sentiūt. Quāobz hui? ē amicitie fida insolū-
bilis cōiunctio: q̄ sola virtutū paritate federat. de q̄ ps. Ecce q̄ bonū z
q̄ iocūdū habitare frēs in vnū. Qd nō localiter: sed spūaliter oportet in-
telligi. vt scribit Anto. Plenā igit atq; pfectā amicitie grātiā nisi inf per-
fectos viros / eiusdēq; virtutis pseuerare nō posse. Amicitia itaq; ipa vir-
tū est (vt inq̄ Augustinus) qua talis dulcedinis ac ac dilectiōis fede-
re ipsi amico copulat vt vnū fiat d̄ plib; vnū ipaz amicitia nō inter fortui-
ta vel caduca: sed inter ipas virtutes q̄ eterne sūt etiā mūdi hui? pbi col-
locauerūt. vñ Salomō in Prouer. xvij. Om̄i tēpore diligit q̄ amic? est.
Manifeste declarās eā eternā / si vera est. sicut desiderat nūq; eterna fuit.
Hoc volo te scire nūq; fuisse amicū q̄ lesse eū quē in amicitia semel rece-
pit: nec eū vere amicitie gustasse delicias: q̄ vel lesus desinit diligere / quē
semel amauit. Sed si arguat si tradat flāmis: si crucifigat: oī tpe diligit
q̄ amic? est. vñ dicit Hieron. Amicitia q̄ desinere pōt nūq; vera fuit: cuz
amicitie deberēt esse immortales. Hec Bugy. Ex pdictis nūc patet tripli-
cem esse amicitia. s. bonoz cū bonis q̄ est vera amicitia: quā virtus gi-
gnit z cōtinet: z sine q̄ esse neq̄. ¶ Secūda amicitia ē bonoz cū malis: z
ista p̄culosa ē bonis: qz ex maloz familiaritate aliqui corrūpūt in vita: in-
quinant in cōsciēcia z offuscant in fama. Sepe em̄ maloz cōsortia etiaz
bonos corrūpūt: pec? em̄ morbosū inficit totū gregē. z modicū fermentū
cū totā massam corrūpit: inq̄ apls. s. Loz. v. De b̄ etiā dat exēplū Lbry.
sup Matth. di. Q̄ qñ vinū miscet aceto: vinū nō corrūpit acetū: sed ace-
tū vinū. Acetū autē dicunt mali: qz deū in suis opib; exacerbat: dicēte ps.
Exacerbauerūt deū excelsū. Vinū vero dicunt boni: qz deū letificat p bo-
nā cōsciētiā z p̄imū edificat p bonā famā. iuxta illd̄ Judicū. ix. Nūqd̄
deserere possū vinū meū: qd̄ letificat deū z hoies. Qñ igit boni miscēt
cū malis / quis mali aliqui meliorent: boni tamē sepe in vita corrūpūt.
Corrūpūt em̄ bonos mores colloquia mala. i. ad Loz. xv. De secūdo
etiā ponit exēplū idē Lbry. vbi s. Qui si admisceat farina cū luro / fari-
na nō coīnquat lūrū: sed lūrū farinā. Boni autē dicunt farina: qz mola ei?

Capitulum. III.

inoris et amoris se coterunt: et ad eandem cor suum deducunt. iuxta illud Esaias. **plvii.** Tolle molam et mole farinam et sic suauiter deo panem facit per mundam conscientiam. iuxta illud Osee. **vii.** Effraim factus est subcinericius panis qui non reuertitur. Lucum autem dicunt mali in conspectu domini fecidi et imundi: ac pedibus demonum concalcandi et in cloacam infernalem precipiendi. De quibus dicit dominus. **ij.** Reg. **xxij.** Et psalmus. **xxvij.** ut lucum platearum delebo eos. Quoniam igitur boni miscentur cum malis: quis mali quoscumque dealbent: cum boni sepe in conscientia inquinant. iuxta illud Num. **xx.** Qui tetigerit imundum imundus erit. Et psalmus. **xxvij.** dicit. Cum peruerso peruerteris. Et Plato in Timaeo circa finem ait. Si malis commisceris arius partes hereditate et intellectum. Et Ecclesiasticus. **xij.** dicit. Qui communicauerit superbo induet superbiam. **Tercia** amicitia est malorum cum malis et ista inimicis periculosa. Mali enim sunt igne concupiscentie inflammati: et ideo insimul conuersando amplius inflammant. iuxta illud Prover. **vj.** Nunquid potest quis abscondere ignem in sinu suo / ut non comburant vestimenta eius: sicut luto auaricie in me feci: et ideo amplius inuicem inficiunt: de quo luto exponit illud Abachuch. **ij.** Aggrauat contra se lucum. Ite sunt pice superbie inquinati: et ideo amplius mutuo inquinant. iuxta illud Ecclesiasticus. **xij.** Qui tetigerit picem inquinabit ab ea. hec malorum hominum cauenda est amicitia: amicitia bonorum querenda est / quae virtutis est amatrix. Videat de S. Bernardino de bustis in sermone. **v.** p. rosarii.

De alijs amicitie speciebus La. III.

Aristoteles. viii. ethicoz scribit

Abit. In omni societate iustum aliquid et amicitia esse videtur. Itaque amicos appellat sicut nauigantes et comilitones: et ceteros sicut socios. Atque quatenus communicant eam? est amicitia: et iustum enim eodem modo et pro uerbis recte ea que sunt amicorum communia dicit esse. Amicitia namque in communicatione societateque consistit. Hinc Cicero de amicitia ait. Sic bene prospicere videtur: ita natos esse nos: ut inter omnes esset societas quaedam. Maior autem ut quisque prime accederet. itaque ciues potiores sunt quam peregrini et propinquos quam alieni. Cum his enim amicitia natura ipsa peperit: sed ea non satis habet firmitatis. Nam hoc praestat amicitia propinquitate quam ex propinquitate beniuolentia tolli potest. Ex amicitia autem non potest sublatam enim beniuolentiam amicitie nomen tollit / propinquitas manet. Hec Cicero. Est itaque amicitia siue societas quaedam ciuitatis et propinquorum et patrie. de quo scribit Cicero. lib. **ij.** officiorum. **Gradus** autem ait plures sunt societatis hominum: ut enim ab illa discedat infinitate **humanae** est eiusdem gentis: nationis: lingue: quae maxime homines coniungunt. **Societas** enim est eiusdem esse ciuitatis: **Mitra** ei sunt ciuibus inter se communia fori: fana: portus: vias: leges: iura: iudicia: suffragia: consuetudines: praeterea et familiaritates: multaque cum multis res rationesque conerant. Arcior vero obligatio est societatis propinquorum. Ab illa enim inmensa societate humani generis in exiguum angustumque concludit. Nam cum sit hoc natura commune animatum: ut habeat libidine percreant. Prima societas in ipso est coniugio prima in liberis: deinde vna domus omnia communia. Id autem est principium urbium: et quasi seminum reipublicae. Sequuntur fratrum coniunctiones: post sobrinorum: sobrinorum: qui

Tractatulus de amicitia

cum vna domo iam capi nō possint in alias domos quasi incolonas exe-
unt. Sequuntur connubia et affinitates; ex quibus etiam plures propinqui. Que
propagatio et soboles origo est reipublice. Sanguis autem coniunctio et
benivolentia deuincit charitate homines. Magnū est etiam eadem habere moni-
menta maiorū; ipsi de vici sacris/sepulchra habere cōmunia. Sed omni soci-
etati nulla p̄stantior est: nulla firmitior q̄ cū viri boni moribus sitiles sunt
familiaritate cōiuncti: nihil autem amabilius nec copulacius q̄ morū similitudo
bonorum. In quibus etiam eadem studia sunt eadem volūtates in his sicut eque quā
quod altero delectet ac seipso. Efficietque id quod Pythagoras vult in amicitia
ut vnus fiat ex pluribus. Magna illa cōmunitas est (inquit Cicero) que
conficitur ex beneficiis vltro citroque datis acceptisque. Que mutua et grata
dum sunt inter quos ea sunt firma deuincunt societate. Sed cū oīa rōe
animoque lustrauerit omnium societati nulla est gratior: nulla charior q̄ ea
que cū republica est vnicuique nostrū. Liberi sunt parentes: chari liberi: p̄-
pinqui familiares. Sed omnes omni charitates patria vna cōpleta est: pro-
qua quis bonus dubitet morte oppetere si sit ei profuturus. Hec Cicero

Amicitia
q̄i ex
cellentia
consistit.

Amicitia Aristipulatus predictis Arist. li. viij. ethicorum cū ait. ¶ Est et alia species ami-
citię q̄ in excellētia consistit. ut amicitia patris ad filiū: et omnino senioris
ad iuniorē. viri que ad vxorē: et principis omnis ad eos qui ipsi subiciunt:
atque bene in se differunt. Nō est etiam eadem amicitia parentibus ad liberos: et p̄-
cipibus ad subditos. nec patri ad filiū: et filio ad patrem. nec viro ad vxo-
rem: et vxori ad virū. diuersa etiam est vnicuiusque horum virtus: ac opus.
Diuersa etiam sunt et ea propter que amant. Diuersi ergo et amores et amicitie.
Atque eadem quidem vtrique ab altero: nec fiunt: nec sunt querenda. Sed
cū liberi quidem ea parentibus tribuunt que tribuenda sunt genitoribus: pa-
rentes autem filiis que natis tribui debent: stabilis talis et bona est amici-
tia. Oportet autem et amorē omnibus in amicitis que in excellētia consistunt
cōparatione fieri rationū. Magis etiam amari prestabiliorē: vtiliorē ve-
q̄ amare oportet: et ceterorum vnicuique similiter. Idem Aristot. infra scribit
In vnaquaque autem republica tantū amicitie consistit esse: quantum et iustitie.
Atque regis quidem amicitia ad eos que regunt in excellētia beneficię consistit.
Cōfert etiam in eos beneficia que ab ipso regunt. Siquidem cū sit bonus curas
ipsorum haberi: que bene sese habeat ut ouium pastor. vñ et Homerus Agamemnonem
nonne populorum nūcupauit pastorem. Talis autem est amicitia paterna bñfici-
orum vno magnitudine differt (inquit Aristot.) Est etiam essendi causa patris:
quod maximū esse certū est et enueritiōis ac eruditiōis. Et ideo dijs et parē-
tibus nō potest equalēs reddi. Hec eadem et ceteris maioribus tribuunt ait Bri-
stot. Natura namque pater filiorum: et aut nepotum: et rex eorum quibus p̄sides impe-
riū obtinet. Hec autem amicitie in excellētia consistunt. Quapropter et honorant
ipsi parētes. Et iustū igitur in his nō idem est: sed quod efflagitat dignitas:

Amicitia
virī in
optimatū
potestate
ad vxorē
Amicitia
sodalitie
sunt etiam
pares atque
equales etate.
Amicitia
fratrum
similis est
quia discipline
et eorundem
sunt morum.
Et paulo post
idem scribit
Aristot.

Sic etiam sese habet amicitia. ¶ Et viri etiam ad vxorē eadem est amicitia et
in optimatū potestate. Est etiam virtus postulat et p̄stabiliori plus tribui
tur boni: et quod vnicuique accommodatur. ¶ At amicitia fratrum similis est
sodalitie: sunt etiam pares atque equales etate. Tales autem etiam idem plerumque
quia discipline et eorundem sunt morum. Et paulo post idem scribit Aristot.

Capitulum. V.

Omnia igitur amicitia (ut dicitur est) in societate consistit. Consanguineae autem quae se iunxerit ac sodalicia. Cuius autem amicitiae et contribuliz amicitiae et
et simul navigantium. et quotquot sunt tales magis in societate consistunt. civium
nam stipulatione quasi quadam constare videntur. Inter has quae spiam et bon
picalicia collocaverit. Consanguinea vero multiplex est. pendet autem omnis amicitia
ex paterna. Parentes enim diligunt natos ut aliquid sui: nati vero parentes consanguineae
ut aliquid ex illis. Atque magis sciunt parentes eos quae sunt ex ipsis quam na
ei se esse ex illis. Accedit eodem et temporis longitudo. Parentes enim na
tos diligunt continuo: illi vero parentes incrementis tempore susceptis et mens
ris comprehensione vel sensus. Ex his autem patet cito cur magis diligunt
matres. Fratres autem in mutuo diligunt quod ex eisdem sunt orti. Idemque
enim quae est ad illa idem inter ipsos facit. Magni autem ad amicitiam est et
enutricos simul esse et aetatis equalis. Equalis enim equaliter delectat: et ipsi
familiares sodales sunt. Idcirco fraterna amicitia sodaliciae similis est.
Patruales vero ceterisque propinqui ex his sunt coniuncti propterea quod sunt ex eisdem
dem: atque alij magis alij minus fiunt ex eo coniuncti: quia prope est autem di
stat origo. Amicitia autem quae filiorum est ad parentes et hominum ad deos
ut ad bonum est atque excellens. nam maxima beneficia contulerunt. fuerunt
enim essendi causa et alimentum ac educationis. In his amicitia magna utri
litas est: ut patebit infra. Et ubi est magna affinitas ibi contrahitur ma
gna amicitia. quapropter magis se debent diligere fratres carnales quam
consobriini. Hinc Salustius in Jugurtha. Quis est amicitior quam frater
fratri. Et magis mariti et uxores quam fratres: quia sunt duo in carne una
Benef. ij. et Matth. xix. Et qui uxorem diligit seipsum diligit: ad Ephes. v.
Super omnes autem homines mundi tenent filij amare parentes: quia sunt
eis propinquiore. Nam pater et filius censentur una et eadem persona. Sed
si magis debemus diligere patrem quia ab ipso habemus corpus: necess
se est ut supra omnes alios debemus diligere deum qui est principalis pa
ter et causa quae plus influit in effectum quam omnes causae secundariae: ut inquit
auctor in libro de causis. Diligendus est itaque genitor: sed proponendus est
creator: ut inquit Augustinus in quodam sermone. Hinc Hieronymus ad Fu
riam. Honoras patrem tuum si te a vero parente non separas. tam diu scis
to sanguinis copulam quam diu ille suum noverit auctorem. Deus itaque an
te omnia diligendus est. de quo infra dicetur. Patet nunc ex praedictis quod mul
tiplices sunt et variae amicitiae. Et quibus illae amicitiae celebrentur et laudentur
a philosophis: Licerone et Aristotele: praesertim perfecta amicitia. Sed pro
stantior est et longe melior propinquitas vel amicitia spiritualis quam gi
gnit dilectio et charitas. de quo infra amplius videbis. Est postremo ami
cicia puerilis quam vagus et lascivius creat affectus (ut scribit beatus
Augustinus) sine ratione sine pondere sine mensura sine alicuius com
modi vel incommodi consideratione. Hec ad tempus (ut idem Augu
stinus ait capitulo. ix. de amicitia) vehementer afficit et stringit blandis
us allicit. Sed affectus sine ratione motus bestialis est ad quemque illicitis
ta pronus. Et licet amicitiam promoveat affectus non est sequendus
nisi eum ratio dicat et honestas temperet et regat iusticia. In pueris

amicitia
puerilis.

Tractatulus de amicitia

magis regnat talis affectus. Affectus infidus et instabilis et impurus. mixtus
semper amoribus ab his quos spiritualis amor dicitur caueat. nam veneg
num est inquit Augustinus.

¶ Quid sit amicus: et quod varij et multiplices sunt amici
Capitulum. III.

Non incongruum esse dixi ut
post amicitie definitionem et eius multipliciter et varietatem descri
bat quid sit amicus: et quod duplex sit: ut discernantur inter se boni

Amicus ni et pravi. Et dicitur amicus ab amando. Est autem amare nihil aliud (ut scribit Li
Amare cero de amicitia) nisi eum ipsum diligere quem ames: nulla indigentia / nulla vel
licare quaerita: quod tamen ipsa efflorescit ex amicitia: etiam si ea minus secutus sis. Vel
dicitur ab amando. est enim qui amat et indissolubili familiaritatis iure coniunctus:
¶ **U**n Paulus iureconsultus. Amicos appellare debemus: non leui notitia coniun
ctos: sed quibus fuerint iura cum praefamilias honestis familiaritatis quaerita
Amicus et rationibus. ¶ Et differunt amicus et amator: ut ad grammaticos redeat. Amicus
amator animi est: amator corporis. Amator ad tempus: amicus in perpetuum. Etiam amator
differunt dicitur qui venerea amat et libidine sequitur. Amicus ut Augustino videtur ab amo
re dicitur: et ab amico amicitia. Amicus autem ut idem ait quasi amoris vel ipsius animi
custos dicitur. quoniam amicum meum amoris mei vel ipsius animi mei oportet esse cu
stodere: ut omnia eius secreta fidei silentio fuerit: quicquid in eo viciosum viderit / p
viribus caueat et deleat. cui et gaudere et gaudeat / et dolere et doleat: et omnia
sua praesentia quae amici sunt. Nec Augustinus. Amicus est qui amat et reamatur: secundum Bri
stotelem. et hinc. Et secundum eundem. viij. Ethicorum. Amici sunt qui boni et bona sibi invicem vo
lunt: non latentes gratia illi quae amant. Unum quod mala vult amico / non est amicus.
¶ Unum Proverbia. dicitur. Ne moliaris amico tuo malum: quoniam ille in te habeat fi
duciam. Diogenes laertius de vita et moribus philosophorum. Interrogat Bristoteles
Quid est amicus: ait. vna anima in duobus corporibus cohabitans. Amicos solos
illos dicimus (inquit Augustinus libro de amicitia) quibus cor nostrum et quae
quid in illo est committere non formidamus: illis vicissim nobis eadem si
dei lege et securitate constrictis. Falso ergo perclarum nomen amicitiae assu
munt / inter quos est conventio vitiorum. quoniam qui non amat amicus non est
¶ Non autem amat hominem qui diligit iniquitatem: et hic odit animam suam / et
alteri amare non poterit. Unde Bristoteles. viij. Ethicorum. Bonorum homi
num inquit est neque ipsos delinquere / neque amicos permittere prava sub
ministrare. Pravi autem stabilitatem quidem non habent: quippe cum neque
sibi ipsis similes perseverent. Breui tempore fiunt amici / sua gaudete
mutua prauitate. Cum vero in tali amicitia quam libido commaculat vel
avaricia fedat / vel incestat luxuria: tanta et talis experta dulcedo / libet
conterere (ut inquit Augustinus). quantum habeat suavitatis ille. quae quanto honestior est
tanto est et securior. Nec Augustinus. Is praeterea egregius habet amicus
cui se fortunae vtriusque committit sociumque praebet: non sicut vulgus
et amicus velut byrundines estate rebus secundis adsunt: rebus adversis

Capitulum. III.

quemadmodū ille ingruere bruma deuolat. vnde Prouer. xix. dicit. Fra-
tres hominis pauperis oderunt eum. Insuper et amici percul recesserunt ab eo
Et Prouer. xvij. dicit. Vir amicitia ad societatem magis amicus erit quam fra-
ter. Berson tract. sup. cantica canticorum. consideratione. iij. Amicus (ait) dicitur
quasi amoris custos: et addit super amore simplicem conuersionem secretorum: et
mutuam redamationem: cuius est proprium omnia esse communia. Est in super ami-
cus natura et amicus moribus. vñ Ezechielus Judam amicum appellat cum dicit: Ami-
ce ad quod venisti? Amicum intellige non moribus: sed natura. Vel ideo amicum
nominat ezechielus: quia ad amicitiam quilibet peccator est: si non obstiterit paratus
est in hac vita (ut scribit Berson parte. ij. in sermone ad Ecclesiasticos in
cena domini facto) recipere. Sed probdolor multi sunt similes Iude in
clero: qui nolunt peccandi deserere penitentiam: sed eligunt vel in
sterquilino libidinis concupescere vel in alieni retentioe rubigine consu-
mi. vel igneo vindicandi zelo succendi. Tales et si quotidie videantur con-
fiteri et celebrent irrisores sunt proditorum: non penitentes idonei. Horum
cuiuslibet dum osculant christum in sacramento vel fratrem in ecclesia: dici pos-
test ex sententia. Iuda filium hominis osculo tradis. Nec Berson ubi s.
Vocat et christus suos apostolos amicos Ioan. xv. Jam non dicam vos
seruos: sed amicos. Et quis sit dominus omnium: tamen ex speciali gratia inter
ipsos et suos fideles contracta est vera amicitia. de qua infra latius vide-
bimus. ¶ Sunt preterea varij et multiplices amici. s. verus qui in omni fortuna vel
secunda vel aduersa diligit: amat et non fugit ab amico tempore mali. amici
et ipsi fortunam equo animo vel patienter ferunt quocumque fuerit: quos ad-
miratur Socrates scribens ad regem Nicodemum de regno ait. Sed hi admi-
randi: qui nullo humanorum casuum turbine concussi constantes immortalesque
omnem fortunam preferunt. Hi et amicorum comoda: et incomoda equa fronte
tolerant. Sed de amicis veris super dictum est. Est etiam amicus ore: amicus
cus brachiorum: amicus bursae: amicus mensae. amicus curie. amicus iei-
neris: amicus verborum: adulationis vel ostentationis. De quibus
Berson parte. iij. sermone de conceptione Marię virginis. Et hi omnes
in necessitate deficiunt. De hoc Ecclesiastici. vj. Est amicus secundum tem-
pus et non permanebit in die necessitatis: et sicut Iob ferunt et occidunt
osculando. ij. Regum. iij. Et exemplo latronis: et cuiusdam piscis qui polipus
piscis dicitur occidunt amplexando: et sub tunica bonę apparentię occultam ha-
bent prodicionem: rapinam: fraudem: irrisionem: detractionem. Hi homines sub
specie bonitatis et pietatis fallunt: ut lachryme crocodili homines: ut di-
citur. De his amicis persepe habemus in sacris literis. vnde Prouer. De am-
xj. Simulator ore decipit amicum suum. Et Prouer. xvj. Vir iniquus la-
trat amicum suum et ducit eum per viam non bonam. Et Prouer. xxvj. Sicut no-
tius est qui mittit lanceas et sagittas in mortem: ita vir qui fraudulenter no-
cet amico suo: et cum fuerit deprehensus dicit: ludens feci. Homo qui bla-
dis fictis sermonibus loquitur amico suo recte expandit gressibus eius. Et
ps. xxxvj. Amici mei et proximi mei aduersum me appropinquauerunt
et steterunt. Et Eccl. xij. Non agnosceat in bonis amicus: hoc est in pro-
speris amicus verus. ut inquit Lyra. quia tunc omnes se ostendunt amicos

Tractatulus de amicitia

Unde poeta. Cum fueris felix multos numerabis amicos. Tempora si fuerint nubila solus eris. Sed in tristitia (vt idem ait sapiens) et in malicia illius agnitus est: hoc est in aduersitate cognoscitur verus amicus. Nam tunc sibi comparit et adheret alijs ipsum deserentibus. vt inquit Nicolaus. Hinc et sapiens predicis assentitur. Amici diuitum multi. Prouer. xiiij. et ca. xix. Diuitie addunt amicos plurimos. Et ibidem. Multi ei colunt personam potentis: et amici sunt dona tribuentis. Et Eccli. xiiij. Dives comoratus confirmatur ab amicis suis. Humilis autem cum ceciderit expelletur et a noctis. loquitur de amicis fictis: qui tempore prosperitatis hominibus adherent. Et Eccli. xxxiiij. Equus emissarius: sic et amicus sublamnator sub omni supra sedente hinnit. Et ca. xxxviiij. Omnis amicus dicit: et ego amicitiam copulaui: sed est amicus solo nomine amicus. Nonne tristitia inest usque ad mortem? Sodalis amico concouidabitur in oblectationibus et in tempore tribulationis aduersarius erit. Sodalis amico condoleat causa ventris: et contra hostem accipiet scutum. hoc est: multa faciet non ex vera amicitia: sed ventris gratia et ex gula: non sic facit verus amicus. Unde subiungit sapiens. Non obliuiscaris amici tui in animo tuo: et non immemor sis illius in operibus tuis: ac si diceret. non enim cum ore: sed etiam corde et opere. Et ca. xl. Amicus et sodalis in tempore conuenientes. hoc est: delectantur suo tempore et aliquando. quoniam autem separabuntur etiam. Et Hieremias ca. ix. vbi malicia arguitur populi iudeici: ait. Vis amicus fraudulenter incedet etiam. De malo quoque amico idem ca. xxxij. Ue inquit qui edificat domum suam in iniusticia: et cenacula sua non in iudicio. Amicum suum opprimit frustra etiam. Item Michae. viij. Nolite credere amico malo. s. etiam quantum intimo. vt ibi habet sensus moralis: quia nulla pestis grauior ad nocendum quam familiaris inimicus. Item Abachuch. ij. Ue qui porcum dat amico suo mittens fel suum et inebrians vt aspiciat nuditatem eius. Et his quoque saluator noster vocatus est amicus publicanorum et peccatorum: eo quod cum eis biberat et manducarat: qui et cum eis versabatur non vt eorum vicia amaret: sed vt sanaret. Unde Matthe. xi. dicit. Venit filius hominis manducans et bibens: et dicit. Ecce homo vorax et potator vini publicanorum et peccatorum amicus. Sic viri boni iusti malos odunt: non vt eorum mores induant: sed vt eos emendent et meliores faciant: et a via mala et peruersa dehortentur et auertant etiam. Resonat Lucas ca. viij. cum inquit. Venit filius hominis manducans et bibens: et dicitis. Ecce homo deuorator et bibens vinum amicus publicanorum et peccatorum. ¶ De amico quoque vero et fido persepe habet in sacris literis. Unde Prouer. xvij. Omni tempore diligit qui amicus est: et frater in angustijs comprobatur qui amicus est verus et certus (vt inquit Lyra). Et de amicis multis et varijs loquitur sapiens Eccli. vi. Est amicus inquit secundum tempus suum: et non permanebit in die tribulationis. Est et amicus qui conuertitur ad inimicitiam: et est qui odium et iram et contumeliam denudabit. Est etiam amicus mensum et non permanebit in die necessitatis. Amicus si permanserit fixus: erit tibi coequalis: et in domesticis fiducialiter agit. Si humiliauerit se contra te: et a facie tua absconderit se: vnanimem habebis

De ami-
co vero.

Capitulum. V.

amicicia bona. hoc est (vt exponit Zpra) si corā te in oībo bonis tibi p̄sen-
tēs abscondit se: procurādo bona in absētia tua magis q̄ in p̄sētia: vna
nimē habebis amicicia. i. cum eo sis vnū cor z vna ania. Ab inimicis tuis
is (inquit sapiens vbi s.) separare: z ab amicis tuis accende. Amic⁹ fide-
lis precio fortis. qui autē inuenit illum/inuenit thesauruz. Amico fideli
nulla est comparatio. z nō est digna ponderatio auri z argenti p̄tra bo-
nitate fidei illius. Amicus fidelis medicamentū vice z immortalitatis.
Nam amicus fidelis (inquit ibi Zpra) diligit ex charitate: z sic sollicitus
est de amico quācum ad bona gratie: q̄ viuificat spūaliter z p̄ducit ad im-
mortalitate glorie. Sūt postremo amici regū p̄ncipū illi p̄sepe falsi blā-
dimēris: z falsa laude decipiūt dñs: loq̄ntes solū q̄ grata z iucūda sūt
voluptatis lucri vel cōmodi: nō vtrius grā. sicut sunt adulatorēs blādī-
tores z assentatores: z ficti z simulati amici. de q̄bo in fine plura dicent.
Talis fuit amicus Pilat⁹: q̄ timēs Cesaris indignationē: z s̄monē iu-
deoz dicētū: Si hūc dimittis nō es amic⁹ cesaris: innocētē ch̄m iuste
ad mortē p̄denauit. Sūt z plures tales in aulis p̄ncipū. sed de his infra
amplius videbitur.

De amicicia dei: z quis sit amicus dei Capitulum. V.

Amicicia dei quā gignit amor
dei charitas z dilectio ceteris est p̄stabilior. qm̄ hāc habēs dei
efficit amic⁹: q̄ nihil optari⁹/nihil meli⁹ z desiderabili⁹ homi-
ni p̄tingere potest/q̄ nō seruus sed amic⁹ dei dici pōt. Hāc amicicia ha-
buerūt viri sancti q̄ permulta passi sunt p̄pter dominū. nec quicq̄s potu-
it eos ab hac amicicia amouere. Hanc p̄cipue habuerūt apli ch̄i: q̄s do-
minus amicos vocat. Unde Ioan. xv. dicit: Jam nō dicam vos seruos:
quia seruus nescit quid faciat domin⁹ eius. Vos autē dixi amicos: qz q̄
cunq̄ audiui a patre meo nota feci vobis. Ideo autē vocat eos amicos z
nō seruos: q̄uis sit dñs omnīū. sed b̄ ex speciali grā. z qz cū esset de⁹/sa-
ctus est similis nobis hō mortalī/z frat̄ noster. imo inter suos. i. inter
nos suos: iuxta illud qd̄ ch̄s Luc. xij. dicit. Ego autē in medio vestz sum
sicut q̄ ministrat. Nā z Phil. ij. dicit. Formā sui accipiēs in similitudine
hoīm factus. Un̄ z Bern. Puto q̄ iā spernere me nō poterit de⁹ os z ca-
ro z frater meus. Nā z p̄b. viij. Eccl. docet q̄ vera amicicia habz esse in-
ter similes. Ideoq̄ dñi ad seruū licz nō sic amicicia inq̄ntū suos: qz sic ē
ineq̄lis: sed s̄m q̄ hō est sibi similis. z ideo vt sic dñi ad suū est amicicia
Dicitur. Un̄ ex quo de⁹ altissim⁹ est dñs oīm anteq̄ fieret hō/nunq̄s ho-
minē vocauit amicū. sed postq̄ fact⁹ est hō/simil̄ nobis mortal̄/ch̄s do-
minus dignat̄ nos vocare amicos z fratres si eū vere diligim⁹ eius p̄-
cepta seruādo. Vocat z ideo ch̄s suos amicos: qz ch̄s seruos facit bo-
nos z participes diuine grē: z sic dignos amicicia sua. Nam Iudo. de sū-
mo bono dicit. Amicicia em̄ in rebz bonis habenda est. nā q̄ ea in malo vtrū
tur non sibi amici existunt: sed inimici. Dicitur. Et patet: quia tales si
bi damnationem accumulāt z tormenta infernalis sempiterna. ergo

Tractatulus de amicitia

se se maxime odiunt. Un̄ ps̄. Qui diligit iniquitatem odit animam suam. Hinc et
Tullius li. de amicitia. Hoc primum inquit scio nisi in bonis amicitiam veram
esse non posse. Sequitur ergo quod charitas cum suis sanctificat et meliores red-
dit/vera amicitia diligere illos probat. Ideo dixit. Jam non dicam vos seruos
Zyra. i. timore serui subiectos: ut sunt inuidani serui: sed amicos: quia amo-
re filiali debet iusti deum diligere: et sic sunt bonitatis diuine participes
tamquam filii. Un̄ subdit: quia seruus nescit quid faciat dominus eius. secreta enim non re-
uelant seruis: sed filiis. Vos autem dixi amicos: quia omnia que audiuimus a patre. s.
necessaria ad salutem nostra fecit vobis. Hec refert frater Pelbartus in ser-
mone de apostolis. Hanc amicitiam prouocauit dominus carnali propinquitati. Un̄ Mar-
tini cum dominus inquit. Que est mater mea: et qui sunt fratres mei: Et ex-
iens dicens manus in discipulos ait. Ecce mater mea et fratres mei. Quicumque
enim fecerit voluntatem patris mei qui in celis est: ipse meus frater soror et
mater est. Qui enim statuit in animo non sibi sed deo viuere: vnus spiritus
efficitur cum deo vniformitate voluntatis: teste apostolo. Qui adheret deo vnus
spiritus est cum eo. i. Cor. vi. seseque habitaculum deo preparando charitatem in se ge-
nerat: et charitatis glutino sibi iungit. Amicitia dei est: qua deus homines
diligit/vocat/eligit/predestinat. hoc est. diuina voluntas que dat gratiam ho-
minibus in presentia: et in futuro dat gloriam. Que singula si expendere vellet
mus: in latissimum campum descenderemus expatiaremurque: et ne id fiat fre-
quentum equo adhibemus: ut maneat in via. De predestinatione autem et vocatio-
ne et electione tractare requirit tempus et tractatum. Dicitur et amicitia dei quam
habebunt iusti et boni viri: et qui dominum timent. Un̄ Ecclesi. vi. 8. Qui et
mercedem dominum que habebit amicitiam bonam: quam finem illum erit amicus illi-
us. Deus autem amicitiam hac magis diligit vnum quam alterum: si magis deter-
minat effectum extrinsecum. s. bonum quod vult diligentibus. Nam diligere est
velle alicui bonum: sic magis diligit vnum quam alium: volendo ei maiorem
gratiam et glorie gradum. Si homo magis determinat actum diuine dilectionis
intrinsecum: non est ibi magis nec minus. Nam vno actu simplicissi-
mo diligit omnia. ita sentit et scribit Nicolaus de Zyra super Ecclesiasticum.
Amicus dei Nunc quis amicus sit dei aperiamus. Est amicus erga deum: et amicus de
us erga nos. Dicitur autem amicus dei (ut literis mandauit dominus Lardi-
nalis cameracensis. q. ix. arti. ij. lib. j. sententiarum) quem deus specialiter
diligit: et ad speciale bonum. s. ad vitam eternam. sed generaliter loquendo
quilibet est amicus dei siue bonus sit siue malus: in hoc quod deus diligit
ipsum ad aliquod bonum: ut inquit Aliacenensis. sed sic non capimus hic. Post
est autem quisquam dicit amicus dei dupli. Uno modo ab habitu vel actu cha-
ritatis vel gratie animam ipsius informante. Alio modo denominatione ex-
trinseca ab ipsa diuina voluntate acceptante. vel magis proprie loquendo:
vel quia diligit deum: vel quia diligit a deo. Primo modo potest aliquis
esse amicus dei vel charus et gratus sine aliqua qualitate supernaturali infu-
sa que sit charitas vel gratia: non tamen sine aliqua qualitate creata que
sit dilectio: et que potest dici charitas vel gratia. Secundo modo potest esse
se aliquis charus et gratus sine aliqua qualitate informante: nec est simile
de esse album et albedine. Et illo modo secundo aliquis potest esse amicus

Capitulum. v

dei dupliciter sicut dupliciter potest intelligi deum aliquem diligere. Uno modo generaliter: quia vult sibi aliquod bonum. Et sic omne bonum in quantum bonum deus dicit diligere: iuxta illud: Diligite enim omnia quae sunt: et nihil odistis eorum quae fecisti. Alio modo specialiter: quia vult sibi aliquod speciale bonum et sic deus magis diligit illum cui facit maius bonum. quia quibus oes eadem dilectione diligit: non tamen ad equale bonum. Et illo modo ultimo adhuc potest dici aliquis amicus dei dupliciter. Uno modo quia deus vult illum prout habere aliquod magnum bonum quod non est vita aeterna: sicut est charitas vel gratia vel originalis iustitia: siue velit quod semper permaneat in tali bono siue non: sed voluntate beneplaciti: et sic vocatur diligere secundum praesentem iustitiam. et sic deus diligit solus rationales creaturas quae sunt in gratia gratificante: siue sint electae siue reprobatae. Alio modo quia deus vult illum non pro illo tunc: tamen aliquem habere vel habiturum esse illud speciale donum quod est vita aeterna. et sic deus diligit solus rationales creaturas: non tamen omnes illas quae sunt in gratia gratificante: sed solus illas quae sunt electae et non reprobatae: siue sint in gratia siue in mortali culpa. Et hoc voco (inquit Basilicensis) dilectionem secundum aeternam praesentiam. de qua ad ad Romam. ix. Jacob dilexi Esau autem odio habui. Et ista potest vocari dilectio simpliciter prima: aut dilectio secundum quid. quia in scriptura simpliciter loquens dicitur: Esau autem odio habui: licet forte et sine forte Esau quandoque haberet charitatem: saltem quando fuit noviter circumcisus. et ita de quolibet reprobo potest dici simpliciter quod deus odit ipsum: licet secundum quod scilicet praesentem iustitiam diligat ipsum quando habet charitatem vel gratiam etc. Hec Cardinalis ubi supra. Et ut ipse paulo ante scribit. Esse amicum dei siue deo charus aut acceptus ad vitam aeternam potest dupliciter intelligi. Uno modo idem est quod esse ordinatus ad vitam aeternam finaliter obtinendam. Et sic quilibet electorum in quo cumque statu sit gratiae vel culpe est deo charus et acceptus et dei amicus. Et nullus reproborum licet sit in statu gratiae est amicus dei. Alio modo idem est quod esse in statu vel dispositione: in qua si perseveraverit: deus dabit sibi vitam aeternam. et sic non quilibet electus est deo gratus vel acceptus nec dei amicus: sicut ille qui est in statu culpe mortalis. Et aliquis reprobus est deo charus et dei amicus sicut ille qui est in statu gratiae. Similiter modo magister. iij. sententiarum dist. xxxj. dicit: quod aliquem esse scriptum in libro vitae potest intelligi dupliciter. scilicet secundum aeternam praesentiam vel secundum praesentem iustitiam. Et multi sunt scripti primo modo et non secundo modo et e converso. Sic aliquem esse amicum dei (ut dicit Cardinalis ubi supra) potest intelligi dupliciter. Vel secundum aeternam dei dilectionem: vel secundum praesentem dispositionem. Et aliquis potest esse amicus dei primo modo et non secundo modo: et e converso. Et secundum eundem nullus potest esse amicus dei de lege ordinata: non habendo in se aliquam qualitatem infusam quae sit charitas vel gratia: quibus aliquis potest esse amicus dei de potentia absoluta: non habendo aliquam qualitatem infusam quae sit charitas vel gratia. Potest et aliquis non esse amicus dei de potentia absoluta habendo aliquam qualitatem infusam quae sit charitas vel gratia. Singula abunde probat Petrus Lameracensis ubi supra. Est insuper amicus dei qui voluntatem eius explet: et eius praecipua et mandata servat. Is iuxta promissionem christi ingreditur regnum caelorum. Unde

Tractatus de amicitia

Matth. xix. dicit. Si vis ingredi ad vitam serua mandata dei. Hoc est etiam quod dominus dicit ad discipulos Joa. xv. Vos amici mei estis si feceritis quae ego precipio vob. Et amici dei proprie dicuntur qui ornati sunt charitate. Ad hos dei amicos dicit Lanticoz. v. Lomedit amici et bibite: et inebriamini charissimi. De hac amicitia dicit Sapi. vij. quod sapientia amicos dei et probetas constituit. Neminem enim diligit deus nisi eum qui cum sapientia inhabitat. Constituit amicos dei per fidem charitate formatam: ut inquit Lyra: et probetas per cognitionem supernaturali. Deus autem neminem diligit nisi sic in charitate: ut inquit Lyra. et ita sapientia de qua hic loquitur sapiens charitatem presupponit. De hac amicitia loquitur Augustinus libro. iij. confessio. alloquens christum. Non est inquit vera amicitia nisi ea quae glutines inter berentes tibi vera charitate. Cui assipulat Hiero. ad Paulinum: et habet in prologo biblicae. Vera enim illa necessitudo est et christi glutino copulata: quam non vult eas rei familiaris: non praesentia tantum corporum: non subdola et palpano adulatio sed dei timor et diuinarum scripturarum studia conciliant. De hac amicitia loquitur Berson parte. iij. tractatu. j. de canticorum originali ratione. Libomo. iij. cum ait. Deus ipse tanta pietatis dignatione: tanta charitatis bonitatisque dilatactione humanam dilexerit naturam: ut eam formaret ad imaginem et similitudinem suam: quatenus sui particeps esse posset. et ita particeps quod eidem iungeretur felicissimo federe nuptiali: sicut sponsa sponso suo: qua dilectione et charitate nullam diligibiliorum nullam chariorum estimare potest cor humanum. Et quis philosophi (ut idem ait) aliquem hominis amorem ad deum poneret et debitum scirent: nullo pacto tantum valuerunt attingere vel suscipere carum quod mutua esset amicitia praesertim sponsalis dei ad hominem: et contra qualem nobis reuelauit theologia fundata in charitate. de qua est illud: Charitate perpetua dilexi te. Non enim quilibet amor dici meretur amicitia: sicut philosophi: sed ille quo sibi mutuo comunicant et viuunt et congratulantur et conuiuuntur amantes quale aliud. Neque Plato dicens deum non misereri hominibus: nec Aristoteles redemptionis ignorans mysterium: nec aliud omnino probas habuit sine fide. Nec Berson. Idem parte. iij. sermone de preceptione virginis Mariae plura de hac amicitia loquitur ad deuotam animam cum ait. O anima deuota a deo creata ad imaginem suam: et suo precioso sanguine amorose redempta: considera et in memoriam reuoca: quod cum prius esses turpis ac deformis pro peccato originali: placuit deo tuo te regenerare: pulchritudinem facere et puram per baptismatis sacramentum: et tanquam nouiter te concipere per gratiam infantium quod tunc cum te talem videret dignatus est te amicam suam coram pulchram vocare: Tota pulchra es etc. O deus quae sublimis haec est generositas esse amicam. Cuius amicam? Amicam non quidem hominis mortalium: non angeli vel non archangeli: sed dei regis regum et domini dominantium. Ipse bonus est amicus qui nunquam deficit in necessitate: qui nunquam improperauit amorem suum: qui nil periclitatur ab amica sua nisi duceretur amari: et nihilominus abundantissime reficit et consolatur. cumque offenditur et irricatur facile ignoscit atque remittit. hic est verus amicus tuus. Nam in eo nihil est fictionis: nec deficit in aduersitate. Et nil aliud petit quam amorem tuum. Quem amorem? Amorem qui se ostendit non modo verbo: sed facto et opere.

Capitulum. V

ratione. Si enim dicas te amare deum / et non facis voluntatem eius et precepta eius / (sicut quod dicit sanctus Joannes) mendax. Joan. ij. Et Grego. in homelia festi pentecostes. Caritas operatur magna si est: si renuit operari / caritas non est. Certum est et per regulam generali tenendum quod persona quecumque sic deum non sufficienter amat / que in se non habet illam virtutem que caritas nominatur: que sola dividit inter filios dei et diaboli: regni et damnationis. Nec exponitur privative. Ideo egregie dictum plenitudo legis est caritas. Roma. xij. Nullus homo caritatem habere potest qui in aliquo peccato mortali est. nec absque peccando mortaliter transgreditur quis preceptum dei aliquod. Unde Jaco. ij. Quicumque totam legem servaverit / offendat autem in uno: factus est omnium reus. Ideo dicit Jesus christus Joan. xij. Qui si quis diligit eum mandata eius servabit. Unde sequitur. qui non servat mandata / deum non diligit. Et est etiam presumendum quod veraciter nullam aliam diligit personam. Et faciliora sunt eius precepta quam multorum hominum instructio qui multa patiuntur ut temporalia adquirant vel vanam gloriam: etiam miserabilissimas miseras / quas facit amor stolidus puerse carnalitates perpetuant. que singula ad longum deducit Berson. Non ergo congruaturis o devota anima de preceptis amici tui / que tibi valde erant facilia si cum perfecte dilexeris: quia foretis ut mors dilectio Lancerorum. ix. Et bona que que consuetudo ipsa tibi dulcia faciet et delectabilia. Quod male feris assuesce: feris ait Naso. Et Tullius in rhetorica. Optima forma vivendi eligenda est: quam iocunda reddet consuetudo. Qui dicit precepta dei nimis dura esse et ponderosa / deum mendacem facit / qui contrarium affirmat. Jugum meum suave est et onus leve etc. Matth. xj. Nonne magna est dulcedo de illo amico qui non obstante quocumque delicto contra se / omnia parcat: si integram habeas contritionem. i. displicentiam de peccato preterito: propositum firmum non recidivandi: et confitendi tempore et loco per ecclesiam ordinatis: Quacumque hora etc. Ezechiel. xvij. Dulciorem amicum habere non posses. Sed tibi dico eum valde plenum esse zelotipia. nec vult te ullam rem aliam amare plus quam se: ne in presencia sua facias fornicationem vel spirituale adulterium: diligendo infernalium inimicum / et iaceas inter brachia eius per iniquam delectationem peccati mortalis. videtur ei quod merito super omnes alios dignus sit amari. Solent (ut scribit Aristoteles. ij. et ix. libro Ethicorum. et Tullius libello de amicitia) queri amici tui de causis. Vel ob bonum utile: aut honorabile: aut propter delectabile bonum. Sed meditare o anima devota (inquit Berson ubi supra.) si queris amicos divites viles: quis est magis quam is qui concedit veram hereditatem et felicitatem perpetuam. Necum sunt divitię et gloria Sapient. ij. Si queras amicos placentes et delectabiles Audi quod dicit sapiens quod amor suus est magnus / bonus et placens. In amicitia illius bona ibidem. Non est delectatio similis amori pacis et securitatis: conscientie: que haberi non potest absque dilectione dei. Tunc exclamat psalmista Quam magna multitudo dulcedinis tue domine etc. Si queras amicum bonum et honorabilem Buscula quod dicit sapiens: quod innumerabilis honestas venit per manus illius. Si queras demum amicum qui in necessitate tibi succurrat: profecto alium

Tractatulus de amicitia

neminē meliorē inuenire poteris. Fortunata est anima illa: quae tale habere potest amicum qui inuocantibus eum in veritate preesto est: qui tribuit omnia quae ad sempiternam felicitatem sunt conduxura. Illi amicum oēs desiderare et adipisci laborare debent: considerantes multum fructum utilitatem quam ab eo expectare possunt. Cuius et deliciae sunt: esse cum homine Prover. viij. Qui stat et ad ostium amice pulsat. Apoca. iij. Qui ad aperientem et suscipientem venire dignatur. unde Joan. xij. dicit. Ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus. De hoc amico et amicitia scribit Beron parte. iij. documento notabili de sacramento altaris: cum ait. Qui esurientes implet bonis iustitiam nos orare tanquam pauperes et mendicos: sed filios a patre qui est in celis. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Tu da qui vere es amicus ille euangelicus ad quem eundem est media nocte presentis miserie percedo: querendo pulsando. Comoda mihi tres panes: comoda hoc est cum modo da: vel comode da. id est ad commodum da. Quoniam amicus meus venit de via: ut ponam ante illum. Amicus veniens de via potest intelligi vel spiritus proprius ab euagatione se colligens: vel noster proximus viuus: aut mortuus suffragiis indigens: vel ipse christus ad ostium stans et pulsans: et cenare volens. Amicus autem est ipse deus ad hominem tripliciter. Uno modo sicut dominans ad liberum subditum. Alio modo sicut parens ad filium delicatum. Tertio modo sicut sponsus gerens se sicut philocaptum: seu in amore raptum. Amicus autem iste est proprie potens commodare a quo omne donum fontaliter et ininitiatue liberaliter et irredituue: inductabiliter et terminatiue quasi circumlo quodam intelligibili. unde fit ut repetant proprios queque recursus: nec manet ulli traditio ordo: nisi quod fini iuxerit ortum: subrilique sui fecerit orbem. Amicus autem de via quos panes alios petere potest quam corporales spirituales et sacramentales. et haec omnia sunt vnus panis: vnus dominus et trinus qui solus est panis secundum veram nominis interpretationem. Panis enim dicitur a pan quod est totum. Et quid totum nisi solus deus? Sicut et nihil aliud perfectum est: qui est omne bonum. iuxta illud dictum Moysi. Ostendam tibi omne bonum. Vide latius de hoc cancellarium ibi.

¶ De amicitia dei cunctis alijs prestat La. vi.

Theologie proceres s. **Bona:**
¶ uen. Ricard. b. Tho. scribitur hominem multifariam moueri ad diligendum aliquid. scilicet quia bonum. quia pulchrum: quia delectabile: quia utile et honestum: ac simile. unde cum in deo sine in summo omnia predicta: ideo est summe diligendus. In eo enim est summa bonitas. iuxta illud prophete ps. lxxij. Quia bonus israel deus etc. Item summa speciositas. iuxta illud Sap. vij. Speciosior est sole. vnde beata Agnes de eo dicit. Cuius pulchritudinem sol et luna mirantur. Item summa delectabilitas dicitur ps. Delectationes in dextera eius usque in finem. Item summa utilitas et honestas. iuxta illud quod de divina sapientia dicit Sap. vij. Uenerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa et innumerabilis honestas per manus illius. Item in eo est nostre nature conformitas. iuxta dictum apostoli ad Phil. ij. In similitudinem hominis

Capitulum. VI.

minū factus z habitu inuentus vt homo. Quia em̄ superioris ad infes
riore est habere beniuolentiā. z inferioris ad superiorē est habere reuerē
tiam/equalis vero ad equalē est habere amicitia. Unde pbs. viij. Echi.
dicit q̄ amicitia est inter equales z similes. Et Hieron. super duodecim
prophetas inquit. Amicitia pares: aut accipit aut facit. Ideo deus ne ali
quid deesset in amicitia hominis erga ipsum z econtra cū esset domin⁹:
factus est frater hoīs /z sic factus equalis vocat se eius amicū dicens Joā.
xv. Vos autē dixi amicos. Hinc exclamat Bernardin⁹ de bustis parte
ij. rosarij sui. ser. v. O deus meus (inquit) quanta est benignitas tua: q̄
magna clementia: z q̄ stupēda humilitas q̄ hominem qui est ciuis et
vermis appellas amicū tuū. Et ideoz ipse hō debet te sup alios amicos
diligere: z amore infinito si esset possibile. Et cū fratres: sorores: parētes
z ceteros diligim⁹ /multo magis deū qui nō solū nobis dedit corpus: s̄
etiā animā nostrā creauit q̄ est preciosior corpore: etiā p̄seruat nos inesse
Tenemur ergo deū diligere supra patrē z om̄es homines mūdi: a quo
habemus quicqd sumus. Et quia amor debet esse reciprocus in amicitia.
sequit̄ q̄ omnes debem⁹ deū diligere. qz vt dicit̄. j. Joan. iij. Ipse
prior dilexit nos. Tanto autē amore nos amat. vt dicit Bernard. in li. de
diligendo deū q̄ omnis amor sanctorū amorī dei cōparatus nihil est. De
hoc amore inquit Augu. sup Joan. Incōprehensibilis est dilectio: qua
nos diligit de⁹. Diligam⁹ ergo eū sup omnia: qz nec sic diligendo valeam⁹
mus ei impēdere vicē dilectiois. Maxime autē ad amorē sui nos indu
cere debet ebaritas saluatoris nostri iesu ch̄i q̄ supauit oēs amores mū
di. Primo em̄ supauit amorē naturalē: q̄ est inter patrē z matrē z filioz:
nulla em̄ mater filiū suū incantū dilexit: quātū ipse dñs nos amauit. Et
ideo inquit Esa. xlix. Nūquid obliuisci pōt mater infantuli sui vt nō mi
sereat filio vteri sui. Et si illa oblita fuerit: ego nō obliuiscar tui. Ecce in
manib⁹ meis descripsi te zc. Excedit z amor eius amorē matrimoniales.
Nā si vxor fornicat a viro repudiat cōmuniter: z ampli⁹ nō recipit. Sed
si ania hoīs ch̄i sponsus deserit: z diabolo adultero consentit: Ehis em̄
eam penitentiā semp recipit. Et ideo in cruce manus extensas tenet: ad
innuēdū q̄ pctōres ad se reuersos proninus amplectat. Vñ Hier. iij. dz.
Tu fornicata es cū amatorib⁹ multis tū reuertere ad me: z ego suscipiā
te. Animā q̄z nostrā maculis plenā lauit suo sanguine. z ab oib⁹ maculis
mundata est. z hoc est qd̄ dicit̄ Apoē. j. Ipse dilexit nos z lauit nos a pec
catis nostris in sanguine suo. Et ad Ephe. v. ait Apl⁹. Viri diligite vxo
res vestras sicut z ch̄is dilexit ecclesiā: z tradidit semetipsum p̄ illa vt eā
sanctificaret: mundās eā lauacro vitę: vt exhiberet sibi gloriosam ecclesiā
nō habentē maculā/neqz rugā: aut aliqd̄ hmōi: sed vt sic sancta z imma
culata. Excedit z amicitia z amor ch̄i amorē socialē: q̄ est inter amicū et
amicū. Nullus em̄ homo inueniret qui vellet mori pro suo inimico. vix
autē inueniret q̄ vellet mori p̄ amico bono z simplici z fraudalēter dece
pto. Et hęc est perfecta ebaritas. Joan. xv. Maiorē hac dilectionē nemo
daber: vt animam suā ponat quis pro amicis suis. Nos autēz non eram⁹
iusti: neqz boni: sed eramus impij z dei inimici: z tamē ch̄istus p̄

Tractatulus de amicitia

nobis voluit mori. Et hoc est quod dicitur ad Romanos. v. Quia adhuc infirmi essemus: Christus pro impijs mortuus est. vix enim pro iusto quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori. Commendat autem deus suam charitatem in nobis: quoniam cum adhuc peccatores essemus: Christus pro nobis mortuus est. Posset autem dici quod Christus habebat unum amicum. scilicet deum patrem: et unum suum et patris inimicum. scilicet genus humanum. ut igitur inter istos pacem faceret: se mediatorum interposuit. Unde dicit. scilicet ad Timotheum. ij. Unus est mediator dei et hominum homo Christus Iesus: qui dedit semetipsum in redemptionem pro omnibus. Sepe autem visum videtur: ut quoniam quosdam inter duos rixantes interponit: ab utroque vulneratur. Et ideo ipse Christus vulneratus fuit a patre: qui ait Esaias. liij. Propter scelus populi mei percussit illum. Vulneratus etiam fuit ab homine. vnde ipse ait Zacharias. xij. Vis plagis plagatus est in domo eorum: qui me diligebant. Excessit quoque dei amor: amorem animalium qui est inter animam et corpus. anima enim intantum diligit corpus quod ab eo separari renuit: et omnem corporis laborem fugit et vitat. Anima autem Christi intantum animas nostras dilexit: quod a corpore suo pro nostra salute voluit separari. Unde ipse inquit Joannes. i. Ego animam meam pono pro omnibus meis. Intantum etiam dilexit quod passa est cum multa leticia corpus suum in quinque partibus lacerari et in omnibus membris cruciari: ut sic precium nostre redemptionis abundanter efflueret. Unde patri suo dicit per prophetam. Conscidisti sacco meum: et circumdediti me leticia. Quibus omnibus consideratis: et nos in amore ipsius debemus omnium aliorum amores superare. Hec scribit Bernardus de Buxis parte. ij. rosarii. sermone. v. Librum insuper amicitia alijs prestat: quod est preciosissima et ineximabilis: verissima: securissima et fructuosissima: quod per longum deus clarat frater Pelbartus in sermone de apostolis. Est inquit preciosissima. Nam (ut ait Ambrosius de officiis) nihil est in rebus humanis amicitia pulchrius. et pro consequens preciosius: quod in prosperis congratulatur in tristibus compatitur et in persecutionibus auxiliatur. Sed hec summe inveniuntur in amicitia Christi qui diligit fideles suos verissima charitate: et sollicitat ad bona gratie et glorie: in quorum prosperitate summe congratulatur: et in tribulationibus summe auxiliatur. Etiam alij amici quibus auxiliantur in vita: nequeunt tamen auxiliari in morte. Libris autem et in morte et in perpetuum auxiliatur. Est precerea Christi amicitia verissima et invariabilis. aliorum quippe amicitia sepius fallibilis est et variabilis. iuxta illud Ecclesiastici. vij. Est amicus socius mens: et non permanebit in die necessitatis. Sed Christi amicitia est ex parte sui immutabilis. Unde Augustinus. lib. confessionum. dicit. Te domine nemo amittit: nisi qui te prius dimiserit. nullum derelinquit: nisi qui te prius reliquerit. Item Christi amicitia est tam invariabilis et infallibilis: quod etiam si quis amiserit eam offendendo: non sicut in alijs amicitijs quocumque conuersus fuerit vere penitendo reconciliatur: et semper suscipitur in pristinam amicitiam: nec offense recordabitur. Vnde Esaias. xvij. Quocumque hora ingemuerit homo: amplius non recordabor omnium iniquitatum eius. Manet quoque Christi amicitia in perpetuum. vnde Joannes. xij. et. Cum dilexisset suos vsque in finem dilexit eos. propterea consilium bonum dat sapiens Ecclesiastici. ix. dicens. Non derelinque

Capitulum. VII

amicū antiquū Lyra. s. pbacum i amicitia. Nou⁹ em̄ nō erit similis illi. Unū nouū amicus nou⁹. Lyra. qz sicut de vino nouo nescit quale final^r erit: sic de amico nouo nescit q̄le fidelitatē tenebit. Dinc z Alan⁹ in pble matib⁹. Sepe viatorē noua nō ver⁹ orbita fallit. s. Sic sociū soci⁹ nō verus imo nouus. Sed amic⁹ antiqu⁹ deus est: q̄ ab eterno nos dilexit z in eternū diliger. nou⁹ aut̄ mūdus est. Nos ḡ debem⁹ amicitia dei nō relinq̄re p̄pter mundū deceptorem z variabilē. Est deniqz amicitia ch̄ri s̄i securissima z indubitatē ducit ad vitā brām. Un̄ Ec̄ci. vi. Amicus fidelis. i. ch̄ris medicamentum vitē z immortalitatis: qz p̄fert vitā gratiē z immortalitatē gloriē. Sequit̄. Qui timet dñm habebit amicitiaz bonam scz ch̄ri. Un̄ Aug. d̄c. O bō elige tibi p̄ omnib⁹ amicum. qui cum omnes te deseruerint / ipe solus te nō reliquerit: sed in regionē quam ire debes. i. in vitam eternā te deducet. Alij nempe amici om̄es in morte te deserent. Ch̄is aut̄ tūc maxime suā amicitia erga te ostēdet: z iō ei⁹ amicitia est securissima: qz tūc maxime p̄derit. s. in hora mortis p̄gendo ab inimicis. i. a demonib⁹ / z ducēdo in celū: qua hora maxime haberes timere: nec ullus mundialiū amicorū poterit te iuuare. Est postremo amicitia ch̄ri fructuosissima z vtilis: sine qua nihil valet q̄cqd̄ est in mōdo. Un̄ Aug. Charitas est q̄ valet ad omnia: sine qua nil valent oia. Amicitia ergo ch̄ri vtilis est ad oia q̄ possunt ab hoīe desiderari. nā valet ad adq̄rendū maximas diuitias / maximos honores / maximas dignitates z p̄solatiōes: z sine q̄ nil valēt q̄qz mundi bona. Valet nāqz ad maximas diuitias possidēdas: qz sūmū bonū. s. deū h̄re facit. j. Loz. j. In oib⁹ diuites facti estis in illo. Nobilitat etiā z honorat: qz filios dei z fr̄es ch̄ri p̄sticuit Un̄ Joā. j. d̄c: Quorūc̄ autē receperūt eū dedit eis patrē filios dei fieri zc̄. Tercio maxime gl̄ificat: qz reges celestes efficit. Un̄ Matth. xv. d̄c: Venite b̄ndicti patris mei p̄cipite regnū zc̄. Ceterz maximas p̄solatiōes cōferit: qz oēs angeli z oēs beati familiares amici sunt talib⁹: z tales honozant. Sicut em̄ videm⁹ q̄ cū rex alicui specialem amicitia z familiaritatem exhibet: illum omnes milites z ciues honozant / reuerent⁹ / z dona offerunt. Sic beati in patria honozant ch̄i dilectos amicos: z dona grante a deo ip̄is imperāt. Cōsiderandū itaqz nobis est q̄ bonū est h̄re amicitia ch̄ri z eā tenere. Animaduertēdū ḡz est q̄ q̄ dei amicus nō est: oia bona z ineffabilia p̄dit: ac supplicia infernalīa incurrit: diabolo tradet̄: z omnibus beis odio habebit. Un̄ Aug. Dñe qd̄ sum ego ve mibi iubeas amare te: z nisi b̄ factā irascaris mibi: z minaris ingētes miseras z cruciat⁹. Nec ille. Das effugiem⁹ si eū dilexerim⁹: z mādara ei⁹ custodierim⁹.

Quibus signis cognoscitur amicus dei.

Capitulum. VII.

Quia nullus nouit an sit di-
gnus amore vel odio: vt vult sapiens. Quēdam signa attendamus quibus cognoscemus quis sit verus amicus dei z ch̄risti Iesu. quē colligit frater Pelbartus in sermone de Apostolis. Et potiss

Tractatulus de amicitia

Primum signum est si quis deum diligit super omnia. Unde Gregorius homo. xxij. dicit. Ecce si unusquisque vestrum requirit an diligat deum: secreta mente respondet diligo. Sed ad vosmetipsos fratres introsum redite: si deum vere amatis exquirite. De dilectione conditoris mens lingua et vita requirat. nec sibi quis credat sine operis attestacione. Nec ille. Assignant autem vere amicitie dei plura signa: quidam in corde: quidam in ore: quidam in opere. Primum signum quo ad cor est frequens de deo cogitacio. Unde Augustinus super Joannem. de Ubi amor ibi est animus et cordis cogitacio. Unde qui delectatur in malis cogitacionibus deum non diligit. Hinc Proverbia. xv. dicit. Abominaciones dei cogitaciones male. Et psalmus. xcij. Dominus scit cogitaciones hominum quoniam vane sunt. de quibus cogitacionibus in opere de felicitate et in Vocabulario theologie plura scripsimus. Secundum signum mundi preceptum et despectio. Unde Jacobus. iij. Qui cumque voluerit esse amicus huius seculi. scilicet adherendo eius delectacionibus: inimicus constituitur deo. Tertium signum est voluntatis conformitas. Unde Gregorius homo. xxij. Deum perfecto non diligit qui ei in sua voluntate peradicit. Et ix. Eccl. dicit. Concordia ad amicitiam pertinet. Item qui ad os et quantum in ordine signum est libens de deo locutio. quia saluator Mattheus. xij. dicit. Ex abundantia cordis os loquitur. Ad id faciunt isti versiculi: Bis duo noui qui non possunt plene celari. Cordis amor: ignis ardens: purigoque tussis. Unde verus amor dei non potest corde celari nisi sepe prumpat in verba de deo: vel orationem aut laudem eius: sicut nec ignis potest celari quando fumer. nec ardens purigo in corpore: nec tussis in pectore. Quintum signum est oris frequens confessio. scilicet peccatorum priorum. Nam amicorum est secreta sibi mutuo reuelare. Ideo Christus dixit. Vos autem dixi amicos: quia omnia que audiui a patre meo nota feci vobis. Seruus autem nescit quid faciat dominus eius Joannes. xv. Et cum dicit omnia: intelligendum est de necessariis ad salutem. Et nos si volumus esse vere amici dei: debemus omnia secreta. scilicet peccata commissa reuelare in confessione presbytero: qui est dei vicarius Proverbia. xv. Qui confessus fuerit scelera sua/misericordiam consequetur. Sextum signum est verbi dei auditio Joannes. viij. Qui ex deo est/ verba dei audit et. Item qui ad opera se primus in ordine signum est mandatorum dei impletio. Unde Joannes. xij. dicit saluator. Qui habet mandata mea et seruat ea/ ille est qui diligit me. Item. i. Joannes. ij. Qui dicit se nosse deum et mandata eius non custodit/ mendax est/ et in eo veritas non est. Octauum signum est amoris in primum exhibitio. Unde i. Joannes. iij. Si quis dicit/ quoniam diligo deum/ et fratrem eius odit/ mendax est. Hinc phis. ix. Eccl. ait. qui amicus ad amicum debet se habere sicut genu ad tibiam. Nec enim mutuo se amat ad deo qui unum iuuat alterum. Nam tibia supportat genu: pro quo vitalis spiritus descendit in tibias: et deficiente uno: copacit et deficit aliud. Nonum signum est aduersorum pro christo patiens toleracio. Unde Joannes. xv. christus dicit. Maiorem charitatem nemo habet ut animam suam ponat quis pro amicis suis. debemus ergo animam libenter ponere pro christo. Nam ut Gregorius in moralibus dicit. pena interrogat si quietus quis veraciter amat. Nec clarent in exemplo sanctorum apostolorum qui passi et mortui sunt pro christo variisque tormentis propter christum sustinuerunt. Bonum autem signum est amicitie dei patienter aduersitates ferre. Ita loquitur apostolus ad Hebreos. Flagellat deus

Capitulum. VIII.

omne filiū quē recipit. Cui astipulat beatus Gregorius dicens. *L' d'ctm' sue
cessus p'speritatū temporalū/et'erne reprobationis est iudicium. Et Au-
gustin' sup psal. lvi. Si putas inq'te te nō habere tribulatiōes: nōdum ce-
pisti esse ch'rianus. Si q'dem ap'ls dicit Omnes qui pie volunt vivere in
ch'rio/persecutionē patient'. Gaudeat ḡ ch'ristian' in aduersis: quoniam
si iustus est/ p'bat': si peccator est/emendat'. Gaudeat peccator cum in b'
seculo p'ristat': vt post hoc seculū cū ch'rio remuneret in eterna felicitate
Qd' ip'e p'stare dignet' q' pro nobis natus est z passus dñs n'r iesus ch'ius
in secula seculoz b'ndictus.*

De amicitia ch'ristianorū Capitulum. VIII

Ch'ristianorū amicitia est qua
ch'ristiani mutuo se diligūt: q' z dilectio p'imi dicit' v' charitas
Habet autē hoc pura ch'ristianoz charitas: quā Paul' *αγαπο*
αγειτο appellat: vt amicos incommodis magis etiam comoueat q' suos.
Dilectiōem hanc p'imi ip'os discipulos ad inuicē bitaturos voluit ch'ri-
stus. Un' Joā. xii. dicit. In b' cognoscet oēs q' mei estis discipuli si dilectio-
nē habueritis ad inuicē. Hāc amicitia amor p'imi facit. de q' infra moy-
dica dicent'. Et q' p'imum diligit/legē impleuit. Ecce q'nta mādant' de dile-
ctiōe p'imi (inq't Gabriel sermōe de sc'is Simone z Juda) q'si in ea sit
legis cōsummatio z legis impletio: q'si p'ter eam dilectiōem p'imi nihil
aliud sit in p'cepto tacito de p'cepto dilectiōis dei mādato maximo. Sed
sine dilectione dei p'imus diligi nō pōt ordinare. Ordinate inq'ua: quia
est q'dam dilectio p'imi q' pot' odiū nominat' q's dilectio: sicut z dilectio
sui/q' mensura est dilectionis p'imi. Qui em diligit deum vult diligere
q'cquid deus p'cepit diligendū: talis est p'imus. Et qui recte diligit se vel
p'imum: q'd diligit finalr nisi deum: Diligit ḡ sese qui deū ex toto corde di-
ligit. Et qui deū nō diligit/sed iniquitatem: odit/z nō diligit. Qui em dili-
git iniquitatē/odit animā suā: ait p'pheta. Se autē diligit q' sibi bonū vult.
se odit/q' sibi malū vult. patz ex vi x'bi vel q'd nominis vocabuli. Et q'd
est bonū: solus deus luce. xvij. Nemo bon' nisi solus deus. Et Marc'
ch'ei. xix. Quid me interrogatis de bono: vnus est bonus deus. Solus
ḡ deus bon' est z essentialiter bon'. Sol' ḡ se diligit q' deū q' bon' est di-
ligit. Qui ergo vult sibi deū/se diligit. qui vult alteri deū vel dilectionez
dei/alterz diligit. Nihil ḡ vnit z p'ungit deo nisi dilectio z charitas. Eres-
gione quicqd aduersat' deo malū est. z volens alteri vel sibi q'd cum vel
se a deo auerit: non diligit/sed odit. quia nō vult deum. Hinc saluator.
Qui nō est mecum p'ra me est. Volens ergo alteri peccata v' peccati in-
ductiua/nec deum nec p'imum diligit: sed odit. Et quo haurimus doctri-
nam manifestam sine qua nō est salus. Tunc em vere diligimus deum
cum deum super omnia/z p'pter deum omnia nos ad deum promouen-
tia volumus z efficaciter querimus. Nec sunt Charitas/virtutes/z p'p-
ceptoz obseruantia. Videns ergo proximū peccare velle/z nō retrahēs

Tractatus de amicitia

cum posset et deberet proximum non diligit. Vere autem diligit qui diligit non solum lingua: sed opere et veritate. primum Joannis tertio. Nunc Joannis decimoquarto dicitur. Qui habet mandata mea et seruat ea: hic est qui me diligit. Qui ita diligit se: talis secure et desice (inquit Sabriel) et bene proximum diligit: quem sicut se et ad quid se diligit. Alioquin si ad vicia quaecumque pertrahit vel non retrahit et cohibet: non diligit: sed odit. Et longe melius est hunc solum perire quam incertis multorum reum fieri. Nec Sabriel. Sed prochpudor nostram cecitatem et peruersitatem qui singula etiam irrationalia amamus: nos ipsos vero et primos non amamus. Si quidem omnia bona esse volumus: domum/cunicam/asinum etc. Audiamus de hoc Augustinum sermone. j. ferie tertiae pasche. Quid enim vis mali dic mihi in omnibus actibus tuis/cogitationibus/cupiditatibus. Interea non vis segetem malam: non vis vitis mala sed bona arborum: equum/seruum bonum/amicum/bonum filium/bonam uxorem. Et quod magna commemorare: quando non vis vestem malam habere: sed bona. Postremo carum ligam ipsam non vis nisi bonam. Aut da mihi aliquid te velle quod malum est. nec te velle aliquod bonum: puta villam malam non vis: sed bona: Sola animam malam vis. Quid te offendisti: Quid de te culpe male meruisti? Inter bona tua non vis esse malum: nisi te solum. Nec ille. Quia vera hec sunt quotidie experimur. Nec amicitia adeo ampla est et late patens ut extendat etiam ad inimicos. Unde Mattheus. iij. dixit dominus ad discipulos. Diligite inimicos vestros Benefacite his qui vos oderunt: ut sicut filij patris vestri. ¶ Ut hoc intelligamus clarius Notandum secundum Sabrielem dist. xxx. q. vnica libri tertijs sententiarum: quod amicus connotat actum virtutis scilicet dilectionem in amante: quo tendit in amatum propter virtutem amati: Inimicus connotat actum odij viciosum inimico: quo odit eum cui est inimicus propter bonum virtutis quod est in eo. Nam qui odit viciu alterius non est inimicus. Inimicus ergo in quantum talis est malus et viciosus et per consequens nullo modo ut sic est diligendus. Hoc enim modo virtuose odit inimicum qui dicit: Vere impios et non erunt. Proverb. xij. Dilectio autem gratuita (ut idem ait Sabriel) pro non odire accepta quantum ad bona spiritalia: quo natus est quisque accingere deum: vel bonus est inimico de necessitate precepti impendenda. tamen quantum ad bona indifferentia non est necessaria ad salutem. Bona autem indifferentia sunt diuitie/sanctitas/honor/possunt velle huiusmodi bona inimico: et etiam aduersa inimico et mihi: ut ipse emendetur et peccata puniantur. Longior est Sabrielem. Non tamen est volenda inimico simpliciter et sine conditione excusatio corporalis vite: ut ibidem vult Sabriel. Quia nullus potest velle inimico ablationem facultatis penitentiae vel diligendi deum et conuersionis vite: quia hoc esset ei nolle spiritalia bona. Sed post mortem non est penitentiae locus: nec conuersio ad diligendum deum et ad emendationem peccatorum: sicut post ablationem sanitatis et bonorum in fortune. quorum ablatio nonnunquam est occasio conuersionis et penitentiae. Nonnunquam autem ablatio vite corporalis per quam simpliciter excluditur a possibilitate

Amicus

Inimicus

Capitulum. VIII.

te conuersionis et diligendi deum. Et dicitur notanter volenda simpliciter sine conditione; quia cum conditione siue voluntate conditionata: potest quis velle mortem inimici. Imo etiam non offendentis proximi; casum mali: puta si credit finaliter eum futurum malum: et tunc potest sibi optare mortem: vel ut det locum sanctis quos impedit. vlt ne addat peccata peccatis: propter que post mortem acrius puniatur. Sic est de iudice (vt scribit Scotus) qui debet velle accusatum non esse reum: et velle eum non punire quantum est ex se. Sed quia maleficus tenetur iusticiam administrare et punire malos. sed si faceret hoc ex libidine: vel odio: vel sponse peccaret mortaliter sicut Scotus. Unde Augustinus in libro retractationum: habet magister di. xix. libro. iij. sententiam. Duo inquit sunt diligenda in homine: natura et virtus. viciū vero et peccatum odium. Parentes ergo in quantum mali odium sunt: et inimici diligendi in quantum homines. Diligamus ergo inimicos lucrados regno dei et odiamus in propinquis si impediunt nos a regno dei: et in omnibus communiter naturam diligamus quam fecit dominus. non ergo potest odiri natura. Item non est simpliciter necessarium actui positio quantum ad bona spiritualia diligere inimicum: quia non tenetur quisque cogitare de inimico. Sed in casu necessitatis tenetur quilibet inimicum suum quantum ad temporalia et spiritualia actu positio (si potest) diligere: nisi affici alius paratus illi prestare. Unde Joan. Si quis habet substantiam huius mundi: et videt fratrem suum necesse habere et clausit vitia sua ab eo: quomodo charitas dei manet in eo. j. Joan. iij. Sed inimicus frater est et proximus. ergo et per consequens multo magis tenetur quantum ad bona spiritualia: vt si infidelis indiget doctrina per quam conuerti possit ad veritatem: et sic de alijs. Sic de correctione fraterna et oratione. Si ergo debemus inimicos (vt dictum est) diligere: amicos etiam presertim bonos diligere debemus et proximos. Hinc precipitur Leui. xix. Diliges amicum tuum sicut teipsum: quod preceptum alias longius tractatur. Unde Augustinus libro. j. soliloquiorum. Amicitie legem iustissimum esse arbitror qua prescribitur: vt non minus nec plus quisque amicum quam seipsum diligat. Et Leui. xvij. dicitur. Non decipiet vnusquisque proximum suum: non facias calumniam proximo tuo: nec vi opprimes eum. Et Mathei. xxij. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Et Joan. xij. Mandatum nouum do vobis: vt diligatis inuicem: sicut dilexi vos. Et ca. xv. Hoc est preceptum meum vt diligatis inuicem sicut dilexi vos. Et ibidem. Hoc mando vobis vt diligatis inuicem. Assentitur apostolus ad Rom. xij. et xij. Et ad Gal. v. ait. Omnis lex in vno sermone impletur. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Et prime Joannis quarto. Diligamus nos inuicem: quia charitas ex deo est. Et si quis dixerit quoniam deum diligo et fratrem suum oderit mens dicitur est: hoc mandatum habemus a deo vt qui diligit deum diligit et fratrem suum. Unde Augustinus. Sic affici debemus charitatis affectu: vt oēs velim saluos fieri. Et Aug. ad Macedonium. Dilige proximum

Tractatulus de amicitia

sicut reipsum. Proxim⁹ in h loco nō sanguis p̄p̄nitate: sed rationis societate pensandus est. In qua socij sunt oēs hoies: nā si pecunie ratio socios facit. quāto magis ratio nature nō negociādi: sed nascendi lege cōmunis. Et Grego. li. vii. moral. Quia duo sunt p̄cepta charitatis: dei vitz et amor p̄ximi: per amorē dei gignit̄ amor proximi: et per amorē proximi: dei amor nutrit̄. Nā qui amare deū negligit: perfecte diligere proximū nescit. Et tunc plenius in dilectione dei proficim⁹ si in dilectionis grēmio proximi charitatē colligam⁹. ¶ Lactantius quoq; lib. vi. diu. instit. voluit nos debere diligere proximū et ei benefacere: cū ait. Deus enim qui ceteris animalib; sapientiā nō dedit: naturalib; ea munimen⁹ eis ab incurribus et periculis tutiora generauit. hominē vero: q; nudum fragilem; formauit ut eius sapiētia potius instrueret: dedit ei preter cetera hunc pietatis affectū: ut homo hominē tueat̄ diligat / foueat / contraq; omnia pericula et accipiat et prester auxiliū. Summū inter se hominū vinculu; est humanitas qd̄ qui dirumpet nepbarius et parricida existimandus est. Nam si ab vno homine quē deus finxit omnes sumus oriundi: certe consanguinei sumus. Et ideo maximū scelus putandus est odisse hominē vel nocentem. Itē si ab vno deo inspirati omnes et animati sumus: quid aliud q̄ fratres sum⁹? et quidē cōiunctiores animis q̄ qui corporib;. Et multa alia sunt q̄ de hac amicitia et dilectione proximi dicenda forent: sed hec sufficiant. ¶ Est et alia ch̄ianoz amicitia vel cōiunctio qua ipsi se obligant ad suffragandū et orandū pro inuicem que et fraternitas dicit̄. Est autem fraternitas specialis fidelū vno in spiritualiū bonozū cōmunionē fundata. Et dicit̄ specialis vno propter generalē omnīū ch̄ianozū fraternitatē. Sicut em̄ duplex est ecclesia. s. particularis et vniuersalis: sic est duplex fraternitas qua in bonis spiritualib; cōmunicant omnes fideles tanq; eiusdē mystici corporis membra. Preter hanc autē generalē cōmunionē quā cōmunis ch̄iana ebaritas efficit: est cōmunitio specialior qua sua voluntate qdam per mutū p̄uentionē sua spūalia cōmunicant: et ad spūalia obsequia se sponte vicissim obligant: et hi cōstituent fraternitatē particulare. Dicit̄ bonozū spiritualiū p̄p̄ societate mercatorū q̄ nō spūalis: sed tēporalis lucri gratia quandā cōmunionē habet in suis negocijs atq; lucris. De hac fraternitate plura scribit Sab. sermone de sero Sebastiano. Et Boesbalcus sermone. ij. dominice. v. post Pentecostes. et plura in sermone quodam de hac scripsimus al̄s.

Frater-
nitas.

Amicitia ch̄ianozū esse ex charitate dei: cognoscit̄ quibusdam signis. La. IX.

Amicitia quā charitas gignit
Argumentis aliquib; cognoscit̄. ¶ Prīmū signum est quādo amicus amicū tractū mox reconciliat: sicut fecit Augu. erga beatū Hieronymū scribens ei. Si quid vere me tenere vel scio vel credo vel etiā puto in quo tu aliter sentis sine tua iniuria conabor asserere: qd̄

Capitulum. IX.

surē pertinet ad offensionē tuā cū te indignatū sensero nihil aliud q̄ ve-
niam deprecabor. ¶ Secundū signū est quādo amicus ab amico repre-
bendi affectat. sicut faciebat idē beñs Aug. a scō Hiero. cui sic scripsit.
Zedis me si tacueris errorē meū: quem forte inuenies in libris z dictis
meis. Nam ego amicissimā reprehensionē tuam si tranquillius acceper-
o nō dolebo. Sed de hoc latius infra videbit. ¶ Tertiū signū quando
amicus omnē occasionē inimicitie z offensionis vitat z resecat: sicut fa-
ciebat beñs Hieroñ. erga scōm Aug. scribens ei. Superest vt diligas di-
ligentē z in scripturaz. campo iuuenis senē nō prouoces. Nos nostra ha-
buimus tēpora z currimus quancū potuimus. nunc te currente z longa
spacia transmeante nobis deē ociū. Itē si amicū offenderit vel offensus
fuit ab altero vel iniurię illatę fuerit: facile cōdoneť p̄ter ch̄m: id qđ ee
prescripsit nobis domin⁹ apud Lucā. Dimicte inquit z dimictemini: in
quacunq; mensura mensi fueritis remetiet vobis. Et apud Mattheū.
Si dimiseritis p̄mis ex cordib; vestris: z pater vester dimicet vobis
peccata vestra. Unde Aug. ad Bonifaciū. Memēto ait cito ignoscere si
quis in te peccauerit vt valeas peccat⁹ veniā impetrare. Et Greg. Quis
quis malos nō tolerat: ipse sibi testis est per intolerantiā: qz bonus nō est
Abel em̄ esse renuit quē Cain malicia nō exercet. Inuidi itaq; z rancoro-
si z liuidi: nisi a rancore deciderint / vitā eternā nō possidebūt: nec amici
ex charitate dei esse possunt qui soli dei regnum ingrediunt. ¶ Quartū
signum est qđ amicus amico sua secreta reuelat. sicut faciebat bea⁹ Hiero-
nymus cū sancto Augustino scribens ei de amicitia. Omnis tollenda
suspicio est: z sic cū amico quasi cū altero se loquendū. De isto enim si-
gno scribit beñs Augustinus ipsi sancto Hieronymo dicens. Lū homi-
nem charitate ch̄iana flagrantē: atq; mihi fidelē amicū fratremq; meuz
sentio: quicquid consiliorū meozū cogitationūq; est ei cōmitto. ¶ Quintū
signum est quādo amicū absentē z ignotū facie amat. sicut faciebat san-
ctus Augu. qui beato Hierony. scripsit dicens. Si enim p̄terea te nō
nouimus: qz faciē corporis tui nō videmus. hoc modo nec ipse te nosti
nam tu quoq; faciē tuam nō vides. Si autē tibi nō ob aliud notus es
nisi qđ nosti animū tuū: z nos eum non mediocriter nouimus ex literis
tuis quib; deū benedicimus: qui nobis z omnibus qui tua legunt talem
dedit. ¶ Sextū signum est quando amicus amico absentia moleste fert
sicut faciebat beñs Aug. qui scō Hierony. scripsit dicens. Nihil equidē
molestius fero in omnib; angustijs meis quas patior: q̄ tam longam
tuę charitatis absentia: cū si fieri possit quotidie te presentē habere vel
lem. De quo infra latius vides. s. presentia amicorū esse iucundā. ¶ Se-
ptimū signū est cum amicus de amico frequenter loquit z eum libenter
noiat. sic faciebat b. Hieroñ. qđ scō Aug. scripsit illud. Omī tēpore bea-
titudinē tuā eo qđ deceet honorari veneratus sum: z habitantē in te dilexi
dñm saluatore. Sed nunc si fieri possit aliqd addim⁹ z plenius: vt absq;
tui nois mentione: nec vnā quidē horā p̄terire patiamur. Hec ille. So-
num itaq; signū ē amicitie ch̄ianę deū timētes z iustos in reuerētia ha-
bere. Nā odire bonos / qz boni s̄: est magnū peccm̄ z inexplabile. Quō ei

Tractatulus de amicitia

facile quis ad normā honesti veniet si honestatē ipam p̄ceptui habz. Re-
probz nāq; nō solū bonū in se nō habet sed etiā bonū in alio p̄cēnt. de q̄
dixit dñs Iesus Jos. xv. Si me p̄secuti sunt / z vos p̄sequēnt. Cōrēptus
ē qui bonis z timoratis viris exhibet / deo irrogat: vel apud Martineū
dixit: Qd vni ex minimis meis fecistis / mibi fecistis. Signūq; est amici-
ciē ch̄riane plibenter p̄uersari: vel multū cū bonis z iustis hominibz. Cū
bono em̄ (inquit p̄pheta) bonus eris. eosq; venerari / amare z fouere. Be-
ne nāq; sperandū est si cū bonis etiā criminofus habitauerit q̄ deus cū
fide z charitate illustrabit: z cōferet grām p̄ter illos bonos q̄ bonū p̄sue-
tudinē habet. Nā si domin⁹ voluit parcere omnibz existētibz in q̄nq; ci-
uitatibz z oī terra circūiacēte p̄p̄ decē iustos viros si ibi inuēti fuissent. q̄
re benign⁹ z misericors deus z indulgēs pater nō vellet parcere vni pec-
catori p̄ter multos bonos. Est insup signū verē ex charitate dei amicitie
si quis alterū amicu adiuuerit z auxiliatus fuerit / opaq; misericōiē z pietatē
tis libētē exerceat. Hinc dñs Marth. v. d̄t. Beati misericordes qm̄ ipsi
misericordiā p̄sequētur. Et ap̄tus Paul⁹ i. Timo. iij. inq̄t. Pietas ad
oīa valet: p̄missionē habēs vitē q̄ nūc est: z futurē. Astipulat Hiero. ad
Neporianū. Nunq; inquit memini me legisse mala morte mortuū qui li-
bētē pietatē exerceat. habet em̄ multos intercessores: q̄rum p̄ces impos-
sibile est nō exaudiri. E regione inimicitie signū est immitē esse / durū z
tardū ad opa pietatis exerceāda. Hīs q; exprobraturus est vltimo iudic-
cio opa misericōiē damnatis: vt testat Mar. xxv. Uñ Jaco. Judicium sine
misericōia qui nō facit misericōiam. Nec quicq; magis aduersatur charitati
q; nō velle misericōiam impartiri. Sine charitate / q̄ vestis ē nuptialis q̄s
poterit ingredi ad cenam agni ad vitam eternā. Et beatus Joannes in ca-
nonica ait. Qui habuerit substāciā hui⁹ mōdi z viderit p̄ximū necesse ha-
beret: clausē. visce. sua ab eo: quō charitas dei manet in eo: Potissimuz
autē quod amicos tales coniungit est charitas: q̄ facit oīa esse cōmuniā.
quoniā existēs in charitate particeps est oīm q̄ sūt bonoz. de q̄ als dicit
laci⁹. Hāc amicitia nescierūt hui⁹ mundi sapiētes: iccirco nō participes
erūt bonoz spiritualium zc.

Amicitia esse necessariam in vita Capiculum. X.

Aristoteles philosophoz an-
tiques li. viij. Eth. amicitia rem summe necessariā in vita p̄bat
Nemo em̄ inquit habens cetera om̄ia bona sine amicis expe-
teret vivere. Nam z locupletes z in p̄ncipatu potestatesq; p̄stituti / pluri-
mū amicis idigere vident. Quid em̄ p̄dest talis p̄speritas / b̄nficio sub-
lato: qd̄ qdem maxime fit in amicos: ac maxime cōmendat. Et quo nam
modo sine amicis custodiri p̄servariq; pōt. Quo nāq; magis abūdat eo
magis piculis subiacer. In paup̄tate q; ceterisq; calamitatibz vnicū es-
se p̄fugiu amici putant. Nec Aristoteles. Antonin⁹ parte. iij. titu. v. ca.
xx. §. j. vult amicitia hominibz esse necessariā. cū rōne virtutis habendē.
cū rōne vtilitatis cōmunicandē. cū rōne pacis cōseruandē. tum ratione ne

Capitulum. X

cessitatis supplende. que singula p lōgū deducit. Et si (vt in q̄) iusticia est necessaria: multo magis amicitia: q̄ sine iusticia esse p̄t. Un̄ Aristo. lib. viij. Eth. Esi sine q̄dē amici iusticia nō est op̄. sin̄ v̄o sine iusti indigent amicitia: z id q̄s maxime iustū est ad amicitia attinet. Nō solum autem necessariū est / sed z honestum. Laudam̄ em̄ eos q̄ amant amicos: copia q̄s amicos honestum esse putatur. z q̄dem eosdem viros bonos esse atq̄ amicos putant. Hanc amicitiam esse necessariā in omni cōmunitate et vita ostēdit z p̄bat Boetiale^s sermōe de sc̄o Joāne euāgelista. Primo in vita regali atq̄ p̄ncipiū. Rex em̄ si bon⁹ est suoz subditoz curā h̄e debet vt bñ opent̄. sicut pastor habz curā ouiu: vt in q̄ Aristo. viij. Eth. z sup̄ dictū est. Quādmōdū ḡ bon⁹ pastor ex amore q̄ oues diligit aiā suā z ponit p̄ ouibz suis: sicut ch̄s d̄t Joā. x. ita bon⁹ rex vel p̄nceps debz aiā suā ponere p̄ subditis. Et tūc ex vera amicitia subditi sequūtur sicut oues pastorem: z in omnibz sibi obedire debent ex vera amicitia. vbi autē hęc nō fierēt: regni gubernatio destruerēt. ergo in illis amicitia esse debet: alioq̄n fidelitas populi a rege se subtraheret si esset tyrannus. vt patet. iij. Regū. xij. de Roboam filio Salomonis: qui noluit vt pastor p̄fesset: sed vt tyrannus. Dicebat em̄: Pater meus cecidit vos flagellis: ego autē cedam vos scorpionibz. ideo decem tribz ab eo recesserūt. Qui itaq̄ bene regere voluerit z rex esse: nō suū / sed eoz qui ab eo regūtur consideret cōmodum. Quod nō fecit Roboam: qui prudentiū cōsilio nō adq̄nit z iuuenū. p̄ficiatq̄ rex in regno suo meliores: habeatq̄ prudentes in suo regno quos amet z veneret. Hinc Isocrates de regno ad Nicoclem regem scribit. Illos autē inquit quibz potissimū tua ciuitas atq̄ solus uniceur iunctissimos tibi fide atq̄ beniuolentia p̄ficiet. Eam arbitrare curissimam tui corporis custodiam. vbi non muro / sed amicorum virtute: nō armatis / sed ciuū beniuolentia: non sacellitibus / sed p̄prio ingenio propriatq̄ virtute fueris circumseptus. Nam potissimum hęc sunt quibz z adquirant̄ regna / z adquisita seruant. Hęc ille. Est p̄terea necessaria amicitia in vita politica: q̄ vt dicit Aristoteles. viij. Ethicorum: q̄ amicitia videtur ciuitates cōtinere: z legislatores magis circa ip̄am studere debent q̄ circa iusticiam. Apperunt em̄ maxime cōcordiaz que videt̄ esse aliquod simile amicitie. Contentionem autē seditionē / factionem z discordiam legislatores quasi inimicitia ciuitatum expellunt. Exempla multa sunt ad hoc / manifestantes amicitie defectum ciuitates plurimas euertisse: vt patz in ciuitate romana: troiana: hierusalem: z in historicis multis alia videant̄: q̄ incestina bella z odia z inimicitie oppida z muros solo adequauerunt. Quod non latuit Liceronem: qui ita scribit in Lelio. Quantum vis ait amicitie concordieq̄ sit ex dissensionibus atq̄ discordijs percipi potest. Que em̄ inquit dom⁹ tā stabilis / que tam firma ciuitas est q̄ nō odijs atq̄ dissidijs fundit⁹ posset euerti. Ex quo quantum boni sit in amicitia iudicari potest. Exempla multa haberi possent ex sacris literis q̄ p̄tereo. Sed nostris temporibz experimur. Est insup̄ necessaria amicitia in vita iconomica z in gubernatiōe dom⁹

Tractatulus de amicitia

In q̄ debz esse iugalis amicitia z paternalis. tūc em̄ est optimū regimē.
Unde sapiens magnū bonum dixit esse virū z mulierem sibi bene consensientes. *Eccli. xxv.* Sed quādo soluit amicitia inter virum z mulierē tunc mulier machinat in mortem viri. Et econtra *Aristoteles. viij.* *Ethi. coz.* de amicitia coniugū ita scribit. *Uiro autē inquit z vxori fm naturā amicitia videt inesse.* Homo namq; natura coniugale magis est q̄ ciuiz le: quanto p̄us z necessarium magis est domus q̄ ciuitas: z procreatio cōmunior animalibz: atq; ceteroz quidē animalū hic societatis est terminus. Homines autē cōiugū subeunt: nō solum p̄creationis: sed eoz etiam gratia quē ad ip̄am conferūt vitam. Officia namq; continuo sunt diuisa: atq; alia virtutia sunt vxoris. Opem itaq; sibi mutuo ferunt res p̄prias in cōmuni ponentes. quapropter hac in amicitia utilitas inest atq; voluptas. Erit autē z ob virtutē etiam amicitia si boni sint. Est enim vtriusq; fr̄us: atq; hoc ip̄o gaudebūt. Filij autē parētū vincula sunt z nexūs. Idcirco z citius ij qui carent liberis dissolunt: filij namq; bonum est vtriusq; cōmune: ip̄m autē cōmune cōtinet. *Hec Aristoteles.* Ceteruz amicitia necessaria est in vita ecclesiastica: vbi archiepiscopi / episcopi / p̄lati sunt p̄sides: qui omnino seruare debent amicitia sicut patres z pastores: sic z in vnitāte monasterioz / collegioz. dicēte p̄beta *O q̄ bonū z q̄ iocūdū ē habitare fr̄es in vnū.* Ecce videte q̄ bonū. i. fructuosuz: z q̄ iocūdū. i. suauē z delectabile ē fr̄es habitare i vnū. i. vnitāte z charitate. i. inq̄ntū est delectabilis z fructuosa charitas z vnitāte inter fratres z p̄rios habitantes in vnū. vt scribit sup hunc psalmū *Jacoby de Valentia.* Et quid pariat discordia inter ecclesiasticos nō est nobis expedidū. Amplius necessaria est amicitia in vita monastica: quomodo homo in se considerat. Et quibus necessaria est talis amicitia aperunt *Antoninus z Borschalcus.* s. diuitibus / pauperibz / iuuenibz z senibus / tribulatis: etiam perfectis seu felicibus. Diuitibus inquam p̄pter defensionem possessionum / quas tueri nō possent si non haberēt amicos. Quanto em̄ maior est possessio diuitiarum: tanto minus est secūra. z quo magis abundat (inquit *Aristoteles*) eo magis periculis subiacet. Habent z plures insidiatores / z ideo indigēt magis amicis adiuuantibz ad conseruationem sui status. Etiam quo ad cōmunicationem bonorum est necessaria amicitia diuitibus. Unde om̄e illud sine quo nullus eligit viuere / etiam habetis diuitijs z potestatibz oportunitis ad vitam est maxime necessariū. sed hoc est p̄cipue fm beneficium quod diues princeps z potens impendit alijs: quia nulla est utilitas bonorum fortunę si ex his ali quis nulli benefaciat. Beneficium autem maxime z laudatissime fit ad amicos: vt infra dicitur. ergo amicitia quo ad cōmunicationē z distributionem bonoz diuitibz est necessaria. Unde z *christus dixit Luce. xv.* *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. id est de diuitijs / pauperibus erogādo.* Sed opes multoz. excludūt p̄potentiū amicitias fideles: vt scribit *Licero de amicitia.* Nō em̄ solū ip̄a fortuna ceca est: s; eos etiā plerūq; efficit cecos q̄s cōpleta est. Itaq; illi efferunt fastidio z p̄sumacia: neq; q̄c̄q; inspicēte fortunato intolerabili fieri pōt: atq; hoc quidem

Capitulum. XI.

videre licet eos quantea comodis fuerunt moribus / impio / p̄tate / p̄spere / rebus imitari: sperniq; ab his veteres amicitias et indulgere novis. Hec Cicero. Est et necessaria amicitia pauperibus omnino propter egestatis releuationem. quae dicitur Aristoteli. Topicoz. quod est magis eligenda superabundantia amicitiae quam pecuniarum. ad amicos quos profugiunt pauperes in eorum necessitate. Unde Aristoteli. viij. Eth. In paupertate quoque ceterisque calamitatibus vnicum esse profugium amici putant. Est etiam amicitia necessaria iuuenibus propter nutrimentum. quis enim enutrirer eos si amicos non haberet? Maxime et adolescentibus necessaria est amicitia propter disciplinam et institutiones vite: ut recte agant et boni et iusti fiant. Etiam ad compescenda peccata (ut inquit Aristoteli.) Proxi quos sunt adolescenteres ad malum et peccandum. Unde Seneca. vi. de Senectute. Senectus homines et cuncta cogitatio prona sunt ad malum ab adolescentia sua. et hoc propter cupiditatem delectationum quae sunt in eis. idcirco habeant amicos necessesse est qui sint veri boni et honesti. Fundat enim vera amicitia in honestate: qui eos retrahent a vitiis: et reprehendant eos per admonitiones et reprehensiones quas faciunt veri amici: quam prope dunt eos velle peccare. ut infra latius dicemus. Ut itaque eorum appetitus et libido retundatur / et prava cupiditas in eis compescatur: bonum est eis habere amicos. Est etiam amicitia necessaria senibus ad obsequium: atque ad eos accipere proficiendos (ut inquit Aristoteli.) quos ob imbecillitatem ipsi pagere nequeunt: indigent itaque adiutorio corporali aliorum quibus etiam propter sapientiam ratione diuturne experientiae eis debet honor. Unde Aristoteli. ix. Ethicoz. ait. Omnis quos seniori honor est tribuendus: qui ad etatem accommodat assurgendo / locoque cedendo: et talibus etc. Necessaria quoque est amicitia tribulatis et afflictis: ut ex praesentia amicorum consolatione gaudeant et dolent: et quoddam allevamentum doloris sentiant ex amicorum praesentia. Unde et amici Job visitauerunt eum in tribulatione ad consolandum et solandum. Job. ij. Eisdem enim affectibus mouentur amici: et siquid tristitiae / doloris / vel gaudij vni acciderit / alteri participandum est pondus et onus. Est insuper amicitia necessaria perfectis. nullum enim quantumcunque perfectum vivere solitari eligeret: etiam si omnia alia bona haberet. eo quod homo naturaliter est animal politicum et sociale appetit conuiuere alijs: et conuenientius fruatur perfectis a quibus fruosus adiuuatur. Et in actione vite recte actiue: dum quod vnus non videt nec potest / alius potest videre et agere. In actione vite contemplatiue per doctrinam et disciplinam quam recipit vnus ab alio: ut scribit Raynerius ex sententia beati Thome et Alberti super lib. ethi. et post hoc scribit Antoninus. Unde Aristoteli. viij. Eth. Amicitia ex his est necessaria qui sunt in statu ad actiones honestas. Et cum si duo similes eant intelligere magis atque agere possunt. Felix quos (ut idem ait. ix. Eth.) amicis opus est. Beatus perfectus talibus indigebat amicis si experiret actus bonos et proprios contemplari. talesque sunt ipsi boni si sic amici. Arbitrantur autem homines felicem vitam de vivere opere. Solitario igitur difficilis est vita. non est enim facile per seipsum se operari: cum alijs homo atque ad alios facile. Erat igitur operatio continua magis cum seipsum iucunda. Et paulo post. Si igitur ipsum esse per se est experibile viro beato cum natura sit bonum atque iucundum: si autem est et amici ipsius esse. Amicus etiam ex his est perfectus: quae experibilia sunt beato. Et quod est experibile beato: id ad se ipsum operetur: vel agens erit hac parte. Opus est igitur ei qui

Tractatulus de amicitia

felix futurus sic studiosus amicus. Sic Aristot. Amicitia etiam inesse videtur natura ei quod genuit (ut scribit Aristot.) ad id quod est ortum ab eo non in omnibus hominibus solum / sed in plurimis etiam animalibus et his inter se que sunt eiusdem generis: et hominibus maxime. Quapropter amatores hominum laudamus. Lerneret etiam quispiam potest: et in ipso errore familiarē omnē homines hominibus atque amicū esse et. Et generatim et indifferentem amicitia omnibus est necessaria utilis et iucunda. quoniam sine amicis (ut prius dictum est) nullus eligeret vivere habēs reliqua bona omnia. Tanta quoque vis est amicitie (ut scribit Philopon li. ix. epistolam ad Albertum Zancarum) ut nihil esse possit aut firmū aut diuturnū in vniuersa natura: quod amicitia vacet. Idem ad Michaelē vrsinū iurēconsultū / et dñi Anconij priorē. Ne mihi verē videntur incommutabiles et diuitie que in virtute sitę collocatę sunt: at amicitia eiusmodi vniuersa est qua nulla vice hominum neque accommodatior neque magis propria ceteri natura potest. Nō enim ad solitudinē nati sumus / sed ad societatem. Et nulla potest esse diuturna societas que virtute careat que est ad inuendā persvadāque concordā cōuenientior: eo magis appetēda habēdaque in peto: quare is mihi maxime amicus videri debet qui iustissimū sit: in primisque gratissimū. Hec Philopon. Amicitia itaque modo est paruum in humana vita bonum: imo iuxta Boetij doctrinā in virtutes nobilissimas est ponēda: cum sit charitati simillima tanquam eius filia ab ea generata / nutrita et cōsummata. Sed illa sola est vera et perfecta amicitia quam creat charitas increata siue charitas fraterna. Hec ille. Hec amicitia vera semper manet / semper floret: et semper seruet. et sicut in presentia / sic in absentia diligit. et sicut in prosperis / sic etiam in aduersis. Hinc Aristot. viij. Eth. Vera amicitia nulla vi excludit / nullo tempore abolet: sed quocumque se vertent semper firma perdurat. nec loci distantia amicū superat. Hec est filis illis placis (ut scribit Albertus super lib. Eth.) quod nullo tempore. scilicet estate vel hyeme spoliatur folijs: sed sui seruatur primum vniuersis. Sic amicitia vera in vtraque fortuna adest et iucunda et necessaria. Amicos igitur hinc (inquit Aristot. ix. Eth.) necessarius est magis in aduersa fortuna. Quapropter bene vtilibus amicis opus est. honestis autem est in prosperitate fortune. Amicitia quoque dei et primi necessaria est omnibus volentibus ingredi in vitam eternam: que charitate / fide et spe ornat et perficitur et.

Quid ad veram amicitiam requiratur.

Cap. xi.

Verā amicitia vera sit quattuor requiri de Sanctius de porta Simone dñice. xvij. post festum trinitatis. scilicet. Stabilitas et firma permanētia. Secundo fidelitas et vera perfidētia. Tertio lenitas et propria indulgētia. Quarto vniuersitas cum sodali concordātia. Hec videntur ex ordine: et addamus quod alij de hinc mada rite pauca. Primum requisitum ad verā amicitiam est stabilitas et. ut non cito et facile recedat a corde et ab amico: et in vtraque fortuna perseueret. scilicet. in prosperitate vel aduersitate: vel quicquid eueniat mali vel boni se remaneat: et firmiter. De tali vera amicitia bene Eccl. vj. Amicus si permiserit seipsum erit: tibi

Capitulum XI.

quasi coequalis et in domesticis tuis fiducialiter ager. Amicus si permiserit: hoc est firmus et stabilis in amore tam in adversis quam etiam in prosperis/erit tibi coequalis: hoc est virtus voluntatis tecum. Cicero id velle: idem nolle in rebus honestis et virtuosis et in domesticis tuis: hoc est negotia tua fiducialiter procurabit sicut sua. Tales amici fuerunt christi veri: beata virgo Maria et Joanes euangelista: qui semper astiterunt in cruce pendenti: et alie Marie et potissimum Magdalena in amore christi successa. Secus faciunt amici ficti et falsi qui amant tempore prosperitatis: et in tempore adversitatis ab amore recedunt. Isti non sunt veri amici: nam quum quilibet in prosperitate diligit (ut scribit beatus Gregorius. li. vii. moral.) incertum valde est: utrum prosperitas vel persona diligat. Amissio vero felicitatis interrogat vim dilectionis. Nec prosperitas quippe amicum indicat: nec adversitas inimicum celat: quia et ille sepe prosperitatis nostre reuerentia regitur et iste ex confidentia adversitatis aperitur. Hinc Isidorus li. iij. de summo bono. Non sunt fideles deo munus non gratia copulat. Nam cito amicitia deserunt nisi semper accipiant: dilectio enim que munere glutinat eodem suspensio dissolvit. Illa vera est amicitia: que nihil querit ex rebus amici: nisi sola benivolentiam. s. ut gratis amet amantem. Idem Isidorus. in eodem. In prosperitate incerta est amicitia: nec scit utrum persona an felicitas diligat. Sepe etiam per honores quorundam mutantur et mores et quos ante conglutinatos charitate habuerunt: postquam ad culmen honoris venerint/amicos habere despiciunt. Astipulat Ambrosius. li. iij. offi. Virtus inquit est amicitia non questus: quia non pecunia paratur: sed gratia et concertatione benivolentiae. Meliores sunt amicitiae in opum plerumque quam divitum. Et frequenter divites sine amicis sunt: quibus abundans pauperes. Non est vera amicitia ubi est fallax adulatio. In amicis (inquit Hieronymus ad Demetriadem virginem) non res queritur sed voluntas. Quia et alterum ab amicis sepe preberur. Alterum sola charitas tribuit. Eadem velle et eadem nolle firma amicitia est. Permanet igitur veri amici in amicitia in quocumque statu vel fortuna vel condicione exciterint. Etiam in tribulatione permanet. secus agit fictus. Unde Ecclesiastici. vi. Est amicus secundum tempus et non permanebit in tempore tribulationis. unde quidam dixit. Cum fortuna manent multi cornuunt amici Sed cum posse perit: tunc estis mox inimici. De istis questuosis amicis loquitur Augustinus libro de amicitia cap. xx. Sunt plerique inquit: qui in rebus humanis nihil norunt: nisi quod temporaliter fructuosum sibi hi amicos sicut boues suos diligunt. ex quibus aliquid boni sperant capturos. Qui profecto germana et spiritali caret amicitia propter deum et se expectanda. Nec in seipsis naturale prouent exemplar ubi facile deprehendit vis eius quibus sit: et quanta secundum formam: quam sermo diuinus prescripsit Matthei. xxij. Diliges inquit proximum tuum sicut teipsum. tunc erit ipse quem diligis alter tuus: si cum in ipsum transuderis charitatem. Non enim (ut ait Ambrosius) uectigal est amicitia: sed plena decoris gratiae virtus est/ non questus: quia pecunia non paratur / sed gratia: nec illicitatione preciorum / sed concertatione benivolentiae. ut sanctus dicitur est. Non debet esse mercenaria: sed gratuita. inquit Augustinus. Lertiores sunt amicitiae in opum quam divitum cum spe lucri: sic

Tractatulus de amicitia

rollit paupras vt augeat eharitatē. Diuitiis pleriq; assentatorie gratifi-
concur: erga paupem nemo simulator est. Verū est qcquid defert paupe-
ri: eius amicitia inuidia caret. Nec Augustinus vbi supra. ¶ Secun-
dus requisitū ad amicitia veram est fidelitas. Unde Eccli. xxiij. Fidē pos-
sede cum amico in pauprate illius. Et Eccli. vj. Amicus fidelis precio-
sioris. qui inuenit illū inuenit thesaurū. Nam amico fideli nulla est cō-
paratio: et nō est digna pōderatio auri et argenti cōtra bonitatē fidei illi-
us. Idem cap. vij. dicit. Noli p̄uaricare in amicū pecuniā differentē tibi:
bi: neq; fratrē tuū auro spreueris. hoc est. noli (vt exponit Lira) rumpere
amicitiā pristina si differat tibi reddere pecuniā comodatā. quia maius
bonuz nō est cōtinnendū p̄ minorē. sed magis ecōuerso. Amicitia autē
est multo p̄ciosior q̄ pecunia: et ideo amicus nō est spernend⁹ pro auro.
Nec Lira. De amico fideli est sicut de thesauro. thesaurus multuz dili-
gitur et in necessitate ad euz recurrit et solite custodit. Sic simili modo
est de amico fideli q̄ debet multū diligi. quoniā illud quod est charū est
rarū: et ecōtra. Et fidelis amicus est rarus: quoniā fidelis amicus raro
vel rarissime inuenit. De tali amico loquit Cassiodor⁹ in quadā epistola.
Qui v̄e amicus est om̄it̄pe diligit. Nā tormentū nō separat: labor non
castat: thesaur⁹ nō superat: alienus amor nō occupat. Quidā dixit: Tan-
tum diligo inimicū qui nihil mali fecit: sicut amicū qui nihil boni fecit.
Et vt inquit sc̄ss Aug⁹. lib. de amicitia. cap. xij. Nihil in amicitia fide-
p̄stancius que ip̄ius nutrit videt et custos: ip̄a se in om̄ib; aduersis et p̄-
speris/letis et tristib; iocundis et amaris p̄bet equalē: eodē intuens oculus
lo humilē et sublimē: paupem et diuitē: fortē et debilē. Fidelis p̄rie am-
icus (vt idem ait) nihil in amico qd̄ extra eius animū incuet vtrentē in p̄-
pria sede cōplectens: cetera om̄ia quasi extra eū posita nihil multū p̄bat
si assint: nec cū absint requirēs. Ip̄a tñ fides in p̄speris latet: sed eminet
in aduersis. In necessitate p̄batur amicus. Amici diuitis multi: dicitur
Prouerb. xij. Sed vix veri amici sint in cerueniens aduersitas p̄bat.
Salomō Prouerb. xvij. Om̄i tēpe diligit qui amicus est: et semp in an-
gustijs cōprobat. Et arguēs infidelē dicit Prouerb. xxv. Dens putrid⁹
et pes lapsus qui sperat sup infideli in die angustie. Qui v̄e diligit nō re-
cedit ab amico in aduersis. Hinc Petrus Rauēnas in finōe de sp̄san-
cto ait. Nil durū nil amarū nihil graue cōpurat verus amor. Quod fer-
rum: que vulnera: que p̄gna: que mores amore p̄ualent separare perfe-
ctum: Amor impenetrabil est lorica. respuit iacula. gladiū excutit. peris-
culis insultat: mortē irridet. Si igit̄ amor est: vincit om̄ia. hec ille. Sic
christi fideles in multis tormētis etiam maximis nō sunt a christo sepa-
rati eharitate id agēte. Amici nō infideles p̄speritatis tpe amāt. De q̄b;
Quidius lib. j. cristū Elegia. iij. ait. S; vt fuluum spectatur in ignib;
aurū. Tēpore sic duro est inspiciēda fides. Dum iuuat et vultu ridet for-
tuna sereno. Indelibatas cuncta sequuntur opes. At simul in conuic fu-
giunt nec noscitur vlli. Agminib; comitū qui modo cinctus erat.
¶ Tertium requisitū ad veram amicitia est leuitas. hoc est: amicus fa-
cilis sic ad ignoscēdū. vt si offenderit: facile et cito indulgeat sibi. Unde

Capitulum XI.

Eccli. xxij. Ad amicū et si pduxeris gladiū nō desperes. est enim regressus ad amicū. Sic accipit gladius (vt inquit Sanctius) p fraternā et caritativā correptionē et amicitia corrigētis quo interdū opus est in amicitia. quoniam meliora sunt vulnera diligētis / q̄ fraudulenta oscula odientis. Proverbior. xxvj. Hinc Augustin⁹ in epla ad Hieronymū Nescio vtrum christianē amicitie putāde sunt in quib⁹ magis valet vulgare p̄verbiū: Obsequiū amicos veritas odiū parit: q̄ eccliaasticum: Meliora sunt vulnera diligētis: q̄ fraudulēta oscula odientis. Sed de correptione amica infra amplius dicet. Placabilitas itaqz et lenitas in amicitia laudāda ē et comitas. quā et effere Luce. lib. j. officior. cū ait. Nihil enim laudabili⁹ / nihil magno et p̄claro viro dignius placabilitate atqz clemētia. Nō tamē tā faclis sit ad indulgēdū: vt occasionē p̄beat delinquendi amico: quod p̄nciosum esset: vt patebit. Hinc Aristot. li. viij. Ethicorum. Est em̄ (inquit) bonoz hominū neqz ipos delinquere / neqz amicos p̄mittere prava subministrare. Quartū quod requiritur ad verā amicitiam est vnanimitas et cōcordia. Unde Eccli. xl. Amicus et sodalis in tēpore cōueniētes. Et Eccli. vj. Si humiliaverit se p̄tra te / et a facie tua abscederit se: vnanimē habebis amicitia bonā. Et (vt ait Aristot. ix. Ethicor.) Concordia etiam ad amicitia attinet. Hęc autē cōcordia cōsistit in multiplici actu: vt scribit Anton. parte. iij. titu. v. ca. xx. §. vij. et quib⁹ cōsistat p̄ncipaliter in affectuz actu vnanimi. scz q̄ eadē velit et nolit et eadē eligat. vt patz ex ipsa significatiōe et interpretatiōe nois. Nam dicitur concordia vnitas cordis seu voluntatū. Tamē hęc cōcordia est nō in speculativis nec minimis reb⁹ nec in vicijs: sed in opabilib⁹ cōmunib⁹ et vtilib⁹. Cōcordia em̄ in speculativis nō facit amicitia velut eos q̄ de celestibus eadē sentiūt. nō em̄ pertinet ad amicitia de his esse cōcordes vt assensus vel dissensus istius. q̄ sol est maior: tota terra nō tollit amicitia vel facie hmoi. nam iudiciū in talib⁹ p̄cedit ex naturali rōne: et p̄sequēs ex necessitate. amicitia autē ex electiōe. S; civitates cōcordes inquiūt esse: cū de his q̄ cōferūt eadē sentiūt / eligūtqz: atqz agūt ea q̄ publice visa sūt. Nec viciosi possūt esse cōcordes. nam cū pravi bonū corrūpūt cōmune nō seruant iusticia: eo q̄ volūt supabūdare in bonis: et nō deficere in malis. i. dānis et gravationib⁹. et ideo nō possūt h̄re cōcordia cū alijs sed p̄teritiōe. sicut appetētes pl⁹ in lucris et min⁹ in dānis sūt iniusti. nec p̄sequēs sūt cōcordes. S; in bonis est cōcordia. Un Aristot. ix. Eth. Civilis autē inquit amicitia videt ipa cōcordia esse: sicut et dicitur. nam circa cōmoda et ea q̄ pertinent ad vitā versat. Est autē talis cōcordia in bonis. nā et secū quisqz bonū est cōcordes: et oēs inter se sunt cōcordes. Quippe cū in eisdez oīno sint. talium em̄ volūrates manēt et nō refluūt: vt Euripus. volūtqz sp̄ ea q̄ iusta sunt / et q̄ p̄sunt. hęc autē et cōmuniter affectāt. Pravos cōcordes esse im⁹ possibile est nisi breui in tpe: quēadmodū et amicos esse / in reb⁹ q̄dez vicij lib⁹ plus / in subeūdis hō laborib⁹ subministratiōibus ve min⁹ h̄re p̄cipientes. Unusquisqz autē hęc sibi volentes / p̄ximū per scrutat / et prohibet. Perit enim res ipsa cōmunis cum ab ipsis nō conseruetur. Sic igitur vt in seditiōe verset: et sese quidem vicissim vrgentes quē iusta sunt

Tractatulus de amicitia

agere nolunt. Nec Aristo. Et concordia est in quodā operabili. Debz autem rem amicus cōcordari amico vltra affectuz, vt scribit Antonin⁹ vbi supra. quo ad aspectum / quo ad effectū; z quo ad conuictū. Quo ad aspectū. Nā amicos aspectus iucundus est z delectabilis. Sicut si quis delectat in aspectu rei pulchre quā diligit z que sibi placet. Ita ppter similitudinē virtutis ex aspectu amor cōseruatur in amore honesto amicitie. Unde Aristot. ix. Ethicorum. Est enim ipa p̄sentia amicorū iucunda in vtraq; fortuna. nam leuātur ipsi dolentes condolentib; ipsis amicis. Et aspiciere amicos iucundum est: p̄sertim ei qui calamitatib; premittit / fere p̄sidiū aliquod aduersus dolores. Consolationes ipse amicus z aspectu z verbis afferre potest / modo sit dexter. Scit namq; mores quibus gaudet atq; dolet: atq; sentire suas ob erumnas dolere amicū affert dolorem. Nam omnes fingūt se causam doloris esse amicis z c. At amicorū prosperis in reb; p̄sentia z voluptatē affert omni in actu z cognitiōe delectat q̄ in ipsius bonis letātur. Cōcordant etiam in cōuictu. Conuicti uere namq; est p̄cipuus accūs amicitie: in cuius signum dicit Eccliasites iij. de eo qui non cōuicit amicis / sed caret eis. **Ue soli qui scz est sine amico christo vel deo. caret em̄ talis effectū amicitie: q̄ est reuelatio / consolatio z defensio.** Unde subdit in auctoritate illa. quia si ceciderit nō habet subleuārem. Si ceciderit in culpam nō habet subleuārem consilio z oratione. Si ceciderit in penam tribulatiōis: non habet subleuārem consolatione. Si ceciderit in uastione alterius: nō habet defendentem. **Ue etiam soli. id est in uastione sine christo: q̄a non habet si ceciderit in culpam christus erigentē.** Si ceciderit in mortē: non habet christū defendentem. **Osee. ix. Ue eis cū recessero ab eis.** Aug⁹. in li. d. ciui. dei. Magna miseria hominis est nō esse cū illo sine quo esse nō potest. Amicorū cōuiuere p̄cipuum esse ostēdit Aristo. ix. Ethicorū. in fine. **Et est ne inquit (vt adamātib; amabilissimū est ipse aspectus: magisq; hunc sensum q̄ ceteros expectit p̄terea q̄ per hūc maxime est atq; oritur amor) sic z amicis maxime expectibile cōuersari simulq; viuere.** Amicitia namq; cōmunicatio est: z vt ad seipsum quisq; sic sese habet / z ad amicum. Sensus autē cuiq; de seipso est expectibilis: igitur z de amico. **Et operatio ipsius in simul viuēdo fit. quare non imerito viuere simul affectat: atq; q̄ tandem est singulis esse / vel gratia cuius viuere expectunt: in eo cum amicis uersari degereq; volūt.** Quocirca alij compositant: alij calorū ludo simul incumbūt. alij siml sese exercent / z vna venātur: aut philosophant / singuli totos dies id simul agētes quod maxime amant. **Uuere em̄ simul cum amicis volētes hęc faciūt: z ea cum his cōmunicāt: quib; cum vna viuere expectit que maxime ipsos in vita delectant.** Nec Aristo. Concordare quoq; debent in colloquēdo vt vnus alteri peccus suuz aperiat de quo gaudeat vel tristetur: vt grauitas oneris impartiat alteri. De quo postea lacus videbit. **Loquātur autē amici de reb; honestis / bonis / iucundis / celestib; vel diuinis.** Sicut mos est modo mulcorū cum conueniunt / de rebus mundanis / de belli imperu / de rebus lasciuis z libidinosis pertractāt z loquūtur: z alijs vanis reb; z inuicib;. Id quod repre-

Capitulum. XI.

benedit apostolus cum ait. Corrumpunt bonos mores colloquia prava. Boni autem mores bonos iungunt et faciunt amicos. **R**equiritur et ad amicitiam liberalitas et beneficentia. de qua infra latius videbitur. Requiritur et potissimum dilectio vel amor. Item reamatio: ut scilicet amans ametur ab amato. Requiritur etiam quaedam vicissitudo in amicitia seu commutationes amoris secundum proportionem. Unde si aliquis amet aliquem et non reamatur: erit amor et non amicitia. Sicut cum quis amat vinum: et huiusmodi. Item si aliquis amet aliquem propter aliquam suam utilitatem et non propter seipsum. id est propter bonum ipsius amari: est amor concupiscentie et non amicitie. et ita non habet amicitiam. **R**equiritur et ostensio amicitie per signa exteriora manifesta: de quibus paulo post dicitur. Requiritur et finis amoris scilicet ratio alicuius boni. Et cum bonum sit triplex. scilicet utile/delectabile/et honestum: solum amicitia que fundatur in honesto. id est. cum amatur amicus ratione boni honesti que est in eo. et vera/bona et perfecta et stabilis est amicitia. Nam aliter cito solvuntur: scilicet cum deficit delectatio ut in amore libidinoso. Vel cum deficit utilitas: ut in amore seu amicitia alicuius propter temporalia bona. Unde Seneca. Sicut mel musce/fornice grana/cadavera lupi. sic ista turba amicorum predam sequitur. Sed virtute permanente in amico semper durat amicitia. Beato Augustino cap. xvij. de amicitia: quatuor specialiter pertinere ad amicitiam videntur. scilicet dilectio et affectio: securitas et iucunditas. Ad dilectionem spectat cum benivolentia beneficiorum exhibitio. Ad affectionem: interior quaedam procedens delectatio. Ad securitatem: sine timore et suspitione omnium consiliorum et secretorum revelatio. Ad iucunditatem: de omnibus que contingunt siue leta siue tristia: de omnibus que cogitantur siue nociva siue siue utilia: de omnibus que docentur vel discuntur: que dulcis et amica collatio. Ista preterea que soluit amicitiam. Nec Augustinus. **R**equiritur et secundum Ciceronem ad veram amicitiam tempus et morum similitudo. nec oportet amare eos quos ab ineunte etate dileximus: propter dissimilitudinem studiorum. Unde dicitur Luce. Omnino amicitie corroborantur iam confirmatisque et ingenijs et etatibus iuncte sunt. Nec si quis in eunte etate venando aut pile studio fuerit: eos habere necessarios oportet: quos tamen eodem studio perditos dilexerunt. Isti cum morum nutrices et pedagogi iure veterum plurimum benivolentie postulabunt: que non negligenda quidem sunt: sed alio quodam modo colendi. Aliter enim amicitie stabiles permanere non possunt. Disparis enim mores disparia studia sequuntur. quorum dissimilitudo dissociat amicitias. nec ob aliam causam ullam boni improbis/improbi bonis amici esse non possunt: nisi quod tanta est distantia inter eos: quanta maxima potest esse morum studiorumque distantia. Unde Horatius. lib. ij. sermo. satyra. v. Tibi me virtus facit amicum. Et (ut idem ait lib. j. epistola. xij.) Utilis est amicorum annona bonis ubi quod deest. Amicitia autem improborum est flagitiosa: ut scribit Aristoteles. li. ij. Ethicorum. Locant enim prava: suntque instabiles: et peiores etiam sunt moribus similes eundem. Proborum autem est proba congressionibus suscipiens incrementa. Videntur etiam tales et stabiliores evadere tam agendo quam se mutuo emendando. Elicitur ei ex sese mutuo ea que placent. Unde illud dicitur recte. Discas ex studiosis nimirum optima semper. Et ut idem ait. vij. Ethicorum. Tpe et consuetudine operum est ad amicitiam. Secundum enim

Tractatulus de amicitia

puerbum nō sic vt mutuo se cognoscant prius q̄ simul cōsumant dictā solis mensuram zē.

Q, tam pauci amici sunt veri. sed ficti multi.
Capitulum XII.

Quānta et tam multa in ve-
ra z perfecta petatur (vt dictum est) amicitia: nō est mirum q̄
rari inueniunt vel paucissimi. In amicitia quoq̄ perfecta de q̄
philosophi locuti sunt: p̄pauci fuerūt hi quos veros amicos antiquitas
cōmendauit. hanc em̄ inter solos bonos esse voluerūt. Vt aut̄ (vt Licer-
ro ait) etia vel quattuor amicorū paria in cor retro seculis fama concele-
brat. Hec amicorū paria ponit z annumerat Phileph⁹ li. j. epistolarū
ad Sabrielē maurū. Reperio inquit q̄tuoꝝ amicorū paria exercisse pri-
scorū memoria maxime celebrata: Theseum z Pericboū. Achillem
et Patroclū. Orestem z Pyladē. Pitiam z Damona. Addunt etiaq̄ iu-
niores apud grecos Epaminundā z Pelopidā. Magna res est ait qui-
dam z etiaq̄ ipse conatus magnus est. Unde virtuosē mētis est (inq̄t Au-
gustin⁹) de amicitia sublimia semp z ardua meditari vt adipiscat̄ opor-
ta: vel lucidius intelligat z cognoscat opranda. cū non parū credendus
sit p̄fecisse qui virtutis cognitione didicit q̄ longe sit a virtute. Nonne
Pylades z Orestes parati fuerūt p̄ inuicem mori? Sed maiori virtutis
amore pollebant. De quibz legit Accus. iij. Multitudinis creden-
tium erat cor vnū z anima vna. Et sancti martyres p̄ fratribz anias pos-
suerūt. nō pepercerūt laboribz nisi corpis cruciatibus. Sz nō est q̄ mul-
to plures gremio charitatis q̄ amicitie amplexibus recipiēdos sanxerūt
quocirca: que nō solum amicos/ sed etia inimicos charitatis lege com-
plectitur: vt dictū est. Et bonorū amicitie (vult Aristot. lib. viij. Ethicorū)
sunt rare. pauci em̄ sunt tales. Huic paruo numero subscribit Joānes
Kaiserspergius in nauicula penitentie: vbi dicit paucos veros esse ami-
cos/ z fictos multos. ita enim scribit. Ceterū de amicis p̄ quibz sollicitus
es vt alimoniam impores dico: q̄ aut loqueris de veris amicis/ aut fi-
ctis. Si de veris qui videlicet sunt amici hominis in quolibet statu tā ad-
uersitatis q̄ prosperitatis: certe nō oportebit te multū super his sollicitari
quia pauci admodū sunt. neq̄ oportet p̄ eis multas diuitias cōgrega-
re: quia vix modo diligit filius patrē: vel filia matrē. vel ille qui amicus
vocatur amicū suū nisi sicut musca vas lactis vel mellis. z sicut canes
os. Unde Tul. de amicitia sic inq̄t. Se mutuo diligūt homines sicut bo-
mo diligit vaccam suā: sed p̄p̄ cōmodum z lucrum p̄p̄rium. Vel si aliq̄
quid plus in homie diligūt q̄ in boue: illud plus raro ad anias excendit̄
tur: sed circa corpus mercať/ moratur z negociať. quia raro inuenit̄ qui
non diligit p̄pter vtile z delectabile vel honorabile. Adheres alicui femi-
nē quia delectabilis tibi. Potenti q̄a honorabile. Diuiti quia velle. qui-
bus cessantibz paupertate v̄l morte cessat dilectio. Unde dicit q̄ pauper

Capitulum. XII.

et mortuus non habent amicum. Sed si sincere animam diligeret que non cessat: nunquam cessaret dilectio. quia causa nunquam cessat. Opere ergo ostendunt quod non animas sed corpus et corporalia diligunt. Ideo post mortem morsum veritatem dilectio dorsum. Et finita vita finit amicus. Ita propter amicos ergo veros non multum solliciteris. Si autem loqueris de amicis fictis: qui scilicet sunt amici mensurę et fortunę et non hominis: quantum error est hic pro casibus sollicitari et diuitias congregare. quanta stulticia pro ingratis tanto se exponere periculo. Certus sis de his: quia tales nunquam satiabis. Tum propter eorum cupiditatem qua semper ad dantem respiciunt: et nunquam ex corde de dicitur. Sufficit: quousque quicquid habet dederit. Tum propter eorum numerositatem: quia amici diuitum multi. Proverbiorum. xiiij. Nec mirum. sicut enim mala herba crescit in critico: ita ficti amici cum diuitibus. sedz crescunt ramusculi circa arborē. Quibus comiter respondit quidam pauper factus episcopus: qui multis ad se venientibus et dicentibus se esse eius amicos et parentes. Quęsiuissetur cuius etatis essent. Et ipsis veritatem suę etatis respondētibz subiunxit. Non potest esse quod siets mei amici et parentes et quod sitis tantę etatis. quia heri nullum habui amicum vel parentem qui se tantalem ostendit. ergo amicus meus vel parens non potest esse nisi homo vnius diei. Ad minus concludere potuit quod non erant amici hominis. idem enim homo fuit ante qui et tunc: sed non habuit eandem fortunam. ergo amici fuerunt fortunę. De quibus Proverbiorum. xix. dicitur. Diuites addunt amicos plurimos. Nec Kaiserpergius. Et quemadmodum plures se ostendunt amicos in prosperitate: ita pauci sunt in aduersitate. Sed de vulgari et non de perfecta intelligit hęc amicicia. Unde refert exemplum Berson parce. iij. Simone de conceptione Marię virginis. Et idem recitat Damas scenus in historia de Barlaam heremica. Homo quidam bonus erat qui semel filium suum interrogauit quos sibi essent amici: Respondit iuuenis: plures quam quinquaginta: imo plures quam cętum. Videbat enim iuueni tantumque inexperto omnes illos amicos suos esse qui ostendebant sibi iucunditatis signa verbo vel brachijs. Mirum est ait pater: quoniam in tota etate mea que est tam grandęua solus acquirere potui dimidium amicum. Et cum filius contrarium affirmare opinans patrem multos habere ob officia vel seruitia que in illos confererat. Dixit pater. Fili adibis eos quos dicis esse amicos meos: et finges me esse in carcere condemnatum ad mortem nisi mihi in postrema hac succurrat necessitate. Fili assensit. et cum vndiquaque iussisset fecit relationem patri. Reuera pater inquit: Veritates dixisti: et inique nimis falsus eram: quoniam adiui primum quem credebam potiorē amicum tuum esse ob bona que in eum contuleras. Qui respondit mihi: quod te associabit ad patibulum vsque: sed illic te relinquet. Secundus pro quo tantas sustulisti penas: dicit se libenter tibi daturum indusium vel camisiā vel linceamen quo operaris: aliud nihil. Tertius dixit: quod libenter ipse te suspenderet. Uade inquit pater ad eum qui est medius amicus meus: quoniam minus seruitur ei quam alijs. Sic fecit filius et in eo reperit omnem confortationem. Qui dixit se liberaturum eum: etiam si pro eo mori deberet. Conuertit hoc exemplum Berson ad moralem sensum.

Tractatulus de amicitia

Tres inquit illi amici sunt caro; mundus et diabolus. Caro cuius adimpleret omnia desideria in ultima necessitate: vix in articulo mortis: non faceret tibi aliud subsidium: nec aliter succurreret nisi quod te produceret ad sepulchrum: et ibi te dimitteret inimicorum tuorum manibus. **S**ecundus amicus scilicet mundus et amici tui carnales: ad quos dicandos tantos sumptus et labores et penas: quos suppetias fereret tibi? Certe vix tibi dabunt linteum quo sepeliaris. Diabolus si aliud non habes subleuamen: non dubium est quin te libenter suspendet ad patibulum inferni ob servitia quibus cum affecisti: in fraudibus: rapinis: hypocrisis vicijque alijs. Sed dimidius amicus hoc est deus: qui sepius minus amat et illi servitium prestatur per vna media hora qua illi inferitur: imo horas centum sexaginta octo in hebdomada. de quibus vix vna cedit deo die festo. Alij habent plures quam viginti: ipse tibi solus succurret in extrema et meruenda necessitate solum modo si in amore eius permanens. Hec Beison ubi est. Considerandum itaque quod nobis est qui sunt nostri amici et qui non. Et quod plures sunt mali quam boni: plures ficti quam veri qui magis fortunam: divitias: voluptates sequuntur quam virtutem etc.

Quibus signis amici tam veri quam ficti cognoscuntur et qualiter amicus probari debeat **La. XIII.**

Multa sunt vere et false amicitie signa: prout autem nunc inveniuntur vera amicitia. sicut quod deplorat Hieremias propheta capitulo ix. dicens. Quis dabit capiti meo aquam: et oculis meis fontem lacrymarum: et plorabo die ac nocte interfectos populi mei. Sequitur ibidem. Quia omnis frater supplantans supplantavit: et omnis amicus fraudulenter incedit. Hec ille. Sed profecto rarissime inveniuntur vera amicitia: sed frequenter fucata: simulata et ficta. unde Marcus xxiiij. de dominis. Et quantum superabundabit iniquitas: refrigeret charitas multorum. Experiendum est itaque in amicitia (inquit Cicero in lilio). Quidam sepe in parva pecunia perspiciuntur quam sint leues. Quidam autem quos parva movere non potuit: cognoscunt in magna. Si vero erunt aliqui reperti qui pecuniam preferre amicitie sordidam existiment ubi eos inveniunt: qui honores: magistratus: imperia: potestates: opes amicitie non anteponant: ut cum ex altera parte proposita haec sint ex altera vis amicitie non multo illa malint. Imbecilla enim natura est ad contemnendam potentiam: quam etiam si neglecta amicitia consecuti sunt: excusatum iri arbitrantur: quia non sine magna causa sit neglecta amicitia: Itaque vere amicitie difficillime reperiuntur in his qui in honoribus: rebusque publicis versantur. Ubi enim istum inuenias qui amorem amici anteponat suo. Hec Cicero. Et quia difficile est iudicari qualis quisque est in mente: an amicus vel inimicus. Idcirco ut manifestetur amicus verus: requiruntur aliqua signa exteriora manifesta ita quod amici non lateant se invicem et apertum pectus ostendant: et quod unus cognoscat alterum esse sciat se amari ab altero. Multi enim sunt benevoli ad eos quos nunquam viderunt in quantum eximant eos iustos: tales et si sint benevoli cum redactione: non tamen potest dici proprie amici cum lateant ad se invicem. Ponunt itaque

Capitulū. XIII.

De quibusdā signa quibz probant amici: q̄ z refert Sotſchale⁹ sermone de secō Joāne euange. **P**rimū signū vere amicitie est qñ amic⁹ audiat aliqđ malū de suo amico / tūc dolet: z tristitia afficit sicut de proprio: cuiz amicorū sic idē velle z idē nolle: eisdē mouent affectibz z audies bonuz gaudet eque ac de proprio maxie de bono virtutis: profectus honesti. vñ Aug. x. cōfes. ca. ij. **V**endicabo metalibz. Et. iij. cōfes. ca. vj. **L**ui assenti tur Apłs ad Rom. xij. dicēs. **G**audete cū gaudentibz: z flece cū flentibz. **S**ic e regione falsus amicus gaudet occulte de malo que simulat suum amicum: quales multi nūc sunt q̄ ore se dicūt amicos / sed in corde iniq̄ mici sūt: sicut Judas pditor fecit ch̄o: cui dixit. **B**ue rabbi. **D**icūt isti fuy cari amici. **Q**uō vales: Quicqd̄ possum pro te faciā. faeyt scia qua tibi re possim te iuuare: qđ tñ minime facere ponūt. vñ quidā dixit. **Q**ui simulat verbis q̄si sit fidus amic⁹: **T**u q̄z fac simile sic ars deludit arte.

Primuz
signum
vere ami
ciciez fal
se.

Secūm
signum.

Tertiu
signum.

Secundū signū vere amicitie est vicioz obiurgatio: vt q̄ est verus amic⁹ altez a turpitudine abstrahat z ad viā bonāz p̄cutis reducat. **S**z qz infra de obiurgatiōe z rep̄hensiōe amicorū dicendū erit ibi omittit.

Tertiu signū vere amicitie est secretorū reuelatio. ideo dixit domin⁹ discipulis suis Joan. xv. **J**am nō dicā vos seruos / sed amicos: qz omnia quecūqz audiui a patre meo / nota feci vobis. ergo reuelatio secretorū est verissimū signū amicitie. **S**ed homo aliquñ credit qđ cor suū pandit am̄ico suo: z manifestat suo inimico: qui post discessum omnia reuelat. **J**ō dicit Boetius libro. iij. de consolatione q̄ nulla pestis est efficacior ad nocendum q̄ familiaris amicus. scilicet falsus. **C**ontra quem dicit **S**alomon in Prouer. **Q**ui ambulat fraudulentē reuelat arcana: qui autem fidelis est / celat amici cōmissum. **P**rouer. xj. **N**imō autē secreta nō sūt reuelāda / sub pena peccati mortal. vñ sic fidē frāgit: q̄ re depositā apđ se aut sibi cōmissam alteri dat: ita fidē frangit qui secretū sibi cōmissum alteri reuelat. z index vel ali⁹ p̄latus nō debet sibi p̄cipere q̄ hanc fidem frangat: qz tale secretū seruare est de iure naturali. **N**ihil autē p̄cipi pōt cōtra ius naturale. vt patet. xj. q. iij. **S**i dñs. **E**t Scorus dist. xxi. q. ij. li. iij. at. **A**d omne secretū seruandū tenet quis de lege nature. **A**ssentit **B**erson in regulis moralibz q̄ dicit. **S**ecretū cōmissum fidei alteri⁹ celare est de iure naturali. hoc em̄ rōnabiliter q̄libet sibi veller fieri: z aliter socialis cōuict⁹ deperiret: z p̄sertim illa sunt celanda secreta q̄ vergunt in detrimentū alteri⁹. **E**t de hoc latius videre potes in vocabulario theoz logie. **R**euelare autē secreta amicorū est: vt vnus alteri manifestet sua cordis intima z penetralia. **S**ic ch̄s amico suo intimo Joanni reuelauit proditorem suum q̄ nulli alteri reuelare voluit. **R**euelauit etiam sibi oēm statū ecclie a p̄ncipio vsqz ad finē mūdi. vt patet in Apoc. **E**tiam plura secreta detra⁹ reuelauit: plusqz alijs euāgelistis. **J**ō de Hieron. in prologo biblie de eo. **J**oā. inq̄ rusticus piscator indoct⁹ q̄so vñ hec vox **I**n p̄ncipio erat vbi. **H**oc plato doct⁹ nesciuit. **H**oc Demosthenes elo⁹ quēs ignorauit. hec Hieron. **S**ic etiā dñs mltā reuelauit moyssi. vt habet **E**rod. xxxij. vbi d̄ q̄ **M**oyſes loq̄bat ad dñm facie ad facie. sic lo⁹ qui solet bō ad amicū suū. **N**ō autē vnicuiqz vel paucis māifestes secreta

Tractatulus de amicitia

propter piculū qđ iminere possz. Hinc dicitur Eccl̄s. viij. Nō om̄i hoī manifes-
tes cor tuū. q. d. nō unicuiqz manifestes secreta tua: sed tali q̄ possit z ve-
lit iuuare ppter cōmoditatē etiā possum⁹ aperire amicis nostra secreta.
vñ b. Amb. in li. de offi. Solaciū vitę hui⁹ est si habes cui pecc⁹ tuū ape-
rias: cui arcana cōmunicas: cui secreta pectoris tui p̄mittas: vt colloca-
tibi fidelē virū: q̄ in p̄speris graculet tibi: in tristibz cōpatiat: in p̄secutio-
nibz cōsolet. Facilis vox z sermo congru⁹ tot⁹ sum tu⁹: sed paucorū effe-
ctus. Et Luce. de amicitia. Excepta (inquit) sapiētia nil meli⁹ datū est nob̄ a
dijs immortalibz amicitia. Quid em̄ est dulci⁹ qz habere q̄ cū audeas sic
loq̄ vt tecū? Quis esset tāt⁹ fruct⁹ in rebz p̄speris: nisi haberes amicū q̄ in
illis eque vt tu ipse gaudeat. Aduersitates etiā difficile esset ferre sine il-
lo: q̄ illas grau⁹ etiā qz tu ferret. Cū z saluatoz noster ch̄s solis amicis
.i. discipulis secreta manifestaui: cū ait. Vos dixi amicos: qz oīa q̄ audi-
ui a patre meo nota feci vob. Joā. xv. Nec autē secreta (vt dicit Grego.) fu-
erūt gaudia int̄ne charitatis: z festa sup̄ne patrię: q̄ nostris mentibz p̄
aspirationē quotidie imprimunt. ¶ Quartū signū verę amicitie est si in ad-
uersis est fidel. Nā q̄ ad est tēpore p̄speritatis: z fugit aduersitatis tpe:
nō est ver⁹ amic⁹. vñ Eccl̄i. vi. Est amic⁹ soci⁹ mēse z nō permanebit in
die necessitatis. In aduersis itaqz potissimū cognoscit amic⁹. vñ Luce.
de amicitia. Quid: qz graues z difficiles pleriqz vident calamitatū socie-
tates: ad quas nō est facile inueniē q̄ descendat: quāqz Ennius recte in-
quit. Amicus cert⁹ in re incerta cernit: tamen hęc duo leuitatis z infir-
mitatis plerosqz conuincunt: aut si in bonis rebz contemnunt am-
icos: aut si in malis deserunt. Qui igitur vtrāqz in re grauem constan-
tem, stabilem se in amicitia p̄stiterit: hūc ex maxime raro genere ho-
minum iudicare debemus: et penē diuino. Nec Luceo. Et Aug. lxxij.
questi. ait. Nihil sic p̄bat amicū: quē ad modū oneris amici supportatio.
Nemo nisi p̄ amicitia cognoscit: z ideo amicorū mala firmiter iustinea-
mus. Et vt ait Boetij li. ij. de cōsola. Amicorū tibi fidelitū mētes aspera
horribilisqz fortuna detexit. Nec tibi certos sodalitū vultus ambigiosqz
secreuit. Ervt idē ait Quē fortuna facit amicū: ifortūniū facit inimicū. Idē
li. ij. de p̄so. Amicorū qđē scitissimū gen⁹ ē qđ nō fortuna: sed in v̄tute ve-
niatur. Recitat Tullius de Scipione Āp̄ricano q̄ solebat dicere hō
pōt scire quot habet capras: sed nō pōt scire quot habet amicos. Cuius
exemplū Petrus recitat Alfonso: vt eū refert Boetbalcus d̄ quodā di-
uite: qui quadā vice q̄siuit a filio suo quot amicos acquisissz. R̄ndit cen-
tū: Ait pater. B̄n̄fecistiz multū laborasti. Attamē ait pater ad filiū: vt p̄-
bes amicos tuos/accipe porcū occisum z die tuo amico: hūc boiem occi-
di quē in sacco porto: iuuua me vt clam sepeliā cadauer: q̄ cum venisset ad
primū amicū: R̄spōdit. Nolo me periculo exponere ppter te. sic etiā re-
spondit secūd⁹: terci⁹: quart⁹ z quint⁹. Tunc dixit pater ad filiū. Uade
ad amicū meū z dic ei vt te adiuuet amore mei. z sic fecit amicus patris.
Uer⁹ est ergo qđ dicit sapiens Eccl̄i. xij. Non cognosceretur in bonis ami-
cus: z non absconderetur in malis inimicus. Ergo isti sunt falsi amici: qui
in tpe diffortunij sic recedūt ab hoīe. Ergo stulce faciūt aliqui illi paupes

Quartū
signum.

Capitulum XIII.

qui quādoq; gloriānt de amicis diuicib; z potentib;. Sic legit̄ in li. de
dicis phoz; q; quidā paup gloriabā corā Socrate pho; q; quidā diues
esset su⁹ amic⁹; cui respondit. Si tu⁹ amic⁹ est; quō tu es adeo pauper;
z ille diues. si tu⁹ amicus esset; te pauperē essenō sineret. Cōtra quos sic
loquit̄ Frāciscus petrarcha li. j. de re. veri. for. ca. flix. respondens discip
pulo gloriānti. Quēsiui mihi regū amicitias; bonitū vera est; tu tibi re
gū fugis amicitias; quas fortunę splendor tumorq; animę omniū im
partiū cōtempores facit. Nec ille. Diogenes laertius de vita z morib;
phoz. Licet ad calamitates amicorū docebat. Etilo q; ad prosperitates
ire. Idē Laertius. Aurū in igne probam⁹; amicos autē in aduersitatib;
decernim⁹. Lice. li. iij. r. betoricoz ait. Qui fortunis alicui⁹ iducti; amici
ciā eius secuti sunt; hi simul; ac fortuna est euolat oēs. Quū em̄ recessit
ea res q; fuit cōsuetudinis causa nihil sup̄est q;re possint in amicitia reti
neri. In vtraq; itaq; fortuna anim⁹ esse debet.

Quintū signū verę amicitie est q; amic⁹ ver⁹ vbiq; z semp de amico **Quintū**
loq; bonū; z dulcis post tergū eū laudat z p̄mēdat. Jō de Seneca in li. 6 **signum.**
morib;. Amicos secrete admonet; in palā autē lauda; sed falsus amic⁹ in
facie adulat; in corde vero eū odit z eo nō audiēte ei detrahic; atq; euz
vitupat. De quib; ps. lxxj. Ore suo bñdicebāt; corde autē maledicebāt. Cō
tra q; loquit̄ Sapiēs ca. j. dicēs. Custodite vos a praua lingua q; bene
partita est; q; in p̄sencia loquit̄ bonū; z i absentia malū; qd est verissimū
falsi amici indicium. Et sapiēs Prouer. viij. ait. Arrogantiā z superbiā; z
viā prauā; z os bilingue detestor. Et Prouer. xvij. Verba bilinguis q;st
simplicia; z ipsa pueniūt vsq; ad interiora ventris. Itē Eccl. v. Deuotatio
vl' damnatio pessima sup̄ bilinguē; susurratori autē odiū z inimicitia z cō
tumelia. Et Eccl. xvij. Susurroz bilinguis maledic⁹; multos em̄ tur
bauit pacē habētes. Et Ap̄ls. j. Tim. iij. Oportet z diacones s̄st̄ pudis
cos esse; nō bilingues zc. Et vt idē ait ad Rom. j. Susurratores z detra
ctores deo odibiles. Unde Leui. xix. dic̄. Non eris criminatoz nec sus
surro in populis. Et Hora. li. j. ser. sac. iij. Absentē q; rodit amicū. Qui
non defendit alio culpante solutos. Qui captat risus hominū; famāq;
dicatis. Fingere qui nō visa; potest cōmissa tacere. Qui nequit hic niger
est; hunc tu romane cauetō. Nō sunt autē aures patefaciēde detractorib;
vt monet Phileph⁹ in eplis. Nūq; bonū virū detrahēre cuiq; animad
uerci. Improbos est ea cōsuetudo vt semp cogitēt; semp confingāt aliqd
quo amicorū animi d̄iungant̄. **Potest autē detractio fieri multifariā.** **Detra**
Primo mala hoīs recitādo. Cōtra quos d; Leui. xix. Nō maledices sur **ctio quot**
do. vbi dicit glo. Surdo maledic̄ q; absenti detrahic. Tales assimilāt modis si
porco; q; intrat horū florib; plenū; z in vna parte stercoza iacēt; neglectis ac
florib; currit ad stercoza z rostrū in eis figit. sic talis falsus amicus flo
res virtutū peransit; sed in stercozib; i. petis alioz os ponit. Secūdo fit
bonū in malū p̄creendo. De quib; Esa. v. Ue q; dicit̄ bonū malū; z ma
lū bonū. Si hō ieiunat dicūt q; hypocrita est; si elemosynā dat; vanū glo
riolosus est zc. Terrio fit falsus crimē iponēdo. De quo ps. cxv. Venenū
aspidum sub labijs corū; quorum os maledictione plenū est. sicut enim

Tractatulus de amicitia

**Sextus
signum.**

ven enū occidit hoīez: sic ille falsus amicus occidit famā. Quarto fit des-
traccio augmētandi malum: sicut est cōmunis mos hoīm: q̄ solēt mala
augmētare: z dicūt plus q̄ est in vitate. Bon⁹ autē z verus amicus gau-
det dicere de amico bona z honesta z mala obtricit. Hoc docuit dñs n̄r z
saluator: qm̄ de discipul' fugiētibz q̄sit⁹ nō multa bona nouerat. etiā ma-
la. s. fugā a se obtricit. **Sextū signū** verē amicitie est mutua z iuncta
familiaritas. Nā pprie amoris est z amicitie vt eū quē pfecte amat / tota
cordis affectioē zstringat: z sibi eū semp p̄sentē habēt in corde. z si possi-
bile est etiā p̄sens sit corpe. qm̄ p̄sentia amicorū est iucunda. vt sup̄ dictū
est. z in vniuersis est experibilis: vt ait Arist. i. Eth. Un̄ hęc est rō natu-
ralis q̄re brachijs illū amplectant' / z sibi applicare nitit' qui corde diligit.
qz vt suo cordi cāqz suę vitę p̄ncipio futre z placere valeat illd. s. cor ami-
ci sibi quantū possibile est applicare laborāt. qd̄ quasi p̄ncipiū suū amāt.
Est ḡ familiaritas verē amicitie signū: z p̄t esse cercissimū si sit incer p̄so-
nas vbi nulla duplicitas vel simulatio habet locū: tūc vnus est sicut spe-
culum viuū in quo amicus suā imaginē delectabiliter specular'. Ideo si
quis amicū videt z specular': tūc videbit q̄ amicus est talis qualis ipse
est: q̄a amicus est alter ego. Sicut em̄ qm̄ volum⁹ nos ipsos cognoscere:
amicū inspiciere debem⁹. Ideo dicit Aristot. i. li. magnoz moralium.
q̄ delectabile est seipsum scire: hoc autē nō cōtingit nisi in alio sez in ami-
co. Ergo fm̄ aliq̄s vocat amicus dimidiū animę. vt prz. iij. p̄fessi. ca. vj.
Ideo dicit idem Aug⁹. q̄ cū in puericia pdidisset quēdam amicū suū: cre-
didit q̄ ipse esset medius mortu⁹. vñ ait. Nibi horrozi erat vita: q̄a nō
lebam viuere diutius. sed ideo forte mori meruebā: ne totus ille moreret-
tur. Bene itaqz q̄dam dixit de amico suo dimidiū aīę meę: p̄cans p̄ ami-
co Lyricus Serues inquit aīę dimidiū meę. Naz ego (ait Aug⁹.) sensi
animā meā z aīam amici mei vnā fuisse aīam in duobz corporibz: p̄pter
vīm sez amor'. Sz falsus amicus querit occasionē abstrahēdi se a fami-
liaritate. vt pz̄ Prouerb. xvij. Occasiones q̄rit q̄ recedere vult ab amico.

**Septimū
signum.**

Septimū signū verē amicitie est p̄ amico exponere se periculis: z ali-
q̄n pati dānū. Un̄ Prouerb. xij. d̄. Qui negligit dānū p̄pter amicū iust⁹
est. Maiorē quoqz hac dilectioē nemo h̄z (inq̄t euāgelista Joānes. xv.)
vt aīaz suā ponat q̄s p̄ amicis suis. Sic maxima est amicitia illoz q̄rū
vnus p̄ alio mortē appetere nō dubitat: vt refert Valerius maximus li.
iij. exēplū de Damone z Phibia. qd̄ et. s. dicitur est. Sz falsus est amic⁹
qm̄ talis necessitas instat q̄ tūc recedit ab amico. qualis fuit Judas tra-
ditor: qui nō solū a ch̄o recessit / sed etiā eū tradidit ad mortē. Quod nō
fuit mirū: qz fuit a diabolo obsessus. sic est om̄is falsus amicus q̄z plus
res sunt: vt q̄ infirmitate cōragiosa vel pestilētia ab amicis q̄longissime
abeunt z fugiūt. nec accedūt. **Octauū** verē amicitie signū: si est concia-
nua z nūq̄z incerrupta. Sūt em̄ nōnulli q̄ bñ vsqz ad mortē diligūt: sed
post mortē obliuioni eos tradūt: z eos adiuuare desistunt. h̄ vtiqz signū
est q̄ nunq̄z eos p̄fecte dilexerūt. Nā d̄ Prouerb. vj. Om̄i tēpe diligit q̄
amicus est. qz vera amicitia nulla t̄pis diuurnitate antiquat / absentia
diuidit. nec morte nec loci distācia separat. Nec sunt signa amicitie: c̄si

**Octauū
signum.**

Capitulū. XIII.

adhuc plura fortasse repiri possent: sed hec sunt p̄cipua. Operi q̄ exhibi-
tio nō parū in dicitū est beniuolentię z amicitie. Aug⁹. in li. de amicitia.
xviij. quattuor d̄t esse p̄banda in amico: fides: incertio: discretio: paciētia:
fides: vt ei re secure cōmittas. Incertio: vt nihil ex amicitia nisi deū z na-
turale eius bonū expectes. Discretio: vt qd p̄standū amico: qd ab eo pe-
tendum. in quibz p̄stāndū p̄ eo. in quibz amico p̄gratūlandū. p̄ quibz
eū corripēdū. moduz/ r̄ps z locū nō ignorare. Paciētia h̄o: ne correpe-
dolear: ne corripientē p̄reinat vel odiat. vt eum p̄ amico q̄libet aduers
sa sustinere nō pigeat. q̄ z in sequentibz claris patebunt.

Quibz amicitia cōseruari debeat: z quid amicitia ma-
gis in amare q̄ amari consistat. Cap. XIII.

Et quoniam vt dictum est: amicitiam esse rem admodū p̄ciosam: bona custodia est adhibēda
ne p̄dat. Nā si tantū curās impedit⁹ (in q̄t Fr̄cisc⁹ petrarcha)
custodię auri z argēti atqz orientālū lapilloz que sunt terre feces et pes-
lagi purgamēta. quāta diligentia amici cultui impendēda est rei p̄cios-
sissime ac diuine. sequitur. Magnus thesaur⁹ est amicus verus z ma-
gna seruand⁹ cura. magno si pereat lugendus fletu. Hec ille. Quid ves-
tam et p̄fectam cōseruat amicitia ostendit Cicero in Lelio. Uireus in q̄t
z conciliat amicitias z cōseruat. in ea est enim cōuenientia rerum. in ea
stabilitas: in ea cōstantia. que cū se exultit z ostendit lumē suum z idem
asperit: agnouitqz in alio ad id se admouet/ vicissimqz accipit illū qd in
altero est. ex quo eoz exandescit siue amor siue amicitia. Tertio enim
dictum est ab amando. ¶ Pro cōseruatiōe amicitie sunt necessaria q̄s
tuor que refert Borschalcus in s̄mōe de s̄cō Joāne euāgelista. Primo
vt illud nullo modo facias qd tibi ab illo nolles fieri tam in p̄speris q̄ in
aduersis: q̄ diu hoc durat r̄diu durat amicitia: vt dicit Arist. viij. Eth.
coz. Item q̄ maneat in ipsis v̄tus. hec enim est causa z obiectum vere
amicitie. q̄a simplicit̄ nihil est amabile nisi bonū honestuz. ergo manēte
virtute manet amicitia vera. Nec quoqz virtus ligat et vincit animos
amicoz ad inuicē. nō autē vtile vel delectabile nisi s̄m qd. Amicus em̄
alium p̄pter virtutē amat vel honestatē: z non p̄pter aliud. z ideo manēs-
te virtute in vtroqz amicoz cōseruat amicitia: vt scribit et lactius An-
toninus p̄e. iij. tit. v. ca. xx. §. iij. Bonoz igit̄ (vt in q̄t Arist. viij. Eth.)
amicitia maxime est vt sepe dixim⁹ amicitia. nam amabile q̄dez id z ex-
peribile esse constat. quod est absolute bonū aut iucundū vnicuiqz vero:
qd ipsi est tale. Bono aut̄ p̄pter hec vtraqz bonus. ¶ Secdo requiritur q̄
amicus cū amico semp z vbiqz solaciose vel iucunde aut humaniter con-
uerset̄. Nihil est em̄ ita p̄uū amicis sicut solaciose z iucunditer cōueni-
re. Prop̄ quod z senes non vidēt apti ad amicitia: neqz seueri. vt dicit
Arist. viij. Eth. exigua em̄ officit voluptate. Nemo at̄ cōuersari cū eo
pōt q̄ dolore afferat: aut nō sit iucund⁹. Nare nāqz natura videt̄ mole-
stia qdē fugere: oblectamēta at̄ affectare. Qui s̄o se qdē mutuo accipiūt

Tractatulus de amicitia

nō simul autē viuūt: ū beniuolis magis sunt filies q̄ amicis. Nihil em̄ tā
ppriū est amīcoꝝ q̄ simul viuere. Nā egentes quidē utilitatē affectāt. si
tūl autē viuere z ipsi beati. Et em̄ solitarios quidē hoc esse minime con
uenit. vt simul autē degāt fieri nō pōt: nisi sine iocūdi eis dēq̄ gaudeāt: qd̄
quidē amicitia sodalicia videt̄ habere. hęc Aristō. Sine etiā vnanimis
alioquin nō esset eozū iucūda p̄suetudo z familiaritas: nec amicitia per
manere possit. Est em̄ amīcoꝝ vnum cor z vna anima. Vñ dicit̄ de p̄mis
christicolis: q̄ habebāt perfectā amicitia adinuicē. Multitudinis creden
rium erat cor vñ z anima vna in domino. Actu. iij. z fm̄ Tulliu. vt sup̄
dictū est. Amīcoꝝ est idē velle idē nolle. tō oportet q̄ de eis dē gaudeāt
z tristēt. alteri⁹ lectē cōmodis z alteri⁹ tristēt incōmodis: z hoc puenit
ex similitudine virtutū z bonitatis que est inter bonos inter quos solū
(vt sepe dixim⁹) vera reperit̄ amicitia: nec de malo peti potest esse veruz
gaudii: sic etiā est de amicitia. sic facti sūt amici Herodes z Pilat⁹ cōue
nientes in malo passiōis ch̄i. vt dicit̄ Luce. xxij. qd̄ tñ nobis factū ē opri
mū bonū q̄ saluari sumus. ¶ Tertiu qd̄ ad amicitia p̄seruādā requirit̄
est q̄ qlibet amīcoꝝ semp magis nitat̄ amare amicum z benefacere q̄
velit amari ab eo: hęc em̄ est honesta iucūda cōcertatio. Amare nāq̄ ho
nestius est z opus virtuosi⁹ z p̄stabilis: qz p̄sistit in acciōe. z ideo debet qz
libet amīc⁹ magis intendere amare qd̄ est accio: q̄ amari qd̄ est passio.
Vñ Arist. viij. Ethic. ait. Videt̄ autē magis in exhibēdo amorē q̄ in susce
piēdo p̄sistere. Argumēto sūt matres amādo gaudētes: Nōnullę namq̄
qz suos tollēdos filios dant z amāt qd̄ sciētēs. vt amēt autē ab illis nō
querūt: si vtrūq̄ fieri nequeat. Sed satis est ipsis si in p̄speritate vident
illos esse p̄stitutos. Amātq̄ illos etsi illi nō possunt ob ignoratiōē ea: q̄
sunt exhibēda retribuere matri. Eū igit̄ amicitia magis in amādo v̄ ama
re p̄sistat: z laudent̄ q̄ amāt amicos virt⁹ amīcoꝝ videt̄ esse amare. Qua
re in q̄b̄ h̄ sit p̄ dignitate: ū stabiles sunt amīcoꝝ amicitia talū ē stabilit⁹
ta. . Hęc Aristō. Amicitia qz p̄sistere in amare magis: qz amari testat̄ et
pbat Antō. pre. iij. titu. v. ca. xx. §. v. ratōib; mult̄. Nā quū scire sit nō
bili⁹ q̄ credere: z q̄ aliquē amam⁹ h̄ scim⁹: s; qd̄ amemur credim⁹: z nō
scim⁹ certitudinalit̄: ergo p̄fecti⁹ est amare q̄ amari. Nobili⁹ p̄terea est
bñ agere seu opari q̄ sibi bñ agi: sed amare est bñfacere. qz amīc⁹ ē opa
tiu⁹ bonoz ad amīcū p̄ illū. Amari autē ē bñ pati. §. Videm⁹ etiā q̄ amī
ci laudāt ex h̄ q̄ amāt: n̄ ex h̄ q̄ amāt ab alijs. Itē vnusq̄sqz laudat̄ p̄
ppriā virtutē: amare autē alios ē p̄p̄teritus: amariq̄ ab alijs virtus ē aliene. Itē
melis ē q̄ alij obligēt nob̄ q̄ nos eis: s; cū alios amam⁹ eos obligam⁹ no
bis cū amamur ab alijs ipsis obligamur. Itē amādo scz recte meremur
z p̄miamur. In h̄ autē q̄ amamur ab alijs nō ē ibi meritū vñ nec p̄miz
n̄m: sed alioꝝ eoz. scz a q̄b̄ amamur debite. Ostēdit̄ hoc idē similitudine
z signo scz de matrib; quaz vehemēti⁹ ē amor q̄ filioꝝ: vt dictū ē. Pas
set z h̄ auctoritate Augu. in h̄. de carbezis adis rudib;. Nulla inq̄ maior
prouocatio ad amorē qz puenire amādo: nullus est tā ferē mētis: qui etsi
impendere nō pōt: vult tñ rependere. Et Seneca. Si quis quō sis accu
sus amicitia vel amīcū: monstrabo (inquit) tibi amatoꝝ sine medicamē

Capitulum. XV.

sine herba / sine vlli⁹ beneficij carmine: si vis amari / ama. Et subdit cau-
sam. Iucundius est amicū facere q̄ h̄re. quomō artificij iucundius est pin-
gere q̄ pinxisse. Nobili⁹ itaq; ē z p̄stabili⁹ amare q̄ amari: vt ex p̄dic-
tis. ¶ Quartū q̄d ad p̄seruatōez amicitie est necessariū: ē occultatio se-
cretorū: maxie eorū q̄ p̄nt in amari iniuriā v̄l infamiā redūdare. de q̄ z. s.
dictū ē. q̄ em̄ talia p̄dit oñdit se nūq; verū amicū fuisse: sed frāgit fidez.
q̄d est sacratissimū hūani pectoris bonū. Hinc ait scriptura. Qui ambulat
fraudulēter reuelat arcana. q̄ autē fidelē est celat amici cōmissuz. ¶ Req̄-
rit etiā s̄m Anto. ad p̄seruatōez amicitie residētia in p̄uiccu. Nā distan-
tia bonitat̄ / dignitat̄ z localitat̄ ipedit amicitia. q̄uis loca nō dissoluāc
amicitia absolute / sed opatōez (vt inq̄t Arist.) si tñ diuturna absentia fu-
erit: amicitie q̄s videt obliuionē efficere. vñ dictū ē: Taciturnitas ami-
cias cōplures dissoluit. Cōuiuere igit ad inuicē p̄seruat amicitia: s; dis-
stātia illoz rriū ipedit p̄uiuere ad inuicē. Mal⁹ est cū alijs simulancer
vuiuat tāq; amicus: nō tñ verā h̄z amicitia. Vñ p̄s. Qui diligit iniquitatē:
odit aīaz suā. Et (vt ait Arist. i. p̄n. ix. Eth.) In oib; amicitijs q̄ s̄t dissimī-
les specie cōparatio rationū equat atq; p̄seruat amicitia: vt est dictū. vt
z in civili societate sutori p̄ calciamētis: z rectori z ceteris p̄ dignitate p̄-
mutatio fit. atq; hic q̄dem cōmunis habet mēsurā nūmus ip̄e ad quem
oīa referūtur / z quo mesurantur zc.

Q; amici sint equales aliquo modo Cap. XV

Amicitia aliqua equalitas
req̄rit. Amicitia nanq; (vt scribit Hieron. sup Micheā p̄pham)
parē aut facit aut accipit: vbi ineq̄litas z alteri⁹ eminētia / alteri⁹
rrius subiectio: vbi non tam amicitia q̄ adulatio est. Vñ z alibi legimus;
Sic amic⁹ eadē ania. z Lyricus p̄ amico p̄cans: Serues inq̄t anie dimi-
diū mee. Nec ille. Hinc Ouidi⁹ li. iij. tristitiū elegia. iij. ait. Viue sine inui-
dia: molles in glorijs annos Exige amicitias: z tibi iuge pares. Pares
nāq; (vt ait Licero) cū parib; veteri puerbio p̄gregant. Et equalis (inq̄t
Aristo.) equalē delectat. Et Licero de amicitia ait. Ipsi autē intelligam⁹ a
natura gigni sensum diligēdi z beniuolētie charitatē facta significatiōe
p̄bitatis: quā q̄ appetuerūt applicāt sese. pius admouēt: vt vsu ei⁹ quē
diligere ceperūt fruāt z morib;. Sintq; pares in amore: z equales pro-
pensioresq; ad bene merendū q̄ ad reposcendū: atq; inter eos sit honesta
certatio. hęc Lice. Aristot. viij. Eth. ait. Amici amant sese mutuo cū
electiōe. electio nō ab habitu p̄ficiscit: z volūt his bona quos amant il-
lorum grā nō per affectū / sed habitū. z amantes amicū id amant quod
sibi p̄s est bonū. Vir em̄ bon⁹ factus amic⁹: bonū fit ei cui tam est ami-
cus. Uterq; igit z id q̄d sibi bonū est amat: z par reddit volūtate atq; iu-
cunditate. Dicit em̄ amicitia eq̄litas. Maxime aut bonorū hęc amicitie
insunt. Qui itaq; sūt in sup̄mo ḡdu vt inter reges z viles p̄sonas: item
inter sapientissimos z simplices non pōt esse seu cōseruari amicitia. quia
equalitas req̄rit ad amicitia circa actū amicitie: s; in cōueniēdo z coo-
f

Tractatulus de amicitia

perando: ubi autem est nimia inaequalitas et distantia. ut scribit Antonius, pre. liij. tit. v. ca. xxi. §. iij. Distantia autem inter locorum amicitiam quod est civile soluit. Unde Philosophus dicit: quod nimia distantia amicitiae causat oblivionem: ut paulo ante dicitur. Et quod periculum est ab oculis, periculum est a lumine (ut dicitur solet) cordis. Aristoteles, ix. Ethic. scribit amicitiam quae ab in eundem aetate tractata est non sepe manere: cum alter melior et dignior efficitur. nam si alter permaneat puer mentis: alter in optimus videlicet evaserit. quoniam modo fuerit amicus: cum neque eadem ipsis placeat: neque eis deus gaudeat/doleatque. neque enim haec erunt in ipsis. Sine hoc non est amicus non potest simul enim ipsos vivere impossibile est. Et paulo post. Atque ut amicus potest quod alienis arbitramur gratificari optere. sic et his quae fuerunt amicus ei tribuendum est aliquid ob amicitiam quae antea fuit. cum non ob exuperationem putat est dissolutio facta. Dissentire aliquid modo videtur Luce. in Lelio: qui vult quod superior descendat inferiori. unde ipse sic scribit. Sed maximum est in amicitia superiorum parere esse inferiori. sepe enim excellere quodam sunt. hoc faciendumque est omnibus: ut si quae praesentia fuerit ingenium fortunae persecuti sunt: impariatur ea suis: contentique cum praesentis. ut si pariter nati sunt humilibus: si propinquos habeant ibecilliores. vel antea vel fortuna eorum augetur opes: eisque honori sine et dignitate: ut in fabulis: quod aliquod diu propter ignorantiam stirpis et generis in famulatu fuerit: cum cogniti sunt et aut deorum aut regum filij inveniunt. retinet tamen charitatem in pastores quos praesens multos annos esse duxerunt. Quod quidem est multo profecto magis in veris patribus ceterisque faciendum. Frustrum enim ingenium et virtus omnes praesentiae cum maxime caput cum in primum quaeque profert. Ut igitur hi qui sunt in amicitiae perfectiorisque necessitudine superiores: se equare cum inferioribus debent. Sic inferiores dolere non debent se a suis amicis aut ingenio aut fortuna aut dignitate superari. Quod plerique aut quoniam se aliquid aut etiam exprobrant. Eorum magis si habere se putant quod officiose aut amice et cum labore aliquid suo factum queant dicere. Odiosum sane genus hominum officia exprobrantium quae meminisse debet is in quem collata sunt: non memorare qui perculit. Quod obrem ut hi qui superiores sunt submittere se debent in amicitia sic quodammodo inferiores extollere. Sunt enim quodam quae molestas amicitias faciunt: cum ipsi se praesentem putant. Quod non fere contingit nisi his quae etiam praesentem nescios se arbitrantur: quae hac opinione non modo vobis / sed etiam ope levandi sunt. Tamen cum aut cuique tribuendum est primum quantum ipse efficere possit. deinde etiam quantum ille quem diliges atque adiuves possit sustinere. Non enim tu possis quantumvis licet excellas / omnes tuos ad honores amplissimos perducere. Quod si etiam possis quoduis deferre ad alterum: videndum est tamen quod ille possit sustinere. haec Luce. Ex quo habemus quod amici debeant se amicis equare: et quod amicus debet alterum iuvare ad id quod idoneum est et dignum. Nam si ineptus esset ad aliquam dignitatem: vel caret prudentia vel sapientia: non est ei auxiliandum. Id quod ex Luce ratione liquido habere possumus. Si haec consideraret collatores beneficiorum curatores: non tota se perditum irent et negligenter. ubi non est attendenda praesentia sanguinitas: amicitia: sed probitas/scientia et prudentia. Cum equalibus itaque habenda et servanda amicitia est. Id quod et vult Luce. ubi sic in fine cum ait. Quoniam idem ita ratio comparata est vice naturaeque nostrae ut alia aetas oriat ex alia. Maxime quidem optatum est ut cum equalibus possis vivere: cum quibus tamquam e carceribus emissus sis: cum ipsidem ad calcem (ut dicitur) peruenire. In amicitia quoque specialiter

Capitulum XV.

scz charitas reperit equalitas z similitudo: vt eque ad calcem z finē beatitudinis puenire festinet: inter se spūalia bona/officia z studia cōicent. q̄ amicitia ppter locoz distantia z intervalluz nō soluit. Un̄ Hierony. ad Paulinū in plogo biblię. Illa ē vera necessitudo. i. amicitia z cōi glori nō copulata quā nō p̄sentia t̄m̄ corporoz nō palpans z subdola adulator: sed dei timor z sc̄pturaz studia sibi p̄ciliant. Nec amicitia p̄rie est ad se ip̄m/sed ad alterz. ideo optet q̄ vn̄ amicoz ip̄onat alteri ea q̄ sūt de rōne amicitie. z ecōuerso. Et cū amicitia sicut z iusticia equalē respiciat z cōsistat in eq̄litate: p̄siderandū est q̄ triplex est eq̄litas. **Triplex est equalitas.** Prima s̄m̄ q̄ntitas: rem q̄d̄ p̄inet ad iusticia cōmutatiua: z seruat in amicitia vt ille vel delez crabili: vt tātū retribuaf̄ q̄ntū dedit amic⁹. Secda equalitas accēdit s̄m̄ p̄portione: z hęc est iusticia distributiua: z in amicitia vt idēst melior pl⁹ amet q̄ amet. sicut z maior honor z dignitas dat̄ meliori. Tertia equalitas est reputatōis. z sic in multz recōpensationibz amicoz est scz amicitia s̄m̄ reputatiōē. Sicut verbi gr̄a. cum supior amat. inferioz p̄p̄e honorē: z inferior supiozem p̄pter vtilē: ubi est equalitas s̄m̄ reputatōēz. quia q̄ntum inferior reputat sibi lucroz amari a supioz: tantū superior reputat sibi honorē amari ab inferiori. Quę aut̄ opa vnus amicoz alteri impēdere debeat: infra patebit. **Debet rursus amicus q̄ntoz seruare erga amicū suuz si se eum amauerit. vt horat Antonin⁹ vbi sup̄.** Primo debz eū p̄mptē ad sua bona vocare. nam cū amic⁹ sciet aliū amicū suuz bonis suis gaudere z delectari: z h̄ ei sit delectabile: oportet q̄ cito vocet amicū ad p̄spera sua: et ei cōicet ea. Oportet em̄ q̄ bon⁹ amicus z bonus homo cito b̄n̄ficiat amico indigenti. Un̄ Proverb. iij. Ne dicas amico tuo/vade z reuertere cras: cū statz possis dare. Et Proverb. vj. Discurre festina suscita amicū tuū. Hinc Aristo. ix. Eth. ait. Et amicoz p̄speris in rebz p̄sentia z voluptatē affert omni in actu: z cognitiōe delectat q̄ in ip̄s⁹ bonis letant. quap̄p̄t videbit̄ oportere in p̄speritatibz quidem p̄mptē vocare amicos. est em̄ honestū b̄n̄ficiū esse. hęc Aristo. Secdo: amicus q̄ est in bona fortuna z p̄speritate: debz cōmunicare bona sua amico q̄ est in necessitate. nec debz expectare q̄ amicus req̄rat eū de officio vel seruitio cū sciat indigentiaz eius: ne ille habeat erubescere in perendo. Tercio amic⁹ si qua mala ei eueniūt: debet tarde nūciare amico suo ne cōristeretur cum quādo audit aduersitatē. Quarto amicus qui est in aduersitate si petat auxiliū ab amico qui est in p̄speritate: debet hoc exhibere z p̄stare: z ista fuare. Primo vt sit tardus in nūciādo ei sua aduersa: q̄a ne ip̄se tristitia afficiat̄/cauere debet. Secdo debet esse verez cūdus i perēdo ab eo auxiliū. z h̄ ne in perēdo reddat se onerosuz z ipoz tunū z molestū. Tercio dz esse discret⁹ in vocādo ad infortunia amicū p̄ auxiliū. q̄ si ē leue malū z infortuniū: m̄liebre ē q̄ vocet amicū ad iuuandū eū cū p̄ se sufficiat sibi p̄uidere. Si at̄ ē infortuniū excedēs etiā tres alioz ita q̄ iuuare n̄ p̄t: nec tūc dz amicos ad h̄ vocare. S; si ē maḡ aduersitas/z p̄ eos iuuari p̄t. Ita Rayner⁹ p̄ b. Tho. z Albrū. z post eos Anto. Predic̄t assentit Arist. ix. Eth. cū ait. In aduersitatibz at̄ pigre vocare opz amicos. minime nāq̄ facere p̄cipes maloz ipos opz. vñ z illē

Tractatulus de amicitia

dicit. Sat est grauis tristisq; si me fors p̄mit. Maxime tñ iucūdi sunt tunc amici: cū parua suscepta molestia multū p̄desse p̄nc. Lōtra autē forz casse cōgruū est ad calamitosos q̄dem ire nō vocatur z prompte. Est em̄ amici bñficia p̄ferre: p̄sertim in eos q̄ indigēt: z anteaq; illi req̄rāt. vris q; nāq; honesti⁹ atq; iucūdius est. Ad fortunatos at̄ p̄op̄te q̄dē accedet re ad opandū vna cū ill. est em̄ ad hęc op⁹ amicis: Lence autē p̄ bñficijs p̄sequēdis. nō est em̄ honestū vtilitatis suę causa p̄perare. Lauēda at̄ est forsitā opinio iniucūditatē in repellēdo: accidit em̄ nonunq;. Aderte at̄ amic⁹ in aduers⁹ p̄libēter si verus est amic⁹. nec patiet̄ amicū p̄licitari si euz iuuare poterit. Un̄ Plaur⁹ in Epidicho. Is est amic⁹ q̄ in re dubia iuuat vbi re op⁹ est. Idē in Trinumio. Deserere amicū z nō iuuare in res bus aduersis p̄udet. Idē in Scicho. Hoc tu facito cogites vt cuiq; hoi res p̄ata est firmi amici sūt. Si res lassē labar: iudez amici collabascūt. Curetq; amic⁹ si ad alioza p̄cederit: suos amicos n̄ asp̄net z p̄tēnet zc.

De origine vel ortu amicitie

Cap. XVI.

O Rigo amicitie scdm multos

ab imbecillitate z paup̄tate p̄fecta pleriq; asserunt: q; amicos acq̄rim⁹ vt nob̄ inserviat. vel vt ill' inserviam⁹. v' vt in dātis recipiēdisq; meritis q̄ q̄sq; minus p̄ se possz / id accipet ab alio: vicissimq; redderet. Sz hec opinio est falsa. sed potius a natura mihi videt̄ (inquit Lice.) q; ab imbecillitate orta amicitia. Qd̄ q̄dem q̄le sit etiā in bestijs q; bñsdā aniaduerti p̄t: q̄ ex se natos ita amāt ad q̄dā t̄ps / z ab eis ita as manent vt facile eoz appareat sensus. qd̄ in hoie mlto est euident⁹. Pri mū ex ea charitate q̄ est int̄ natos z parētes: q̄ dirimunt̄ detestabili scelerē nō p̄t. Deinde cū filijs sensus extitit amoris: si aliquē nati sumus cuius cū morib; eat natura p̄gruam⁹: qd̄ in eo q̄si lumē aliqd̄ p̄bitatis z v̄tutē p̄spicere videamur. Nihil ē em̄ amabili⁹ v̄tute. nihil qd̄ magis alligiat hoies ad diligēdū. q̄ppe qm̄ p̄op̄t v̄tutē eos etiā q̄s nūq; vidim⁹ / q̄ dāmodo diligim⁹. Hęc Lice. de amicitia. Idē paulo post d̄c. Siq; putāt amicitia ab imbecillitate p̄fici sci: vt si p̄ quā q̄sq; assequat̄ qd̄ desiderat: bñilē sane relinquūt: z minime generosus (vt ita dicā) ortū amicitie quā ex inopia atq; indigētia nasci volūt. Qd̄ si ita esset vt q̄sq; valitudis minimū in se eē arbitrarēt: ita ad amicitia essz ap̄tissim⁹. qd̄ lōge sec⁹ ē. Ut em̄ q̄sq; sibi plurimū p̄fidit: z vt q̄sq; maxime v̄tute z sapiētia sic munus est vt nullo egeat: suaq; oia in seipo posita iudicet. ita in amicitijs exp̄perēdis / colēdisq; maxime excellit. A natura itaq; videt̄ ortū haberi amicitia. Un̄ qui diligit se non vt mercedē a se habeat: qd̄ si in amicitia non trāfferit / null⁹ poterit esse ver⁹ amic⁹. Est em̄ amic⁹ alter ego. Qz si hęc apparēt in bestijs (vt inq̄d Lice. de amicitia) volucrib; / agrestib; / natantib; / sub; / cicurib; / feris. Primū vt se ipsi diligāt: id em̄ parit̄ cū oī amicitia nascit̄. deinde vt requirāt atq; appetāt aliq̄s alias animātes ad q̄s se applicent eiusdē generis. idq; faciūt cū desiderio z cū quadā similitudine amoris bñani. Quāto id magis in homie fit natura: qui z se ipse diligit.

Capitulum. XVI.

ligit et altere acquirere cuius animū cū suo cōmiscet ut efficiat pene unū
ex duobus. Hec Cicero. Beatus Augustinus in li. de amicitia: ortū amicitie
ostendit cū ait ca. iij. Amicitie primū (ut mihi videt) ipsa natura humanis
mentibus impōsit affectū. deinde experientia auxit. postremo legis autoritas
ordinavit. Deus enim summe potēs et summe bonus sibi ipsi est sufficiens: qui
bonorum nostrorum non eget. voluit ut omnes creaturas quae pax cōponeret / p
uniret societas. Ita natura mentibus humanis ab ipso exordio amicitie
et charitatis impōsit affectū: quē interiorum morum sensus amādi quodā gu
stu suavitatis adauxit. Manifestū est amicitiam naturalē esse sicut fructus
sicut sapientiam et ceteras fructus. Sed multi abutuntur sapientia: qui pro ea aliqd
inde suscipiunt: vel qui eam vendunt. Sic aliqui male utuntur amicitia: qui
pro ea aliqd appetunt: vel cū ea. Hec Augustinus. Quibusdā videt ipsam
amicitiam perfectam oriri ex virtute: sine qua vera (ut sepe diximus) amicitia
esse non potest: p̄serim dei et christianorum. quae sine gratia et charitate esse non
posse super monstratum est. Philosophicā quae amicitiam sine fructu esse non pos
se ipsi pretendunt philosophi: p̄cipue quā integrā et perfectā esse volūt: quae non nisi
inter bonos est quae propter se experit. Facta autē amicitia: oritur ex aliquo bo
no delectabili vel utili. quibus cessantibus cessat et amicitia: ut sunt bona for
tunae: diuitiae opes: voluptas etc. quae si recedunt amicitia esse desinit. Sed
cuius est de vera amicitia quae ex honesto oritur: et manet semper tam in bona p̄spe
ra quae aduersa fortuna. ¶ Primordia insuper amicitie spiritualis et vere ami
cicie ostendit Augustinus in li. de amicitia. ca. x. cū ait: Primordia amicitie spiri
talis primū intentionis habeat puritatem: rationis magisterium: temperantiam frequen
tium. et sic suavissimus accedens affectus ita p̄fecto sentietur dulcis ut esse
nunquam designat ordinat. Quid sit vera amicitia nondū nouit qui aliam
vult esse mercedem quae ipsam: inquit Augustinus. Nam cū multas et magnas utili
tates pariat amicitia fida bonorum: non illam tamen ab istis / sed ab illa istas p̄ce
dere non ambigimus. cū in bonis semper p̄cedat amicitia / sequatur utilitas:
p̄fecto non tam parca pro amico quae amici amor ipse delectat. Nihil est negandum
amico: omnia pro eo sustinenda sunt. Et vita corporis ponenda est pro amico: ut
sanxit diuina autoritas. Fons et origo amicitie amor est. Nam amor sine
amicitia esse potest: amicitia sine amore nunquam. Amor homo ex natura autē
ex officio vel ratione sola: vel solo affectu vel more. nunquam ex utroque simul
p̄cedit. Ex natura sicut mater diligit filium. Ex officio: quando ex ratione datur
et accepti quodā speciali affectu cōiunguntur. Ex sola ratione: sicut inimicos
non ex spontanea mentis inclinatione / sed ex p̄cepti necessitate diligitur
mus. Mattheus. v. Ex solo affectu: quando aliquis ab ea sola quae corporis sunt
verbi gratia pulchritudine / fortitudine / facultate sibi quorūdam inclinatur
affectu. Ex ratione sicut et affectu: quoniam is quē ob virtutis meritum ratio suadet
amandum: morum suauitate / et vite laudandae dulcedine in alterius influunt
animū. et sic ratio iungitur affectui ut amor ex ratione castus sit / dulcis ex
affectu. Hec Augustinus ubi .s. Inter quos autē oritur amicitia / ostendit
idem Augustinus ca. viij. ubi super. Inter bonos inquit oriri potest amicitia:
inter meliores p̄ficere: cōsummari inter perfectos. Quādiu enim quicquid
in studio malū delectat / et in honesta honestis pponit: et ei voluptas gra

Tractatulus de amicitia

rior est puritate temeritas moderatione: adulario correptione: quo modo ad amicitiam esse fas est aspirare cum orcus eius ex fortis opinione procedit: Sedus est amor nec amicitie nomine dignus: quo tempore aliquid ab amico erigit: quod necesse est esse facere: qui nec dum vicis: aut sopitis aut depressis: ad quolibet illicita: vel illiciti vel compellitur. Nulla peccati est excusatio (inquit Aug. post Luce.) si amici causa peccaueris. Jonadab quoque amicus Amnon salubrius prohibuisset incestum quam potius optato / prebuisse consilium. Reg. xij. Nos bonum hominem dicimus qui sobrie et pie et iuste vivit in hoc seculo. Nihil a quolibet in honestum petit: nec rogatur prestat. inter tales oriri potest et conservari amicitia. Nec Aug. Ex quo nunc habemus et liquido apparet: quod inter malos et pravaos homines veram amicitiam non posse consistere: quod et concordiam habere non possunt. ut ex predictis patet.

¶ Ex dei amor fundamentum existat verae amicitie regula La. XVII.

Fundamentum amicitie dei est

Amor (inquit Aug. in lib. de amicitia ca. xi.) ad quem omnia que vel amor suggerit vel affectus: omnia que occulte aliquis spiritus vel palam quilibet suadet amicus referenda sunt diligenter inspicienda: ut quicquid astruitur fundamentum conveniat et quicquid illud excedere deprehenditur ad eius formam revocandum et secundum eius qualitatem omnimodam convertendum non dubites. Nec Aug. Hinc amor gignit amicitiam dei. de qua scriptum est. ¶ Est et amicitia quam deus habet erga nos: et est amicitia quam nos habemus erga deum: quam amorem vocare possumus dei. ¶ Amor itaque siue dilectio dei potest distinguatur duplex (ut scriptis reliquit dominus Cardinalis Cameracensis. q. ix. ar. ij. li. j. sententia.) Una increata. scilicet deus. Alia est quedam forma existens in nobis quam non est deus. Et de prima dicitur salvatorem intellexisse secundum Aug. Joan. xv. Manete in dilectione mea. Utraque autem dilectio dicitur qua diligimus fratrem sed sub diverso sensu. Nam dilectio creata est qua formaliter diligimus: sed dilectio increata est qua: id est propter quam diligimus causaliter. Et sic Aug. dicit. Qui diligit primum diligit dilectionem: non intelligit de dilectione per quam: sed de dilectione propter quam. quod propter quod unumquodque recte. Et hoc innuit cum dicit. Consequens est ut ipsam dilectionem percipiat. id est maxime diligat: et illa dilectio vere deus est. Et sic Aug. probare intendit: quod qui diligit primum sicut debet: diligit etiam deum. de quo et scriptum est. Amorem dei accipit Ber. parte. ij. super cantica canticorum: Simpsalmate. ij. pro fervore actuali: et sicut amorem spiritus ad sponsum: pro fervore se actualiter exercete. Constat namque animam quam diu est in charitate coniungi habitualiter: et immediate deo. scilicet actu primo: possumus et sicut ratione ita sentire de fervore dei qui per spiritum sanctum agit in filios dei: et plura ibi de amore dei. Et in statu presentis (ut idem inquit Lang cellari super cantica canticorum) deo gerit amicitiam erga animam sanctam: quod concipit sibi seipsum et amorem suum et dona sua ad fruendum et utendum et universalem pertractandum: quantum ipsa rationabiliter voluerit et potuerit accipere plus vel minus pro varietate statuum in quibus est constituta. Et ut idem ait. Amor dei re-

amicitia
dei et ho/
minum.
Dilectio
duplex

Capitulū. xvii.

fulcās ex amore triplici. s. libero arbitrio: z gratuito sufficiēs est ad salu-
tē: z fructio dici debet in quocūq; fuerit: idiota vel simplici. De quo plu-
ra vide apud Bersonē. idē simpalmate. vj. Unus z idem amor est dei z
anīe: sed dei vt agētis: anīe vero vt recipētis z coopantis ad actū. Unde
pro regula vt idē paulo ante dicit. Laus amoris creati gratuiti maxime
est laus increati gratiā hanc infundētis zc. Et vt idē scribit sup cantica
cānticoz. Simpalmate. iij. Amor dei cōsiderari pōt dupl'r. Primo mō
fm se. Alio mō fm circūstācias diligētis in ordine ad obiectū. Si pmo
mō cōstat q amor in se finit' est mēsurā habēs numerū z pond': sicut et
cōdita qlibet creatura. Si scdo mō sic debz amās circūstācias apponere
quēadmodū i actib; aliaz hūcū vt exerceat qn oportet. vbi oportet: qn
tū z qlicet oportet ppter alligacionē cū corpe: qd p excessuz piclitari p-
tingeret aut notabilr ledi: z hic amor dei pōt hic in via nim' esse: modūq; re-
cipit: z mēsurā. Sed p'siderādo iuxta modū q respicit obiectū dei. q est
tot' z infinite diligibil' excessuz nūctas neq; fieri neq; modū oportet
apponi: sicut nec in laude ei'. qz iuxta verbū ecclesie sumptū ab ecclesia
stico. Maior est omī laude: nec laudare sufficiēs. vide p'la ibi de amore
dei. Quid aut quispiā amat cū deū amat? Rōdit Berson cōformiter ad
Aug. querentē. Quid amo dū deū meū amo? Amo quandā lucē quā nō
capit loc': quēdā sonū quē nō capit rēpus: quēdā odorē quē nō spargit
flar': quēdā saporē quē nō minuit edacitas: quēdā amplexū quē nō di-
vellit societas: Idē Berson parte. iij. vbi ponit documētū de sacro altay-
ris. Amore dicit dupl'r dici. s. actiue z passiue. Et null' vnq; amator vel
amor actiue: z etiā insanissim' z philocape' p amore cātundē amauit
affectu z effectu q amorosissim' domin' noster Iesus chris de' dilectio-
nis animaz rōalē amauit. sic illa peccatrix: sic saluata z qd distinguit pec-
catrix a saluata. Dēs em peccauerūt z egerūt grā dei: neq; prius dilexi-
mu z eū: sed prior dilexit me (inqt Apl's) z tradidit semetipm p me: nō ex
operib; zc. Amor in sup dei cōsiderat vno mō vt p'cise terminat in deo/
quō de' in se z ppter se diligit z nō creatura: ita q illo actu solus de' dili-
git p' se. Alio mō cōsiderat amor dei q quis amat primū ppter deū: q. s.
primo prim' z p primū amat de': z dicit amor dei mediat'. Dis ac cha-
ritatiua dilectio z si qnq; ad creaturā terminat: nō tamē ibi sistit: sed vlti-
tra referē in deū. vñ acc' q amo creaturā ppter se p'cise: nō referēdo i deū
nunq; est acc' charitatis: neq; amor creature ppter deū est acc' charitatis
ppter amorē creature: sed ppter amorē dei in amore creature ppter deū in-
clusum. De q lat' cōsulas Sab. dist. xxvij. q. vnica. ar. j. li. iij. sentent. Et
amor dei p'ria acquirīt. vt l'ris pdidit Antonin' pre. iij. titu. v. ca. xx. §.
vij. Primo p' noticiā supmōz fm illō Sap. vij. Infinitus thesaur' est
hominib; sapiētia: q qui vlti sunt: p'icipes facti sunt amicitie dei. Sec-
cūdo per obedientiā mandator' fm illō Joan. xv. Vos amici mei estis/
si fecerit' q p'cepto vobis. Tertio p' toleranciā aduersoz: fm illō Matf.
Abraā in rētatiōe pbac' inuēt' ē: z amic' dei appellat' est. Nec amicitia
habz sūmū honorē a deo: z in p'nci z in futuro. z ideo p' omnib; colēda z
preponēda. Ponit z Berson huius diuini amoris signa parte quarta in

Tractatulus de amicitia

Signa
amoris
dei.

sermōe d̄ p̄ceptōe b. v̄gis Marię. ¶ Prīmū signū est libēter audire verba fieri de amico suo: siue per l̄ras: siue p̄ nunciū siue aliter. L̄tere d̄t sunt l̄tere sc̄e scripturę / p̄ q̄s sciri p̄t stat̄ dei: volūtas z p̄missiōes ei⁹ Nūc̄ ipsi⁹ z secretarij s̄t oēs hi q̄ ipam p̄dicāt in occulto v̄l publico loco. ¶ Signū sc̄dm est invite audire blasphemare amicū cōtra detestantes iurātes zc. ¶ Tertiū signū est amare seruitores z amicos amici contra vilipendētes eccl̄asticos z bonos. ¶ Quartū reuereri potentia amici. cōtra faciētes mala abomināda in p̄specu dei. ¶ Quintū interpretari facta amici in bonū. Exemplū hic Platonis de Hypocrate discipulo. Cōtra murmurātes de p̄uidēcia dei p̄sertim in aduersitatib. Ap̄ls. oia operant̄ in bonū diligētib. deū zc. Et quos amo hos z castigo. ¶ Sextū signū cōstantia in amore. Exēplū de Aug. p̄tra nō p̄seuerātes virilit̄. Nota d̄t de⁹ aīq̄ illō Terē. in Eunuchō. Noctes diesq; me ames: me desideres: me somnies: me expectes: de me cogites: me speres: me oblectes: me cum tora sis: me⁹ fac sis postremo amic⁹: quādo ego suz tu⁹. Nec Ber son vbi s̄. Dic dei amor nobis p̄cipit̄. vñ Den̄. vj. d̄z. Diliges d̄nm deū tuū ex toto corde tuo: z ex tota aīa tua: z ex tota fortitudine tua. Cui sub̄ scribūt Mat. xij. Et Lucas ca. x. De b̄ amore loquit̄ Hieron̄. ad Deme. Felix p̄scia (inquit illa) in cui⁹ corde p̄ter amorē ch̄i q̄ est sapia: castitas: patiēcia atq; iusticia. Null⁹ ali⁹ v̄s̄ amor: nec ad recordationē hoīs ali q̄n suspirat: nec videre desiderat: qd̄ quū viderit nolit̄ dimittere. De hoc amore scribit z Aug. i de cathēzizādis rudib. ait. Ama amorem ill⁹: qui amore cui descēdit in vterū v̄ginis: z ibi amorē suū amorē tuo copulauit: humiliādo se: sublimādo te: cōiungēdo lumē suę eternitat̄ limo tuę mortalitatis. Et ibidē. Cōstās z p̄fectus debet esse amor noster: vt si necesse fuerit amore ill⁹ moriamur: q̄ amore n̄ri placide ac benigne mori dignus est. Idē cōtra Manicheos. Si volūtatē dei quisq; nosse desiderat: fiat amic⁹ deo: qz si volūtatē hoīs nosse q̄sq; veller: cui⁹ amic⁹ nō esset o mnes ei⁹ ipudentia deriderēt. nō autē q̄sq; efficiēt amic⁹ dei: nisi purgatis simis morib. Idē in li. de morib. Mod⁹ diligēdi deū est: vt diligatur quātū p̄t diligi: z quātō plus diligit̄ / tāto est dilectio melior. Diligere autē deū (vt scribit Sab. dist. xxvij. q. vnica. ar. j. li. iij. sentē.) nō est aliū q̄ deo bene velle. hoc est velle deū esse bonū sūmū: infinitū: oipotētē: iustū: sapientē zc. hoc est breuissime deū velle esse deū. s. bonū: quo nihil meli⁹ cogitari p̄t: z q̄nto magis hoc volum⁹: z in hoc p̄placem⁹ / ac gaudem⁹ tāto magis deū diligim⁹. vide lat⁹ Sab. z voca. theo. Sz q̄ amicitias petit̄ Jesu (vt inquit Hiero. sup̄ Josue. omel. j.) multoz sciat esse inimicitias tolerādas. Nā quū ania verbo dei se sociauerit dubitare non debet statim se inimicos habiturū: z eos q̄s ante habuit amicos in aduersarij os esse vertēdos. Et cui (vt inquit Amb. de fuga seculi) portio est de⁹: nihil debet curare nisi deū: ne alteri⁹ ipediāt necessitatis munere: qd̄ em̄ ad alia officia cōferit: hoc religiōis cultui atq; huic n̄ro officio decerpit̄. Nec em̄ vera est sacerdotis fuga abdicatio domesticoz: z qdā alienatio chaz rissimoz: vt suis se abneget: q̄ seruire deo elegerit. Et Breg. li. v. moral. Tunc pleni⁹ in dei dilectiōe proficim⁹: quū in eiusdē dilectiōis gremio

Capitulum. XVIII

prius primi charitate lacramur. Idē sup Ezechielē. In quantum quisqz
amar: incantū ad ingressum regni appropināt. In quantum vero amare ne
gligit: incantū ingredi recusat. De h amore persepe meminit Bern. vñ i
tractatu de diligēdo deū inqt. O iugū scī amoris q̄dulciter capis: glo-
riose laqueas: suaviter p̄mis: delectāter oneras: fortiter stringis: pru-
denter erudis. O felix amor ex q̄ orit̄ strenuitas mor: puritas affectio-
nū: subtilitas intellectuū: desideriozū sanctitas: operū charitas: virtutū
fecūditas: meritozū dignitas: p̄miozū sublimitas. Idē Bern. Vultis a
me audire q̄re z quō diligēdus est de⁹. Et ego dico q̄ causa diligēdi deū
de⁹ est: modus diligēdi sine modo diligere. Ob duplicē causaz dico deū
p̄pter se diligendū: vel qz nihil iustit̄: vel qz nil fructuosū diligi p̄ōt. Et
Beda sup cātica. Multū quidē verat hominē: quū reliquit amor mūdi
Multo ampli⁹ tñ cruciat: quū calcāt amor sui. verū tñ sup oīa transfigit
z penetrat cor hoīs z excoqt̄ desiderū estibz amor dei. vñ est illa. vox ful-
cite me floribz: stipate me malis: qz amore languēo. Et Basili⁹ in Hexa.
Qui vult verā dilectionē p̄gustare: ch̄im discat suaviter amare. q̄a ch̄is
amor est. Et thesaur⁹ indeficiēs est amor diuin⁹: quē q̄ habet diues est.
quō quicūqz caret: paup est. Idē vnguentū suauē z optimū est amor sū-
mi boni: q̄ pestes mētis sanant̄ z cordis oculi illumināt. Et q̄ deū ex toto
corde z ex tota anima z ex tota virtute diligit (vt inqt Cassiodor⁹ super
psal. xij.) locū vicijz nō relinquit. Nō enim intrat diabol⁹: quū deo totus
occupatus ē anim⁹. Diabolus em̄ vacante desiderat: nudatū perquirir.
sed vbi deū repperit sub magna cōfusione recedit. Vasa quū aliquo liq̄-
re plena sunt superuententū augmēta nō capiūt. Ita nos diuina chari-
tas si totos repleat: nō erit quo crimē introcat. Vix dei amor repugnac
amori mūdano. Vñc Ciprianus de. xij. abusionibus. Nūdi amor z dei
pariter in vno corde habitare nō possunt. Quemadmodū oculi pariter
celū z terrā nequaquā conspiciunt. Et br̄s Jacoby. Qui vult esse am-
icus huius mundi: inimicus dei constituetur. Eiusdem. iij. Tenemur
autē deū diligere sup omnia. Siquidē tenemur deū velle esse sūme sapi-
entē: perfectissimū: optimū: iustissimū: omnipotentissimū z sic de alijs
attributis: q̄ nō sunt plura s̄m rem: sed vna simplex essentia: dicunt̄ au-
tē plura p̄pter nominū pluralitatē. Sed de hoc plura alias tractant̄ et p̄
pauca scripsim⁹ in opere de felicitate: curiosis multa relinquo legenda
z studiosis.

¶ Illa differūt amor: dilectio: charitas z amicitia.

Capitulum. XVIII.

Considerandū itaqz qd̄ quat
tuor noīa inueniunt̄ quodā mō ad idē prinētia. s. amor: dilectio:
charitas z amicitia. differūt tamē in hoc q̄ amicitia ē quasi bas
bit⁹. amor q̄si affect⁹. vñ Arist. vij. eth. Arvero amor qd̄ filis ē affectui:
amicitia nō habet. Amor nāqz nō min⁹ ē ad maiora. Amici autē amāt se
se mutuo cū electio: electio nō ab habitu pficiat̄ z volunt̄ ijs bona q̄s

Tractatulus de amicitia

amant illos: gratia nō per affectū / sed habitū. z amātes amicitū id amāe
quod sibīp̄s est bonū. Vir em̄ bonus facit̄ amicus bonū sic ei cui iam
est amicus. hec Bristo. Amoz itaq; z dilectio fecant actū vel passionē. chari-
ritas at̄ utroq; modo accipit̄. Differēter tñ fecit̄ act⁹ p̄ ista tria. nā amoz
cōmuni⁹ est inf̄ ea. Om̄is em̄ amoz dilectio est vī charitas: sed nō econ-
uerso. Addit ei dilectio sup̄ amozē electōez p̄cedere vt ip̄m nomē sonat.
Vñ dilectio est in sola voluntate rōnal̄ creature. charitas autē vltra amozē
addit p̄fectionē quādā amozī inq̄ntū illud qd̄ amāat carum. i. magni p̄cū
estimat. hec Tho. Uez frēq̄nter vnū p̄ alio ponit̄ z accipit̄. Nāz amoz z
dilectio p̄ habituali amozē accipiunt̄. z charitas quōq; p̄ actu diligēdi ca-
pitur. Dilectōis quoq; nomē etiā brutis attribuit̄. Vide lat⁹ de b̄ voca.
theo. ¶ Ponit̄ z differētiā inf̄ amozē / beniuolētiā / amicitia / charitatē ec
dilectōez Antōn. p̄te. iij. tit. vj. ca. j. Nā amoz (vt inq̄t) est qd̄ generale ad
oem amozē: licitū z illicitū: z put̄ est passio cōis nobz brutis. Et qñ sic ali-
quid amam⁹ vt rei amate nō velim⁹ bonū: sed ip̄m bonū rei velim⁹ nobz
Sic dicim⁹ amare vinū / equū z hmōi: nō dī amoz amicitie s; amoz p̄cu-
piscētie. Sed qñ aliqd̄ amam⁹ vt ei bonū velimus: dī amoz beniuolētie
fm̄ p̄hm. viij. l. b. Vñ beniuolētia ip̄ortat amozē p̄cedentē ex voluntate
rōnal̄. Nō sufficit autē beniuolētia ad rationē amicitie: sed requirit̄ qdaz
mutua amatio (vt dictū est) vel reciprocus amoz: qā amicus est amico ami-
cus: Beniuolētia autē ip̄ortat solā amatiōez vnus ad alterz: etiā si ille nō
reamaret qd̄ amāat. Talis mutua beniuolētia amicitie fundat̄ sup̄ aliqua
cōicatione. Charitas autē est amoz fundat⁹ sup̄ cōicatione sup̄ne beatitu-
dinis. Cum em̄ sit aliqua cōmunicatio homis ad deū fm̄ quā nobz sua
beatitudinē cōicat. De qua cōicatione dī. j. loz. j. Fidelis deus p̄ quem
vocati estis in societate filij eius. D̄pret̄ aliquaz amicitia sup̄ hac cōica-
tiōe fūdari. z hec amicitia dī charitas. Dilectio autē dī actus ip̄s⁹ chari-
tatis: qd̄ est habit⁹ qdam. z sic charitas est qdā amicitia nō q̄cūq; / s; hois
ad deū. ¶ Est q̄ differētia inf̄ amicitia z charitatē. qā amicitia fūdāt sup̄
bonestate v̄tutū: charitas sup̄ bonitate diuina. Et cū sit qdā habit⁹: act⁹
eius p̄mus z p̄ncipalis est dilectio. hec tñ noia p̄fundunt̄: z vnū accipit̄
p̄ altero. ¶ Et nota qd̄ quīs amicitia hōesti habeat ad v̄tuosuz: z chari-
tas sic maxie amicitia fūdata sup̄ re honesta: nō obstat qd̄ ex charitate di-
ligam⁹ etiā pctōres. Nā amicitia honesti habeat ad v̄tuosum sicut ad p̄n-
cipalē p̄sonā. sed tñ respectū ei⁹ diligunt̄ etiā attinētes eisi sine pctōres:
z etiā qd̄ nos offenderēt si accinerēt ad amicitū: z b̄ nō respectū ip̄oz / s; re⁹
spectū amici n̄ri ad quē illi prinēt vt res suę. Sic pctōres z inimicos des-
bemus ex charitate diligere inq̄ntū sunt creature ip̄ius dei: ad quē p̄nci-
paliter est amicitia charitatis. hec Antōn. d̄ qua z s̄. dictū est. Et de cha-
ritate als dī: z in vocabu. theol. multa inuenies.

De amore z eius speciebus.

Cap. XIX.

¶ Quia supra dictū ē amicitia
nō posse esse sine amore: idcirco de amore z eius speciebus aliq̄ scri-
bēda sūt. Est ac amoz (vt scribit b. Aug⁹. li. d̄ amicitia ca. ij.) anime rōnal̄

Capitulum XIX

lis affectus: p quē ipa aliqd cū desiderio qrit z appetit ad fruēdū p quem z
fruit eo cū qdā suauitate interiori amplectit z p̄uat adeptū. A q̄ amic⁹
q̄si amor⁹ v̄l ani custos zc. Idē Aug. li. de suba dilectōis ait. Amor ē de
lectatio cordis alicui⁹ ad aliqd p̄ aliqd desideriu in aperēdo z gaudiū
in p̄fruedo. p desideriu currens / redescens p gaudiū. Amor s̄m Bersonē
sup cārica cāricoz simp salmate. j. p̄side. ij. nō est nisi p̄ ueniētia z adapta
tio rei ad suū p̄ueniēs. porro nullū est obiectū p̄ ueniēti⁹ sp̄sē q̄ ip̄e de⁹
sūmū bonū: ad qd capiēdū z possidēdū facta ē. Idē d̄t amorē eē p̄ncipiū
oīs affectōis de mystica theologia p̄ctica. Et paulo p̄ ait Berson. Amor
est inuētiū radix: q̄ affectōis cuiuslibet alteri⁹ z passionū aiāliū p̄uia: z v̄
luc vnica radix est amor seu libido. De q̄ plā Berson tract. de passionib⁹
aniē. ¶ Et s̄m eundē Bersonē de mystica theologia p̄ctica: amor est
duplex. p̄fect⁹. z imp̄fect⁹. Amor em̄ qdā est inbiāns z imp̄fect⁹ de deo:
qualē sufficit fides d̄ existētia dei gignere: z hic antecedit ceteros affect⁹:
imo fidē quā p̄crea in certitudine sua figit. De q̄ amore disputauit ali
qui: q̄ sine p̄cedenti vel cōcomitante cognitione ferri p̄t in bonū tanq̄
in obiectum p̄maritū obijciēs se anime. sicut in ordine hierarchico p̄t est
Seraphin q̄ cherubin. Alius inuenit amor feruēs / extaticus ac p̄fect⁹:
qui p̄t cōiungere amantē cū amato. Lūius adeptio nō nisi p̄cedētib⁹
multis affectionib⁹ alijs venit: dum p̄us anīa purificatos z sanos habet
intimos sensus suos / hāc purificationē a febuli lāguore peccati inficien
tis. Quid magis opat q̄ ipse timor d̄ni q̄ expellit p̄ctm. qui p̄figit carna
les affectōes. qui nihil negligit. qui beatos lugentes cōsolatos reddit. a
quo cōcipitur spiritus salutis: quas z alias efficacias scriptura sibi tra
dit. Nec Berson vbi s̄. De amore autē dei sup quedā dicta sūt. ¶ Amor
vt ostēdit Augustin⁹ in. xiiij. de ciui. dei: est p̄ma passionū z p̄ncipalis ex
qua aliē causant. Est autē amor aliquid pertinēs ad appetitū. Nā amas
re est velle bonū. bonum autē est obiectū appetitus. ¶ Amor generalit̄
ter s̄m Rayneriū cum Tho. iij. scripto senf. distin. xxvij. q. j. art. ij. z q. ij.
art. j. est illud p̄ncipiū quo appetit⁹ tendit ad suū finē. i. bonū amātū. Et
vt scribit Brulefer distin. iij. li. j. senf. Amor est actus quo voluntas dis
ligit vel acceptat aliquod obiectū cōueniens. v̄l qd̄ intellect⁹ iudicat tan
q̄ cōueniens q̄uis non sit cōueniens. vt est amor cecus. Et s̄m Richar.
de med. vij. distin. xxvij. li. iij. senf. ar. j. q. j. Amor generalissime dicit⁹ cō
p̄hendit quālibet inclinationē v̄l tendētis in bonū. z sic extēso nomie ca
lis inclinatio dicit⁹ amor. ¶ Et sic amor est triplex sicut appetitus. scz na
turalis. sensibilis siue anīalis. z rōnalis. Amor vel dilectio naturalis:
est ipsamet res aut forma substācialis rei: aut q̄litas naturaliter eaz for
mam cōsequēs. quib⁹ ad sibi p̄ueniētia p̄t cēdere z moueri: aut in ha
bitis q̄lescere ac corrūpere / nitēti resistere. Caput q̄nq̄ amor naturalis p
qualibet cōplacētia potētē appetitiue in obiecto p̄ cognitiuā apprehēso:
qui est actus v̄l passio ad quā appetit⁹ nō habet se libere: necessario em̄
obijcit / aut eā recipit. De q̄ vide Gab. di. xv. q. vnica. li. iij. senf. z di. xv.
z. xxij. Et s̄m s. Tho. p̄ma scdē. q. xxvj. triplex ē appetit⁹ nō p̄sequēs ap
p̄hensionē ipsi⁹ appetētis / sed alteri⁹ z binōi: d̄t appetit⁹ natural. res em̄

amor du
plex
Amor i/
perfect⁹.

Amor p/
fectus

amor na
turalis.

Appetit⁹
triplex

Tractatulus de amicitia

Amor naturalis. naturales appetit qd eis puenit fm suā naturā: nō p appbēsiōē ppriā: sed p appbēsiōē insticuētis naturā. id est dei. Et dicitur iste appetit⁹ amor naturalis. Ali⁹ est appetit⁹ psequens appbēsiōē ipsi⁹ appetētis nō ex iudicio libero / sed ex necessitate. et talis est appetit⁹ in brutis: qd tñ in hoibz ali⁹

Amor animalis. qd libtatis picipat in qñtū obediē rōni. Et dicitur amor animalis: et est qd appetit⁹ ut inquit Sab. vbi s.) sensitiu⁹ tēdit in suū bonū se ad ipm mouēdo et in eo qd secedo. Et est realiter delectatio de pueniēte adeptō. v⁹ acc⁹ desiderij qd tēdit in bonū appbēsiu⁹ absens nōdū adeptū. qd dicit p⁹ amor animalis vel sensitiu⁹: qd cōis est hoibz et brutis. Ali⁹ est appetit⁹ psequens appbēsiōē appetētis fm libez iudiciū. et talis est rōnalis siue intellectu⁹

Amor rationalis. appetit⁹ qui dicitur voluntas. Et dicitur amor rōnalis v⁹ intellectu⁹ qui fm rōnal⁹ ar Sab. est actus voluntatis quo libere acceptat obiectū p intellectu sibi p⁹ b⁹ b⁹ rari⁹. sentatū. Et iste amor v⁹ itaro vocabulo pōr dicitur amor arbitrari⁹ vel lib⁹ ralis: vt inquit Sab. et noīe amoris illi⁹ intelligit⁹. Vel dicitur aliq⁹ amās siue

Amare. amare: sicut calor est id qd aliqd dicitur calens siue calere. Amare autē fm naturales et theologos pmet ad appetitū intellectuū: sicut intelligere ad intellectuū. Et sic intelligere est acc⁹ intellectu⁹: ita amare est actus voluntatis. Sūt autē in voluntate tñ duo acc⁹. s. velle et nolle. Velle qd voluntas acceptat obiectū vt pueniēs sibi v⁹ alteri. Nolle s⁹tr est acc⁹ positiu⁹ qd voluntas fugit v⁹ resilit ab obiecto tāq⁹ discōueniēte. Et (vt frat⁹ Pelbartus scribit) amor intellectu⁹ est triplex fm Diony. Quidā dicitur natural⁹ voluntatis et indeliberat⁹. Quidā deliberat⁹ et electōis: qd pprie dicitur dilectio. Et qd dicitur dicitur amor deo acceptabil⁹ et gratuit⁹ dign⁹ p⁹ mto celesti. De q⁹ p⁹ta Ser⁹ fan scribit. Possūt et in nob⁹ septem amores iueniri: vt l⁹is p⁹didit An⁹ tonin⁹ p⁹ce. j. ti. vj. ca. ij. s. ij. qd si regulant⁹ a spūscō charitas sūt: si ibi desit cupiditas. sūt. s. amor natural⁹. amor sensualis. amor parental⁹. amor p⁹ugal⁹. amor patrialis. amor socialis. amor rei spalis. Amor natural⁹ (de q⁹ s. dcm est) cūctis cōis est: et in insensibilibz ē natural⁹ inclinatio ad p⁹seruatiōē sui esse. Vnc ē qd aq⁹ fluminū currit qñcū p⁹ ad mare: qz ibi melius p⁹seruat. Lapis in altū piccus qñcū reuertit⁹ ad terrā vbi cō⁹ seruat. Iste amor est extrin⁹ inter aiā et corp⁹ hūanuz. Nā cū sit maxia distātia p⁹ditionis inter eos et differētia: qz vnū corpus aliud spū. vnuz vtilissimū scz corpus: aliud nobilissimū plusq⁹ omēs celi et planete tanto amore p⁹ungunt qd vnū nunq⁹ velle dimittere aliud. Et rō est: qd ex tali separatiōē collit natura hoīs: qd homo nō est corpus tñ vel aiā tñ: sed p⁹unctum ex aiā et corp⁹. Etia in p⁹fectis viris nō tollit iste amor: imo augetur in q⁹tu cognoscūt vitā suā velle alijs. Vñ Ap⁹ls de se et alijs apostolis ad Rom. viij. Ipū nos ingemiscim⁹ p⁹mittias spū habētes: eo qd nolum⁹ expoliari corp⁹ s⁹ sup⁹estri. i. velle cū corp⁹ regnū intrare. Quā autē dixerat Lupto dissolui et esse cū eb⁹: erat fm insticuētū diuinum sup⁹antē naturalē. ¶ Dicit⁹ et amor natural⁹ qd pat⁹ diligit filiū. et iste etiaz s⁹ sic licit⁹: tñ de se nō est meritor⁹. p⁹ autē esse meritor⁹ si p⁹ diligit filiū qz bon⁹ est v⁹ vt bon⁹ sit. tñcū nō diligit filiū vt filiū / sed diligit deus in filio. seruās illō apli ad Eph. v. Vos p⁹es nolite ad iracundiā prouocare filios v⁹os: sed educate illos in disciplina et timore dñi. ¶ Amor autē

Capitulum. XIX.

naturalis si non regulatur a spiritu sancto: cupiditas dicitur et malis. Nam cum quis amat vivere ut possit gaudere et delectari in mundo et diu permanere in suis rebus piscencijs non curat de salute anime. Vel etiam cum ita amat vitam quod propter ipsam seruanda facit fieri incantationes: vel alia quecumque contra dei mandata: amor infernalis est super amor. Sed cum amat sui seruaciones / pre-supposito beneplacito diuine voluntatis ad hoc ut penam agat / ut merita auget / ut alijs proficiat eligere parat potius mortem quam aliquid criminale committere propter sui conservationem: non peccat. Unde Iohannes. vi. dicit. Spiritus est qui uiuificat: caro non potest quicquam. id est instigare secundum spiritum sanctum et qui facit bene se amore uite non instigare secundum carnem. **A**mor secundus et sensualis: est quedam inclinatio sensualis amor sensuatus vel concupiscentia ad ea que sunt delectabilia sensibus. Unusquisque enim sensualis amat et delectatur de obiecto sibi proportionato. visus in videndo pulchra: auditus in audiendo suaves sonos carum. olfactus de fragrantia odorum / florum et aromatum: et alijs. gustatus in dulcedine saporum: et huiusmodi. Sed si iste amor non regitur a spiritu sancto: efficitur bestialis: et peior omni bestia insante primus. Unde et multi infatuati sunt ex tali amore quando exiit limites suos. iste inducit mala innumera ad curiositates / ad carnalitates / ad tripudia: ad spectacula: ad crapulam et ebrietatem: et huiusmodi. Unde Locus dicit Iohannes. xij. Qui amat animam suam seque sensuatiuam acquiescendo eius appetitibus: perdet eam. id est animam intellectualem: quia necesse est ut ruat in peccata multa. Propter quod sancti virtus spectant ad mortificationem sensuum: que sunt mortis fenestre. et ad carnis castigationem: ut possint magis in domino delectari. Ad quod persepe hortatur apostolus Paulus. Tanto autem (inquit Gregorius) unusquisque a somno amore disiungitur: quanto in infimis delectatur. Unde sanctus Dominicus pro tota nocte multoties vigilabat: et ter in die se disciplinabat catena ferrea. Et beatus Franciscus in cibis aliquando cineres vel aquam imiscebat: ut magis essent capaces diuinorum. Et sic de multis legitur sanctis. quod addere posses. Nimia quoque familiaritas nocet multum cum personis spiritualibus: et nisi magna custodia adhibeatur: in sensuale conuertitur. Cuius signum est: quando magis cogitat de ipso quam de deo: et delectatur de eius presentia corporali magis quam de doctrina eius: et huiusmodi. Spiritus autem sanctus cum regit hunc amorem facit querere tantum necessaria corpori vel spiritui: et superflua refecare. ut scribit Antoninus. Unde apostolus ad Romanos. viij. Si spiritu facta carnis. id est sensualitates mortificaueritis: uiuetis. Et qui sic credit in christum non perit: sed habet uitam eternam. Ad hunc amorem reducitur amor cupidinis vel libidinosus aut ueneris: in quo sunt multe molestie / rixae: et contentionis et mutationes. in quo et amator interdum querit: quod super modum amat non uicissim amat: nihil habet forte amabile. ut scribit Aristoteles. ix. Ethic. Interdum is qui adamat: quod cum prius circa polliceretur: nunc nihil facit. Fiunt autem talia cum ille quidem obvoluptatem ad amatum: hic autem ob utilitatem diligit amorem. Et hec non assunt ueris. nam cum propter hec sit amicitia fit dissolutio cum ea non sunt gratia quorum amabantur. Non enim se mutuo amabantur: sed ea que inerant. que non permanent. hec Aristoteles. Hic amor ueneris multum nocet. de quo pro multa in eius libro Generis scripsimus. De hoc Ambrosius in sermone de assumptione loquitur. Hoc habet inquit impatiens amor: ut quem desiderat semper inuenire se credat. ignorat si quidem iudicium

Tractatulus de amicitia

et ratione multoties caret. Nescit modum nec aliud cogitare quam quod amat pro
quam quod diligit. Amor non accipit de impassibilitate solacium: nec ex diffi-
cultate remedium. Nec consilio temperat. nec pudore frenatur. nec ratio-
ne subicit. Et sordes animi sunt (inquit Augustinus de utilitate credendi) a-
mor quarlibet rerum preter animum et deum. Que mala ex hoc amore pro-
veniunt: quotidie experimur. Et testantur et alij quibus multi: David / Absa-
lon / Salomon / Sichem: Duo senes qui arserunt in concupiscentia Su-
sanne. et plures alij innumerabiles quos modo breuiter gratia relinquo.
De quo in opere de felicitate aliquid narrauimus. ¶ Tertius est amor paren-
cum et filiorum. Magnus utique est amor inter parentes. patris tamen et
matris amor diuurnior est quam filiorum. Si iste amor parentalis non diri-
gitur a spiritu sancto: inducit ad multa mala. Multi quoque parentes sunt
qui propter inordinatum amorem ad filios damnationem incurrunt. Sunt et
plures qui congregant diuitias filiis suis siue per phas / siue per nephas.
nec curant ire ad infernum. Sic e converso. filij persepe mouentur bono spiri-
tu et inspiratione: ut mundum deserere velint videtes pericula seculi. sed ne
molestent siue perturbent parentes: dimittunt prosequi bonam inspirationem.
Contra quos loquitur saluator. Qui amat patrem suum et matrem plus quam me:
non est me dignus. Sed si regitur a spiritu sancto est amor charitatis. ut scilicet
parentes ament filios principaliter quo ad animam: eos erudientes et corrigentes.
Unde apostolus ad Romanos. viij. Qui spiritu dei aguntur: hi sunt filij
dei scilicet: non hominum tantum. Et talis quae credit in eum non perit: sed habet vitam
eternam. ¶ Quartus est amor coniugalis: qui in duobus fundatur. In
communicatione iuxta ad plenam percipiendam. et cooperatione gubernationis
domus: et provisione necessariorum vite. Vir ei vacat circa exteriora ne-
gociis: uxor ad gubernationem domus. Iste amor si non regitur a spiritu sancto
est amor factus et causa multorum malorum. Unde Hieronymus. Amor for-
nicis mulieris romis obliuio est et infantie proximum. Hinc legitur de Salomone
ne quardentissimo amore coniunctus est uxori quae infatuatus deformis: in-
quit Hieronymus de quibusdam coniugatis. Omnis quoque ardentior amator
in uxorem suam adulter est: inquit Magister. iij. lib. sententiae. Etsi iste amor
est licitus: tamen de se non est meritorius quia in brutis animalibus inueni-
tur. Unde inquit Augustinus in li. l. homeliarum. Passeres coniugia habent: ni-
dos faciunt: ouas couent: et pullos nutriunt. Sed si iste amor regitur a spi-
ritu sancto charitas est. Et modum docet apostolus ad Ephesios. v. Viri diligite
ut uxores uestras sicut et Christus dilexit ecclesiam. dilexit autem ut esset sancta:
casta / honesta: et ad se laborauit instruendo ipsam. Sic vir debet diligere
uxorem ut sit honesta / modesta: et humilis. nec acquiescere vanitatibus eius: sed ar-
guere ipsam de suis leuitatibus et docere ipsam. Et e converso: uxor uirum cum hu-
militate inducendo ad reuerendam diuinorum superiorum sacrorum: et humilis. et sic amor
potest esse meritorius quam uir diligit uxorem quae bona est vel ut bona sit: tunc enim
non diligit uxorem ut uxorem: sed deum diligit in uxore: et habeat eam tanquam non ha-
beat. Unde apostolus. i. Cor. vij. Reliquum est ut et qui habet uxores tanquam
non habentes sint. Bonitas quam uxoris persepe uix iniquum efficit bonum, sicut

amor pa-
rentum et fi-
liorum

Amor con-
iugalis

Capitulū. XIX.

dicat apl's vbi s̄. de infideli. Sanctificat⁹ est vir infidel⁹ p mulierē fideliē
Hoc patet in multis. vt oñdit Anconin⁹. Dicit apl's ait. Spiritu am⁹
bulare z desideria carnis nō pficietis. i. carnal' amor⁹ q̄ inducit a d multa
illicita ppterandū conjugatos z assentiendū malis. Et talis qz credit in
ch̄m nō perit. ¶ Quint⁹ est amor patrię. d quo S. piēs ait. Dulcis est
amor patrię. Iste est ita magn⁹ q̄ aliqñ lupat amorē parētalē z maritalē
Un̄ Mare⁹ Brut⁹ (vt narrat Aug. de ciui. dei) proprio filio non peperit
cū ppter amorē patrię: cui⁹ bonū maxie pcurabat ex obediētia legū z pu
nitiōe trāsgressionis ipsaz. Nā cū dicit⁹ Brut⁹ esset p̄sul Romanoz in
quodā bello (vt refert Anto.) cū impasset neminē debere de exercitu suo
mouere arma p̄ inimicos eoz: fili⁹ ei⁹ audacia ducit⁹ sub spe victorię mo
uet bellū: z victoriā habuit. z nihilomin⁹ pater fecit eū decapitare: qz fe
cerat p̄ statutū suū. In libro qz Machabeoz habem⁹ de Helazaro: q̄
vt liberaret patriā ab inimicis / ip̄e sol⁹ incessit p̄ media castra inimicorū
scz exercitus regis Antiochi: quousqz peruenit ad elephantē sup quem
erat positū castrū d lignis factū ad bellādū vbi pl'es stabāt: excellētiorē z
ornatiorē: ceter⁹ elephātibz extimās ibi regē eē: z ingress⁹ sube⁹ eū occidit
sub eo occubēs. Hic autē amor si nō regit a spū sc̄o p̄mittit scelera multa
frāgit fidē: ordinat p̄ditiones: leges dei trāsgredit: de ordinationibz ec
clesię nō curat: clerū cōculcat: z oia facit vt possit p̄seruare statū suū rpa
lē: z tandē generat ambitionē: sectas z p̄tentiones. p̄ducit: seditiones ex
citāt: cōcitāt bella: odia gignit: iuidias nūcitat: omnē iusticiā p̄uertit: adu
lationibz seruit: detractiōibz z p̄secutionibz seuit: nemini parcat: z tandē
patriā destruit. Sic iudei: qz fecerūt p̄ deū z legē eius: vt cōseruaret sta
tū tēporalē patrię occidēdo ch̄m: ne forte veniāt romani z collāt nostrū
locū z gentē / dicētes. Tandē amiserūt patriā tēporalē z eternalē dispersi
p̄ orbē. Nec Anto. Nō cēseo felicē rempub. (in q̄ Augul. li. j. de ciui. dei
loqns de Scipiōe q̄ dicebat) statibz menibz z ruētibz moribz. Idē Aug.
ep̄la. v. Auerſa z puerſa corda mortalitū felices res humanas purāt quā
tectorum splendor aspiciūt: z labes nō attendūt animarū quā theatrorū
moles extruit z effodiunt fundamenta virtutū. Sed si iste amor patrię
regitur a spiritu sancto z virtute sapientia z prudētia charitas est: z tūc
attendit vt sup omnia in ciuitate obseruent leges dei: auferantur secre
z dissensionē: discordiē: extirpent male cōsuetudines. Boni exaltent⁹ ee
p̄miant: iniqui mali cōtrac⁹ eliminent. Sic vere amat ciuitas z hinc
cōseruatur sua libertas. Unde Apostolus. ij. Cor. ij. Ubi spiritus do
mini ibi libertas: z talis amator patrię: qz credit in ch̄stū nō perit. Fue
runt z phi z sapiētes: qui amorē patrię magnifecerūt z pro ea nō dubita
uerunt mori quā z auxerūt bonis moribz z institutiōibz. de quo legito Ari
stote. in libris Politicorū. z Liceronē de repub. z alios. De hac re loquit⁹
z Seneca de tranquillitate animi: cū ait. Nō is solū reipub. preest q̄ cū
res z de pace belloqz censet. sed qui iuuentur ē exhortat q̄ in bonorū p̄ce
ptorū inopia: virtutē instituit q̄ ad pecuniā luxuriāqz ruentes retrahit.
Et si morat⁹ in priuato publicū tamē negociū agit. Et p̄ferre patriā libe
riō regē decet inquit Seneca trage. vj. Augustin⁹ lib. ij. de ciuitate dei

Amor
patrię.

Tractatulus de amicitia

recitatio solum Ennii poetæ. Moribus antiquis res stat romana virisque.
versum hunc vel breuitate vel firmitate tanquam ex oraculo quodam affarum
esse mihi videtur. Nam neque viri nisi morata ciuitas fuisset: neque mores nisi
si hi viri profuissent: aut fundare aut tamdiu tenere potuissent tantam
tam longe lateque imperantem rempublicam. Et Ambrosius homel. v. Sic res
pub. usus est. Leges omnibus esse communes: atque obseruari eas deuotione
communi vno omnibus teneri vinculo: non alij ius esse quod alius sibi intelligat
non licere. sed quod vni liceat licere omnibus: et commune reuerentiam patrum
quoque consilio respublica gubernetur. Commune omnibus vrbis domicilium. com-
munis quersatio officium. vnum prescriptum omnibus esse vnum consilium. Nec facile est
(inquit Aristoteles lib. vi. Politicorum) permanere ciuitatem sine legibus et consue-
tudinibus compositam. Diogenes Laertius de vi. et mo. philosophorum: interrogatus
qualiter ciuitas bene regi possit ait: Si princeps et maiores secundum legem vi-
serunt. Rempublicam et eius amorem Licet. in multis locis laudat. Unde li.
ij. offi. ait. Hec genera officiorum qui presequuntur cum summa utilitate reipub.
pub. magnam ipsi adipiscuntur et gratiam et gloriam. Idem lib. iij. offi. Neque
enim nobis solum diuites esse cupimus: sed liberis / pinguibus / amicis: ma-
gisterque reipublice. Singulorum enim facultates et copiam diuitiarum sunt ciui-
tatis. Idem. Sed si quis qui apud te pecuniam deposuerit / bellum inferat
patrie: reddes ne depositum: Non credo. facies enim contra rempub. quod de-
bet esse charissima. Sic multa que honesta natura videntur esse: reipub. sunt non
bonesta. Idem Licet. Philippicorum li. vij. Uri secarique parimur: ut membrorum
potius aliquid quam totum corpus inereat. Sic in reipub. corpe ut totum saluum
sit quicquid est pestiferum amputetur. Idem li. xij. Omnibus bonis expedire saluam
esse rempub. Sed in his que fortunati sunt magis apparet. Idem in inuectiua con-
tra Laeliam. Fuit quodam in reipub. vire ut viri fortes acrioribus suppli-
cibus ciuem perniciosius quam acerbissimum hostem quaterent. Idem lib. j. Tuscul. q. sti.
Clare homo mortem pro patria appetere non solum gloriose rectoribus: sed etiam beate
videri solet. Idem lib. j. veterum rectorum ait. Omnes leges iudices ad com-
modum reipublice referre oportet: et eas ex utilitate communi / non ex scrip-
tione que in litteris est interpretari. Ea enim virtute et sapientia maiores nostri fue-
runt: ut in legibus scribendis nihil aliud sibi nisi salutem et utilitatem reipub. pro-
ponerent. Et ibidem. Quamobrem leges igitur seruari oportet et ad ea causas
scripta omnia interpretari conuenit. Sed est quoniam reipub. seruamus: et reipub. com-
modo atque utilitate interpretemur. Idem li. iij. nouorum rectorum. Quum age-
tur incolumitas perpetua ciuitatis qui bonis erit rationibus perditus: profecto
nullum vitæ discrimen sibi pro fortuna reipub. fugiendum putabit. et erit in ea
sententia semper ut pro patria studiose agat: quous in magnam descendat vi-
tæ dimicationem. Et ibidem. Nam sapiens qui omnia reipub. causa suscipienda
putabit: sepe ipse secum loquitur non mihi soli / sed etiam atque adeo in lro pos-
tius natus sum patrie. Et (ut idem inquit) Vita que fato debet salui patrie pos-
sibilissimum persoluatur. Idem. Quis est tam tenui cogitatio perditus: cuius animus tan-
tis inuidie angustiis continetur: que non hunc hominem studiosissime laudet et sapien-
tissimum iudicet qui pro salute patrie / pro incolumitate ciuitatis / pro rei
publice fortunis: quous magnum atque atroque periculum studiosissime

Capitulum. XIX.

suscipiat et libenter subeat. Sapiens itaque nullum periculum pro re publica vitabit. Ideo (quod sepe fit) quod pro re publica perire noluerit: necessario cum re publica pereat. Ergo qui fugiunt id periculum quod pro re publica subeundum est stulte faciunt. Hec Livio cetero romane lingue princeps. qui et multa alia eruditissime de amore patrie et rei publice scripsit laudabilia. Valerius maximus libro. j. Equae enim virtutis est et bona patrie auxisse et mala in se transferri voluisse. Idem li. ij. de institutis antiquis. Adeo magna charitate patrie romani tenebantur ut arcanissima consilia patrum conscriptorum multis seculis nemo senator enunciarit. et ibidem apud antiquos qui curie limen intrabant abiecta privata charitate publicam induebant. Horatius libro. iij. carminum: ode. ij. Dulce et decorum est pro patria mori. Et Pericles. ὅχις κε υπερ πατρίδος hoc est. morere pro patria recte. Hec de amore patrie pro qua magna antiqui sustinuerunt ut eam auferret foueret et amplificaret recte. ¶ Est et alius amor qui dicitur socialis. Unde Proverbia. Amico fideli nulla est comparatio. Talis amor fuit inter Jonathan filium Saul et David: ut dicitur. j. Regum. xx. De quo videtur Iulius Antoninus patre. j. titu. vj. ca. ij. §. ij. Iste amor si non ducit a spiritu sancto et virtute regis incidit in varia crimina et peccata. Nam ut quis complacet amico et obsequatur in malo et ne displiceat assentit aliquando id quod non debet. Sic Adam acquieuit uxori suadenti sibi esum pomi veriti ne eam periret. Sed si a spiritu sancto regis est charitas fraternitatis. ad quam exhortatur apostolus dicens. Solliciti servare unitatem spiritus Eph. iij. Iste amor omnia exteriora facit communia: imo et ipsas voluntates unit in deum: et communem utilitatem. propter quod dicitur de primis fidelibus qui fuerunt repleti spiritu sancto Act. iij. Multitudinis credentium erat cor unum et anima una in domino. Hic amor socialis pertrahit ex consuetudine cohabitandi colloquendi et persuadendi. Hic quoque amor solet esse inter animantia. Unde Augustinus. Duo equi madducant in simul desiderant se videre ad aliam diem: praecedat unus: festinat alter. vix regis a festo re: et tandem impetu suo se provocat donec ad amicum perveniat. Et quis iste amor de se non sit meritorius: non potest fieri meritorius quoniam quod diligit socium quia bonus est vel ut bonus sit: sic enim cum non diligit ut socium: sed in eo diligit deum. et talis dilectio reducit ad preceptum de dilectione proximi. De tali autem amico dicitur Ecclesi. vj. Amicus fidelis medicamentum vite et immortalitatis. qui invenit dominum inveniit vitam. ¶ Est et alius amor vel dilectio rationis: qui quis diligit aliquem propter fidem et veritatem ac probitatem. et hic amor non potest esse inter animalia rationis expertia. De qua inquit Cicero de amicitia: quod nihil est virtute amabilius: nihil quod magis alliciat ad diligendum (ut dicitur est) cum propter veritatem et probitatem etiam quos nunquam vidimus diligamus. Et iterum. Tanta est vis probitatis ut ea etiam in his quos nunquam vidimus: vel quod magis est in hoc iste diligamus. ¶ Est et alius amor affectivus et effectivus. Amor affectivus est actus voluntatis elicivus quo volo alicui bonum. Amor effectivus est actus a voluntate imparvus quo procurat bonum illud quod amato roopatur aut habitum conservat: sive id fiat verbo sive opere exteriori. Et effectus amoris solet quandoque dilectio appellari: et amor effectivus proprie non dicitur amor: quia non est actus voluntatis immanens: in qua tamen sola amor subiectat: sed est effectus dilectionis. improprie tamen dicitur

Amor socialis

Amor rationalis

Amor affectivus et effectivus

Tractatus de amicitia

Amor amicitie amor: quia effectus amoris. ¶ Amor amicitie (ve scribit Sabitel libro ij. sententiar: dist. j. q. v. z dist. xxvij. q. vnica li. ij.) est amor quo volo alii cui bonum ppter ipsummet amatum sine relatione eius in aliud. vt si volo alii cui sanitatem/scientiam/virtutes/gratiam etc. quia sunt illi bonum p se: non referendo illud in me vel in alio. i. non attendendo quod is cui volo videri potest esse mihi vel alteri proficere. Et dicitur amor ille amicitie: quia secundum philosophum. vij. ethicorum ca. ij. Perfecta amicitia est quando volumus bona amicis illorum gratia ppter se ipsos amicos: et non secundum accidens. i. non ppter aliquod quod sibi

Amor cupie. bi ex amicis pueniat delectabile vel utile etc. ¶ Amor concupiscentie est quod aliquid amat ppter aliud dilectum. i. quo alicui operatur bonum ppter alterum cui proficere potest ad delectationem/vtilitatem vel honestatem. vt cum quis diligit equum: volens inesse sibi robur/sanitatem/industriam etc. vt possit eo vti ad proprium profectum/aut sue voluntatis libitum. Item si quis diligit dominum suum/volens ipsum esse diuitem/potentem/benivolentem: vt sibi benefaciat: largiendo dona: et ab aduersariis defendendo. Sic si quis bene vult famulo amico vel bestie eius ppter amicum: omnis hec dilectio est amor concupiscentie.

Amor amicitie z cupie simul ¶ Amor amicitie z concupiscentie simul secundum Sabitellum vbi supra est quoniam voluntas fertur in finem z in medium: sicut simul est fructio z vsus. fructio quoad tendit in finem: vsus in quantum tendit in media ppter finem ordinata. ¶ Ut amor amicitie z concupiscentie simul est amor quo diligitur vnum ppter aliud: z simul eodem illud aliud: ita quod ibi est tantum vnus actus elicitus quod tamen habet duo obiecta. vnum dilectum ppter quod aliud diligitur: z aliud quod diligitur ppter ipsum. Unde gratia exempli. Amor quo diligo deum ppter se/z primum inu ppter deum/vno actu vt habet deum p obiecto: dicitur amor amicitie vt autem habet primum p obiecto dicitur amor concupiscentie. Et amor amicitie est stabilior et laudabilior amore concupiscentie. De quo vide latius vocabularium theologie z alibi.

Amor complacentie ¶ Amor concupiscentie est velle alicui bonum iam habet cum sine ppter ipsum sine ppter aliud. hoc modo amat eum cui congratulatur et delectatur in bono adepti: quemadmodum homo congratulatur sibi ipsi filius vel amicis de aliquo bono consecuto iam sine ppter ipsum sine ppter aliud. non tamen gaudium vel delectatio est amor: sed velle quod est actus voluntatis. Gaudium autem z delectatio est passio z effectus consequens amorem complacentie. Amore complacentie amat quisquam aliquem (vt scribit sanctus Bonauentura dist. xxx. li. ij. sententiarum circa textum) quoniam quod eius facta acceptat z ipsum approbat: et etiam in bonitate eius complacet sibi.

Amor benevolentie ¶ Amore vero beneficentie amat aliquem quoniam vult ei benefacere: z diligit eum non tantum quia sit bonus: sed vt sit bonus. Quancum ad primum amorem poterat bonitas: quantum ad secundum propinquitas. Unde est quod pater meus sit malus/z alius extraneus sit bonus: magis debeo velle z desiderare z procurare quod pater meus sit bonus z in charitate permaneat. quam alius extraneus: licet ipsum facta eius quod dicitur est in statu peccati non debeam

Amor desiderij approbare. Hec bona. ¶ Amor desiderij (vt scribit Sabitel dist. xxvij. li. ij. sententiarum) est actus voluntatis quod alicui volo mihi vel alteri bonum absens sine ppter me amatum/sine ppter aliud. Hunc autem amorem si assit fiducia de re absente quoniam sequenda sequitur passio speculativa amoris complacentie gaudium. Et quibus amor secundum predicatas triplices diuisiones potest esse ordinatus vel inordinatus vel

Capitulum. XIX.

Indifferēs. Ordinat⁹ si elicit⁹ fm regulā rōnis recte. Inordinat⁹ si elicit⁹ cōtra dictamē rōnis recte. Indifferēs si nec fm/nec ptra rōnez elicit⁹: ve qz nōdū pplete dictavit de oibz circūstātijs ad accū fruosum req̄sit⁹. Itē amor ordinat⁹ fm oēs spēs pōt esse gratuit⁹ vel nō meritoz⁹. Gratuit⁹: qz libere quidē sed grā cōcurrēte elicit⁹ est: z iō meritoz⁹. Nō meritoz⁹ nec gratuit⁹ si nō pcauset grā: licz sic moral⁹ bon⁹. Et oīa que dicta sūt de amore intelligēda sūt de dilectiōe eandē em rem importāt: quāuis qd dā dicere volebāt q amor tm̄ importat amorē iordinatū. Dilectio vō ordinatū quā distinctionē noīm brūs Dionys⁹ ca. iij. d̄ diu. noi. z post eū b. Aug. xij. de ciui. dei ca. vij. Ex incētōe allegarij scripturij reprobāt oī dēres qz vniqz noīm amor z dilectio tā in bono q̄ in malo accipit i scripturij fm aliq̄s differūt illa amor: dilectio: charitas z amicitia. De q̄s. dīctū est. Et amor bon⁹ z ver⁹ adest nō expectās tēpus in serutēdi: s̄ p̄mpt⁹ est ad bñfaciendū. vñ Seneca i Hercule furēte ait. O die ver⁹ amor: nec parit moras. Idē i Tāralo. Rex eratqz vires iust⁹ amissus amor. Quos amor ver⁹ tenuit tenebit. Et Tragedia. vij. Amor timere neminē ver⁹ pōt. Nec regna sociū ferre: nec tede sciūt. **A**mor p̄terea ē aliq̄s q̄ dicit⁹ amor sui amor sui. Et est triplex. Quidā est amor sui natural⁹. Iste nec est laudabil⁹ nec vituperabil⁹: q̄ quis absolute seipsum amat qd̄ inest vnicuiqz a natura. Secūdo est amor sui z ordinat⁹ q̄ cōcordat rōni cū q̄s diligit se imaginem z similitudinē: z vult sibīp̄i bonū qd̄ cōgruit: z sic q̄libet debet diligere seipsum: talis amor est debitus z rectus z bonus. de quo Aug. xij. de trini. Rectus amor oēs affectiōes animē rectas habet. Meruit em̄ peccare: cupit perseuerare: dolet in peccatis: gaudet in operibz bonis. talis amor placet deo: z ordinat ad diuinū amorē inflāmādū. Tertij amor sui est inordinat⁹ z victosus. de q̄ ps. Qui diligit iniquitatē odit animas suā. Nā talis amor est odiū sui. de q̄ videat⁹ frater Pelbart⁹ li. iij. rosarij theologie. de q̄ z i ope de felicitate lati⁹ deseruim⁹. z infra quibz de co diceat. Iste amor sui z amor dei (fm Aug. xij. de ciui. dei ca. vlti.) fecerūt duas ciuitates terrenāqz. s. amor sui vsqz ad cōtemptū dei. Elestē vero amor dei vsqz ad cōtemptū sui. Unus dispergit: alter vnit. vt dē Ser. trac. x. sup cāti. Marię. Sūt itaqz duo amores radices duaz. ciuitatū: iustoz. s. z reprobaz. Illi⁹ amorē dei vsqz ad cōtemptū sui z isti⁹ amorē sui vsqz ad cōtemptū dei. Cōempt⁹ autē dei est causa peccāti: Aug. vñ oīs iust⁹ habet in se amorē dei vsqz ad cōtemptū sui. Et oīs reprobus amorē sui habet vsqz ad cōtemptū dei. Un̄ necessario sequit⁹ (vt scribit Gab. dis. xij. q. ij. ar. j. li. iij. sentē. q̄ in iustificatiōe impij requirit⁹ mor⁹ li. ar. in deū p amorē dei. vñ. j. Jo. ij. Qui nō diligit manet in morte: q̄ sine dilectione dei nō suscitāt a morte. Inerrogat igit⁹ q̄sqz inquit Augus. Quid amat z inueniet. vñ sic ciuis videlicet celestis an infernalis. Est amor p̄terea creature irrationalis. Unde de domino deo dicitur Sapientie creature xj. Diligis omnia z nihil odisti eorum que fecisti. Unde cum debeat⁹ irrational⁹. mus dominum imitari: debemus z omnia amare. Aliter tamen creaturas rōnales z aliter irrationalis. Nā creaturas rōnales q̄ sūt in statu glie amam⁹ ex charitate. qz oīa possidēt b̄itudinē glie. Qui autē nōdū adepti

Tractatulus de amicitia

Diligere
proximum.

scilicet adipisci potest: ut qui se in purgatorio et oesviatores ex charitate in charitate diligamus: ut scilicet perueniant ad supernam patriam. et hoc dicitur amor vel dilectio proximi. Diligere autem proximum (secundum Scotum in suo. iij. sen.) est primo velle dilectionem dei inesse. hoc est velle: ut proximum deum super omnia diligat toto corde: et ad hoc pro posse conari. Hoc enim volendo volumus proximum habere summum bonum: et summam perfectionem sibi possibilem. scilicet deum sibi per charitatem unitum. Sicut deus summus est in entibus: ita et charitas excellentior est in creatis donis secundum apostolum. i. Cor. xij. Et quod patet quod diuolumus aliquid bonum primo: non in ordine ad dei dilectionem: sic volendo non diligimus ex charitate: nec amor proximi potest esse sine amore dei. ut supra dictum est. Patet iterum. Licet diligendo proximum multa bona ei velle possumus: tamen spiritualia: quam corporalita sine quibus. scilicet charitas vel non potest haberi: aut difficilius conservari: tamen magis ei volumus ea quam sunt spiritualia: quam corporalita: quia magis generaliter ea quam charitati sunt propinquiora. vnde primo ei volumus gratiam quam est vita anime: sine qua nemo deum diligere potest merito. Deinde gratias gratis datas: virtutes acquisitas: doctrinas ammonitiones: directiones in via preceptorum dei. Nunc bona naturalia: vicia. scilicet corporalita et cetera sine quibus transigi non potest: donaque fortunae: virtusque prospera et aduersa. quia non semper proficiunt: sed quandoque officiant velle non possumus nisi pro quanto hec dei dilectioni non aduersantur et accommoda dinoscuntur. Unde summarie (secundum Sab. ser. ij. de sancto Antonio) quicquid rerum secundarum nobis vel proximis volumus ex charitate: pro tanto volumus: pro quanto ad habendum dilectionem dei sperantur profutura. Quod si quippiam harum ob aliam dilexerimus causam: non est illa dilectio desursum a charitate fonte defluens: sed quandoque naturalis vel moralis nonnunquam est terrena diabolica: aut carnalis. Et hoc habere possumus: quia quam pauci sunt proximos vere diligentes: imo raro filios parentes: aut sese germani diligunt hoc amore. Nam qui sic diligit sicut gaudet de profectu eius quem amat in eo quod diligit. id est amore dei: ita debet de opposito. Sed quam pauci sunt qui hodie de peccatis proximorum doleant quam manifeste dilectioni dei contrariantur. Hec Sab. vbi supra. Proximum sicut nos ipsos diligere debere: ostendit Augustinus. i. soliloquiorum cum ait. Amicitie legem iustissimam esse arbitror qua prescribitur ut non minus nec plus quisquam amicum quam seipsum diligat. Idem de verbis domini in monte. Omnia seua et imania: facilia et prope nulla efficit amor. Ex predictis nunc habere possumus: quod veri amici et ex charitate: et quod vera amicitia et christiana (de qua et supra dictum est) sine dei dilectione haberi non poterit. Alias vero creaturas amamus non in charitate: ut scilicet habeant vitam eternam: cum non sint capaces: sed amamus in quantum sunt creature dei. ut sint ad illud ad quod ordinavit eas deus. Sicut seruus bonus non solum amat familiam domini sui: sed etiam animalia rationis expercia: et alia ut vestes: equos: domos et omnia eius. Nos etiam possumus ea amare in quantum deseruiunt nobis: sed ita moderate debemus amare quod propterea nil fiat iniquum. Si igitur amas pecuniam: honores: domos: vineas: agros: cibum: potum: gloriam: vestes et homines: ita ama quod propter hoc non facias aliquid inordinatum. ita ama quod totum referas in deum. Nam ut dicit Augustinus. Minus te domine amat qui recum aliquid amat quod non

Capitulum. XX.

propter te amat. Sed sup oia amari debz deo: omniaqz referēda sūt in finē
vltimū q̄ deus est zc. ¶ Est p̄terea amicitia seu amor mūdi: z est inordi. Amor
nata adbesio delectabilibz hui⁹ mōi. Dic amor repugnat deo. Un̄ Jaco. mūdi.
iij. dicit. Nescitis qz amicitia hui⁹ mōi inimica est deo. Quicūqz ḡ volu
erit amic⁹ esse seculi hui⁹ / inimic⁹ dei p̄stituit. De hoc amore plura inue
nies alio. z latius scripsi in ope de felicitate. Iste amor mūdā⁹ (vt scribit
Berson de mōte p̄tēplatiōis ca. xj.) est vt glucinū q̄ddā / alas anie spiritū
tales impediēs ne se in altū poterit subleuare. Est etiā calx seu cementū
tenax z forte pedes aie retinēs ne libere valeat p̄transire. Rursus cōparat
iste amor catene similit̄ tenens z alligās aniam ipi corpori vt ab eo
nō poterit elōgare: in similitudine vni⁹ vrsi vel simie p̄tinue se h̄tencis z
girātis seu circūfēris columnā aut pilare cui alligata est / vltra trāsire
nō potētis. Itē est sicut trūcus q̄dam alligat⁹ simie: p̄ quē inimicus anti
mā ipam affixā tener: sp̄ phibēs fugā ei⁹ longiorē: quē etiā circū aliqñ fu
gietē reapphēdat. Similat̄ insup cōpedibz q̄bz aues rapaces alligatē pez
dibz deferunt. z sic de alijs pluribz figuris q̄bz cōparat̄ amor. Iste amor
est regina illa pessima q̄ p̄stituit z fundauit babylon ciuitatē p̄fusionis
z inimici infernal̄ in creatura bñana. Fecit em̄ amare semetip̄m vsqz ad
p̄emptū z nihilipensioem dei oipotētis. Est itē terra mala sterilis z male
dicta nō p̄ducēs fructū q̄ntūlicūqz bonū. Est z cadauer phibēs corū re
uerti in arcā: hoc est aniam in hospitiū celestis paradisi. Postremo gerit
typū facie mulieris intantū garrētis z vlulancis z tā horribilē strepitū
excitantis p̄ suas phācassas quas inducit in domū ipi⁹ anime sine cessa
tiōe / q̄ ipa ania cogit̄ exire p̄riū domiciliū. z sp̄ūscētis q̄ esse deberet ve
rus hospes: nō pōt̄ inibi inhabitare: sed inde abscedit. Cupiēs itaqz (in
quit Berson) inchoare z scire artē bñ amādi deū p̄ vitā p̄tēplatiuā p̄mo
z p̄ncipalr̄ toto conamine laborare debet: ad remouendū amorē factū ee
p̄trariū: quē a p̄ello vocabulo generali amorē mūdānū. Nec Berson: q̄
z plura de isto amore mōi scribit. z quō est dimittēd⁹: z p̄ qd. Vide etiā lati
us de mōte p̄tēplatiōis. Sic Berson multa alia de diuersis amoris spes
ciebz differit in pluribz suoz opez paribz z tractatibz: quē videre potes
P̄dicta sufficiant.

Quibz amor manifestat

Capitulum. XX.

Scribit Bernardin⁹ de bustis

parte sc̄da Rosarij sermone. v. amorē manifestari quatuor sig
gnis: q̄ z ex p̄dictis haberi possunt. Primo nāqz manifestatur
amor per verba. quādo em̄ (vt ip̄e ait) cor est plenum amore: tūc os abū
dat z redundat in sermone. quia ex abūdātia cordis os loquit̄ Luce. vj.
z Matth. xij. Secūdo pandit̄ amor p̄ collata beneficia. z istud est ma
gis q̄ p̄mū. Dulci em̄ bona verba dicerent qui tamē nō se uirēt de res
bus suis. z istoz nō est vera amicitia. Et ideo dicit. j. Joan. iij. Non dilis
gamus verbo neqz lingua tm̄: sed opere z veritate. Tertio cognoscitur

Tractatus de amicitia

amicicia p obsequia psonalia: z istud adhuc est mai⁹. Multi em̄ seruiz
rent de substantia sua qui nō seruirēt de persona. sicut fecit Jacob. de q̄
dicit Genesis. xxix. Seruauit Jacob p Rachel septem annis: z videban
tur ei dies pauci p amoris magnitudine. Quarto cognoscit p aduersa/
quādo quis p amico parat⁹ est mori z om̄ia aduersa pati: sicut faciebat
apostol⁹ dicēs. ij. Corinth. xij. Libēter impendā z supimpendar ego. pē
p animabz vestris. z isto signo nō inuenitur manus. Magna hęc vis est
amicicie. qua vnus pro alio mortem subire parat⁹ ē. Nunc refert Alber
tus magnus in tractatu de vicijs politicis in ca. de amicitia. **Q**uam
q̄dam ad mortē duceret: cui falso de homicidio imputatū erat: q̄dam ei⁹
amicus supueniens carnificibz dixit Ego sum qui hominē illum occidi
Qua ex re carnifices illum dimiserūt z alterum ligauerūt. At ille econ
tra clamabat: **O** viri quid fecistis Ego sum qui homicidiū feci: hic autē
omnino est innocuus: sed se ideo accusauit vt p me mori possit. Cum er
go de hoc mirarent omnes: z res in dubiū versa foret: questū est de veri
tate: z eos nō esse culpabiles est inuentū. Sicqz factū est vt nemo eorum
moreret: dum vnus p alio mori vellet. Magnā quoqz esse vim amicitie
vt pro alio sustineant etiam mala: patet in sacris lris. Unde Abraam q̄
tantū etiā dilexit sodomitas: vt p eoz salute sepe importunitatē q̄dam
modo fecerat deo. Gene. xviij. Testat⁹ z Moyses qui p salute populi sui
petebat a deo se deleri de libro vite Exodi. xxxij. Probat z hoc idem Da
uid: qui luxie inimicū Saul q̄ audiuit eū mortuū. ij. Regū. j. **B**erūs qz
Stephanus pro lapidatibz exorauit Actū. vj. Et saluator noster p cru
cifixoribz suis Luce. xxij. Quo fit vt z nos primos nostros ex corde di
ligam⁹. Refert autē Hieronym⁹ sup eplam Pauli ad Galathas. q̄ Jo
annes euāgelista cum Ephesi sener vir inter discipuloz man⁹ portaret
nil aliud ad singulas solebat pferre collatras: nisi Filioli diligite alteru
trum. Discipulis autē q̄rentibz: quare id diceret tam frequēter? Respon
dit: quia pceptū domini est. **E**t si fiat solū sufficit. Et in suis scriptis q̄se
pissime hortat⁹ ad dilectiōem mutuā. Paucissimi hō diligunt qui perfec
te diligunt: z vt ch̄ianos decet. Multi em̄ diligūt primū nō rōne vir
tutis aut charitatis: sed rōne suę utilitatis. z ista nō ē vera amicitia. Nā
in. ij. de officijs ait Ambro. Vera amicitia virtus est z nō q̄stus. Et **L**in
cero in Zelio. Si utilitatis pglutinaret amicitiam: eadem cōmutata dis
solueret. Et **B**oeti⁹ libro. ij. de solatiōe dicit. Quē felicitas facit amicū
infortunū facit inimicū. Et ideo **G**rego. in moral. inquit. Cum q̄s in pro
speritate diligit incertū valde est vtrū pspertas vel psona diligit. de q̄
z supra dicitū est. Amissio autē felicitat⁹ vim interrogat amoris. Qui em̄
in aduersitate primū despicit: aperte cōvincit q̄ ipm in pspertis nō ama
uit. De tali amico dicit **E**ccl. vj. Est amicus socius mense: z nō pmanet
bit in die necessitatis. Vera est snia **Q**uidij in. j. li. de tristibz

Donec eris felix: multos numerabis amicos

Tempora si fuerint nubila: solus eris

Scilicet vt fuluū spectatur ignibz aurum.

Tempore sic duro est inspicienda fides

Et itez ibidē inq̄t

Capitulum. XXI.

Dum micat / z vulcu ridee fortune secūdo

Indeliberatas cuncta sequunt opes

Et simul inconuie / fugiūt / nec noscitur vsq̄

Agminibz comicū q̄ mō cinctus erat. De q̄ supra visum est

¶ Et in secūdo de ponto idem poeta cecinit

Diligitur nemo nisi cum fortuna secūda est.

¶ Et Esopus fabula. xvij. dicit

Nullus amor duret nisi fruce⁹ fuerit amorē

¶ Et fabula. lxij.

Nam refugit viso turbine fallus amor

Dum fortuna tonat / fugitiuos terret amicos

Quis amet / z quis nō sola pcella docet

¶ Et ali⁹ poeta ait

Qui fuerit felix multis venerat amicus

Sed miser effectus / solus ad ima cadit.

¶ Et Henricus samariēsis poeta sic cecinit

Lum zephyrus stabat / multis venerabar amicis

Nunc omnes aq̄ulo turbine flante fugat

Non sic autē est de veris amicis. de qbz z supra memoratū est.

¶ De suauissimis amicitie vere fructibz z utilitate

Capitulum. XXI.

Quid utilitatis habeat amici

Scia inq̄ brūs Aug. li. de amicitia ca. v. Cū i rebz hūanis nihil sancti⁹ appetat: nihil grā⁹ vtili⁹: nihil difficili⁹ inueniat: nihil expiat dulci⁹: nihil fructuos⁹ ceneat. Habet em̄ fructū vite p̄cis z future. Ipa em̄ oēs vices sua ostēdit suauitate. Vicia sua vixte confodit. aduersa temperat: cōponit p̄spera: ita vt sine amico inter mortales nūq̄ bil fere possit esse iocundū. z hō bestie cōparet / nō habens q̄ secū collectē in rebz secūdis: in tristibz tristē cui euaporet / si qd̄ molestū mens concepit: cui cōicet / si qd̄ p̄ter solitum sublime vel eliuosum accesserit. Hec Aug. Et vt inq̄ sapiens Ne soli: qz cū ceciderit nō habet subleuantē se. Eccl. iij. Sol⁹ oīdo est q̄ sine amico est. q̄ cū ceciderit in culpā nō habet subleuantē p̄silio z oīone. si ceciderit in penā tribulatiōis nō habet subleuantē p̄solatiōe. si ceciderit in hostes: nō habet defendētes. Ne etiā soli id est sine ch̄o: qz nō habet si ceciderit in culpā / ch̄m erigētē. si ceciderit in mortē / nō habet ch̄m viuētē. si a diabolo tenat / nō habet ch̄m defendētē zc. Est etiā amicitia dulcis (vt inq̄ Aug. li. iij. p̄fē.) p̄pter vnicatē in multis animis. Idē li. ix. p̄fē. Amoz nō sentit amaritudinē / sed dulcedinē: quia soroz amoris est dulcedo: sicut soroz odij est amaritudo. Solatiū hui⁹ vice ē (inq̄ brūs Amb. li. iij. officioz) vt habeas cui peccus tuum aperias: cui arcana cōmunicas: cui secreta cui peccozis cōmunicas: vt colloques tibi fidelem virū q̄ in p̄speris gratulē: tibi in tristibus cōpatiatur: in persecutiōibz adhortē. Facilis vox z cōmunis Tuus sum totus: sed paucioris est effectus. Cui astipulat beat⁹ Augusti. in libro de amicitia. Et que felicitas: que securitas. q̄ iocunditas est habere cū quo

Tractatulus de amicitia

eque audeas loqui vt tibi: cui cōfiteri nō timeas si qđ deliqueris: cui nō erubescas reuelare in spiritalibz si qđ p̄ficeris: cui cordis tui om̄ia secreta cōmittas z cōmendes cōsilia: Quid igit̄ iocūdius q̄ ita vnire animū alteri: z vnū efficere de duobz vt nulla iactātia timeat: nulla formidē suspicio: nec correptus alter ab altero doleat: nec laudantē alter alteruz adulationis noceat vel arguat. *As stipulat̄ Luce. in lelio. Quid dulci⁹ inq̄ q̄ habere quo cū om̄ia audeas sic loqui vt tecū. Et quis esset cārus fructus in prosperis rebz nisi haberes qui illis eque: ac cui p̄ se gauderet: Ad uersas vero res ferre difficile esset sine eo: qui illas graui⁹ etiā q̄ tu ferret: deniqz ceterę res que expectunt̄ oportune sunt singule rebz fere singulis diuitię vt vtare: opes vt celare: honores vt laudare voluptates: vt gaudeas valitudo vt dolore careas z muneribz fungare corporz. Amicitia plurimas res p̄inet quoqz vterqz p̄esto ē: nll̄o loco excludit̄ nūqz in tempesta nunqz molesta est. Itaqz nō aqua: nō igni vt aiunt pluribz locis vtimur q̄ amicitia. Nec Luce. qui de p̄fecta amicitia z nō vulgari loqui se dicit. A quo nō discrepat *Philelphus. Nihil inq̄ amici recordatione suau⁹ esse p̄or: z quid iocūdius crebra memoria dulcissimoz sermonū. Idē li. xvj. ep̄lax ad Nicodemū Tranchedinū ait. Nō parua est felicitat̄ pars vir amic⁹. Amicitia em̄ siue in ani qđ p̄his placet siue in extrarijs bonis ponēda sic nō minimū tenet in humana felicitate locum. Vnde ait sapiēs Eccl̄i. vj. Amic⁹ medicamētū ē vitę: nō ei validior vl̄ efficacior ē vulneribz n̄ris medicia q̄ h̄re qđ oī incōmodo occurrat p̄patiēs oī cōmodo occurrat cōgratulās vt iunctis suis humeris onera sua inuicēz tollerēt: z qđ vnusquisqz p̄p̄riā leui⁹ q̄ amici portet iniuriā. Amicitia ergo secūdas res facit splēdidiores aduersas partiēs cōicansqz reddit leuiiores. Nā z p̄his etiā placuit vt paulo ante dictū est: si aqua si hyeme nō igne pluribz locis vtimur q̄ amico in om̄i actu: in om̄i studio: in certis: in dubijs: in quolibet euentu: in fortuna qualibet: in secreto: in publico: in om̄i cōsultatione domi forisqz. vbiqz amicitia grata: amic⁹ neqz cessari⁹ vtilis gratia reperit̄. Quo circa ait Luce. i. lelio. Amici z absentes assunt sibi z egētes abūdant z imbecilles valent: z qđ difficult⁹ est dicere mortui viuūt. Et tantus eos bonos memoria desiderū p̄sequit̄ amicorū. Ex quo illoz beata mors videt̄ horū vita laudabilis. *Predicctis subz scribit̄ Isidorus li. iij. de summo bono. Amicitia ait z prosperas res dulciores facit z aduersas p̄munitione tēperat z lentiores reddit. Quia dum in tribulatione amici cōsolatio adiungit̄: nec anim⁹ frangit̄. z min⁹ eadēdem patit̄. Et nihil tā eque oblectat q̄ amicitia fidelis z dulcis: inq̄ Seneca li. de trāquillitate ani. Idē li. de moribz. Quid tibi dulcius q̄ habere amicū cū quo om̄ia sicut tecū loqui audeas. Et vt ait Luce. li. j. offi. ac qz etiā in secūdis rebz maxime est vtendū cōsilio amicorū bisqz maior q̄ antea tribuēda est auctoritas. Idē li. ij. officiorū. At mea quidē sententia om̄is ratio z institutio vitę adiumenta hominū desiderat. In primis vt habeat quibz cū possit familiares cōferre sermones qđ est difficile: nisi speciē p̄ te viri boni feras. Idē li. j. Rhetoricorū veterē. Maxime bonus est amicitia plurime em̄ delectationes sunt in amicitia. Idē li. j. de natu.***

Capitulum XXI.

ra deorū. Charū ipsum verbū est amoris: ex q̄ amicitie nomen est ductū
quā si ad fructū nostrū referem⁹ nō ad illius cōmoda quē diligim⁹ non
erit ista amicitia: sed mercatura quedam vtilitatum suarum. prata et
arua z pecudum greges diliguntur isto modo q̄ fructus ex eis capiun/
tur: hominū charitas z amicitia gratuita est. Idē lib. de finib⁹ bo. z ma.
Dim autē rerū quas ad b̄tē viuendū sapiētia cōparauit: nihil esse mai⁹
amicitia: nihil vber⁹: nihil iucūdius. neq; vero hoc orōne solū: sed mul
to magis vita z morib⁹ cōprobat. Qd̄ q̄ magnū sit ficte veterū fabule
declarat. In quib⁹ tā multos tāq; varijs ab vlcima antiquitate repetitis
Tria vitā amicorū paria reperiunt. vt ad Orestem peruenias profectus
a Thesēo. Et in eodē. Nā quū solitudo z vita sine amicis insidiarū z mer⁹
plena sit. rō ipsa monet amicitias cōpare. Quib⁹ parcis z firmat anim⁹
z a spe pariendarū voluptatū seiungi nō potest. Letamur amicorū leti
cia eque ac nostra z pariter dolemus angorib⁹. Et ibidē. Quū autem
vsus progrediens familiaritatē effecerit tū amorē efflorescere tm̄. vt etiā
am si nulla sit vtilitas ex amicitia: tamē ipsi amici propter seipos amen
tur. Ex quib⁹ patet amicitia multū hominib⁹ prodesse: z iucundam esse.
estq; multū vtilis. vnde Cicero in helio. Una est inquit ipse amicitia in
rebus humanis de cuius vtilitate om̄es vno ore cōsentiūt quāq; a mul
tis ipsa virtus cōtemnīt: z vendicatio quedā atq; ostētatio esse dicitur.
Multi diuitias despiciūt quos paruo cōtētos tenuis victus culcusq;
delectat. Honores vero quorū cupiditate quidā inflammant quā multi
tra cōtemnunt vt nihil inani⁹: nihil leui⁹ existimēt. Itē cetera q̄ quibusdā
admirabilia vident permulci sunt: qui p̄ nibilo putent. De amicitia autē
oēs ad vnū idē sentiūt z hi q̄ ad rempub. se cōtulerūt: z hi q̄ rerū cogniti
one doctrinaq; delectant: z hi q̄ suū negociū gerūt ociose. Postremo hi
q̄ se totos tradiderūt voluptatib⁹ sine amicitia vitā eē nullā sentiūt: si nō
velint aliqua ex parte liberaliter viuere. Scrip̄t em̄ nescio q̄ modo per
om̄nē vitā amicitia: nec vllā etas degendē rationē parit esse expercez sui.
Et postea Siqd̄ tale posset cōtingere vt aliqs nos deus ex hac hominū
frequentia colleret z in solitudine vsipiā collocaret: atq; ibi suppedicās o/
mnū rerū q̄s natura desiderat abundantia z copiā hois oino aspicien/
di potestacē eriperet q̄s tā esset ferreus q̄ eā vitā ferre posset. Cuiq; non
auferrz fructū omnū solitudo. Sic natura solitariū nihil amat: sempq;
ad aliqd̄ tāq; ad miniculū annicit qd̄ i amicissimo quoq; dulcissimū est.
Nec Lice. Cūq; vt idē ait plurimas z maximas cōmoditates amicitia
cōtineat: em̄ illa nimirū p̄stat omnib⁹ qd̄ bona spe plucet i posterū: nec de
bilitari aios aut cadere parit. verū etiā tā amicū q̄ inuēt tanq; exemplar
aliqd̄ inuēt sui. Arist. viij. Eth. Quarūlibet amicitiaz: vt parentū: con/
sanguineoz: fratrū: cōiugum z aliorū ponit suas vtilitates z volupta/
tes. Estq; amicitia vtilis multis z diuersis. Est enim amicitia (vt scribit
Augul. li. de amicitia) diuitib⁹ pro elemosina: exulib⁹ p̄ patria: pauperi
b⁹ p̄ censu: egrotis p̄ medicina: mortuis pro vita: sanis pro gratia: imbe
cillibus p̄ virtute: robustis p̄ premio. Tāto ei amicos honoz memoria:
laus desiderūq; p̄sequit: vt z eorū vita laudabilis z mors p̄ciosa iudic

Tractatulus de amicitia

est et quod his omnibus excelsius quidam gradus est amicitia vicinior perfectioni
quam dei dilectione et cognitione consistit: ut homo ex amico hominis: dei efficiatur ami-
cus. unde Iohannes. xv. dicit saluator. Jam non dicam vos seruos: sed amicos meos.
In amicitia quippe nihil in honestum est: nihil fictum: nihil simulatum: et quicquid
est id sanctum et voluntarium et verum est: et huiusmodi charitatis proprium est. In amicitia
coniunguntur honestas et suauitas et iocunditas dulcedo: et voluntas et acc-
Qui omnia a christo inchoant: per christum promouentur: in christo perficiuntur. Itaque ami-
cus in spiritu christi adherens amico efficiatur cum eo cor unum: et anima una. unde dicit
Qui manet in me: et ego in eo: et sic per amoris caritatis gradu ad christi conscen-
dens amicitia: unum cum eo spiritus efficiatur. in osculo uno osculetur me (inquit)
osculo oris sui. Lactantius. j. Utilis procrea est amicitia ad acquirendam scientiam
quae est de numero bonorum honorabilium: quia amicorum est sicut legere libros dulcilo-
quos: sibi docentur inuicem (ut scribit Gotschaleus ser. de s. Iohanne. euang.) vel ad
discere sicut quod dicit Augustinus. li. viij. p. c. viij. Valere etiam amicitia ad acquirendas
virtutes ad quas amici valde coadiuuantur amicos instituendo: exhortando: et con-
pando. unde si amici in exercitio virtutum maxime concitantur: quod est summum delectabile. ut
p. viij. et h. Tertio valet amicitia ad acquirendam bonam et sanctam vitam: quia cum ami-
corum sit sicut conuiuere: ut dictum est: et nihil sit ita proprium eorum quae conuersantur cum bonis
satis viris quam eorum verba et mores attendere et induere. Iohannes talium amicorum verba
instruunt et edificat bona eorum exempla. unde patet. Cum sanctus eris: cum pueris
pueris. unde Lactantius. Cum bonis ambula. unde Luce. in lilio. Ego a patre ita
erant deductus ad se uolam supra virili roga: ut quod ad possit: et licet a se uis
latere nunquam discedere. Itaque multa ab eorum prudentia disputata: multa etiam
breuiter et commode dicta memorie mandabatur: sicut quae studebat eius prudentia do-
ctor. Quo docemur ut cum sapientibus et prudentibus conuersemur quibus et melio-
res euadere possumus. Valere insuper amicitia ad acquirendam bonam famam quae
melior est multis diuitiis: quia creditur quod sit bonae fame quae semper cum fructu
et bonis conuersatur. Iohannes bonam famam acquirit propter amicorum honestatem: et etiam
propter amicorum commendationem: quia omnino probabile est illi esse bonum quem boni et
boni commendant. Ergo multum falluntur qui volunt acquirere bonam famam per hi-
striones et ribaldos: quum in seipsis non habent bonam vitam et famam: quae aliquando
dignum per modicum lucro laudantur et dignissimum vituperant. ut Gotschaleus scri-
bit. Praecipuum quod est in amicitia (ut scribit Luce. in lilio) neque in partem quae
datur benignitas quod pro sepe sit impediat magnas utilitates amicorum: ut si quis
res magnas et laudabiles aggredi uellet: amicum ab incerto non est deterrere-
dus. Incidunt enim (inquit Luce.) sepe magnae res ut discedendum sit ab amicis
quas quae impedire uult quod desiderium vel absentiam non facile ferat. Iohannes infirmus
est mollisque natura: et ob eandem causam in amicitia parum iustus. Atque in
omni re considerandum est et quod postules ab amico: et quod patiarea te impetrari.
Nec Luce. Et quaeque utilitates multae (ut idem ait) et magne consequuntur amicis
etiam non tantum ab eorum spe carae diligenter perficiuntur. ut ei beneficii liberalesque sumus:
non ut exigamus gratiam: neque enim beneficium speremur. Sed natura propensi ad
liberalitatem sumus. Sic amicitia non spe mercedis adducitur sed quod omnis eius
fructus in ipso amore inest expectanda putamus ab his quae pecudum in uadum
lupratum omnia referunt longe dissentimus. Nec mirum: nihil enim alium: nihil ma-

Capitulum. XXII

Gratitudo ac diuinū suspicere pnt: q̄ suas oēs cogitaciōes abiecerūt: z rē tā
humilē atq; p̄ceptā. Amicitia itaq; nō expectā eē Cicero de p̄fidij adiu
mētiq; cā: sed beniuolētiē z charitatis: ita vt q̄sq; mīmū firmitatis habe
at/ minimūq; viriū ita amicitias appetere maxime. Ex eo fieri vt mulier
culē magis amicitiaz p̄fidia q̄rāt q̄ viri: z inopes q̄ opulēti: z calamico
si q̄ bi q̄ putant̄ bēi. Quos p̄furat Lice. cū ait. O p̄clarā sapiam: solē em̄
e mōdo tollere vident̄ q̄ amicitia e vita tollit. qua a dñs immortalib; ni
bil meli⁹ habem⁹: nihil iucūdius. Nec Cicero

¶ Volens amicum eligere qd accedere debeat
Capitulum. XXII.

¶ Quia amico fideli vt dicit sa
piens Eccl. vi. nulla est cōparatio: z nō est digna pōderatio au
ri z argēti Amicitia q̄z res ē p̄stabil̄ z excellēs: q̄ z multū vtilis
est necessaria z iucūda: vt sup̄ dictū est. Idcirco oī diligētia curādū ē vt
amicū vep̄ z fidelē adq̄ram⁹: z circūspiciam⁹ om̄i cura vt quē elegerim⁹
nō incipiam⁹ odire. Et qm̄ (vt ait Lice. de amicitia) res humane fragiles
caducez sūt: semp̄ aliq̄ adq̄redi sūt q̄s diligam⁹ z a q̄b; diligamur. Cha
ritate em̄ beniuolētiq; sublata oīs est e vita sublata iucūditas. Probat
ip̄e p̄ exēpiū Scipiōis z Leliū: q̄ fuerūt inter se amicissimi. idē velle: idē
nolle. oīa cōta erāt ip̄is. Vide eū lati⁹. Diligētia itaq; ē adhibēda: vt euz
adq̄ram⁹ amicū quē nō aliq̄n odire p̄rigat. Dic Lice. de amicitia ait. Eā
inq̄ diligētia adhibeam⁹ i amicitijs p̄parādis: vt ne qm̄ amare incipem⁹
eū/ quē aliq̄n odisse possem⁹: qm̄ etiā si min⁹ felices i diligēdo fuisset⁹ fe
rēdū id Scipio porci⁹ q̄z inimicitiaz r̄ps cogitādū putabat. Eligere autē
volēti amicū fidelē q̄reuz accēdēda sūt z p̄siderāda. Primo accēdat tē
pus: qz nō subito s; p̄ multū r̄ps amic⁹ ē p̄band⁹ aq̄ eligat⁹/ z sibi sicut
amico credat⁹: sicut de Arist. viij. Eth. c. iij. In electōe inq̄ op⁹ est tpe z cō
suetudie. s; em̄ puerbiū nō fit vt mutuo se coḡscāt p̄s q̄z siml̄ p̄sumāt
dictā sal̄ mēsurā. Scōdo optet accēdere fortunā: qz securi⁹ ē eligere ami
cū tpe aduersitatis. Un̄ Eccl. vi. Si possides amicū/ i tēratōe posside il
lū. z nō facile credas illi tēipm̄ in tpe p̄spicitis. Nō inuenit multos adu
latores z fictos amicos: iuxta illud v̄bū poeticū. Cū fueris felix multos
numerabis amicos: Cū fortuna perit/ nullus amicus erit. Un̄ etiā dicit
Seneca in li. de morib;. Amicitias secūde res optime parēt: aduersē cer
tissime p̄bat. Exēplū hui⁹ patz de Ionatha z David. j. Regū. xviij. quez
in aduersitate elegit: z cū eo fed⁹ iuiuit. Sic etiā legit fecisse q̄ndā q̄ in
nocēter p̄f homicidiū fuit duct⁹ ad mortē: vt refert Gortschalc⁹. vidēs
Bamicus illi⁹ volēs eū liberare a morte dixit: Nō ille in culpa ē: s; inno
cēs: s; ego suz q̄ cōmissi illd̄ nefas. Dephēsus ille/ z morti adiudicat⁹: sup
uenit terti⁹ volēs amicū suū libere a morte: dixit Iste innocēs est: dimit
tat⁹: ego suz q̄ feci. Dephēs⁹ ille fuit. Vidēs p̄stātia illoz triū q̄ri⁹ publice
clamauit Dimittant̄ illi tres: ego sum qui feci illud nefas. Et sic final itē
ex omni sentētia toti⁹ cōmunitatis p̄pter amicitie vinculū sunt libati a

Tractatulus de amicitia

morre. Sic ille quare elegit amicitia habere cū illis / ppter eoz pstanti
am in tentatione. Unde saluator. Nemo maiorē charitatē habet q̄ q̄ po
nit animā suā p amico suo zc. Tertio accēdere debet vt habeat prudētiā
in vbiis. Nā volēs adq̄rere amicū / debet semp loqui bona in p̄sencia ho
minū de eo cui⁹ amicitia q̄rit: vt dē Socrates p̄hs in exhortatiōib⁹ suis
Ecū b̄ venerit ad aures illi⁹ inclinā ad ip̄m. Ideo d̄r Eccl̄i. vj. Dulce
p̄bum multiplicat amicos: z inimicos mitigat. Quarto debet accēdere
in eligēdo locū. nō em̄ in p̄uio vel in arrio q̄rēdus est amicus: sed poti
us vbi agit de bono v̄tutis: z de actib⁹ prudētiē z maturatis. Un̄ Sene.
ep̄la. ly. Errat inq̄t q̄ amicū in arrio q̄rit z in p̄uio p̄bat. Curandū q̄q̄
est ne malū z prauū inimicū eligat: qm̄ tales nō sunt apti ad amicitiam
De q̄ infra dicef. Sed plures sunt q̄ in reb⁹ alijs sunt pdiligētes in ami
cis bonis cōparādis sunt multū negligētes. Quos rep̄hēdit Cicero i Ze
lio. Ita em̄ scribit. Quid ac̄ stultius q̄ vt plurimū copijs / facultatibus
opib⁹ / possunt cetera parari q̄ parant: pecuniā / equos / famulos / vestes /
gloriā / vasa p̄ciosa / amicos nō parare / optimā z pulcherrimā vitē / vt ita
dicā / supellectilē: et em̄ cetera cū parant / cui parent nesciūt: nec cui⁹ cau
sa laborēt. Et em̄ est q̄cqd̄ q̄ vincit eos virib⁹. Amicitiaz. sūa cui⁹q̄ p̄ma
nec stabilis z certa possessio. vt etiā illa maneāt q̄ sunt q̄si bona fortu
ne: cū vita inculta z deserta ab amicis nō possit esse iucūda. Idē Cicero
loquit in p̄sona Scipionis: rep̄hēdens eos q̄ negligētes sunt i amicis el
gendis: dicit. q̄ in oib⁹ reb⁹ homines diligētiōres essent / vt capras z oues
quot q̄sq̄ haberet dicere posset: amicos q̄t haberet dicere nō posset. z i ill
lis q̄dem parādis curas adhibere: in amicis eligēdis negligētes esse. nec
habere quasi signa q̄daz z notas qb⁹ eos q̄ ad amicitiam essent idonei iu
dicarēt. Sūt igit̄ firmi z p̄stātes eligēdi: cui⁹ generis ē magna penuria:
z iudicare difficile est sane nisi exptū. Expiēdū autē ē in ipa amicitia. ita
p̄currit amicitia iudiciū tollitq̄ expiēdi p̄tatem. Est igit̄ prudētis susti
nere vt cursum / sic ipetū beniuolētiē q̄ vramur q̄si in aq̄s rēpestatis / sic i
amicijs aliq̄ parte p̄bat⁹ morib⁹ amicor⁹. Sed cū multis i reb⁹ (vt idē
inq̄t Lico.) negligētia plectimur: cū maxime in amicis z diligēdis z colē
dis. p̄poster⁹ em̄ vtimur p̄silij⁹. z acta agim⁹: q̄ vramur veteri puerbio
Nā implicari vltro z citro. vel vsu diuturno vel etiā officijs rep̄te in mes
dio cursu amicitias exorta aliq̄ offēnsiōe dirūpim⁹. Quo etiā magis vi
cupanda est rei cā maxime necessariē tāta incuria. Sed talē (inq̄t Sene.
in puerbijs) diligētiā exhibe i amicis cōparādis. ne incipias amare q̄ de
inde possis odisse: vt z ex p̄dicis claret

Cū qb⁹ amicitia est p̄rabēda: z q̄ digni sunt vt eligant̄ in amicos
Capitulum. XXIII.

Non omnes (vt inquit beatus
Augustin⁹ in li de amicitia. ca. xij) quos diligim⁹ in amicitiaz
sunt recipiēdi. qz nec om̄es ad hoc sunt idonei. Nam cū amic⁹
cui p̄sors sit animi: cui⁹ spiritui tuum p̄iūgas z applices z ita misceas

Capitulum. XXIII

ut unū fieri velis ex duobus cui te tāq̃ tibi alteri cōmittas: cui nihil occul-
res a quo nihil timeas. Primum certe eligendus est (inquit Aug.) q̃ ad hoc
apertus p̃teret, deinde probandus: et sic demū admittendus. **Stabilis** em̃ de-
bet esse amicitia et quandã eternitatis specie p̃ferre, semp̃ perseverās in
affectu: nō pueri modo amicos mutare aut ledere. nemo autē deestabi-
lior, q̃ q̃ amicū leserit: nihilq; magis animū corquet, q̃ vel se ab amico in
pinguari: sed eligendus est et probandus et tolerandus. Quatuor sunt
(ut idē ait Aug.) gradus quib; ad amicitie perfectionē p̃scendit. Quorū
primus est electio. Secundus probatio. Tercius admissio. Quartus res-
tam diuinarū et humanarū cū quadā charitate et benivolētia summa cō-
sensus. Debet etiā videre q̃ cōtrahit amicitia q̃ in electo sit prudētia et
discretio. s. q̃ sit prudens et discretus: q̃ amicitie stultorū solēt esse noxie.
Iō dicit Prouer. xij. Amic⁹ stultorū filis illis efficit. Ad amicitia em̃ pri-
net idē velle: idē nolle: et mutua cōscientia secretorū, q̃ oia obnoxia essent
habere cū stulto. Debet etiā esse bon⁹. vñ Eccl. xij. Qui sibi nequā cui
bonus? Uñ Licē. Hoc inquit sentio amicitia nō nisi in bonis esse nō pos-
se: quō erit amicus, q̃ sibi est inimic⁹. vñ Greg. in pasto. Cū incaute malo-
rū amicitias iungimur: eorū culpis ligamur. Recitat Valerius li. vj. q̃ rus-
tillus cū amici cuiusdā in honeste et iniuste rogationi resisteret et is cum
indignatione dixisset. Quō ergo opus est mihi amicitia tua si quod rogas
nō facis? Respondit imo quid mihi tua: si p̃pter te aliqd̃ in honestū factu-
rus sum. Iō dicit Aristo. ix. eth. q̃ amicitia est ab illis separāda: q̃ sūt in-
malicijs indurati. Nec flagitiosos eligas et facinorosos q̃s multuz fug-
gas. De quib; in seq̃nti dicit ea. Nō erit igit̃ tibi eligendus (ut inquit
Aug. de amicitia ca. xv.) in amicum, quē nō iracūdie furoz inquietat: nō
instabilitas diuidat: nō cōterat suspicio: nō verbositas q̃ debita graui-
tate dissoluat. precipue vtile est, ut eū eligas q̃ tuis cōueniat morib;. tūc
cōgruat q̃litate. Nam inter dispares mores firma nō pōt esse amicitia. et
ideo sibi p̃uenire debet virtusq; gratia. Dulci sunt q̃ his passionib; mo-
uent: sed superiores inueniunt. q̃ iracūdiā, paciētia cōprimūt, leuitatē
seruata grauitate, cohibēt: suspiciones, dilectionis cōtemplatōe compellit.
Quos in amicitia q̃si extraxtos assumendos dixerim: q̃ vicia virtute vin-
centes: tāto securi⁹ possident: quāto forti⁹, etiā, tentantib; vicijs resistere
cōsueuerūt. Nec Aug. Simplicē p̃terea (ut inquit Licero de amicitia) et cō-
munem, et cōsentiente: et q̃ reb; q̃dē moueat eligi patit: q̃ oia p̃tinēt ad fi-
delitacē. neq; em̃ fidū pōt esse multiplex ingenū et corruosum: neq; vero
qui nō h̃sdē reb; mouet et natura cōsentit, fidus aut stabilis pōt esse. Ca-
uendū quoq; est in ipsa electiōe vel dilectiōe (ut inquit Aug.) ne nimis cu-
to diligam⁹ maximē indignos. digni sunt amicitia, q̃b; inest causa cur
diligant. Dulci conari sūt cōtrahere amicitias: vel p̃r cōmoditatē suā,
vel sūoz. Sic misit Abner nūcios ad Dauid dicēs. Fac mecū amicitias
et erit man⁹ mea tecū: et reducā ad te vniuersuz Israh. ij. Reg. iij. Item
rex Alexander misit Jonathē eplam dicēs. Audiuim⁹ de te q̃ sis vir pos-
tēs virib;: et ap̃tes ut sis amicus noster. j. Mach. x. Itē vidit Jonathas
q̃ ep̃s iam ingruat: et misit romā viros statuere et renouare cū romanis

Gradus

Tractatulus de amicitia

amicitiā. j. Macha. xij. Jcē postq̄ Alexander percussit Demetriū/misit ad
Ptolomeū regē egypti legatos vt statuerēt ad inuicē amicitias: z daret
filiā suā in vxorem. j. Machab. 7. Amicitia autē vera potissimū inter bonos
nos trahit p̄bos z honestos z charitate p̄batos. Inter malos hō nūllā
la poterit esse stabilis z firma amicitia z vera. de quibz in sequentibus.
videbim⁹. Amicitia nanqz vt dictū est. h̄tus est. Virtus autē nullū cū pra
uis potest habere cōmertiū. Nec dispares boni scz z improbi, iungi ami
cicia possunt. Un̄ Seneca ad Lucillū. Aliqs vir bonus nobis eligēdus
est/ac semp ante oculos habend⁹: vt illo spectāte vtuam⁹: z omnia can
q̄ illo vidēte, faciam⁹. Et vt idem ait. Quāti tales amicos habere volu
erūt z ip̄i tales esse nō possunt. Tu p̄mū exhibe te bonū, z q̄re alterz simi
lē tibi. Et vt idē ait de beneficijs. Amicus tardē adq̄irit: sed cito amitti
tur. Eū autē h̄tus (vt ait Cicero) trahat amicitia, si qua significatio h̄tus
tis eluceat ad quā se similis anim⁹ applicet z adiūgar: id cū p̄tingit, amor
ibi exoriat⁹ necesse est. Quid em̄ tā absurdū q̄ delectari multis inanibus
rebz: vt honore/gloria: vt edificio/vt vestitu cultuqz corpis. Animo au
tem h̄tute p̄dito eo quī. v̄l amare: vel (vt ira dicā) redamare possit: nō ad
modū delectari. Nihil est em̄ remuneratiōe benivolētie, nihil vicissitu
dine studioz officioz qz iucūdius. Q̄ si etiā illud addim⁹ qd̄ rectē addi
potest: nihil est qd̄ ad se rē vllā tā alliciat z tā attrahat, q̄ ad amicitiam
similitudo. Cōcedit p̄fecto esse ver⁹, vt bonos boni diligāt/asciscātqz sibi,
quasi p̄inqr̄ate p̄uictos atqz natura. Nihil est em̄ apperētū simile sui
nihil rapari q̄ nā. Lic. Boni itaqz z studiosi sūt nob i amicos eligēdi.

Qui nō sunt recipiendi nec admittendi in amicitiam
Capitulum. xxiii.

Sunt vitia quedam vt inquit
Aug. li. de amicitia) q̄bz si q̄sp̄is fuerit inuolūt⁹/non diu leges
amicitię vel iura fuabit. Nō em̄ ad amicitia sunt idonei, nimis
iracūdi/instabiles/suspiciosi/verbosi: q̄ q̄ttuoz in electiōe amici notāda
sunt. Difficile est eū quē sepe iracūdię furor exagitat: nō aliquādo insur
gere i amicū. Un̄ Ecclesiastic⁹. Est amic⁹ q̄ odiū z rixā z puicia denudabit.
Noli eē amic⁹ homini iracūdo: neqz ambules cū viro furioso: ne sumas
scandalū anime tue Prouerb. xxij. Sunt q̄dam ex naturali cōsp̄sione
iracūdi: q̄ tamē hāc ita cōp̄rimere z temperare solliciti sunt passionē/ve
in quinqz quibz, teste sc̄ptura amicitia dissoluit atqz corūmpit, nunqz p̄
siliant: q̄uis nōnunqz amicū sermone vel actu vel zelo nimis offendat.
Tales tolerandi sunt: z cum nobis cōstet de affectu certitudo, si quis fu
erit sermonis vel actiōis excessus, amico id indulgēdū est, vel certe sine
aliquo dolore: ut cū de insup̄, in quo excesserit, cōmonend⁹ Augustinus.
Unde qui emendari possunt (inquit Aristoteles. ix. Ethicorū) h̄s magis
ferendū est in moribz auxiliūqz in pecunijs/quāto p̄stabiliores sunt et
magis amicitie p̄p̄ri. Sed qui cōuiciat amico dissoluit amicitiam. Ad
amicū si p̄dixeris gladium/nō desperes: est em̄ regressus ad amicū.

Capitulum XXIII

Si peulerie os criste ne timeas. Est em recordatio excepto concilio z imp
proprio /z supbia /z mysterij reuelatioe z plaga dolosa. In his omibz et
fugiet amic? Eccl. xxij. Senes qz proro sunt idonei ad amicitia. Unde
Aristo. li. viij. Eth. In seueris aut acqz senibz tato min? fit amicitia. qnto
difficiliores sut /z min? pgressionibz gaudent. Nec em maxime ad am
ciciam spectare z ipam efficere vident. Nec litigiosi z mordaces z diffici
les sunt idonei ad amicitiam. Id qd de senibz z seueris ostedit Antonin?
nns parte. iij. citu. v. ca. xx. §. vj. Puma ex eo. Na qui nimis diligunt ses
ipos /z nimis intendunt sibi de alijs parū curaces /z min? gaudet de colz
loquijs alioz. Senes em difficiles sunt z seueri. Secundo quia senes
sunt proni ad suspicandū mala de alijs. ppter mala q comiserūt ipi in pre
rito /z ideo nec de alijs pfidūt. nec alijs couinūt. Tertio qz antiqui de ses
ipis psumeres nimis sensum suū sequunt /z cū alijs nō recordant. Quar
to qz subtrahūt alijs colloquia z obsequia. Nec autē sūt peraria amicitie
Possunt ergo senes z seueri esse alijs beniuoli in affectu z effectu subue
tionis: sed non perfecte amici. comuniter loquēdo. Nam quadoqz senes
sunt magis idonei qz iuuenes. quos ideo aptos ad amicitiam dicit An
tonin? vbi supra q naturaliter ex naturali cōplexione multū gaudet in
affectu /in cōspectu /in colloquio /in obsequio alioz: talia em sunt amici
cie causatiua. ergo. Sed sicut iuuenes sunt faciles ad amicitiam: ita de
facili solunt amicitiaz. Nam amicitia iuuenū vt plurimū est ppter delect
abile vel vtile. qui em viuūt fm passionē /bis maxime cōpetit proseq
delectabile. sed iuuenes maxime ferunt a passionibz /nōdū roborato in
eis iudicio rōnis: z ideo psequunt maxime illud qd fm p̄sens temp? est
delectabile. Qd autē nūc est delectabile / paulo post nō est delectabile ipis
Eti quadoqz iuuenes nō mutuo p̄uiāt ppter delectabile: tamē qrit ha
bere amicitia ppter vtile inq̄ntum p hoc habet aliquā spem boni. i. lucri:
ppter qd est in eis vtilis talis societas. Nec Antonin?. Un Aristo. viij.
Eth. ait. Ob hoc circa iuuenes qdem cito /senes autē nō cito fiūt amici. non
em fiūt ijs amici qbz nō delectant. simili. nec seueri: sed tales beniuoli q
dem mutuo sibi sunt. et em /z bona nolūt /z p̄mpet sunt ad necessitates.
Amici nō nō valde sunt: ppter ea q nō simul degūt /neqz sese mutuo des
lectant: que qdem ad ipam amicitia pertinet maxime. Nec Aristo. Ni
autē quia sūt nō firmi sed instabiles /amicicia eoz nō est facile acceptan
da. Lauendi autē sunt instabiles (vt vult beatus Augustin?) z suspiciosi:
quia cū fructus amicitie sit securitas: quomō te credis z comittis amico
quonia in eius amore aliqua poterit esse securitas /qui omniū circūferē
vento /omniū adq̄scit consilio: cuius affectus. molli lūco comparat. Di
uersas z contrarias tota die p arbitrio imp̄mētis suscipit /z format ima
gines. Quid magis cōpetit amicitie qz par z tranquillitas cordis. cui?
semp expers est suspiciosus: Nunqz em requiescit: semp eum curiositas
comitat /qui cōtinuos stimulos acuehs /in q̄tudinis z p̄urbatiōis ma
terias subministrat. Si videris amicū secreti? loquentē cū aliq /p̄ditioz
nē p̄cabit. Si se beniuolū alteri p̄buerit vel iocundū alle se minus dili
gi proclamabit: si enī corripuerit /odiu? interpretabit. Sed nec verbo sum

Tractatulus de amicitia

arbitror eligendū (inquit Augustin⁹) quia vir linguosus nō iustificabitur.
Uñ psal. cxxxix. Vir linguosus nō diriget in terra etc. Salomon. Si vis
des hominē p̄mptū ad loquēdum / magis illo spem habet stultus. Nec
cum impijs z malis ꝓrabenda est amicitia: quoniā mala incurrere pos
set / z dei indignationē mereri. Propterea Dñs dixit ad Josaphat /
qui terat ad plūm cum impio Achab rege israel. Prebes ei auxilium:
z auxiliū his qui oderūt dñm. amicitia iungeris: z iccirco irā dei mere
beris: sed bona opera inuēta sunt in te. ij. Paral. xix. Laudanda est ꝓter
ea ab amicitia superbi: q̄tal nescit esse socius / sed vult dominari. Unde
Proverb. xj. Ubi superbia fuerit: tibi z ꝓrumelia erit. Nec supbia cōuen
nit cū amicitia. Unde Ambro. li. iij. offi. Amicitia (inquit) supbiam nescit
Sequitur facilis vox: Tuus sūm cor⁹: sed paucorū ē effect⁹. Sic etiā oīm
viciosorū z maliciosorū sicut cum fure nō est habēda amicitia: quia cum
amico suspenderet. neq; cū luxurioso z libidinoso: qz cum illo caderet i
luxuriā. quorū amicitia nō est stabilis z firma. Neq; cū auaro est ꝓrabē
da amicitia z rerū cupido. Uñ Hiero. in epla. In amicis nō res q̄ritur:
sed charitas: quia illud z in inimicis sepe ꝓbat: hoc volūtas tribuit. Neq;
qz cū iracundo: de q̄ supra dictū est. Neq; quē habere volueris amicū sic
reuelator secretorū: quia ꝓdit peccatū tuū reuelādo. Uñ dicit Eccl. xxvij.
Qui denudat arcana amici / fidē perdit z nō inuenit amicū. de q̄ z supra
dictum est. Neq; amicus sit iniustus z instabilis. Nā vt dicit Prover. xvij
Omni tpe diligit q̄ amic⁹ est: z frater in angustijs cōprobat. Sic spūali
ter ch̄s dñs tales homines diligit z acceptat in amicitia: qui sunt humil
les / mundi ꝓceptores / casti / milites fideles / iusti z firmi in obseruātia ꝓces
sorū: quales fuerūt eius apostoli z discipuli: z sicut sunt oēs boni ch̄s
tiani. de q̄ supra dictū est. Cū q̄b; bonis z iustis nobis ꝓrabēda est ami
cicia: qui z verē amicitie cultores esse possunt. Solus em̄ Sapiens (in
quit Seneca ad Lucillum) scit amare, solus sapiens amicus est. Et vt
idem ait ad eundē. Scias amicitias sanctas colendas esse. Sed q̄s sa
piēti⁹ ch̄s: quis melior vnq; z humilior z castior z obediēti⁹? Uñ itaq;
qz in amicū nos ch̄tiani eligam⁹. ingredit em̄ ad amicū aperiētē: quem
si habuerim⁹ / oia habebim⁹. Sed pauci sūt q̄ amicitia in illis q̄rit. Luc
cum habebim⁹? si ei⁹ volūtatē explebim⁹. Amicorū em̄ (vt sepe diximus)
est idem velle z nolle: quod (vt inquit Seneca) Dulcissimū est honestissimū
mūq;. Sed qd̄ dicit Augustin⁹ li. lxxxiij. q̄stio. Nullus inquit reputāda est
amicitia sese ingerētis ad amicitiam copulandā: nō vt statim recipiat /
sed vt recipiendus opret: atq; ita tractet vt recipi possit. Illū em̄ in ami
ciciam recipere debemus: cui omnia nostra ꝓsilia refundere audemus.
Nec recipiam⁹ vagabūdos z errantes z in vitijs versantes z ludētes:
vt mos est modo multorū: qui neminē amicū putēt nisi qui ludo noue
rit incumbere. Nō sic iudicandū est. Unde Seneca ad Lucillum. Qui
amicus est / amat. Qui amat: nō vtiq; amicus est. Amicitia semp ꝓdest:
amor aliquādo nocet. Non est q̄ amicū tm̄ vel in foro. vel in curia q̄ras:
si diligenter attenderis / domi inuenies. Errat em̄ qui amicū in arrio q̄
rit, z in cōiuiū: ꝓbat. In pectore em̄ amicus / nō in arrio inuenitur. Ad

Christi
amicus
bonus

Capitulum. XXV.

dēdū eodē est: vt ne crimibꝫ aut inferēdis delectet amicꝫ: aut credat oblatio (vt inquit Licero de amicitia) quare nō nisi inter bonos dicit esse posse amicitia: vt sepe dictū est. Est em̄ boni viri quē eundē sapientē licet dicere hęc duo tenere. Prīmū nequid fictū sit: neue simulatū. Aperte em̄ vel odisse aliū magis ingenuū est: q̄ fronte occultare sententiā. Deinde nō solū ab aliquo oblatas criminatiōes repellere: sed ne ipsum quidē esse suspiciosum sempꝫ aliqd̄ existimantē ab amico esse violatū. Paretur nunc quos in amicitia admittere debemꝫ: et quos fugere oportet.

¶ Amicitia nō est cōtēpnenda et detestāda ob amicitia incommoda Capitulum. XXV.

Oscunt nōnulli amicitia fugiēda eē et cauēda eo q̄ sit res plena sollicitudis atq; curarū: nec timoris vacuā et q̄ multis ē obnoxia doloribꝫ: nihilq; difficultꝫ q̄ custodire vsq; ad extremū diē. Sic iudicat cū Licero amare: vt possit sine odire cū velint. Sic placet amare hodie: vt cras oderint. Sic amicꝫ esse vt nulli sit fidꝫ: nunc laudās: nūc vituperās: nūc blādīs: nunc mordens: hodie paratꝫ ad oscula: cras ad opprobria. Amor talium (vt inquit Aug. de amicitia) leuissima recedit offensa. Nūc nō verā amicitia colūt nō vero amplectantꝫ amore amicos: nō perpetui: sed tēporarij amici: cum verus (vt dictū est) amicus sempꝫ diligit. de his Licero in Lelio. Solē inquit e mundo tollere videntꝫ: q̄ amicitia de vita tollunt: q̄ nihil a deo melius habemus: nihil iucūdius. Qualis sapiētia est (inquit Aug. vbi s.) amicitia detestari vt sollicitudine caueas: curis careas: exuatꝫ timore q̄ virtus nulla sine sollicitudine: aut prudētia cōtra errores: vel tēperantia cōtra libidines: iusticia cōtra malicia: aut fortitudo cōtra ignauiam pugnat. Quis ergo hoīm maxie adolēcentū sine dolore aut timore tueri pudicia: vt lasciuientē refrenare potest affectū: Scultꝫ fuit Paulus: q̄ voluit sine cura et sollicitudine viuere: sed incuitu charitatis quā virtutē mariaz credidit ifirmabat cū ifirmis cū scādalarꝫ vzebat. j. Loz. xij. et j. Loz. ix. et ij. Loz. xj. S; et tristitia illi erat et p̄tinuꝫ dolor cordi eiꝫ p̄ fribꝫ suis fm̄ carnē. Ego eos (inquit Aug.) nō tā hoīes q̄ bestias dixerim: q̄ sicut dicūt esse viuendū vt nulli cōsolatiōi sint: nulli et oneri vel dolori q̄ nihil delectatiōis ex alteriꝫ bono cōcipiāt nihil amaritudis sua alijs perueritate inferāt. amare nullū: amari a nullo curātes. Hęc Augusti. Quāq; amicitia nō propter utilitatē aliquā cōtrahenda est vel delectationē aut voluptatē: tamē amici profūt alijs: adsūt in aduersitate equae ac in prosperitate. Nec alia re magis amicos pbamus q̄ cū sumꝫ miserū. Multę quoq; alię utilitates sequuntꝫ ex amicitia. vt s̄ dictū est. Ad amicum q̄ bonū spectare censet Arist. li. viij. Eth. egētibꝫ opē ferre. Quid em̄ pdest inquit amicum esse quēpiā studioso viro aut potētī: si nihil p̄securus sit inde. Et in calamitate amicꝫ cernit. vñ Laertis de vi. et mo. phoz. Vis experiri amicum: calamitosus fias. Et quē vita iucūda sine amicis: Nec aliq̄ possessio (vt vult Seneca) iucūda est sine amico. Nunc Hora.

Tractatus de amicitia

Sermonū h. s. satyra. v. ait. Nihil ego ꝑulerim iucūdo san^o amico. Quā obrem illi male sentiūt qui putāt amicitia esse abhūciēdam ꝑpter sollicitudines/curas/molestias: q̄s cogit amic^o ꝑ suo suscipe amico

De amicoꝝ beniuolentia

Capitulu. XXVI.

Amicitia siue beniuolētia esse

Aneq̄. Amicus est q̄ amat/beneuult alteri. Uñ Arist. viij. Eth. Oportet amicos mutuā habere beniuolētiā/z uelle sibi tuo bona/nō lacēres. Nec beniuolētia (ut scribit Anto. ꝑte. iij. titu. v. c. xx. §. vi.) ꝑncipiū est amicitie: sine q̄ nō pōt esse amicitia. Nō em̄ possunt fieri amici in inuicē/nisi ꝑus facti sunt beniuoli. Uñ Tulli^o de amicitia In B ꝑstat amicitia ꝑinqtari/q̄ ex ꝑinqtate beniuolentia tolli pōt: ex amicitia nō pōt tolli. Sublata beniuolētia/collit amicitia: sed ꝑinqtas manet. Et licz beniuolētia req̄rat ad amicitia: nō tñ beniuolētia est amicitia/sed amicitie q̄dē similis est: inqt Arist. ix. Eth. Fit em̄ (ut idē ait) beniuolētia z ad ignotos/z latēs: amicitia ꝑo nō fit. Nec est amatio: nō em̄ habet extēsiōē nec appetitiōem. Amationē autē bec sequunt. Et amatio q̄dem est cū ꝑsuetudine. Beniuolētia autē fit z repēte/ut fit z erga certātes: spectātes em̄ beniuoli fiūt ipis/z uolūt bona. nihil autē agerēt siml^o Q̄ em̄ dixim^o repēte fiūt beniuoli z leuiter diligūt. uidet̄ igit̄ beniuolētia ꝑncipiū esse amicitie: sic z adamādi voluptas ea q̄ per aspectū efficit Nemo nanq̄ adamat si nō antea delectat^o fuerit forma. Qui ꝑo gaudet forma/nō ꝑtinuo z adamat: sed cū absentez desiderat ꝑsentiāq̄ affectat. Sic igit̄ z amicos impossibile ē esse/nisi beniuoli fuerint. Beniuoli ꝑo nō ꝑtinuo z amāt. uolūt em̄ dūtāt eis bona q̄b^o beniuoli sūt. sed nihil agerēt simul neq̄ ꝑ illis molestia susciperēt vllā. Quapropter q̄s ꝑia ꝑtrālationē ꝑncipiū ipam amicitie dixerit esse. diuicurnū autē factaz z ad ꝑsuetudinē accedere amicitia fieri. nō eā q̄dez q̄ ob utilitatē: neq̄ eā q̄ ob voluptatē est: neq̄ em̄ ꝑ hisce beniuolētia fit. Qui nāq̄ beneficiū accēꝑit: retribuit ꝑ his q̄ accipit beniuolētiā faciēs iusta. Qui ꝑo uult aliquā ꝑspiratē hēre spe cōmodi alicui^o ꝑsequēdi ꝑ illū: nō illi sed sibi poti^o beniuolus est. quāmodū nec amic^o si illi ꝑpter aliquē vsum obsequiū ꝑstat. Dīno autē beniuolētia ob virtutē ac bonitatem aliquā fit: cū cupiam quispiam pulcher/aut fortis/aut aliquid tale uidet̄. ut in certantib^o diximus. Nec Aristoteles vbi supra. Est autē beniuolentia inclinatio animi cum desiderio benefaciēdi. Uel beniuolētia est bonoz erga ꝑimum voluntas. Et ut ait Hugo de sancto victore. z post eū scribit frater Pelbartus libro. ij. Rosarij theologie. Beniuolētia est bona erga aliquē uolūtas. cui^o opposita sunt odium z inuidia s̄m Plutarchū in libello de differentijs inuidie z odij. Et beniuolētia dicit̄ ευνοια. i. bona uolūtas. Ita z maluolentia dicit̄ κακωνοια quasi mala uolūtas. A quo κακωνοια id est maluolus. z oppositū ευνοικος beniuolus dicit̄. Quomō autē differunt amor/beniuolentia/charitas/amicitia/dilectio/concordia z bec

Capitulum. XXVII.

nificencia: ex p̄dictis patet. De quo legas Vocabulariū theologie in dī-
ccione Beniuolencia. Ex descriptōe p̄crea amicicie liquet amicicia esse
nō posse sine beniuolencia. Unde Augustin⁹ in eplā: et de amicicia cū Li-
cerone. Amicicia est humanarū diuinarūq; rerum cū beniuolencia et cha-
ritate p̄sensio. Et Arist. viij. Ethicorū. Amicicia est beniuolētia pacis nō
latēs. Beniuolētia p̄crea cōmunis q̄daz pars est omniū / q̄ amicicia cō-
nectit et copulat. In p̄silijs fidelis: in p̄speris letā: in tristib; mēsta. Unus
quisq; beniuolētis se magis q̄ sapiētis credit p̄silio: inquit Ambros. lib.
j. offici. Idem. Beniuolencia circa mox. similitudinē amicicia facit. In-
ter dispares mores et studia cōpugnātia / beniuolētia esse nō pōt. Amica
nanq; est similitudo (inquit Boetius in musica) odiosa dissimilitudo atq;
p̄traria: amorē dileccionēq; similitudo p̄ciliat. Item beniuolētia mutua
cōcordia et colloquia factiua sunt amicicie. Et beniuolētia (ve p̄us dictū
est) nō est amicicia: est tamē p̄ncipiū amicicie. vnde ex beniuolencia diur-
na fit amicicia. de qua ait Licero in Lelio. **Q**uod si exemeris ex natura rerū
beniuolētie cognitiōem: nec deinde villa nec vrbs stare poterit: nec ager
q̄dem culcus p̄manebit. Que em̄ dom⁹ tam stabilis: que tam firma ciui-
tas: que nō odijs et dissidijs funditus possit eueri. A grigentinū grecorū
virum ferūe vaticinatū: q̄ in rerū natura totoq; mūdo p̄starent / queq;
mouerent / ea cōtrahere amiciciam / dissipare discordiam. Hęc eloquens
tia clarus Licero.

De amplexu amicoꝝ et osculo

Capitulū. XXVII

Splēt ipsi amici mutuo sese am-
plexari: quod amicicie indicium est. Prestitio etiā manū qd̄ ma-
gis est in vsū apud nos q̄ osculū / argumentū esse p̄suevit fide-
lis amicicie vel beniuolētie. Est autē multiplex osculum: qd̄ alij dicūt: et in
sacra scripture reperit. Est em̄ osculū vnionis / amoris / reuerencie et hos-
noris: recōciliatiōis et pacis et impie prodicionis: lasciuie et procacitatis:
ve scribit domin⁹ p̄positus Gabriel lectione. lxxj. canonicis. De p̄mo dī-
citur Canticoꝝ. j. Osculet̄ me osculo oris sui. Ubi ad l̄tam loquit̄ de vni-
one verbi cum natura humana: vel (ve ait Augustin⁹) anima sic affecta
ad osculū intellectuale suspirat: et cū maximo desiderio clamans: Oscu-
letur me osculo oris sui: ve iam terrenis affectib; mitigata: et om̄ibus q̄
de mūdo sunt cogitationib; desiderijsq; sopitis / in solius ch̄i delectes-
tur osculo: et quiescat amplexu exultans d̄r. De secūdo osculo dicit Bene-
sis. xxvij. Accede et da osculum mihi fili mi: ait Isaac ad filium suū Jac-
cob. De tertio osculo. s. reuerencie dicit Luce. vij. Osculū mihi nō dedis-
sti. Hęc autē ex quo intraui nō cessauit osculari pedes meos. De quarto
osculo pacis d̄r. j. ad Thessal. vlt. Salutate fr̄es in osculo sc̄ro. De q̄nto
p̄ditōis Mat. xxvj. Quē osculat⁹ fuero ip̄e ē tenere eū: dixit Judas. De
sexto d̄r Prouerb. vij. de muliere vaga et iuvene vecordi. App̄hēsūm de
osculat̄ iuuenem: et p̄caci vultu blandit̄. De lasciuo osculo dicit Berson

Tractatulus de amicitia

parte. ij. in triplicato de p̄ceptis decalogi ca. xij. q̄ oēs amplex⁹ / oscula / et
p̄similes acc⁹ p̄ncipalr̄ ex luxuriosis cogitacōib⁹ z turpib⁹ z carnalib⁹ p̄
cedētes cū p̄sensu deliberato sūt graua delicta: tantoq; grauiora / si plo
ne fuerūt affines / aut religiose vel eiusdē sex⁹. z qd̄ enormi⁹ est: si i calib⁹
accacib⁹ vel osculis talis nō fuer̄ honestas / q̄lis in publico fuaret. Hec
Berſon. Est (vt scribit Aug. in li. d̄ amicitia ca. vj.) osculū corpale qd̄ im
p̄siōe fit labioz: qd̄ nō est ostēdendū nisi certis z honestis horis vt in si
gnū recōciliatōis: qñ fiūt amici q̄ fuerūt inimici. In signū pacis: sicut cō
municari in ecclia interiorē pacē exteriori osculo demōstrāt. In signū dis
lectiōis inter sponsū z sp̄sam fieri p̄mittit: vel sicut ab amicis post di
uurnā absentia z porrigit z suscipit. In signū caritative vnitate: sicut
fit cū hospes suscipit. Sed sicut pleriq; aq̄ / igne / ferro / cibo z aere: q̄ na
turaliter bona sunt i suē crudelitatis vel voluptatis sacelliciū aburunt:
Ita p̄uersi z turpes z h̄ bono suo qd̄amō flagitia p̄dire nitunt: ip̄m oscu
lū tanta turpitudine fedātes: vt sic osculari nihil sit aliud q̄ adulterari.
Porro osculū spirituale p̄rie amicōz est: q̄ sub vna lege amicitie tenent
Nō em̄ fit oris accactu / sed mētis affectu. Nō p̄iunctiōe labioz: sed com
municatōe spiritū castificatōe oia dei spiritu: z ex sui participatōe celestes
imittēte saporē. Nā ip̄e hūc sacratissimū inspirat affectū: vt videat̄ alter
ri q̄st vnā aniam habere in diuersis corpib⁹. p̄s. cxxxij. Ecce q̄ bonū z q̄
iocundū habitare fr̄s in vnū. Ania sic affecta ad osculū intellectuale su
spirat: z cū maximo desiderio clamās osculete me osculo oris sui zc.

De discretione z modo z fine habendo in amicitia

Capitulum. XXVIII.

Quidā (vt inquit Augustinus
de amicitia ca. xxi.) p̄uersē z indiscrete talē amicū habere vo
lunt / quales ip̄i esse nō possunt. hi sunt q̄ leues amicōz trans
gressiōes impatiēter ferūt: austerē corripūt: z carētes discretiōe magna
negligūt. p̄tra q̄q; minima se erigūt: p̄fundūt oia. nō locum fuātes vbi
nō cōp̄ qñ: nō p̄sonas q̄b⁹. q̄libet vlt̄ publicare p̄uēiat vel celare. Circa illū
quē eligis p̄bāda ē discretio: ne in prouidū vel in prudētes tibi sumas
z lites quotidianas: z iurgia tibi ip̄e p̄quiras. Si q̄s sine discretiōe fuerit
sicut nauis absq; gubernaculo p̄ impetu spe instabili motu semp̄ feret:
Hec Aug. Opportunitas itaq; requirit̄ loci / tēporis z p̄sonē: vt nihil fact
amus qd̄ nos dedebeat. z h̄ sit cū bonū viz habere nobiscū curam⁹. Qd̄
z voluit Cicero in Tullio: cū ait. Par est autē ip̄m esse viz bonū / tñ alter
similē sui q̄rere. In talib⁹ ea quā iādudū tracrabam⁹ stabilitas amicitie
p̄firmari p̄or: cū hoies beniuolētia p̄iuncti p̄mū cupiditatib⁹ ip̄s q̄b⁹ ceteri
seruiūt impabūt: deinde equitate iusticiaq; gaudebūt: oiaq; alter p̄ alce
ro suscipiet. Qñq; etiā (vt idē ait) plū facim⁹ causa amicōz / q̄ nra cā nū
q̄ facerem⁹: vt p̄cari ab indigno / supplicare. Tū acerbi⁹ inuehi in aliquē
insectariq; vehemētī⁹: q̄ in nris reb⁹ nō satis honeste i amicōz fiūt bone
fissime. Multeq; res sunt i q̄b⁹ de suis comodis viri boni multa deca

Capitulum. XXIX.

hūc/decrabiq; patiunt: vt bis amici potio q̄ ipi fruant. Nec amicitia pa-
rib; officijs ac voluntatib; definita est. B̄ em̄ esset nimis exigue z exiliē
ad calculos vocare amicitia: vt par sit rō acceptoz z datoz: dicitur mihi
z affluētiōz videt̄ esse vera amicitia. nec obseruare restricte ne plus red;
dat q̄ accepit. Neq; em̄ verendū est neqd̄ excidat: aut neqd̄ in terrā des-
fluat: aut ne pl⁹ equo i amicitia pgerat. Nō est igit̄ amici talē esse in eum
q̄lis est i se. sed potio debet eniri z efficere vt amici iacētē aim excitet: in;
ducatq; i spē cogitationēq; meliorē. Nō igit̄ finib; (inqt̄ Lico) vrdū ar-
bitroz vt cū emēdati mores amicoz sint: tñ iter eos sit oim rez p̄silioz z
voluntatū sine vlla exceptōe cōtras: vt etiā si q̄ fortuna acciderit vt min⁹
iuste amicoz volūtates adiuuādē sint. In quib; eoz aut de capite agat/
aut fama declinādū est de via mō: ne sūma turpitudō sequat̄. Est em̄ q̄
tenus amicitie dari venia possit. Tueri igit̄ oportet q̄q; amicū in causa
min⁹ iusta vel difficili: vbi accusat̄ a senatu. Nec hō negligēda est fama
ait idē Lico: nec mediocre telū ad res gerēdas existimari oportet beniuo-
lētiā ciuiū quā blādictijs z assentatiōib; colligere turpe est: vrus quā seq̄
tur charitas minime repudiāda est. Nec Tullio. Patiētia q̄ pbāda est
(vt inqt̄ Lico. ca. xxiij. de amicitia) cū necesse erit arguere quē diligis. De
q̄ infra videbit̄. qd̄ aliquā q̄si ex industria durio fieri oportet: vt sic ei⁹ p̄bet̄
vel exerceat̄ tolerātia. Nā q̄q; i amicis eligēdis cedeat esse sollicitū: cū
huius laboris fruct⁹ sit vitē medicamēz immortalitatis fundamentū. La-
uend⁹ est qd̄ imper⁹ amoris q̄ pcurrit iudiciū z pbādi adūnit̄ p̄atētiā.
Est p̄inde viri prudētis suscitātū hūc refrenare imperiū: ponere modum
beniuolētiē: paulatim pcedere in affectū: donec iā pbato se totū det z cō-
mittat amico. Nec est magna felicitas (inqt̄ Augustin⁹) quā expectam⁹
deo opance z infundēte inter se z creaturā suam: inter ipos grad⁹ z ordi-
dines q̄s elegit esse tantā amicitia z charitatē: vt sic q̄sq; diligit aliū s̄s
eū seipm. z sicut vnusq̄sq; de ppria/sic de alteri⁹ felicitate letet. z ita sin-
guloz beatitudo sit oim: z oim beatitudinū vniuersitas singuloz. Ibi
nulla cogitationū occultatio: nulla affectionū dissimulatio. Nec est ver-
ra amicitia q̄ hic inchoat̄/ibi p̄ficiat̄: q̄ hic est paucoz: ibi oim vbi omnes
boni. Nec est necessaria pbatio/vbi est sapiētū z stultoꝝ cōmixtio. Nec
Augustinus vbi supra.

De beneficentia z liberalitate necessaria in amicis tam in dando
q̄ recipiendo Capitulum. XXIX

Dilectio dilectionis que est
p̄fecta amicitia exhibitio est opis s̄m Grego. Beneficētia itaq;
op⁹ est ad amicitia in exteriori effectu. Nā ille est ver⁹ amic⁹
q̄ vult z opat̄ bona existētia vel apparētia amico suo: nō p̄pter seipm: sed
gratia sui amici. Vñ Lico in letio. Cōfirmat̄ ait amor z b̄nficio acce-
pto z studio p̄specto z p̄suetudine adiūta: q̄b; reb; ad illū p̄mū motum
animi z amoris adhibitis admirabilis q̄dam exardescit beniuolētiē ma-
gnitudo. Ill⁹ aut̄ b̄nficiū est gratū (vt scribit Dico⁹ grāmatic⁹) qd̄ sic

Tractatulus de amicitia

Summa cum voluptate et hilaritate quaedam profertur illi cui amicitia coniuncta sit.
Et quod ab amico profectum est: id iucundum si cum studio est profectum. Et qui sunt amici
ob hanc (ut inquit Aristoteles. li. viij. eth.) prompti sunt ad beneficia sibi mutuo con-
ferenda. hoc enim est virtutis et amicitiae. Atque cum ad hoc certatim properent
nulli prorsus inter ipsos accusationes: nec rixae fiunt. Nemo enim amanti et
beneficia proferenti succenset: sed si sit gratus beneficium respondet. atque qui
in conferendis beneficiis exuperat cum id assequatur quod cupit non incusabit
amicum. uterque enim bonum affectat. Honestum quidem est (ut idem ait Aristoteles.) be-
neficia conferre: non ut vicissim suscipiat / vale vero suscipere. Si potest igitur
dignum reddere oportet beneficium illis qui accipiunt: et sponte quidem. Inuitus enim
non est faciendus amicus. Benefacit autem amicus amico suo / vel seruit:
aut obsequium trifariam liberaliter: celeriter vel utiliter. Liberalis quidem
quod amicus seruit amico vel benefacit inuitus: vel propter seipsum non est
amicus eius. unde Ambrosius in libro de officiis. In beneficio conferendo plus animus quam
census operatur. Magis preponderat beneuolentia quam possibilitas reddendi
munus. Plerique autem (ut ait Aristoteles. viij. eth.) beneficia suscipere volunt:
conferre autem nolunt: ac fugiunt ut inuile. Secundo debet amicus beneface-
re amico celeriter. Si enim in seruiendo alteri quis voluntatem explere negli-
gat non est amicus eius. unde Seneca in iij. de beneficiis. Gratissima sunt
beneficia occurrentia ubi nulla fuit mora: nec accipientis verecundia. Ter-
tio debet benefacere utiliter. Si enim quis benefacit amico suo propter bonum
num ipsum: non intendens bonum amici / non est verus amicus: sed si intendit
bonum amici et contrarium exinde sequitur. id est malum: non est hoc contra veram
amicitiam: puta dat illi medicinam ut sanet. Illa autem medicina nocet / non
agit hic contra amicitiam: ex quo bonum eius intendat. ita scribit Antiochus. parte
iij. citu. v. cap. xx. §. viij. Amicos itaque adiuuare in periculo et damno:
et beneficia conferre: et pro collatis gratias agere nos decet. Deus namque (ut
scribit Lactantius fir. li. vj. diu. instit.) quam pius: animal nos utile vol-
luit esse sociale. Itaque in alijs hominibus nos ipsos cogitare debemus. Non
meremur in periculo liberari: si non succurremus / non meremur auxilium / si
negamus. Nam qui se a prestando auxilio remouet: etiam ab accipiendo remo-
ueat necesse est. quod nulla opera indigere se putat: qui alteri sua denegat.
Retinendum est igitur vinculum societatis humane: quod homo sine homine nul-
lo modo potest viuere. Et ut dicitur in Prover. Homo homini deus. vide
de hoc alibi. Idem Lactantius in eodem ait. Verum est illud Liceronis quod ait
hominem naturam obedientem homini nocere non posse. Ergo si nocere homini
non est naturam: potest igitur homini secundum naturam sit necesse est. Quod qui non
facit: hominem se appellatione dispoliat. Quia humanitatis officium est neces-
sitati hominis ac periculo subuenire. Num autem (ut idem ait) opis et officij mer-
ces a deo est expectanda solo. Nam si ab homine expectes. iam non humanitas
erit illa: sed beneficij generatio. Nec potest videri bene meruisse qui quod facit
non alteri sibi: sed sibi proficit. Martialis li. v. epigramaton ait. Extra fortunam
est quicquid donat amicis. Quas dederis solas semper habebis opes. Sed
nec beneficia feneremus ut quod proficitur plus requiramus. Pulchrum
quoque est preuenire alterum officio: non expectemus donec rogemur: sed

Capitulum. XXIX

ante veritatis benivolentie et humanitatis officium. de quo consulas Ci-
cerone in Lelio. Unde Ambrosius li. iij. de officijs. Defer amico ut equas
li: nec te pudeat si puenias amicum in officio. Amicitia enim supbiam ne-
scit. Nam sicut amoris est deferre: ita quod odit quodstiones mouet: et qui amat
defert reuerentiam. Nec propter remunerationem beneficia prestamus: sicut si-
cti faciunt amici: sed propter se ipsos amicos: licet vicissitudo sequatur. de qua
infra dicitur. Unde Boetius libro. iij. de consolacione psa. v. An presidio sunt ami-
ci quos non virtus sed fortuna percolat: Sed quem felicitas amicum facit: in
fortunium faciet inimicum. Que vero pestis efficacior ad nocendum quam fa-
miliaris amicus? Et qui se spectat (ut inquit Seneca ad Lucillum) et propter
hoc ad amicitiam venit: male cogitat quemadmodum ceperit sic desinet neces-
se est ut invidia inter se et erit pergruatur. Qui enim utilitatis causa assumptus est:
tandem placebit quam diu utilis fuerit. Hac reflexiones amicorum turba circumses-
dit. circa eversos solitudo est: non veri amici fugiunt ubi peribant. Idem Se-
neca de moribus. Vires tuas amici magis sentiunt beneficium quam iniuriam. Et in
infortunijs (ut ait Aristoteles. vij. Eth.) refugium est ad amicos. Et qui collit ab
amico suo misericordiam timorem dei derelinquit. Job. vij. Sed amici erunt
fluentes propter bonum utile et delectabile: his cessantibus cessat amicitia: ut
inquit Aristoteles. ix. Eth. Et ibidem dicit. Qui fugit se amicum et non est: peior est
eo qui facit falsam moneta. Et ut idem inquit: Simile est sibi amicum: et id bo-
nus malum amare non potest. Unde ait Aristoteles. ix. Eth. Neque autem dignum est prauum
amicum bene: neque oportet. Non enim amatorum prauorum esse oportet: neque similes
evadere prauum. Et ut idem ait: amicus se debet habere ad amicum: sicut
ad seipsum: quia amicus est alter ipse. Beneficia igitur inter se faciunt: et unus
alterum officijs persequatur oportet. Et ut idem ait: amicus debet se habere ad
amicum sicut genu ad tibiam. Et quia res est tam preclara et preciosa amicitia
Ideo dicit amicitiam esse maximam bonorum exteriorum. Et felix amicis
honestis indiget. Et ut ait Menander. Amicos habens puta thesaurum
habere. Amicitia quod (ut vult Aristoteles) auget bonis colloquijs
et operibus quibus utuntur. unde a bonis bona fiunt: a malis mala. Corrupti
autem bonos mores colloquia prava: sic et amicitiam dissolunt immo-
nes prauis. Amicis quod auxiliari et delectari delectabilissimum est: ut ait Ari-
stoteles. ij. li. Politicorum. Et. v. Politicorum. Regnum seruatur per amicos. Unde Te-
rencius in Eunuchis. Errat longe mea quidem sententia quod imperium creditur
grauius esse aut stabilius quod vi sit quam illud quod amicitia adiungit. Cui astis
pulsat Iococrates in libello de regno ad Nicoclem regem: qui vult non muro: sed
virtute amicorum: non armatis: sed civium benivolentia: non satellitibus: sed pro-
prio ingenio et propria virtute adquiri regna et adquisita seruari. Amici-
tia est etiam melior diuitijs: ut vult Aristoteles. iij. Topicorum. nam ea amicis benefice
et amicitiorum redditur. Unde Diogenes Laertius de vita et moribus philosophorum ait.
Amico benefice ut amantior fiat: Dicebat Cleobulus. Inimicum vero amicum
facere stude. Non enim nobis solum nati sumus (ut preclare scriptum est a
Platone: et reperit Cicero li. ij. offici.) ortusque nostri parum propria vendicant: par-
tum amici. Idem. Videndum est ut ea liberalitate utamur quam prestet amicis: nemi-
ni noceat. Et ibidem. Primum illud est in officio ut ei plurimum tribuamus a quo

Tractatulus de amicitia

plurimū diligamur. Idē li. ij. de fini. bono. z malo. Uadēte ad mortē rē
rāno dabis p amico: vt pythagoreus ille fecit siculo tyrāno: aut pylades
quū sis dicit te esse Orestē: vt moriāre p amico. Beneficētia z liberalita
te z officiū q̄ plurimos amicos conq̄runt. Uñ Salusti⁹ in Jugurtha.
Nō exercit⁹ neq; thesauri p̄dia regni sunt. Uez amici quos neq; armis
cogere/nec auro parare queas officio z fide parant. Ad sim⁹ autē z viles
sim⁹: z benefici ipis amicis p virib; nostris z q̄ntuz possum⁹. Amicitia
em̄ (vt scribit Aristoteles. ix. Eth.) id exposcit qd fieri pōt: non id qd est p
dignitate. Neq; em̄ in om̄ib; (vt ipē ait) est vt in honorib; erga deos aut
parentes. Nemo em̄ vnq; dignū reddere pōt. Sed qui q̄ad pōt obsequi
tur bonus z equus esse videt. Cum autē beneficia z officia in amicos cō
ferre volum⁹ curandū nobis erit: vt nulla causa inhonesta cōcurrat. nec
omnia esse faciēda ppter amicos. Nam si omnia faciēda sunt q̄ amici
velint: nō amicitie tales sed p̄iurationes putandē sunt: vt scripsit Licer
ro li. iij. offici. Et Eccl. vj. d̄z. Noli fieri p amico inimic⁹ primo. Nec q̄s
q̄ vnq; nisi honestum z rectū alter ab altero postulabit: inquit Licerō in
Zelio. neq; solum colent se inter se ac diligent: sed etiā verebuntur. Naz
maximū ornamentū amicitie tollit/qui ex ea verecundiam tollit. Rep̄
hendit z Licerō illos qui volunt vt inter amicos sic licētia peccandi. Uñ
ait. Itaq; in his p̄uiciosus est error qui existimant libidinū peccatorūq;
omniū patere in amicitia licentiā. Uirtutē em̄ amicitia adiutrix a natu
ra data est/nō vitioz comes. vt quoniā solitaria nō posset h̄tus ad ea q̄
summa sunt puenire cōiuncta z sociata cū altera pueniret: que si quos
inter societas aut est aut fuit/aut futura est/eoz est habendus ad sum
mū nature bonum/optimū beatissimūq; comitat⁹. Nec est inquā so
cietas in qua omnia insunt q̄ purat homines expectenda: honestas/glo
ria/tranq̄llitas animi atq; iucūditas: vt cū hęc adsint/brā vita sit: z sine
his esse nō possit. qd cū optimū maximūq; sit: si vt volum⁹ adipisci/h̄tu
et opa dāda est: sine q̄ neq; amicitia neq; illā rē expectēdā p̄seq; possum⁹.
Ea h̄o neglecta q̄ se amicos habere arbitrant. tñ se deniq; errasse sentiūt
cū eos grauis aliq; casus experiri cogit. Quocirca dicēdū est vt sepius
cū iudicaueris diligere oportet: nō cū dilexeris iudicare. Nec Licerō. Ex
p̄dictis habem⁹ amicitie causa nō esse peccandū. Qd z erudite ostendit
Augustin⁹ z Licerō: vt etq; de amicitia scribēs. Nec em̄ (vt aiunt) lex in
amicitia saucia: vt neq; rogem⁹ res turpes/nec faciamus rogati. Tur
pis em̄ excusatio est z minime accipiēda/cū in ceteris pctis/tum si quis
p̄tra rēpub. se amici causa fecisse fateat. sed ab amicis honesta petam⁹/
z p eis honesta faciam⁹: nec expectem⁹ vt rogemur. cūctatio semp absit
studii sp̄ assit: p̄siliū h̄o dare gaudeam⁹ libere. Si datio alicui⁹ rei nō
p̄gruit/vel b̄ficiū nō est retribuendū/tūc omittēre h̄ debem⁹. Uñ Ari
sto. ix. Eth. ait. Si datio honestate aut necessitate excedat/ab hac ip̄a est
declinandū. Interdū em̄ neq; est equū b̄ficiū tribuere: cū alter q̄dez in
studiosum sciens studiosum esse p̄tulit b̄ficiū. Alter autē illū flagitios
sum esse existimat. nonnunq; em̄ nec ei qui mutauit vicissim est mutu
andum. Nam ille quidem putans se recepturum bono mutauit viro

Capitulum. XXX

hic autē nō sperat a prauo recipe. In honestis rebz psequēdis amic⁹ suo amico adesse debet vel pecunia/ope vel opera. Hinc ait Salomō Ecclī. **xxix.** Perdit pecuniā p̄ amicū. Si em̄ pecunia pdēda est p̄ amicum: mltō mag⁹ amici utilitatibz vel necessitatibz pferēda. Un̄ Aristo. j. Rhetoricorū. Dulcius est inquit esse amatozē socioz/ q̄ amatozē pecuniaz. Sic igit̄ des amico (inquit Aug⁹. lib. de amicitia ca. xxv.) vt nō iproperes. Odiosum sane gen⁹ hoīum est officia exprobrātū (ait Licero in Lelio) q̄ meminisse debet is in quē collata sunt: nō is qui p̄tulit. Nō expectes (inquit Aug⁹.) mercedē. nō fronte obducas. nō vultū auertas. nō deponas oculos: sed serena facie/ bilari vultu/ smone iucūdo intercide s̄ba perentis. Occurre beniuolēti vt nō rogar⁹ videar/ patrare qd̄ petis. Ingenu⁹ anim⁹ nihil mag⁹ erubescēdū estimat q̄ rogare. Lū igit̄ tibi cum amico tuo esse debeat cor vnū z aīa vna: iniuriosum est si nō sit z pecunia vna. Sic se sibi suaqz impendāt vt q̄ dat seruet hilaritatē: q̄ accipit non pdat securitatē. hec Aug⁹. Ex his igit̄ patet quō sit largienduz amicis quēadmodū sit eis obsequēdum z inseruiendum.

De causis dissoluendē amicitie

Cap. XXX.

Amicī quādoqz iter se discorū dāt: ita q̄ sepant se a beniuolētia. sed reuersio ē ad amicū: ex parte vitio z iproptio z supbiaz myst̄erij reuelatiōe z plaga dolosa. in his oibz effugiet amic⁹. hec sūt causē sepandē amicitie potissime. Un̄ Ecclī. **xxij. d̄:** Qui vitiat amico dissoluit amicitia. diuturna qz absēntia. Un̄ Aristo. ait. **¶** Si diuturna absēntia fuerit: amicitie qz videt̄ obliuionē efficere. Irē silētiū videt̄ amicitia separe. vñ dem̄ est: Taciturnitas amicitias cōplures dissoluit. Nec loca dissoluit amicitia absolute/ s̄ opatiōez: vt scribit Aristo. viij. Eth. Lōuitiū (vt scribit Aug⁹. li. de amicitia. ca. xij.) ledit famā/ charitatē extinguit. Tāta ē em̄ hoīm malicia vt qēqd̄ ira instigāte ab amico iaculatū fuerit in amicū q̄si a secretoz rū suoz p̄scio: si nō credat/ vey cū eē clamat. Multū ei sic p̄p̄s laudibz: ita in alioz vitupatiōibz delectant. Quid scelesti⁹ iproptio: qd̄ etiaz falsa obiectiōe innocētis faciē miserādo rubore pfūdit. Et supbia qd̄ min⁹ ferendū: que solū id q̄ fractē amicitie subueniēdū fuerat/ hūilitatis z p̄fessionis excludit remediū: reddēs hoīez audacē ad iniuriā/ tumidū ad corū reptiōē. Secretorū reuelatio q̄ nihil est turpius. nihil execrabili⁹. nihil amorū vt gratie rclinq̄ns inf̄ amicos: s̄ oīa replēs amaritudine indignationis z odij atqz dolorū felle cūtra aspgēs. Salomō Ecclī. **xxvij.** Qui denudat arcana amici pdit fidē: z nō inueniet amicū ad animū suuz. Quid aut̄ infelici⁹ illo q̄ pdit fidē z desperatiōe lāguescit? Un̄ denudare amici arcana: desp̄atio est aīe infelicitis. Plaga dolosa est occulta detractio. Vel morsus occulte detractiōnū plaga serpētis est z aspidis mortifera. Salomon Ecclī. **x.** Si mordeat serpens in silētio: nihil illo minus bz q̄ occulte detrabit. Quēcūqz in his vitijs assiduū inueners: cauēdus est tibi ille. nec donec sanct̄ eligēdus est. Abiurem⁹ cōiuria: quozum vltor est deus.

Tractatulus de amicitia

Semei dauid p̄ticijs imperēs / a Salomone occisus ē. iij. Reg. ij. In
felix Nabal (vt dicitur. i. Reg. xxv.) carmel^o Dauid fuit uicē et fugā ipropano;
a dño p̄cuti meruit et occidi. Uitem^o et supbia: et amici gr̄am hūilitatē be
neficio p̄ueniam^o. Ob hāc cāmpopulū et vrbes (vt habet. ij. Reg. x.) filij
lioz Ammon gladi^o Dauidz ignis p̄sup̄sit. Amicorū reuelare secreta sa
cilegū est quo fides amicitij / et anie captiuare de spatio importat. vt pa
ret in Achitofel pditore. ij. Regū. xij. Derrabere amico uenentū amicitie
p̄temus. qđ Marię soroz^o Moysi corpus lepra sedauit: et ciecia est epi
era castra sex dieb. vt dicitur Nume. xij. Has causas dissoluēde amicitie po
nit beatus Aug. addit et his ad huc vnā ca. xvj. que est. Si eos qui diligen
di sunt leserit / et scādali materiā p̄buerit vbi vicioz ipoz tāgite infamia.
Non enim amor p̄ponderare debet religioni. non fidei. non charitati
multoz nec saluti. Hoc scitote inter p̄fectos sapiēter electos et caute p̄
batos: Quos vera et spiritalis amicitia copulauit / nō posse ueniri dissis
diū. Cū enim amicitia de duobz fecerit vnū. sicut id qđ vnū est nō potest
diuidi: sic et amicitia nō potest a se separari. Sed p̄tus in hoc p̄batur: qđ
diligit a quo non diligit. honorat a quo spernit. benedicit a quo maledi
citur. benedicit ei qui sibi malū machinat. hec Aug^o. vbi sup̄. Et quādo
mores et studiū mutant / amicitia sicut soluit. Unde Cicero dicit Scipioz
nem dixisse nihil esse difficili^o q̄m amicitia vsqz ad extremū uite p̄manere.
nam vel vt nō idē expediret vtriqz incidere sepe: vel vt de republica nō
idem sentiret. Mutari etiā mores boim sepe dicebat Scipio als aduer
sis rebz / als etate ingrauescere. atqz earum rerū exemplū ex similitudine ca
piebat ineluctis etatis. Qđ summi pueroz amozes sepe vna cū p̄textā et
roga deponerent. si autē ad adolescentiā pduxissent: dirimi tñ interdum
p̄tentione vel luxurie cōditiōe vel cōmodi alicuius: qđ idē adipisci vterqz
qz nō possz. Qđ si qui lōgius in amicitia p̄uecti essent: tñ sepe labefacta
ri si in honozis p̄tentione incidissent. pestem enim maiore esse nullam in
amicitijs q̄m in plerisqz pecunie cupiditatē. in optimis quibusqz honoz
ris certamē et glorie: Ex quo inimicitias maximas sp̄ inter amicissimos
exercisse / magna etiā dissidia et plerūqz iusta nasci: cū aliqd ab amicis qđ
rectū nō essz postulare: vt aut libidinis ministri / aut adiutores essent ad
iniuriā. qđ qui recusaret q̄uis boneste id faceret: ius tñ amicitie desere
re arguerent ab his q̄bz obseq̄ nollent. Illos autē q̄ quiduis ab amico au
derent postulare: postulatiōe ipsa p̄fiteri omnia se amici causa esse factu
ros: Eoz querela inueterata nō modo familiaritates extingui solere: s̄
etiaz odia gigni sempiterna. Nec itaqz multa quasi fata impēdere amity
citijs: vt omnia subterfugere nō modo sapiētie / sed etiā felicitatis dicere
sibi videri. Nec Cicero in Zeltio in p̄sona Scipionis. Et subiūgit paulo
post. Nulla est igit̄ excusatio peccati si amici causa peccaueris. Nā cum
p̄ciliatrix amicitie p̄tutis opinio fuerit: difficile est amicitia manere si a
virtute defeceris. qđ si rectū statuerim^o vel cōcedere amicis quicqd vel
linc / vel imperrare ab amicis quicqd velimus: p̄fecta qđem sapiētia sum
mus si nihil habeat res viciū. S̄ loq̄mur de his amicis qui ante oculos
sunt quos videm^o: aut de quibz memoriā accepim^o: aut quos nouit vi

Capitulum. XXX.

ra cōmunis. De quibz ponit exēpla Cicero: vide cū si placet. Antoninus
pre. iij. tit. v. §. ij. ponit quattuor causas dissoluēde amicitie. Prima est
defectio finis. Secūda: dissimulatio amoris. Tertia: criminis cōmissio.
Quarta: virtutis pfectio. Dissoluit p̄mo finē cū amicitia p̄ter finis defe-
ctionē. Cū em̄ om̄is amicitia p̄ter finē contrahat: deficere sine/ cessat z
dissoluit amicitia. z p̄cipue ad eos qui sūt amici p̄ter vile vel delecta-
bile. que si deficiūt z cessant/ amicos relinquūt. non em̄ hoies vel perso-
nas diligūt: sed vile z delectabile q̄ eos copulat. Sic p̄speritatis tēpore
multi sunt amici: aduersitatis pauci. de q̄s. dictū est. Un̄ Lice. li. iij. Rhe-
toricorū nouorū. Ut hirūdines estiuo tpe adsunt/ frigore pulsę recedunt.
Ita amici ficti sereno vite tēpore p̄sio sunt: simulac bremē fortune vis-
derint euolant om̄es. Sic amicitia dissoluit simulatiōe amoris. Fictio
em̄ cōtrariat̄ verē amicitie q̄ est inter bonos: q̄ nō est p̄ vile vl̄ delecta-
bile: sed p̄ter honestū z virtutē. Un̄ q̄ cito occurrit quicq̄ aduersum vel
p̄trariū virtuti: rescindit. Unde q̄ alter amicoz crimen cōmiserit: ami-
cicia dissoluit. malicia em̄ z bonitas repugnāt. Nihil aut̄ absurdi vide-
bitur facere (ait Aristo. ix. Ethicorū) qui amicitia dissoluit: non em̄ hūc
aut tali amicus erat. Cū igit̄ mutatu ad p̄ores mores redigere nequeat:
sele ab illo se iūgit. Aristo. Bono etiā z vero amico nō potest esse amabilis
le quodcūq̄ malū: sed solū bonū honestū. Unde cū omne amabile sit bo-
num: nō oportet nec est decēs q̄ virtuosis amet maluz hoiem. sicut nec
est decēs assimilari prauo. Amicus em̄ amico suo est filius. Un̄ inf̄ bonū
z malū hoies nō p̄t diu amicitia p̄manere nisi sit ibi aliq̄ similitudo maliti-
cie. Bonos itaq̄ z virtute p̄dicos q̄ z virtutē p̄ bono ponūt amare debem⁹:
que q̄dem virtus amicitia gignit z p̄tinet. Nō em̄ amicitia sine virtute esse
p̄t: vt dicitur est. Et (vt ait Cicero in Tullio) Sine virtute nec amicitia nec
vllā rē expectāda p̄seq̄ possum⁹. Precipiēdū aut̄ est bonis (vt idē vult Li-
ce. in eodē) vt si in prauoz hoim amicitias ignari casu aliq̄ inciderint: ne
existimēt ita se alligatos vt ab amicis in magna re aliq̄ in republ. cam
peccantibz nō discedāt. Improbis aut̄ pena statuenda est: nec minor vo-
bis qui securi erūt alteri: q̄ bis q̄ ipsi fuerint impietas ducēs. Et sub-
iungit q̄re talis improborū p̄sensio nō mō excusatiōe amicitie regēda nō
est: sed pot⁹ om̄i supplicio vindicāda est: vt ne q̄s p̄cessum puret amicus
bellū patrię inferentē seq̄. Et (vt idē ait in eodē) Est etiā q̄si q̄dā calamitas
in amicitijs dimittēdis nōnūq̄ necessaria. sed d̄t se loq̄ d̄ vulgaribz
amicitijs. Erūpūt inq̄t sepe vitia amicoz. tū in ip̄os amicos. tū i alienos
quoz tū ad amicos redūdat infamia. Tales igit̄ amicitie sūt remissiōe
vltus leuandę z dissuendę mag⁹ q̄z discindēde: vt Latonē dicere audiuit:
nisi admoduz q̄dam intolerabilis iniuria exarsit: vt neq̄ recum neq̄
honestum sic neq̄ fieri possit: vt nō stacum alienatio/ dissociatioq̄ facien⁹
da sit. Sin autē inozum aut studioz cōmutatio quedaz (vt fieri solet) fa-
cta erit/ aut in republica partibz dissensio intercesserit: z dicit se loqui nō
de sapientū sed cōmunibz amicitijs: cauendū erit non solum vt amicitie
depositę/ sed inimicitie etiam susceptę videantur. Nihil enim turpi⁹ q̄z
cū eo bellū gerere q̄ cum familiariter vixeris. Quāobrem inquit Cicero.

Tractatulus de amicitia

Primum danda est opera nequa amicorum diffidia fiat. Sin tale aliqd enes-
nerit: vt extincte potit⁹ amicitie q³ oppressę videant. Laudandū vero ē: ne
etiā in gues inimicitias cōuertat se amicitie: e q³ uirgia maledicę: p³u
melie gignunt. Que tñ si tolerabiles erūt / serēde sūt: z hic honos veteri
amicitie tribuendus est: vt is in culpa sit qui faciat: nō qui patiat⁹ iniu-
riā. Dico oīm vicioz atq³ incōmodoꝝ vna cautio ē: atq³ vna p³uisio / vt
ne nimis cito diligere incipiat: neue indignos. Digni autē sūt amicitia q³
bus in ipsis inest causa cur diligunt. Rarū genus (z quidē oīa p³clara ra-
ra) nec quicq³ difficili⁹ q³ reperire q³ sit ex oī parte in suo genere p³fectū.
Hec Cicero. P³hs Arist. circa dissolutionē amicitie inter eū qui permān-
sit bon⁹: z eū qui effect⁹ est mal⁹ ponit duo documēta. Primum q³ si ille q³
effect⁹ est malus: ē incorrigibilis / q³ abundat malicia: ita q³ baud facile
ad virtutis viā est redit⁹: tūc amicitia huius ē deserēda. Si autē sperat⁹
fruct⁹: vel est sanabilis z ad virtutē reducibil⁹ auxiliādū ē ei: vt pristinos
mores bonos recuperet z b³ magis q³ ad recuperandā pecuniā amissam /
quāto virtus ē melior z essentialior amicitie q³ pecunia. Scdm documē-
tū est q³ hi q³ fuerunt amici magis se debēt exhibere gratiosi q³ extranei
nisi in vno casu. s. qñ abundās malicia z incorrigibil⁹ fuit causa dissolu-
tionis malicie. Tunc em̄ quāto plus fuit amic⁹: tanto magis expriman-
dus est hostis z euitādus. Dissoluit⁹ z amicitia si vnus amicorum ad ali-
tiorē statū vel cōditionē p³uenit. Ratio est: q³ ad amicitia pertinet p³-
uere adiuuicē: ita q³ eadē placeāt z de eisdē gaudeāt z trident. Lū autē p³-
notabile h³truis distantiā: nō eadē placeāt bono z optimo: nō pōt inf eos
diu manere amicitia z p³uere vt amici p³fecti. Req³rit em̄ aliq³ eq³litatis i
amicitia. vñ Amb. li. iij. de offi. in fine. Pietatis custos amicitia ē: z eq³-
litatis magistra: vt superior inferiori equalē se exhibeat: z inferior supio-
ri. Laert⁹ Diogenes de vi. z mo. philo. Quid ē amicitia? eq³litatis anioꝝ
dicbat secundus p³hs: q³ equalitatis nō bene pōt esse inter infimos z maxi-
mos. Id q³ ostēdit Arist. li. ix. Eth. cū ait. Quod si alter p³maneat: alter
magis bon⁹ euadat multūq³ virtute differat: est ne vtendū amico an fie-
ri nequit. In magna autē distātia maxime manifestū fit: vt in amicis
que a puericia cōtrahunt. Nā si alter mente permaneat puer: alter in oꝝ
primū virū euaserit: quo nā modo fuerint amici cū neq³ eadem ipsis
placeant: neq³ eisdē gaudeāt: doleant: neq³ enim hęc erūt in ipsis. Sine
vero his esse amici nō possunt. Simul em̄ ipsos vivere impossibile est.
Ipsis tamē qui antea fuerūt amici aliquid tribuendū est ob amicitia q³
antea fuit. Lū nō ob exuperationem p³auitatis est dissolutio facta Hec
Aristo. Sic inter seruū z dñm nō pōt esse amicitia. vt cessat idē Aristo.
viij. Eth. cū ait. Sz amicitia nō est ad inanimata: nec iustū quin neq³ ad
bouē vl⁹ equū: neq³ ad seruū es ratione qua seru⁹ est. Nō est ei quicq³ cō-
mune. Seruus em̄ animatū est instrumentū. Instrumentū autē inani-
matus est seruus. Ad seruū igit⁹ hoc ipso q³ seruus est / nō est amicitia: sz
quo est homo. Nam omni homini iustū quoddā est ad omnē hominē q³
cōmunicare secū legē / pactionēq³ pōt: quare z amicitia / ratione qua hō
est. Perparū igit⁹ z in tyrannide est amicitie atq³ iusti. In popularibus

Capitulum. XXXI

autē potestatib; plurimū. Lōplura em̄ his sunt cōmunia cū sint pares.
Nec Arist. Sic etiā dissensus in amicicijs q̄ in excellētia cōsistunt (vt sic
idē Arist.) ex eo. Nam vterq; dignū existimat plus habere. atq; cū hoc
nō sit dissolutū amicicia. Qui nāq; prestabilior est plus se habere putat.
plus em̄ tribuendū est bono. Eadē censer: z qui magis vtilis est. Si nāq;
quispiā iūtilis sit nō equale inquitunt ipsum habere oportere. Submitti
strationē em̄ z nō amiciciā fieri dicunt: si nō pro dignitate operū ea fue-
rine quę ab amicicia fiunt. Nā vt in pecuniarū societate plus hi capiūt
qui plures pecunias cōferunt: sic arbitrant̄ z in amicicia fieri oportere/
qui vero eger z qui est inferior cōtra Arist. Nō itaq; eodē modo homi-
nes sunt amandi: vt postea patebit. Sed si quis ppter leuem causaz que-
rit dissolutionē amicicie: nō est verus amicus. vñ Prouer. xxvij. Amicū
tūū z amicū patris tui ne dimiseris. scilicet ob leuē causam. Et Prouer.
xvij. dicit. Occasiones querit qui vult recedere ab amico om̄i tempore
erit exprobrabilis. Ex predictis nunc apparet amiciciā ceptā deserere ex-
cusationē suā non nunq; habet. de quo videat̄ Berson parte. j. tractatu d
vniuersitate ecclesiastica: z sermone eiusdē habito Massilię corā papa Bene-
dicto. Nec facili causa dimittēdus est amicus. vñ Hieronym⁹ ad Ruffi-
nū. Obsecro te ne amicū qui diu querit: vix inuenit difficile seruā: part
ter cū oculis mente amittas zc. Nec facile credēda sunt q̄ dicuntur de
amicis mala. vnde Joānes Chry. super Mattheū. Ubi amicicia perma-
ner: nil facile credit: nil facile recipit qd̄ dissidiū possit operari. Si vero
semel inimicicie occupauerint animos omnia q̄ sunt: q̄ dicunt: q̄ audiūt
tur: ita recipiunt: vt ad maiores proficiāt inimicicias. Sz noli (vt inq̄
Berh. in sermo.) abduci blanditijs: nec seduci flagitijs: nec frangi inu-
rijs. Tota anima: toto corde: rota virtute est diligere. Predictis cōsonat
Aristo. li. viij. Eth. qui ait. Non est facile alicui credere de amico suo qui
multo tēpore probatus est ab ipso: nec vnq; sibi iniustū fecit. Uiro bo-
no (vt inquit Hugo. li. j. de claustro anime) necesse est habere quattuor.
Primū vt om̄es sibi amicos faciat. Secundū vt si nō potest amicos fa-
cere nō faciat sibi inimicos. Tertiū vt si non illud discedat. Quartū ve
si quis discedentē psequit̄ nō vindicet. Magis preterea amicorū inuidi-
am q̄ inimicorū insidias cauere debemus: vt scribit Laertius Diogenes
de vita z morib; phoz. Illud em̄ apertū / hoc celatū est malū: nocen-
diq; fraus: q̄ non sperat̄ potentior est.

Ex hoies varie amandi sunt Capitulum. XXXI.

O Ratorum princeps Cicero li.
j. officioz ait. Primū illud est in officio vt ei plurimū tribuan-
mus a quo plurimū diligamur. Plerosq; omni affectu am-
plectimur: quos em̄ ad amicicie secreta nō admittimus: nec ad cōsiliōz
revelationē. vt ait Aug. li. de amicicia. In euangelio ch̄s de discipulis
suis: quos de seruis amicos fecit ait Joan. xv. Jam nō dicā vos seruos
sz amicos. Am̄. dedit formā amicicie: quā sequamur vt faciam⁹ amici

Tractatulus de amicitia

voluntate z aperiunt secreta nostra illi: quocumque in pectore habemus: z illi
us arcana non ignoremus. Nihil enim occultat amicus si verus est effundit omni
mentem suam sicut effundebat mysteria patris sui dominus noster Iesus christus
Et concursus consensus (ut scribit Hieronymus epistola. lxxxviii.) z unitas voluntas
cum quasi rivuli amicitie scaturizant. Is amantissimus mos est (ut inquit Epiphanius
prius de concupiscentia cordis) ut amorem suum silentio regere nequeat. Sed
necessarius suis z charis suis offerunt z produnt: z flamas infra peccatum conti-
nere non possunt. Et Seneca ad Lucillum: Post amicitiam inquit credendum
est ante iudicandum. Illi vero propositere officia promiscuent quod quam amaverint
iudicant: z non amant quam iudicaverint. Diu cogita an tibi in amicitiam alii
quis recipiendus sit. Quum placuerit fieri: toto illum pectore admice. Tam
audacter cum illo loquere quam tecum. Cum amico omnes cogitationes tuas mi-
scere. Fidelis si putaveris facies. Et ibidem. Si aliquem amicum existimas: cui
non tantum credis: quantum tibi: vehementer erras: z non satis nosti vim ve-
re amicitie. Curandum est in primis ut qui amicum ames: ut z amaris ab eo
unde Seneca ad Lucillum epistola. vi. Monstrabo inquit tibi amatorium
sine medicamento: sine herba: sine ullius venefice carmine. Si vis ama-
ri ama. Iucundius est amicum facere quam haberi: quomodo artificii iucun-
dus est pingere quam pinxisse. Et eque amandus est amicus in adversitate: sicut
in prosperitate. unde Laertius Diogenes de vitas moribus phorum.
Amicis felicibus z infelicibus idem sensus dicebat peritander. Qui autem secus faci-
cit amicus non est verus: sicut qui propter voluptatem z utilitatem z delectationem
diligere consueverunt qui non veri: sed ficti sunt. z hec recedentia et ipsi
fugiant. Amici enim suipsius causa z propter virtutem amandi sunt. unde
Cicero li. ij. de finibus bonorum z malorum ait. Ne ipsum igitur ames oportet:
non mea si veri amici futuri sumus: varie autem homines amant quedam pro-
pter voluptatem z delectationem: quidam ob utilitatem z comoditatem que non vere
amant: quia illis cessantibus: cessat ratio amandi. Alii amant propter seipsum z
virtutem z amici gratia z hi vere amant. In adversis autem nihil est prestas-
sius nostro amico: ut Peritander dixit.

De correptionibus inter amicos z obtemperacionibus
z obiurgacionibus Capitulum. XXXII.

In his qui probari sunt digni:
quod putantur erumpunt septem vitia: tam in ipsos amicos quam in alienos
quod cum ad amicos rediunt infamia: talibus est adhibenda diligentia
ut sanent. ut scribit Augustinus. Et si impossibile est non statim rumpenda est amicitia: sed
dissuenda. ut ait Cicero. Dissuende sunt amicitie: non rumpende omnino. ut sanctus dicitur est.
Amicitia autem eterna est. vnde peritander. xviij. di. Di te, dilecti. quod amicus est si releserit il-
le: quem diligis tu enim dilige. Si talis fuerit ut amicitia retrahat: nunquam enim sub-
trahat dilectionem. Consule quoniam potes salutem: prospice famem. nec unquam amicitie
quod perdas secreta: quibus ipse tua perdidit. Et si deliquit corripit amicum. Sed
quod modo videamus. Vult z Cicero. amicitias esse sempiternas: sed eas que non vult
tas z glurinat. Nam eadem permutata dissolueret. Sed quod natura mutari non potest.

Capitulū. XXXII.

Jecirco amicitie sempiternę sunt. Et (vt ait Aug.) Quicquid suadendum est ab amico facilius recipiat / et facilius retineat. cuius magna debet esse in suadendo auctoritas: cum nec fides eius dubia / nec adulatio sit suspecta. Plurimum enim (inquit Luce.) est amicitia amicorum bene suadentium: valeat auctoritas. adhibeat et etiam auctoritas vt ipse dicit: ad monendum non modo aperte / sed etiam acriter si res postulabit: et auctoritati adhibere pareat. vt puta dicendo. Hoc non facere debes: quoniam est ad malorum tuorum vitupium: quis (vt Plutarchus ait) amicitia ad inuidiam potius quam ad reprehensionem repta fuit. Sed si res postulabit: non omittat correptiones si putauerit se profuturum. Nec solum (vt inquit b. Aug.) arguendi sunt amici. sed si oportuerit obiurgandi. Obiurgandus est amicus si veritate aspernatur: et obsequijs atque blanditijs in crimen appellatur. Sed monitio acerbitate / obiurgatio prumelia careat. vñ Ambrosius. Si quid vitij in amico deprehenderit / corripe occulte. si te non audierit / corripe palam. Sunt enim bonę correptiones plerumque meliores quam tacita amicitia: et si ledi se putet amicus: tu enim corripe. Tolerabiliora enim sunt amici vulnera: quam adulantium oscula. Et Seneca lib. de moribus. Amicos inquit secrete mone: palam autem lauda. Nec omnis qui parcat amicus est: vt scribit Aug. ad Vincencium donatistam et rogatistam. et habet. v. q. v. Nec omnis qui verberat inimicus est. Meliora enim sunt vulnera amici quam voluntaria oscula inimici. Melius est enim cum seueritate diligere: quam cum lenitate decipere. Non putares te tunc amare seruum tuum (vt idem ait Augustinus. sup epistolam Joannis) quando eum non cedis. aut tunc amare filium tuum quando ei non das disciplinam. aut tunc amare vicinum tuum quando eum non corrigis. non est ista charitas / sed languor. Ferueat charitas ad emendandum et ad corrigendum. Idem Aug. ad Faustum. Quid faciet ecclesie medicina salutem omnium materna charitate concourens tanquam inter freneticos et letargicos estuans: Nunquid concouernere: nunquid desistere vel debet vel potest: Utriusque si necesse est vt sit molesta: que neutris est inimica. Nam et frenetici nolunt ligari: et letargici nolunt excitari. Sed perseverat diligentia charitatis freneticum ligare. letargicum stimulare. ambos amare. Ambo offendunt / sed ambo diliguntur. ambo molestari quam diu egri sunt indignantur. Sed ambo sanati gratulantur. Nec Augustinus. Obiurget quoque amicus amicum (vt scribit Ambrosius. li. iij. de officijs) non iactantie studio / sed affectu charitatis neque monitio aspera sit / neque obiurgatio prumeliosa. Et si quid vitij (vt idem ait) in amico cognouerit: corripe occulte. si non audierit: corripe palam errantem. amicum incorrigibile anio deserat. Et vt inquit Gregorius in pastoralis. Quum incaute malorum amicitijs iungimur / eorum culpis ligamur: Ab illo qui sumus me rectus est eo ipso iam discrepat quam malorum amicitijs vita nostra concouertat. Et correptio amicorum quamque maiorem efficit beneuolentiam. Vñ Iñsid. li. iij. de summo bono. Nonnunquam accidit vt inter amicos aliquam redargutionis nutrita discordia / maiorem postea charitate parturiat. vt pote dum corriguntur ea que displicere in amico videntur. Nam amici vitia si ferres facies tuas (vt inquit Seneca in puerbjs) ita amicum habeas vt inimicum puces. Ita crede amico ne sit inimico locus. Seneca. Sed amor timere neminem verus potest: inquit Seneca. trage. viij. Et vt ait Laertius diogenes de vita et

Tractatulus de amicitia

moribus prohor. Semp bon⁹ amicus grauius irascit. Et ibidē. Amicū les-
dere nec loco q̄dez optet. Et ibidē. Pro amico occidi pl⁹ expedie q̄ cum
inimico viuere. Irascēdū inquā est p amico si vitijis se inquinat z corrip-
tū. Nec vitas gignat odiū. hec em̄ sp̄ audiēda est sine inuidia in corrip-
tione: quā tñ insipientes vix tolerare p̄nt. Hinc est illud Terētiū in andria.
Obsequiū amicos: vitas odiū parit. Contra q̄d dicit sapiēs. Meliora sunt
vulnera diligētis q̄ fraudulēta oscula odiētis. Prouerb. xxvij. Hec sens-
rentia Terētiū in sapiētes z bonos locū non hz. quā z rep̄dicit Luce in
Zelio cū ait. Nonēdi sepe amici sunt z obiurgādi. z hec accipiēda am-
icū cū beniuole sūt. Sed nescio q̄ modo. vix est q̄d in andria familiaris
me⁹ Terētiū dixit. Obsequiū amicos vitas odiū parit. Molesta veris-
tas ē. si q̄dez ex ea nascit odiū q̄d est vncnū amicitie: s; obsequiū multo
molestius q̄d peccat; indulgēs p̄cipitē amicū fieri sinit. Maxima autē
culpa in eo est q̄ z veritatē aspernat z in fraudē obsequio impellit. Om̄i
igitur hac in re habēda ratio z diligētia est. Primū vt monitio acerbita-
re: deinde obiurgatio cōtumelia careat. In obsequio autē comitas v̄ vo-
luntas adsit/ assentatio vicioz adiutrix procul amoueat: quē non modo
amico/ sed ne libero q̄dem digna est. Aliter em̄ cum tyrāno/ aliter cum
amico viuatur. Lūius autē aures clausē veritati sunt vt ab amico verū
audire nequeat: huius salus desperāda est. Mouere igitur z moueri p̄-
pū est verē amicitie: z alterū libere facere/ non aspere. alterū patienter
accipere/ nō repugnāter. Atq; illud absurdū est q̄ hi scz qui mouent eā
molestiā quā debēt capere nō capiūt. eā quā debēt carere capiūt. peccasse
em̄ se nō angunt. obiurgari moleste ferūt q̄d cōtra optebat relicto dolo-
re obiurgatiōe gaudere. Nulla est igit amicitia (vt idēz ait) quū alter au-
dire verū nō vult. alter ad mētiendū paratus est. Leuitas quoq; ac mo-
deratōis est (inquit Erasmi ille Roterodam⁹ in Apologia) dissimulare cō-
uitia: sed vsq; ad aras (vt aiunt) impietas est ad impietas; crimē esse mu-
tum. Corrigend⁹ itaq; est amicus ex charitate: z hec dicit correctio fratna.
Vn̄ fratna correctio (vt scribit Petrus de palu. di. xix. q. iij. li. iij. sen.)
est admonitio fratris de emēdatiōe delictoz ex fraternā charitate. De q̄
latius videto voca. theo. Et illa correctio q̄ fit secreto ad emēdatiōez fra-
tris ex charitate p̄cedit. q̄a amicitia nō min⁹ est i dānis fructū q̄ in am-
issione rerum. vt inquit Paludēsis. Et cū anie boim sint cūctis reb; p̄feren-
de: si elemosina corpalis vbi est necessaria corpi est in p̄cepto: multo magis
spūalis. Vn̄ si occurrat iste casus Primo: q̄ videt prim in perō mortu-
li. Secūdo sperat p̄ suā admonitiōez illū corrigi. Tercio q̄ nō sperat illum
aliter corrigi: sed sic incorrēctū mori: tenet ex p̄cepto plus subuenire aie
ne damnet/ q̄ famescētī Lazaro ne moriat. S; z cū sit opus elemosine
spūalis datū sub affirmatiuo p̄cepto. semp q̄dez obligat: sed nō p̄ sp. vt
dicit Gerson pre. iij. de psol. theo. li. iij. p̄sa. iij. Omittēda q̄ppe est dū p̄babi-
lit̄ a p̄paret q̄ fieret vel frustra vel in deterioratōez corrigēdi. Hanc p̄ba-
bilit̄ estimat de peccatib; ex malicia z p̄suetudie puer sa/ nō ex ignorātia.
secus in correctiōe iudiciaria. Pōt z omitti correctio dū p̄babilr a p̄pare
q̄ peccās alio mō p̄ seyl p̄ alcey corrigat. Et (vt dicit Gab. lect. xliij. cano)

Capitulum XXXII.

nto qz plura de correccōe fraterna scribit. Peccatē fratrem mortalē cor-
ripere est pceptū: s; peccatē venialē est p̄siliū. Meli⁹ qz ē (vt in q̄ Joān-
nes Lbysf.) odiū p̄p̄ deū / qz amor p̄ter eū. Uide lati⁹ voca. theo. Et mo-
dū corrigēdi oñdit s. Bonauē. p⁹ Alexā. p̄c. iij. q. lxxj. mēb. ij. z Bab.
dist. xviij. q. ij. arti. j. li. iij. sent. cū dicūt qz sic in medicinalib; duplex est
mod⁹ curadi. s. p̄ medicamēta lenitētia: z p̄ medicamēta exasperātia. Cu-
rat̄ em̄ aliq; p̄ emplastri appositōez: aliq; p̄ sectionē. Sic in moralibus
duplex ē mod⁹ corrigēdi. Un⁹ p̄ dulces monitōes quē innuit apls Pau-
lus ad Gala. vj. cū ait. Frēs etiā p̄occupat⁹ fuerit hō in aliq̄ delicto: vos
q̄ spūales estis h̄mōi instruite in spū lenitāt;: p̄siderās teipm̄ ne z tu cen-
teris. Nūc modū ponit z Paul⁹ Cor̄. li. iij. sent. di. vij. in fine. q̄ d̄t ob-
iurgatōez benignā eē egrotatōis medicinā. nā z abstīctiū stōachi inf-
dū datū: z mel qz vulnerib; infdū adiectū obest. Qd̄ castigatōis gen⁹ cū
ex charitate dimanet latissime patere volum⁹. nā hoīes z maiores z mino-
res gēriū obiurgādi sunt. idqz etiā quōqz facinorosis nepharj;sq; hoībus
licere dicim⁹. modo id clemētiōri obiurgatōe fiat: nec verendū sit vt me-
dendo bilis exciteur. Itaq; in desinēdi modo suaves castigatōes tanq̄
bellaria ex saccharo apponant: vt ori suauitas resideat. Nec Lortelius.
Alius est mod⁹ corrigēdi p̄ asperas increpatōes. z h̄ fm̄ duo genera ho-
minū. quia q̄dam sunt tractabiles z placabiles. quidā duri z rebelles. sic
in diuinis z ecclīasticis iudicijs: in q̄bus est instructio / correptio z cura-
tio duplex reperit̄ modus instruēdi / corrigēdi / curadi. Quēadmoduz
ergo qui nō curant̄ per emplastrū apponit̄ vuln⁹ z cauteriū: sic inuitis z
incorrigibilib; fit correptio p̄ flagellū. sic esse oportuit in ecclīe rectorib;.
Et ideo dñs instructor z s̄fadar ecclīe eidē nō dedit n̄m̄ medicamenta
sacramentoz ad curadiū accedētes / sed etiā gladiū spūs qd̄ est x̄bū dei.
z potestātē amputadi z resēcadi p̄reptores z rebelles. Sic etiā esse pōt
in amicicia. Qd̄ā benignis z māsuētis x̄bis sūt obiurgādi. q̄daz acri-
bus z eo modo quo facili⁹ crediderit eum pueniturū ad vitam meliorē.
Si nō audire voluerit admonitōnē / desinat. omnis tamē prius diligen-
tia adhibeat. Cautēduz quoqz est ne increpās obnoxius sit culpē cur⁹ in-
cuset̄ amicū. tunc em̄ p̄mo seipm̄ arguat: deinde amicuz. alioquin effe-
ctu careret correccio z efficaciac. Sed multi p̄verse agunt: vt qui amicos
rum vitia bene cōsiderant / sua minime vel parūper. Quos carpit̄ Ho-
rati⁹ lib. j. fmo. satyra. iij. Scultus z improb; hic amor est / dignusqz
norari. Quum tua putdeas oculis mala lupus inuicis. Cur in amicorū
vitijs tam cernis acurū: quā aut aquila aut serpēs epidaurus. Et ibidē
ait Horati⁹. Vellem in amicicia sic errarem⁹ / z isti errori nomē virtus
posuiss; honestū. Ac pater vt gnati sic nos debem⁹ amici: Si qd̄ sit vi-
tium nō fastidire. Et ibidē. Nam vitijs nemo sine nascit̄. optim⁹ ille est
qui minim⁹ vigeat. Amicis dulcis vt equū est. Quū mea compenset vi-
tj; bona plurib; hōsce. Si modo plura mibi sunt inclinēt amari.
Si voler hac lege in erucina ponēt eadem. J ... Horati⁹. Mibi dul-
ces ignoscant si qd̄ peccauero stultus amici. Debet quoqz amic⁹ ami-
co compari z p̄descendere (vt scribit Augustin⁹ li. de amicicia ca. xxvij.)

Tractatulus de amicitia

victum eius suū putare: corripe bñlitter/cōpatiēter. Corripiat est vultu
tristior z fmo delectior. Intercipiāt vba lachrymę vt nō solū videat sed
z sentiat correptōez ex amore z nō ex rācore pcedere. Amic⁹ amico se tra
zformer vt ei⁹ cōgruat q̄litate: z cui in exteriori aduersitate debz adesse:
m̄to mag⁹ spūi occurrere. Noueri z mouere nō repugnāt: non adulas
torie: nō simulatorie: sed v̄e. Nā simulator ore decipit amicū suū. puer.
xj. Cū itaq; tā bonū est amicū corripe: null⁹ negligat amicū suū: quin cū
corrigat/moneat pro virib; in dānationis foueam incidat zc.

De cultu amicitie

Cap. xxxiii.

Quod dum colende amicitie ostē
dit b. Aug⁹. de amicitia ca. xxiij. cū ait. Quēadmodū amicitia
sit colēda videam⁹. Firmamētū q̄ stabilitatē z pstantiē in
amicitia est fides. Nihil em̄ est stabile qd̄ infidū est. Nō fidū p̄ esse mul
tiplex/ingeniū z tortuosum. vt inqt̄ Luce. z Aug.) neq; qui nō eisdē reb;
mouent/nec eisdē p̄sentit/nec stabiles eē p̄nt amicitie aut fidei. Hinc
Seneca ad Lucillū. Si aliquē amicū existimas cui nō carū credis. q̄ntū
tibi: vehemēter erras. z nō facis nosti vim verę amicitie. Et Menander
gręcus poeta. Opret eos q̄ amāt fidē/nō p̄moneb h̄ie. Et p̄ oib; (vt inqt̄
Aug⁹.) cauēda est suspitio. q̄ est amicitie venenū. Nō vnq; de amico ma
la sentiam⁹: nec mala dicēti credam⁹. Accedat hinc in p̄mone iucūditas
z comitas. hilaritas in vultu. Inauitas in morib;. in oculoꝝ etiā nutu sere
nitas: Haud quoq; mediocre p̄dimētū amicitie. tristitia nāq; z seuerior
facies abste: habz em̄ quādā honestā grauitatē. Sz amicitia q̄si remissior
aliqñ debz esse: liberior z dulcior ad comitatē felicitatē. qz sine leuitate z
dissolutōe p̄cluior. Est p̄terea illi⁹ amicitie parē esse inferiori supiorē: vt
z. s. dem̄ est. Sepe q̄dez inferioris ḡdus z ordis/dignitatē z sciētię (inqt̄
Aug⁹.) ab excellētorib; assumunt in amicitia: ita vt sublimis descēdat.
humilis ascēdat. diues egeat. paup̄ direseat. z ita vnusq;sq; alteri suā con
ditionē cōicet vt fiat eq̄litas: de q̄ dudū dixim⁹. Un̄ q̄ multū habuit/nō
abūdauit: z q̄ modicū/nō minorauit. ij. Cor. viij. Et ap̄lus. Un̄ Luce. in
Lelio. Nō erūt hoies diuitijs affluētes audiēdi: si qñ d̄ amicitia quā nec
vsa nec rōne h̄nt/cognitā dispucabūt. Nā q̄s est (prob̄ deū/ fidē atq; ho
minū) qui velit vt neq; diligat quēq;: nec ip̄e ab vilo diligat. Circūfluere
oib; copijs: atq; in om̄i rez abūdātia viuere. hęc est em̄ tyrānoꝝ vita: Ni
m̄: in q̄ nulla fides. nulla charitas. nulla stabilis beniuolētię pōt esse fi
ducia: oia sp̄ suspecta atq; sollicita sunt: null⁹ loc⁹ est amicitie. Quis em̄
aut euz diligat quē meruit. aut eū a q̄ se merui putet? Solunt tñ simula
tiōe amicitie dūtaxat ad t̄ps: qz si forte (vt fit) plerūq; ceciderint tñ intel
ligit qz fuerint inopes amicoꝝ. Sic nō fit in veris amicitijs in q̄bo supe
rior inferiori cōplac/z p̄gaudet z obseq̄t. Nūq; tuo te (suadet Aug⁹.) p̄fe
ras amico. Sz si forte in his q̄ dixim⁹ supior inueneris: tūc te mag⁹ ami
co submitte. Nō cūcteris p̄stare p̄fidētiā extollere verecūdū: z tāto plus
ei p̄ferre honori q̄nto min⁹ p̄ferēdū p̄ditio vel paup̄tas p̄scribit. Jonas

Capitulum XXXIII.

thas em sedus inijt cu David. z seruulu in amicitia ad equas dno fugaz
tu a pre sic adiudicatu mozei ne sic definitu sibi priulic se humilias: z illu
exaltas. Tu (inquit) eris rex: z ego ero secud^o post te. vt dz. j. Reg. xxiij.
Si no vt dnm tibi videz pferre eu que diligis: vel pare facere euz tibi no
negligas. No em amicitia recte colit a quib^o equitas no fuat. hec Aug^o.
Defer amico vt equi (vt inq^r Ambro. lib. iij. de offi.) nec te pudeat vt pue
rias eu officio. Amicitia em nescit supbia. Fidelis q^ope amicus medica
mentu est vire. Nec insup amicitia colida est pp^r indigentiā. Un Lice. de
amicitia. Tatuq; abest vt amicitie pp^r indigentiā colant: vt ij qui opib^o ee
copijs maximeq; scute pditi in q plurimu est psidij minime alteri^o indi
geant / libalissimi sine z beneficentissimi. q^oq; vn^o q^oq; indigeat opa z stu
dio alteri^o. Un idē Lice. Ubi em studio nra viguissent si nunq; studio:
nunq; consilio: nuq; opa nra nec domi / nec militie Scipio eguisset: No
igit vtilitate amicitia sed vtilitas amicitia psecuta ē. Et (vt scribit Pbi
lepb^o li. iij. episto. ad Blasiu axeretensem vicecomite.) Solēt nonnulli ait
ipse) cadu amicos colere qad eoz vel psentia vti vl officio frui queant.
Ac ego hmoi hoies vel assentatores poti^o nihil (charitatis / nihil oino hu
manitatis p se ferre cēleo. declarāt em se no tā amicos coluisse / q; priua
cim pp^rijq; comodi habuisse rōnē. Illoz igit mozes (inq^r) pinde atq; ins
gratos z plane barbaros detestari psucui sp. Vari^o itaq; est z multiplex
vsus amicitie: vt scribit Lice in Lelio. multeq; cause suspicionum offen
sionūq; dant. q^o tū euitare / tū eleuare / tū ferre sapiēt^r est: vna illa suble
uanda offensio est vt z vtilitas in amicitia z fides recineat.

De vicissitudinib^o quibus amici mutuo vti debeant.

Capitulum XXXIII.

Quoniam nihil remuneratiōe ami
citię / nihil vicissitudine studioz z officioz iucundius esse solet
(vt scribit Lice. in Lelio) quicq; de his vicissitudinib^o differen
dū est. De qb^o scribit Aug. de amicitia ca. xxvj. Sūt inq; in amicitia ali
qua in quib^o sibi adesse pnt amici ita vt mutuo diligāt / mutuo psequūt
officio: eis dē afficiunt affectib^o. Mutuis ei officijs amicitia psequenda ē.
mutuūq; amorē spēdat amici. vñ Marcial^o li. vj. epigramatō ad Mar
cū: Ut prestem pyladem aliq; mihi pster Orestē. Hoc nō fit vbiis Mar
ce vt amer^r ama. Solliciti etiā sint p inuicem: vt ait Aug^o. vbi s. ozent p
inuicē. erubescāt alter p altero. alter gaudeat p altero. alteri^o lapsū vt
suū doleat suo delicto su^o ille q diligit inter variables fortune casus ee
in varietate mutabiliū. Nihil vtiq; a sapiētib^o poti^o / benigni^o / suauis
ac honestius estimat q; verā amicitia inuenire. Qd tenere diligim^o / id
vidēdi desiderio estuam^o. Ea nāq; est vis amoris vt ocul^o mentis affe
rat / qd ardēt^o mens desiderat. Occurrūt ei nozē tuę / vba tua melle pdi
ta. occurrit feliciū nociū iucūditas: q me mihi z furāt studio z labo: i. i
media nāq; lectōe te sōnio. i sōnis āplector te. in āplexib^o te amitto: z te z
sōnio cū sua fallacia discedēte. Medere q̄ desiderijs / medere absentia.
diligētē te dilige. sitq; remediū id nri furor^r vt sciāt qui te diligunt / me

Tractatulus de amicitia

amare. Minus enim amoribus amoris ubi se sentit qui diligit non amari. Amicorum enim est inuicem sua negocia agnoscere et suis opportunitatibus mutuam vicissitudinem impedere. Non est amicus qui amico non subuenit. Nec etiam bonus socius qui socium aduersum parum lugeat: alterius profectum non suum estimet. Quibus modis impedi potest: erigat pusillanimitatem, suscipiat infirmum, prosolet tristitiam, iratum sustineat. Sic oculos vereat amici: ut nihil quod inhonestum sit agere, nil quod dedecet loqui presumat. Nam quicquid ipse deliquerit in amicum redundat. Augustinus.

De laude et iucunditate amicitie.

Cap. XXXV.

Ex predictis nobis perspicuum est amicitiam esse admodum laudabilem: quam et omnibus rebus anteponebam esse dicit Cicero, sine qua nullus vivere eligeret: etiam omnia alia habebat, ut sentit Aristoteles. Sine qua (ut testatur Seneca) nullius rei est incunda possessio. Hec quidem amicitia inter omnia bona fortune est maximam. Propter quod dicit Ecclesiastes. Amico fideli nulla est comparatio. Amicus autem ab ea nomen sumit. Et Aristoteles, ix. Ethicorum ait. Amicitia est maximus bonorum exteriorum. Cui alludit Manilius astronomie suae li. ij. iccirco ait. Nihil ex semet natura creatur peccore amicitie maius / nec rarius vnquam. Et eo etiam propter amicitiam laude dignam: quia ea quae felix dici potest. Dicit Boetius li. ij. de consolatione, meo. viij. inquit. O felix hominum genus si vestros annos amor quo celum regit regat. Cui suffragatur Hora, li. j. car. ode. xij. cum ait. Felices ter et amplius quam irrupta tenet copula Nec malis diuulsus quimonibus Suprema citius soluet amor die. Et quemadmodum habere amicos veros et esse cum eis est quasi quid beatum / honorem / gloria et adiutorium, ita esse sine amicitia est quod miserum / profusio et verecundia et magnus defectus adiutorum. Unde dicit Ecclesiastes. Ne soli quia si ceciderit non habet subleuantem. De quo supra latius dictum est. Et amicus dicitur oculus amici: et oculo captus et puatus dicitur orbatus, ita qui sine amico est dicitur viduatus sicut in primo in. iij. Rhetoricorum. Unde Augustinus li. iij. profectus. Bene quidam dixit de amico suo / dimidium anime mee. Nam ego sensi animam meam et animam amici mei unam fuisse animam in duobus corporibus propter vitam scilicet amoris, et ideo illo mortuo / horrore mihi erat vita: quia nolebam vivere diutius, sed ideo forte mori metuebam: ne totus ille moreretur. Cuius et meminit Hieronymus, super Michaeam prophetam cum ait. Unde et alibi legitur. Sic amicus eadem anima. Et Lyricus pro amico precans. Serues inquit anime dimidium mee. Et (ut inquit Cassiodorus in quadam epistola) Sine amicis omnis congregatio esset redium, omnis operatio labor, omnis terra peregrinatio, omnis vita tormetur: sine quo solacio vivere esset mori. Dicit Augustinus li. iij. profectus. Qui amat non laborat. Omnis enim labor non amantibus grauis, solus amor est qui nomen difficultatis erubescit. Et (ut ait Seneca) Nihil tam eque oblectat quam amicitia fidelis et dulcis. Amicitia quae (ut idem ait) est preciosissimum genus diuitiarum, imo melior est diuitiis, ut scribit Aristoteles, iij. Topicorum. Amicorum (ut inquit Boetius li. iij. de consolatione) preciosissimum genus est quod non in fortuna sed in virtute venat. Et quod potest esse vita vitalis (ut ait Eunius: et refert Luce de amicitia)

Capitulum XXXVI.

cicia) q̄ non in amici mutua benivolētia quietescat. Et (vt idē ait Cicero) Amicitia p̄les res retinet: q̄ quo te vereris p̄sto est: z nullo loco ase ibit: nūq̄ incēp̄stiva/nūq̄ molesta est. Secundasq; res splēdidiores fac̄ amicitia/z aduersas partiēs:cōicāsq; leniores. Et (vt idem ait) In amicitia vera nihil fictū/nihil simulatū:z q̄cqd̄ in ea est/verz z volūtariū est. Et ibidē. Solem e mūdo tollere vident̄ q̄ amicitia e vita tollūt. Natura q̄s (vt idē ait) nihil solitariū desiderat. Et. j. offi. li. Est ea iucūdiſſima amicitia quā similitudo mox coniugauit. Et li. j. Rhero. veterz. Maxime bonū est amicitia. plurimū ei delectatōes sūt in amicitia. Et li. j. de finib; bo. et malo. Oim̄ at rez q̄s ad beate viuēdū sapia cōparauit nihil esse maius amicitia. nihil vberius. nihil iucundius. Neq; hō hoc orōne solū/sed multo magis vita z morib; comprobaf. Q̄ q̄ magnū sit/ficte veterz fabule declarāt. In q̄b; tā multis tanq; varijs ab vltima antiq̄tate reperitis: tria vix amicorū paria reperiunt̄ vt ad Orestē puenias p̄fectū a Theseo. In laudē amicitie exclamat Valerius maximus li. iij. tit. de amicitia. Prohibet quiete magnū z inexcusabile numē amicitia q̄si q̄p̄tia deitatis esset in ea vel aliq̄s diuinū. Et (vt ait Pericles) Nihil est p̄stantius noto amico. Et Cicero. in fine zcludēs libz de amicitia ait. Nec habui de amicitia q̄ dicerēs vos at̄ horroz vt ita virtutem locet̄ sine q̄ amicitia eē nō p̄t: vt ea excepta nihil amicitia p̄stabilis esse putet̄. Esti amicitia apud p̄sicos in magis laude fuit: nūc hō nō magnific. Qd̄ querit̄ Quidius li. j. cristian. elegia. vi. cū ait. Illud amicitie scēm z venerabile nomē. nūc tibi p̄ vili subpedib; iacet. Idē li. ij. de p̄cto. Illud amicitie quondā venerabile nomē: Prostat z in q̄stu p̄ meretrice sedet. ¶ Reperiunt̄ mō z nra tēp̄tate p̄les amici fieri z fucari: q̄ magis vtilitatē z voluptatē q̄rūt q̄ veri: q̄ nō hoz ḡra colūt z amāt amicos: z amicorū z per seip̄os q̄s p̄pauci sunt. de q̄ sup̄ dcm̄ ē. Ex p̄dicis nūc habem⁹ vix q̄cqd̄ eē amicitia laudabili⁹. nihil iucundi⁹. nil melius inter creatura. quaz q̄ fugit/amicosq; h̄re z acq̄rere nō curat: stolid⁹ est z inspiēs. q̄ hō eā amplectit̄: is sentit z intelligit maximam iucūditatē: vtilitatē z voluptatē ex ea dimanare. p̄ q̄ cū amicitia nō est cōtrahēda: vt dicit̄ est: loquor de vera z sapiētū/nō vulgariū amicitia.

An amicitia possit esse ad multos

Cap. XXXVI

Sunt qui dicunt perfectā amicitia nō esse nisi p̄ vnū. q̄a qd̄ est p̄fectū nō p̄t fieri ad p̄les: s; ad vnū. vt vult Aristoteles. viij. Eth. Un̄ z ibidē d̄t. Nō sit autē vt amicitia p̄fecta mltis q̄sp̄tia sit amicis. quēadmodū nec vt plures sil ad amicos: est em̄ exupantioni silis/tale autē ad vnū aptū fieri. Multos hō eidē vez hemeter placere nō facile est: fortasse autē nec bonos esse. Et. ix. Eth. p̄bat Aristoteles. a silis: vt sic nō sūt habēdi p̄les hospites sed vnū. sic etiā nō sūt habēdi p̄les amici. Unde dicitur cōginne fuisse videt̄. Hospite ne careas: hospes neq; pluribus esto. Sic z ad amicitia accommodabit̄ (inquit Aristoteles). Neq; sine amicis esse: neq; rursus nimium multos h̄re amicos. Id qd̄ multis ibi p̄bat p̄ singlas amicorū spēs. Propriū etiā est amicorū sil vivere.

Tractatulus de amicitia

Fieri autē nō p̄t vt vna cū multis q̄sp̄ā vivat: seq̄ multis ipartiat. Est etiā
difficile gaudere familiarit̄ cū multis atq; dolere, neq; posse vidē mult̄
tis vehementer amicū esse, q̄prop̄ neq; ad amare pl̄es. Exupatio em̄ q̄
das amicitie est: hoc autem est ad vnum. Et vehementer igitur amare
ad paucos erit: s̄z in ipsis reb; ita se bz. Amicitia namq; sodalicia nō sig
unt multi amici, z q̄ fama celebrant̄ int̄ duos fuisse dicunt. Qui v̄o mul
tos amicos h̄nt/et oib; sese familiarit̄ offerūt: n̄ nemini sunt amici nisi
civiliter: q̄s z placidos appellāt. Fit igit̄ vt civiliter multis sit q̄sp̄ā amicitie
etiā si nō sit placid⁹/ sed vt vir prob⁹, sed ob v̄tutē z seip̄os amicitia nō ē
ad multos, amabile aut̄ est z paucos inuenire tales, hęc Aristot. Vāc sen
tentiā z opinionē tenet z Antonin⁹ pre. iij. tit. v. ca. xx. §. vi. qui de am
icitia h̄re ad multos, nō est b̄n possibile loq̄ndo de p̄fecta amicitia civili.
z h̄ p̄z discurredo p̄ singlas species amicitie, s. vtilis/ delectabil̄ z bones
sta. z q̄ amicitia q̄ est p̄t bonū vtilitat̄ nō possit b̄n ad multos on̄dit s̄
ex eo q̄ nō possit rep̄dere vicissitudines z officia z referre. Nā q̄ multos
bz amicos non p̄t oib; esse officiosus v̄ obsequiosus, hoc em̄ essz laborio
sum z difficile. Etiā ex eo q̄ multi amici ipediūt aliquē a bona opatione
z virtuosa. Nā q̄ int̄dit negocijs alioz: de se ipso min⁹ curare necesse ē.
Nec p̄pter delectabile nō p̄t haberi amicitia ad multos. Probat̄ exēplo et
ex p̄mento. Exēplo salis, nā sal vt p̄dimentū p̄pter delectatōes q̄rit z po
nit̄ in cibo: z em̄ si sal paz ponit̄ in cibo sufficit. Sic a sibi pauci amici suf
ficiūt homi ad delectationē: vt cū eis p̄ aliq̄d t̄ps delectet̄ z recreet̄. Expe
rimēto p̄bat̄: q̄a amore libidinoso. Unus hō nō amat amore int̄cō pl̄es
mulieres/ sed vnā t̄m vel paucas: eo q̄ int̄cōsus amor haberi nō p̄t nisi ad
vnum em̄: vel ad paucos valde. Si etiā amicitia delectatiōis haberetur
ad multos: multitudo impeiret delectationē dum vnus nō possit alie
ri vacare abstractus a multis. Nec amicitia que est p̄pter honestū que est
vera amicitia nō possit haberi ad multos: ostēdit̄ idem Antonin⁹: quos
niam amor supabūdans sicut amicitia honesti q̄ est prop̄ virtutē nō po
test fieri ad multos/ sed ad vnum em̄/ vel ad paucos. Et hoc p̄z ratione
cōplacentię. Si q̄dem s̄m p̄fectā amicitia amici valde sibi inuicē pla
cent, sed nō est facile q̄ simul idem valde placeāt multis, quia pauci in
ueniunt̄ in quib; nō inueniat̄ aliq̄d quod vni displiceat, z dum placet ei
vnus in aliquo: in cōtrario ad illud quod erit in alio displicebit̄ alius, q̄d
nō potest reperiri in p̄fecta amicitia. Probat̄ idem rōne experiētię. Amity
cicia est que p̄pter virtutē indiget multa experiētiā: que nō potest haberi
sine longa assuetudine z lōgo tempore: hoc vt nō se lateant/ sed inuicem
cognoscāt, z h̄ est difficile. Unde z puerbiallyter d̄r: q̄ nō cōuenit q̄ aliq̄
se cognoscāt z diligāt anteq; simul comedāt mensurā salis, hęc Antoni
nus d̄r. Et secus d̄r esse de charitate q̄ se ad multos extēdit: q̄ magis assy
milat̄ amori beniuolentię: cū sit etiā ad nos remanētes: q̄ amori amicitie.
Et sic nō est incōueniens q̄ charitas extēdat̄ ad valde multos, quod
de amicitia dici nō p̄t. Nec p̄t dari numer⁹ de quātitate amicoz quos
debeat̄ esse, sicut nec mēsurā de quātitate alimēti sumēdoz, q̄a vnus in
diger pluri/ alius pauciori. Sic z in amicitia s̄m statum plus vel min⁹

Capitulum. XXXVI.

indiget. Uñ Aристо. li. ix. Eccl. Forficā igit (ait) bene est nō q̄rere q̄pluri
mos amicos h̄re: sed q̄r ad cōmunē vitā habendā sufficiūt. Videat de S
Ancoñ. post Rayneriū z b. Thomas z Albert⁹ sup librum Ecclioz. sed
m̄lci huic opinioni z sentēcie refragant. Quippe cū amicitia sic h̄us (ve
dicū est) ad m̄lcos se potest extendi: z potissimū amicitia cōmūnoꝝ quā
charitas z dilectio gignit: de q̄ sup̄ dicū est. q̄ adeo late patet vt etiā ex
tendat ad inimicos: etiā ad malos. Uñ Paul⁹ Loretus theologus elo
quētissimus li. iij. suaz sentē. dist. vij. vult q̄ scelerati sunt amādi ex cha
ritate cū ait. Sz cū charitas latissime pateat / maxime in generis h̄iani
societate cernit. Itaqz ob eā causam nephariorū etiā hominū est seruandā
cōmunitas: p̄terea q̄ felicitatis sic corū natura capax. at cum culpē
z tractē ratio exp̄dit q̄ sūt hoīes felicitatē exp̄res. tñ nō modo hi cū q̄bz
nulla est nob̄ p̄p̄nuitatis colligatio: sed etiā parentes z liberi odiosi esse
debēt. quare p̄tinet ad oēs scire in hac hoīum societate ordinē oportere
statui q̄nquidē ordo p̄us z posteri⁹ cōplectat. Uñ amādi sunt hoīes:
nō vicia. pctōres z nō pctā. qm̄ z ch̄s venit pctōres saluos facere z cū eis
cōuersari vt eos lucrificeret. Voluit z Aристо. p̄uos odiri cū ait. ix. Eccl.
Neqz autē dignū est (inq̄t) p̄uū amicu habere neqz oportet. non enim
amatorē p̄uoz esse oportet. neqz silem euadere p̄uū. Dissidēt (ve idē
ait. postea capite sequenti) p̄uū z nepharū secū: z alia q̄dem cupiūt: alia
autē volūt vt incōtinentes. Nā his q̄ bōa sibi vident anteponūt ea que
voluptate afficiunt atqz nocent. Nec Aристо. Amam⁹ hoīes vel naturā:
nō peccata z vicia. De quo z als. ¶ Rep̄bendit z Licerō in Lelio sniam
illoꝝ qui dixerūt fugiēdas esse amicitias nimias: ne necesse sit vnū solū
citum esse p̄ pluribz: satis supqz esse sibi suarū cuiqz rerum curā alienis
implicari molestū esse q̄z cōmodissimū esse: latissimas habenas habere
amicitie: q̄s vel adducas cū velis vel remittas. caput em̄ esse ad beate
viuendū securitatē qua frui nō possit anim⁹ si tanq̄z parturit vnus pro
pluribz. Quē est ista securitas (inq̄t Licerō carpens opinionē illā) specie
q̄dē blāda sed re ipsa a se m̄lciis locis repudiāda est. Neqz em̄ p̄sentaneū
est vllā honestā re actionē vt ne solici⁹ sis aut nō suscipere: aut suscipiēz
deponere. ¶ Si curā fugim⁹: h̄us fugiēda est: q̄ necesse est vt cū aliq̄ cu
ra res sibi p̄rarias asp̄rnet atqz oderit: vt bonitas maliciā: cōperācia li
bidinē: ignauā fortitudo. Itaqz videre licz r̄bz iniustis iustos maxime
dolere. imbecillibz fortes. flagitiosis modestos. Ergo hoc p̄p̄rium est ani
mi bene p̄stituti z letari bonis rebz / z dolere cōtrarijs. Quāobzē si cadit
in sapientē animi dolor q̄ p̄fecto cadit nisi ex eius animo ex̄p̄atā huma
nitate arbitremur q̄ causa est: vt amicitia fūdit⁹ tollam⁹ e vicia: ne p̄ter
eam suscipiam⁹ molestias: Quid em̄ inest moru animi sublato: non di
co inter pecudē z hoīem / sed inter hoīem z saxū aut truncū: aut q̄dvis ge
neris eiusdē: Neqz em̄ sūt isti audiēdi q̄ h̄rēt durā z quasi ferream esse
quādā volūt. q̄ q̄dem tñ m̄lciis in rebz. tñ in amicitia tenera atqz tracta
bilis: vt z bonis amici q̄si diffūdant z incōmodis p̄bāt. Quāobzē angor
iste pro amico sepe capiendus est: nō tñ valet vt rollat e vicia amicitiam
nō pl⁹ q̄ vt h̄rēt. qz nōnullas curas z molestias afferūt repudiētur.

Tractatulus de amicitia

Bonus inter bonos quasi necessaria benivolentia esse quae est amicitiae fons a natura constituitur: sed eadem bonitas etiam ad multitudinem pertinet. Non est enim inhumana vis neque inuis neque superba. quae etiam populos universos turbari/et eisque optima consulere soleat. quod non faceret profecto si a charitate vulgi abhorreret. **Hec Cicero.** ¶ **Predicte sententiae subscribit Philo. li. xvij. epistolae scribens ad Joannem Barbonem patrem et medicum.** At ne inquit illis quidem patris assentior quam voluit amicitiam non nisi inter duos/aut in modum paucos variari: cum amicum opteat et letari sui amici commodis/et dolere incommodis. Id vero inter duos non esse factum difficile: sed inter plures fieri nullo pacto posse. Qui enim eodem tempore et letet quisquam alterius cuiusdam amici commodis/et alterius tristet incommodis/Sed ego (inquit Philo.) Aristotilem et peripateticos ceteros non de ea amicitia differuisse arbitror: quae viri boni et sapientes mutua benivolentia coniunguntur. si qui enim viri sunt vero boni veroque sapientes: sed de vulgari quadam planeque fucata. Nam viri boni quos et sapientes appello et bonos nulli se perturbatio obnoxios faciunt. Itaque possunt et dici et esse amici omnes: etiam si innumerabiles quidem fuerint. nec enim morum naturales sunt in vicio. quippe qui a ratione nunquam abhorreant. sed si duntaxat reprehendi debent quae relicta natura duce se precipites dederunt effrenatis promotiibus animorum. **hec Philo.** ¶ **Amicitia insuper vera non perit super vires agere. quam quilibet potest tantum et amico faciat. Nec opus benignitatis vel liberalitatis operis exterius requirit: sufficit animus benivolentis voluntarius. Quamvis munera amicitiae vere argumenta esse dinoscuntur: tamen non sunt necessaria.** ¶ **Amicitia namque (ut inquit Aristoteles. li. ix. Ethic.) id exposcit quod fieri primo id quod est per dignitatem. Nec tam utilitas parca per amicum (ut inquit Cicero) quam amici amor ipse delectat. Tumque illud fit quod ab amico est profectum iucundum si cum studio est profectum etc.**

An sit melius habere amicos quam consanguineos Cap. XXXVII.

Quod habitant nonnulli an melius sic habere amicos quam consanguineos: quae et inter eos differentiam ponunt. amicum namque animo dicitur consanguineo corpore quae sanguine iuncta est vel per propinquitatem. Amicum tamen plerumque per consanguineo etiam affine sumi solet. De amicitia consanguinea scilicet deinde est. ideo modo ea omittuntur quae super dicta sunt de ea. Et quae amico fideli (ut dicitur sapiens et super memoratum est) nulla est comparatio. et non est digna ponderatio auri et argenti. Amicitia quae (ut saepe diximus ex Cicero) omnibus rebus humanis proponenda est. Nihil enim est tam apertum quam pervenire ad res maxime adversas sic amici. Ad res enim prosperas et adversas et ad preservationem naturae multum valet amicitia. si prosperitas assit/habes quae res cum gaudeat. si adversitas/habeas quae tecum sustineat. Unde subdit ad propositum Luce. de amicitia. Ex propinquitate (inquit) benivolentia tolli potest manere ipsa per propinquitatem: ex amicitia non potest. sublata enim benivolentia/amicitia tollitur. Consanguinitas facit ut aliquis sit tibi propinquus. Amicitia vero facit ut aliquis sit tibi quasi alter. Est enim amicus alter ipse. Dicebat Aristoteles teste Aristotele. primo Politicorum: hanc esse amicorum conditionem ut

Capitulum XXXVIII.

vnus esse vellet alter: vel vn⁹ in altero. Nō dissone ad vba Joānis: Qui manet (in q̄) in charitate in deo manet z de⁹ in eo. Et apl's dē. Qui adhe-
ret deo vn⁹ spūs est. Hinc fuit int̄ hoīes z p̄cipua cura sermonis mutui
(vt scribit Berson pre. iij. tract. j. de cāricoz originali rōne) q̄ latētes coz⁹
dis sui passiōes z cogitatōes / p̄silia / amozes cōmodissime cōicārēt / iucūz
de qz cōiuerēt. facta est p̄inde sup locutiōibz ars q̄ scribēdo valeret ap̄d
absentes se sibi manifestare. vide latius Bersonē. Unanimes itaqz sunt
ipsi amici: z (vt dicit soler) vna aīa in mult⁹ vel duobz corpibz. A quo nō
discrepat Frācisc⁹ petrarca lib. j. de remedio vtriusqz fortune. ca. lū. dē
discipul⁹: Amicū vnū z fidū habeo. Rōdit ei. Habes in q̄t dulcissimā
scrissimāqz rē q̄ vna p̄ter v̄tutē solā nihil homī melius in hac vita seu na-
tura seu casus aliq̄s seu labor aut studiū dedit dulces fateoz parentes fi-
lij z fratres p̄ntē tñ amarescere nec parētes. Ideo nec frēs q̄dez desinunt
esse: nec filij dulces esse desierūt. S; amicus solus dū sit verus dulcis / z
char⁹ esse nō desinit. Nec ille. Et recitat ibi de mult⁹ qui p̄rios filios oc-
ciderunt vt heredes z frēs suos z cognatos. Seq̄t ibidē. Quibz ita se ha-
bentibz cū in om̄i genere illoz q̄ charissimi iudicant̄ odijs sepe latentibz
sepe etiā māifestis mlt̄a insit amaritudo: sola amicitia odijs vacat. Ne-
mo em̄ vn qz nō dicā occidit aut pdidit amicū: sed nec q̄dem lesit volēs.
Quāobzē si amicū verū q̄lem p̄dicas inuenisti: magnas te diuitias inue-
nisse credito. hec Frācisc⁹. z p̄ eū Borschalc⁹ ser. de sc̄o Joāne euangel.
Hinc Menāder dē: Amicos hīs puta thesauros te h̄e. Ex q̄b liq̄do
nunc habem⁹ / z ex alijs: q̄ amicitia melior est q̄ cōsanguinitas. z amici
veri meliores q̄ p̄sanguinei v̄l affines. nā int̄ illos sp̄ vera celebrat̄ ami-
cicia: int̄ hos vō nō sp̄ vel raro h̄e amicitia vera. Id q̄d z q̄ridie expimur
z videm⁹. Quippe q̄ p̄tinue accipe z beneficiis eis volūt: ad q̄d mag⁹ sūc-
promi q̄ ad dandū z bñficiendū. z si q̄n vni amicoz officij exhibuerint
aliq̄d: si alter nō repēdat v̄l aliq̄d tribuit: alieni fiūt ab anio amici. Per⁹
sepe qz int̄ eos orit̄ lis z p̄tentio (vt fieri solet) in diuisione hereditaria. z
express loquoz: vbi quis studet mag⁹ accipe q̄ alter: exprobrātqz z ipsi be-
nificia q̄ in parētes collocarūt: p̄ q̄d z pl⁹ recipe laborant. Sed de his
haccen⁹ ex q̄ sit nūc vt amicus ver⁹ melior est q̄ p̄sanguine⁹ vel affinis:
ille em̄ vero z p̄ se diligit. alius v̄cilitat⁹ z voluptat⁹ cōmoditatēqz gr̄a.
illoz firma / boz tēporaria est amicitia. Jecirco omni cura curādū est z
vigilia ne amicos bonos z veros amittam⁹: z facile nouos acq̄ram⁹ neqz
gleccis antiq̄s. A q̄ dehortat̄ Teognis poeta cū ait. Nūqz poti posthabi-
to amico alium q̄ras: soncium hoīm verbis persuasus. De quo z infra
latius videbis.

An quisqz se maxime amare possit: z ad seipm habere
amiciciam.

Capitulum XXXVIII.

Quēadmodū seipsum quis
piam maxime amare debeat z possit: ita ad seipm amicitia h̄e
poterit. Id q̄d P̄bali. iij. Eth. in cōtrouersia z in dubiū ponit.

Tractatulus de amicitia

Et ideo arguitur p. vtraque parte: quae p. breuiter videamus. Primo arguitur
negatiue / et negando p. posita. Incepit enim homines qui seipos maxime
amant / et vt turpe sui amatores appellat: igitur non oportet maxime amare
seipm. Secundo p. bar. na. prauus sui gra. cura agit: et tanto magis quanto
prauior. Inculant igitur ipm quia nihil nisi sibi agit. Probi autem vel boni
aut fructuosus ob honestate: et tanto magis gratiaque amici / quanto p. stabilior
est: sua vero negligit. sequitur ergo quod non oportet seipm maxime amare. Ar
guit p. b. ad parte aduersam / et affirmado p. positu / quod p. ueniat seipm ma
xime amare. Ab his autem (in q. d.) x. bis b. est r. onib. p. dicitis non sine r. one ipa
opa discrepat. p. p. q. apparet quod homo maxime amet seipm: et b. non irr. onabilr.
quod triplr. ostendit. Primo: na. enim in dunt oportere sume amare / quod maxime
me est amicus. Is autem maxime est amicus qui vult cui vult bona illius
gratia / si nullus etia. scierit. At hec ipi ad seipm maxime competunt / et ce
tera omnia quibus definit amicus. Secundo p. bar: quia omnia quibus de
terminat et dissoluit amicus maxime conueniunt homini ad seipm: quia ami
cabilia ad alteru. p. ueniunt ex amicabilibus ad seipm: igitur. Tertio p. bar: quia
vniuersa p. uerbia quae vulgariter dicuntur de amicitia in hoc consentiunt /
quod homo maxime diligit seipm: puta hec vna est anima amicorum. et amico
rum omnia sunt communia. Amicitia est quaedam equalitas. Et amicus ha
bet se ad amicum sicut genu ad tibiam. Nec autem vniuersa ipi ad seipm maxi
me competunt. maxime namque amicus est sibi: et se igitur maxime amare o. por
ret. Solut p. b. p. dicitam dubitacionem. Et p. mo ad illos qui vitiose amant
se. Secundo vero ad eos qui laudabiliter se amant. Et ideo p. dicitam q. stionez
distinguit s. m. quod amator sui varie accipit. Nam si accipitur amator sui
vulgariter p. eo qui amat se s. m. parte irr. onale: tunc non oportet p. mo ama
re seipm. Et hoc duplr. p. bar. Aristoteles. Qui igitur (ait ipse) hoc reprehendendus
esse existimat eos esse amatores sui appellat: quod sibi plus tribuit in pecu
nijs et honoribus et voluptatibus corporis. Nec enim ipa multitudo affectat: et
ipsis vt optimis omni studio incumbit: quapropter et in certamine veniunt.
Qui igitur in hisce plus habere p. gunt: huius cupiditatis et o. ino affectibus: eius
parci anie q. r. onis est ex p. ers gratificant. tales autem sunt ipi multi. Incer
co et appellatio o. r. ta est ex multitudine: quod quidem est praua. q. iuste vitupe
rantur huius qui ita se amant. Et quis homines dicat qui talia sibi tribuunt amatores
sui. Si quidem bona opa facere studuerit / p. ter seipm nullus vitupabit. Vn
de p. b. vbi s. Non est autem ob. iuz vulgus eos qui sibi huiusmodi talia tribuunt sui
amatores dici p. s. ueruisse. Na. si quis semper studeat agere iusta maxime omni
um aut temperata: aut quis alia quae a virtutibus p. ficiscunt: honestateque
omnino sibi huiusmodi semper vendicet atque vsurpet. hunc nemo dicet amatorem
sui neque vitupabit. Virtuosis itaque et probis maxime seipm amat: quod
probat p. b. nam ea sibi tribuit quae pulcherrima maximeque bona sunt / et
gratificat eis: quod sibi plus potissimum in omnibusque illi obtemperat: pu
ta intellectui et rationi: ergo maxime est amator sui. Consequenter probat.
Nam quemadmodum ciuitas maxime videtur esse / quod est potissimum: et ali
us omnis conuentus / sic et homo. Amator igitur is est maxime sui / qui illi
sui amat / illique gratificat. Quae autem intellectus sit potissimum siue p. nicipa

Capitulum. XXXVIII.

lissimū in boie pbat pbs. Quia p̄tinēs aliq̄s dicit vel incōtinens ex eo: q̄
mēs vincit/ aut nō vincit: p̄terea q̄ ipsa est boim q̄sq̄ z egisse ipsi z sua
sponte ea vident q̄ cū ratōe maxime egerit. Nō est igit̄ obscurū b̄ maxie
vnumquēq̄: z hoc maxime virū bonum amare. Quapropter maxime
sui est amator diversa specie ab eo que reprobendit: tantūq̄ differt q̄n̄
tū vita cū rōne differt a vita cū p̄turbatōe: z appetitio honesti: aut eius
q̄d cōferre videt̄. Quia si oēs ad cōsequēdā honestatē z ad res gerendas
pulcherrimas decurrerēt atq̄ cōtenderēt z omnib; publice ea q̄ oportet
z vnicuiq̄ privatū maxime bona inessent si virtus est tale. Oportet ita
q̄ bonū hominē amatōrē sui esse q̄d probat Aristot. Nā z sibi ipse z ceteris
p̄derit agēdo honesta. Prāvū autē nō oportet z sibi nāq̄ nocere: z p̄
p̄inquis affectū prāvōs sequēdo. Ea igit̄ q̄ vir improb; agit ab his discre
pant q̄ agere oportet. At prob; q̄ oportet ea agit. Mens em̄ oīs id expe
tit q̄d est optimū sibi. Et p̄bus ob̄tēperat mēti. Soluit z ob̄iectionē p̄bs
posset em̄ q̄s dicere q̄ studiosus vel virtuosus q̄ maxime seipm̄ amat ni
hil ageret p̄t̄ amicos z ipsos negligeret aut nihil pateret: neq̄ p̄ patria
laboraret: v̄ quicq̄ molestū susciperet gr̄a amicorū. Hoc remouet phi
losophus q̄ vult q̄ multa agit virtuosus amicorū z honestatis gr̄a. Ma
gnā igit̄ inq̄t sibi ipse eligūt honestatē: ab̄iciētq̄ pecunias vt amici cas
pianē plures. Nunc em̄ amic; facultates ipse cōsequit̄ honestatē. Atq̄ si
bi mai; tribuit bonū. Eundē z circa honores modū magistratūq̄ suās
bit. Nā hęc oīa amico suo cōcedet. Est em̄ hoc honestū ipsi ac laudabile
Merito igit̄ studiosus esse videt̄ antepōnēs oīb; honestatē. fit etiā vt z
res agēdas cōcedat amico: sitq̄ honesti; seipsum fuisse causam vt agat
illas amic; q̄ si ipsemet agat. In vniuersis igit̄ laudabilib; ipse studios
sus plus honestatis tribuere sibi ipse videt̄. Sic igit̄ sup̄ius v̄ dixi
mus amato; esse oportet: vt ipsi autē multū sunt nō oportet. Hęc Arist.
li. ij. Eth. Sed de amore sui nō parū multa sup̄ dixim;: z q̄n̄ q̄s se amat
re debeat: z quō bene z laudabiliter. Quā autē aliq̄s seipsum diligit z simi
liter suū amicū habem; Prover. iij. vbi dicit̄. Diliges amicū tuū sic tei
psum. Et ca. ij. dicit̄. Qui despicit amicū suū indiget̄ corde est. A q̄ non
dissentit Luce. li. j. d̄ finib; bo; z ma. Sūt autē inq̄t q̄ dicūt sedus q̄ddā est
se sapiē: vt ne min; amicos q̄dē q̄ seipos diligāt. Ex q̄ nob; p̄z nos ipos et
se diligēdos: z post alios. Ordinata nāq̄ charitas a seipō incipit: vt aiūt
Sed diligam; v̄bo z op̄e: z de dilectōe q̄ nos alios amare debem; mul
ta alias dicunt: cui; b. Joānes fuit studiosus scriptor. Curādū etiā nob;
ēne p̄ponam; veteres amicos nouis. vñ Eccl. ix. d̄. Ne derelinq̄s ami
cū antiquū. Nou; ei nō erit filius illi. Unū nouū: amic; nou; veterascet:
z cū suauitate bibes illud. vñ Luce. de amicitia ait. Amicitiarū nō debēt
esse sic aliaz rez societates. veterria q̄q̄: vt ea vna q̄ vetustatē fert eē de
bēt suauissima Verūq̄ illud ē q̄d vulgo d̄. Multos modios salis si
mul edēdos esse: vt amicitie mun; expletū sit. Nouitates autē si spem af
ferūt: vt cāq̄ in herbis nō fallacib; fruct; appareat nō sūt ille quidē repu
diāde: vetustas tū suo loco p̄seruāda ē. Maxima em̄ vis vetustatis z
p̄sueudis. Et q̄ in ipō eq̄ si nlla res impediatur: nemo ē q̄ n̄ eo q̄ p̄sueuit libe
ri; v̄rat q̄s tractato z nouo. nec mō i b̄ q̄d ē aīal. s; i bis etiā q̄ sūt inaiata

Tractatulus de amicitia

psuedo valet: cū locis etiā ipis mōtōsis delectemur z silu est ribi i q̄b
diuici^o cōmorati sum^o. P̄bilel. q̄z li. v. epi. ad danielē veteriū patriciū ve
neriū ostēdit amicos nouos veterib^o nō esse anreponēdos cū ait. Neq̄ si
eri vnq̄z posse incrementis vllis blāditiōe fortune. vt veterib^o amicis
nouos aliquos anreponā. id tam z si p̄ tua prudētia latere te nō debet.
Voluti tñ vt mea etiā cōfessione atq̄ testimonio liquid^o teneres rē.

De adulatorib^o z adulatiōe La. XXXIX.

Adulatores amici esse videntur

Atur cū alios laudāt. Id q̄d faciūt sui vel voluptatis grā vel cō
modi alicui^o. z iccirco nō sūt veri amici: s̄z ficti z falsi. Sūt z q̄
iplos adultores fouēt, tueant^o z defendūt: eosq̄ benignolentē tractāt sic
sunt ambiciosi. de quib^o Arist. li. viij. Eth. pleriq̄z (ait) ob ambitionē ma
gis amari q̄z amare velle vident^o. Quapropter pleriq̄z amāt iplos adulto
res: Adulator ei inferior ē amicus: aut fingit se talē z magis amare q̄z ama
ri. Et q̄z cauendū est ab assentatorib^o. Iccirco z de his aliqd̄ dicendū vi
det^o: vt discernam^o hos a veris amicis: q̄ lōge inter se differūt. Videm^o
z q̄d sit adulatio z deinde q̄le viciū z q̄ adultores sūt fugiendi. Adula
tio grēce κολακεία colacia z κολαξ colax adulator dicit^o. Et est fallaci
laude seductio s̄m Augustinū sup̄ Ps. Adulatio est excessus delectan
di alios verbis vel factis. Sc̄m̄ beatum Thomā. ij. ij. q. xv. ar. j. Adu
lacio est pctm̄ ex sermone vanę laudis alicui exhibire intentiōe cōplacē
di. Laudare em̄ aliquē de q̄ nō est laudād^o: vel plus q̄z ē laudād^o: vel nō
eo fine q̄ fieri debet pctm̄ est s̄m Alex. ij. ij. tracta. de adulatiōe. Et adula
tio ē puerla laudatio: z videt^o nomē sumptū a sono. Lanēs em̄ quoz mi
ria ē adulatio/ fere exprimūt hūc sonū. vel dicit^o q̄ aduloz verbū (q̄d ē vo
ce vel gestu fauorē capio) dicit^o q̄si adauloz: q̄d b̄ i aulis maxie fieri soleat
Sūt em̄ q̄ boca grēco derivatū arbitrant^o. Est απὸ τοῦ λουλέειν: q̄d
est inferuire: z λουλος seru^o. Et adulatio s̄m Anto. pte. ij. s̄m me riu. x.
ca. ij. est quoddā viciū quo q̄s querit alteri placere ex laudatiōe facta ad
ipm̄: v̄l alio actu/ sed inordinate. Et vocat^o adulatio oleū. vt ibidē scribit
Anto. ppter cōditionē materie s̄l em̄ oleo. Nā sicut oleū est lucidū dulce
z lubricū: ita laus facta alicui que ē materia adulatiōis h̄z q̄ndā lumino
sitate apparētie z suavitate cōplacētie z lubricositate adherētie. Nāz ve
dicit^o quidā. Nulla est taz exce lsa vire^o q̄ dulcedine glorie nō tangit. Glo
ria autē resultat ex laude. Sed sicut oleū maculat pannū vbi effundit^o
ita adulatio eū ad quē dirigūt multoties: et si nō semp maculat. Et fit cōs
muniter p̄ humana colloquia in quib^o homines adinuicē viuūt: z puer
sanē s̄m p̄rietate suā nature q̄ad delectare vel cōristare alios. Sic autē
colloquiū hūanū trifariā. Quidā ei i colloq̄ndo tenēt mediū i delectādo
z tristādō alios ex suis locutiōib^o z gestib^o q̄rētes delectabilē s̄z debitū
modū se h̄re cū his q̄b̄cū p̄uersat^o: n̄ em̄ ita quietiā tristēt cū expedit. s. re
p̄hēsiōe d̄fect^o eoz: z h̄i dicit^o amici v̄l affabiles. Ad q̄d hortat sapiēs di.
Eccī. iij. Cōgregatōi pauper affabile te facito. Quidā alij s̄t q̄ recedētes
a medio p̄mittūt defectū i min^o delectādo q̄z debeāt z magis tristādō

Capitulum. XXXIX.

¶ **Q**uod agruat: et hi dicuntur agrestes / seu discoli vel litigiosi. ij. ad Timoth. ij. Seruū dei nō oportet litigare. Alij vero excedūt in delectādo alios verbis plus q̄ debeāt. et hi dicuntur blādiores / seu adulatores / vel assentatores. vñ Sene. Laudato parce: et vitupera parcius. Et de h̄ vicio adulationis ait Ps. Mollici sūt sermōes ei⁹. s. adulatoris sup oleū: et ipsi sūt iacula. Et ps. clj. ait. Oleū autē peccatoris nō impinguet caput meū. vbi dicit Glo. Falsa laus adulatoris a rigore veritatis emollit ad noxia. Nō autē semp velle alteri placere et aliū laudare est adulari. Fit em̄ q̄nq; ad dei honore et gloriā procurandā. Sic Hester ad cōplacendū regi Assue ro: accessit ad eū ornatissime / laudans eū magnifice: dicens. Mirabilis es tu domine et facies tua plena est omniū gratiarū Hester. xv. vt inde possit reuocare sententiā datā cōtra populū dei de exterminio eius. Sic et Hieremias laudabat nabuchodonosor scribēs translatis in Babylo nia / vt orarent p̄ vita eius et filijs: q; in pace eius erat pax eorum. Sic et Daniel in exponendo visionē ei. Sic summ⁹ sacerdos Joachim laudauit Judith de occisione Holofernis et liberatiōe ppli dicens Judith. xv. Tu gloria Hierusalē: tu leticia Israel: tu honorificētia populi nostri: eo q̄ dilexeris castitatē et c. Bonū itaq; est si aliq; laudat vt de⁹ in h̄ honori ficet. Soli autē deo gloria et honor et c. Pōt et q; velle et q̄rere et placere alteri ad beniuolētiā ei⁹ habedā. Et sic Paul⁹ q̄rebat placere Festo iudici vocās eū optimū et Herodi dicēs se fore beatum audiri coram eo: vt sic habita beniuolētia liberaret a calūnijs iudeoz. Sic et mlier illa thecui res intercedēs p̄ Absalone laudās David. Laudat etiā q; bñ vel h̄uoz se: vt nō deficiat in tribulatiōe possit sed p̄solet. Sic laudata fuit Noemi et Ruth moabitides afflicte et depaupate a Booz vt p̄fortaret Ruth iij. Fit p̄reca et placētia p̄ p̄rimoz vtilitatē faciēdā. Et sic ap̄ls de se ait Ego p̄ oia oib; placeo. j. Cor. x. Et itez. fact⁹ sū oia oib; vt oēs lucrifacerē j. Cor. ix. et hoc p̄formās se morib; eozū q̄ntū poterat sine pctō vt eis placeret. Laudat et aliq; vt h̄tus in p̄rimo augeat et in bono p̄ficere conet. Nā vt dicit Sene. Vir⁹ laudata crescit: et vt ferat meli⁹ correctōez. sic ap̄ls laudat mirabiliter Corinthios in p̄nci. j. eplē dicens. In oib; diuites facti estis i illo ita vt nihil vobis desit in vlla gr̄a. Et paulo post de multis reprehēdit. Nec mendaciū dixit in h̄mōi: q; erat valde boni inter illos in q̄ bus erāt illa p̄fecta dona de quib; laudauerat. Et al̄s. Laudo vos: i h̄ nō laudo. Pōt et vltimo aliq; alteri velle placere nō p̄pter aliq; p̄dictoz: s; p̄pter inanē gloriā sui: vel p̄pter decipiendū eū: vel damnificandū: vel ali quod illicitū cōsequendū: et hoc est malū p̄tinēs ad adulationē. de q̄ ps. ait. De⁹ dissipant ossa eoz. i. h̄cutes q̄ hoib; placēt. s. adulādo. et ad Gal. j. Si hoib; placere cōti seruo nō essem. Sic etiā aliq; laudat aliū ad malū finē vl̄ nō seruatis debitis circūstācijs. qd̄ et sūt p̄tinet ad adulationē vt scribit Antio. vbi s. Acc⁹ autē laudatiōis multis modis male fit et inordinata. Primo laudādo d̄ sibi dubio vl̄ icerto: p̄pter qd̄ dicit Eccl. xj. Nō laudes virū de specie sua. Glo. i. ne iuxta speciem corporis estimēs q̄litatē mētis: q; bō videt q̄ foris sūt: de⁹ autē incuet cor. Et Eccl. xj. dicit Ante mortē nō laudes quēq;. Glo. Stultū laudare pugnantē q̄n̄ iā pugnet victorē

Tractatulus de amicitia

Ille em̄ q̄ videt bene agere / nescim⁹ quo animo agat: aut si velit vel pos-
sit perseverare in finē. Laudat⁹ z q̄s male cū laudat⁹ de illicito fm̄ illud.
Laudatur peccōr in desiderijs aīe suē. Et Esa. v. *Ue q̄ dicitis malū bonū:*
videlicet laudādo malū tāq̄ bonū. vñ Cassia. in q̄dā ep̄la. vt eū refert
Anco. sic ait. Adulatio blāda omnib⁹ boib⁹ applaudit: oib⁹ salue dī: p̄di-
gos vocat liberales: auaros parcos: sapiētes lasciuos: vel p̄digos curia-
es: garrulos affabiles: obstinat⁹ os cōstantes: pigros maturos z grauca
Nec ille. Laudat⁹ insup q̄s indebite cū laudat⁹ de bono: sed vltra q̄s sic vt
nō seruatis debitis circūstācijs. de q̄ pōt intelligi illud Esate. iij. Popule
mes⁹ q̄ te b̄m̄ dicit⁹: ipsi te decipiūt. Postremo laudat⁹ q̄s cū tacet maluz
q̄d videt: nec reprehendit cū pōt / vñ z videt⁹ approbare z q̄si laudare cuz
hoc facit ne displiceat illi: s̄ vt placeat. vñ Beda. Adulator q̄ tacet z dat
consensum ne offendat illū quē credit habere p̄pitiū. Improprie tñ dicit⁹
h̄mōi adulatio. Nec Alexander pre. ij. summe. q. xxxvj. Quō autē adu-
lator ab amico cognosci possit docet Luce. de amicitia cū ait. Secerni au-
tem blandus amic⁹ a vero z internoſci tā pōtēst adhibita diligentia q̄s
om̄ia fucata z simulata a sinceris z veris. Concio q̄ ex imperitissimis cō-
stat: tamē iudicare solet quid intersit inter popularē. i. assentatorē z leuē
ciuē z inter cōstantē seuerū z grauē.

Quale viciū est adulatio z q̄d est mortiferū Ca. XL.

Adulationē esse viciū perni-
ciosum z letiferū z criminale probādū est: ex ea nāq̄ quisq̄ in-
fici⁹ / z peccōr efficit⁹ / z maculat⁹ aīa. Propter hoc etiā viciū cle-
ricusq̄z dulacionib⁹ z p̄dicionib⁹ vacare deprehendit⁹ / degradet⁹ ab offi-
cio q̄ est maxima pena: etiam maior excomunicatiōe. null⁹ autē punit⁹
hac pena nisi p̄ mortali. Et est hoc viciū adulationis mortale. Primo rō-
tione materię laudatiōis (vt scribit Anco.) id est dū q̄s laudat⁹ de aliq̄ cri-
minali. z de hac intelligit⁹ illud Ezech. xij. *Ue qui p̄suunt puluillos sub*
om̄i cubito man⁹ z faciūt cervicalia sub capite vniuersē q̄rat⁹ ad capiē-
das aīas. Quod exponēs Grego. in omel. Puluill⁹ inq̄ sub cubito z cer-
vical sub capite ponit⁹ vt molliter quiescat. Quisq̄s q̄ male agētib⁹ adu-
lat⁹ puluillū sub cubito / z cervical sub capite ponit⁹: vt q̄ corripit⁹ ex culpa
debuerat in ea fulcrus laudib⁹ quiescat. Ue autē importat dānationē eter-
nā q̄ pro h̄mōi adulationē incurrit⁹: q̄ mortale. Agit⁹ z adulator cōtra cha-
ritatē dī z p̄mit⁹: q̄ peccat mortālī. Nā per h̄ fouet z nutrit eū in ipso pec-
caro. Peccat p̄terea adulator mortālī rōne formę vel intentiōis. cuz sc̄z
quis p̄ adulationē intēdit nocere alicui notabilī in tp̄alib⁹ vel sp̄ialib⁹.
vt cū intēdit ad aliq̄d illicitū inducere vt decipere ip̄m in tp̄ali substātia
cū viderit eū in se confidere: vt vt iudicat secreta cordis sui. vñ adulator
possit ei nocere: sicut fecerūt pharisei cū miserūt discipulos suos ad ch̄z
interrogandū: vtrū liceat dari censum cēsari. dicerēs. Mḡ sc̄m⁹ q̄ ve-
rax es zc. Matth. xxij. et adulādo. Et de h̄mōi d̄z Prover. xxvj. Melio-
ra sūt vulnera diligētis q̄ oscula fraudulētra odietis. q. d. meliores sūt iij

Capitulū. XL.

crepatōes dure z verbera amici seu placi: etiā si vulneret sensualitates
cōtristādo: z inferat p demeritis penas z plagas q̄ fraudulēta oscula. i.
q̄ applausus z adulatōes nocere incēdētis vel dissimulātis. Itē q̄ agit p̄
iusticiā z charitatē peccat qd̄ facit adulator. Peccat z tertio mortaliter
adulator ratiōe circūstanti: vel occasiōis cū vicz ex hoc q̄ aliq̄s laudat
sup̄ modū: inde supbiā incurrit vel inanē gloriā cui⁹ causa est adulator. z
ideo peccat mortālī. Si cū occasio sic data nō accepta / etiā ex parua lau
datiōe si inordinate z incaute qd̄ supbiat mortaliter peccat. Uideť ei oc
casio magis accepta ex se q̄ data ab alio. Dulcū gr̄pandū est opus laus
datiōis humane in p̄sentia hominū. Vnc Aug. in. xij. de trini. ait. Ma
gis optabo a qlibet reprehēdi q̄ ab adulatore laudari. Null⁹ em̄ reprehē
sor formidand⁹ est amatori veritatis: Laudator vero errat z p̄firmat er
rore: moderate itaq; q̄sq; laudand⁹ est z cū veritate. Nā q̄ ultra q̄ debet
laudat vel alicui⁹ voluptatis / lucri vel cōmoditatis gr̄a adulatoris no
mē nō effugiet: z iccirco peccat cū alterū peccare facit z supbirez existima
re qd̄ nō est. Si autē quis adulat sola intētiōe placēdi z delectādi z nō in
malis. v. cū qd̄ adulatur sola intētiōe euitādi aliqd̄ malū sine alteri⁹
derrimēto vel intētiōe cōsequendi aliqd̄ bonū in necessitate. nulluz em̄
borū de se est cōtra charitatē: sic veniale peccatū esse poterit. Et sic intelli
git̄ dictū Aug. qn̄ ponte adulationē inter venialia. Si autē secus sit (z ve
dictū est paulo ante) graue p̄c̄m est adulatio: p̄ eā nāq; incurrit̄ dei male
dictio. De his adulatorib; loquit̄ dñs p̄ p̄betā. Maledicā benedictioni
bz vestris. qd̄ exponit Greg. Qui inqt̄ inique agū: bñdicunt̄ ab eis. ad u
lancurq; p̄cōrib; dūmodo diuites fiāt. Ad qd̄ alludit Hier. p̄ba ca. xx.
Maledictus q̄ annuntiauit patri meo digna: Nat⁹ est tibi puer mascu
lus / z letificauit eū. Pater de q̄ nascimur est mūdus: p̄ner mascul⁹ mū
di est opus maligni sceleris. Filij mūdi sūt opa q̄ fiunt a mundo. i. mun
danis. Annuntiat autē patri. i. mūdo masculū natū z letificat: qn̄ adula
tor laudat boiem de magno scelere z sic letū facit. quia d̄ binōi gaudet
mūdus. Sic autē adulator est maledict⁹ a dño. Qn̄ autē aliq̄s p̄petrat ma
gnū malū: solet ei dici ab adulatorib;: fecisti sicut mascul⁹ vel vir. Cōtra
bos d̄ puer. xxij. Qui dicūt impio iust⁹ es: maledicēt eis populi z des
testabunt̄ eos trib; vñ Aug. sup̄ illo v̄bo. Iniqu⁹ bñdicit̄. s. ab adulator
rib;. Exacerbauit dñm p̄cōr: sic ait. Hec ē maḡ ira dei: vt desit correctio
z adsit adulatio. Et subdit cām. Adulantiū ei lingue alligāt boies i p̄cis
Delectat em̄ ea facere: in quib; nō solū metuit̄ reprehēsor: s; laudat̄ ope
rator. Inducit z hoc viciū adulationis o b̄stinationē. vñ d̄ figurate de Dy
na filia Jacob violata designāte aiam suggestiōib; diaboli assentientes
q̄ Sybē cōstuprator ei⁹ ipaz tristē effectā: blādicijs delinuit. Gen. xxx
iij. Cū enim p̄cō cōmissio cōscientia mordeat z tristitiā mēti inferāt blā
diciē z adulationes: procurare opera diaboli detinent animā in malo.
Uñ domin⁹ p̄ Ezechiēle prophetā cōtra adultores dicit. Edificabūt̄ ipi
parietem z illi linebāt eum. Quod exponēs Grego. in mora. ait. Edifi
care parietem est quēlibet cōtra se obstacula z duriciā p̄c̄i cōstruere. i. cō
murrere p̄c̄ā q̄ reddūt boiem durū: s; parietē liniūt q̄ p̄c̄ā p̄petrātib;

Tractatulus de amicitia

adulant; ut quæ illi pueri agerent edificat; ipsi adulantes quasi nesciunt red
dant. Nihil est (inquit Hiero.) quod tam facile corrumpat mœurs hominum ut adulatio.
Et quod adulas nocet sibi quia peccat. et alteri quia est causa peccandi occasionaliter.
Prudens autem est et sapiens quod adulatorum non audit. adulatorum aspexit; nec assentit
illis adulatorum. Gravitate huius vitii ostendit Hiero. ad Cellarum. Istum inquit
maxime rege vitium adulatio. quod est gravissimum; quia humanitas ac be
nivolentia loco dicitur. Et ita fit ut quod adulari nescit aut invidiosus; aut superbo repu
ret. De quo vide latius post s. Tho. Antoninum pre. ij. tit. x. ca. ij. Hoc vitium et
detestantur quod non sunt nostre fidei et secte. Et quod cavendum esse monet Cicero in
Lelio cum ait. Assentatio vitiorum aduiteri periculum amoveat ab amicitia quam non
modo amico; sed ne libero quidem homine digna est. ut s. dicitur est. Scitum est
illud Latonis: multo melius de quibusdam acerbos inimicos mereri; quam eos
amicos qui dulces videant; illos verum sepe dicere; hos nunquam. Et paulo
post dicitur. Sic habendum est: nullam in amicitia pestem esse maiorem quam adulatio
nem; blanditiam; assentationem. Quis enim multis nominibus est huius vitii notandum
levium hominum atque fallacium ad voluntatem loquentium: omnia nihil ad veritatem. sine qua
nomen amicitie manere non potest. Nam cum amicitie vis sit in eo ut unus quasi ani
mus fiat ex pluribus. qui fieri poterit si ne in uno quidem uno animus erit:
idemque spiritus. sed varius; commutabilis multiplex. Quid enim potest esse tam flexibile
tam devium quam animus eius quod ad alterum non modo sensum ac voluntatem; sed etiam
vultum atque nutum convertit. Negat quod; Nego. ait; ratio. Postremo ipse ait
egomet et mihi omnia assentari: ut idem ait Terentius. Si ille Socratis per
sonam se descriptur: quod amicitie genus adhibere omnino leuitas est. Multum
autem Socrati siles cum sint loco; fortuna; fama superiores; horum est assentatio
molesta: cum ad vanitatem accessit auctoritas. Sempiternum quod angere assentatio
fit idem Cicero ait; id quod is cuius ad voluntatem dicitur vult esse magnam. Quam
obrem quis blanda ista vanitas apud eos valeat quod ipsi illam allectant et inui
tant. tamen etiam graviores constantioresque admonendi sunt ut advertant ne
callida assentatione capiantur. Aperte enim adulantem nemo non videt. nisi
qui admodum est excors. Callidus ille et occultus ne se insinuet studioso
cavendum est. nec enim facile agnoscat. Quippe quod etiam aduersando sepe assen
tetur. et litigare se simulans blandiat; atque ad extremum detrahit. vincitque
poriat se: ut is qui illusio sit; plus vicisse videatur. Hec Cicero. Hoc pres
terea vitium adulatio principes et papam seducit. ut scribit Berson par
te. j. de potestate ecclesiastica. ubi et dicitur. Vitam stultas et falsas adulatio
nes; insanias et detestatur et execratur hoc vitium adulatio idem Berson
pre. j. in sermone factum in die circuncisionis domini. Nec (ut idem ait in Trilogo
in materia scismatis) staret omnis politica: si per adulantium aut male suspi
cantium consilio: et non per agendum veritate regeretur. Idem Berson parte. j.
tractatu de examinatione doctrinarum ait. Quid nempe est inquit efficax
cuius ad corrupendam omnem doctrinam quam adulatio subdola: vel per silentium
vel scribentium vel audientium vel recipientium cum indiscreta laude et inextin
guata gloria simul cum admiratione. Quod videmus impletum illud
comici de adulatore. Sic profecto ex stultis insanos facit. Quod in de amicitia
verum Cicero dicens homines adulatio impletos vento sibi sumere

Capitulum XL.

species improbiſſimas vel errore ſuo fundatas. vnde nihil ſuſpectiſſis niſi diſcrimen et peditio: dum tales hi ſe reputant quales audiunt doctos/ſapienter/entres/ deuotos/ eloquentes. Quo contra nihil eſt optabilius ad ſerueturum militem quam libere necdum audire/ ſed inquirere diligenter qui dicat ei cum omni libertate veritate. Sint in exemplum nobis Lucifer cum angelis ſuis: quos quid aliud quam propria ſeſellie adulario. Sint homines qui ſe tanquam deos hac tacti veſania coli iuſſerunt/ exorſeruntque. Et parte quarta in ſermonem de annuntiatione Marie dicit de adulariore mendaci: qui eſt (inquit) velut incantator diaboli: qui apparere facit quod non eſt. de albo dicit nigrum et de nigro album. Eos quoque ſtolidos facit et freneticos qui ipſum recipiunt quia occidit veritatem. et quando veritas deficit/ error ſubintrat et falſitas. Non eſt quandoque vltimo adeo ſapienter quin fallat ſi attentet auſcultare ei. Nihil eſt quod credere de ſe non poſſit cum laudat: hic ſupple qui eſt in potentia ſtultus: vt inquit Iuuenalis. Nota de Xerxe cui dicebant adulariores terram ſufficere non poſſe vt ſuos ſuſtineret armigeros. De Roboam cui iuuenes dicebant cum melius valere patre ſuo Salomone: et per hoc perdidit populum ſuum. De Alexandro qui ſe filium dei arbitrabat. De Nabuchodonosor qui voluit deus appellari. De multis mulieribus que ſibi ipſis pulchre eſſe apparere: ab alijs tamen irident. De Lucifero qui propterea dicitur a tam ſublimi loco in tam profundum. Adulariores fuiſſe pernicioſos principibus oſtendit Philoſophus epla. j. lib. xxx. epistolaz: ad Fredericum comitem vrbinateſem. et italice ſocietatis imperatorem cum ait. Sunt enim plerique principes auribus adeo delicatis vt facile offendatur ſiquid quod ſcire de ſeſe nolint audierunt: etiamſi id veriſſimum ſit. Quo fit vt aule principum referre ſunt aſſentatoribus: qui vt ſunt homines peditiſſimi omnia loquantur ad gratiam. neque ducant quicquam ſanctius quam metiri et fallere: vt que per bonas artes a regibus conſequi poſſe deſperant/ ea per dolum fraudemque errorque eant. Sapienter itaque monebat Anaxiſthenes ille Cynicus aſſentatoribus eſſe pernicioſius nihil: longeque eſſe melius cum rei vilius indigemus in cornos quam in illos incidere: a cornis enim mortuos: ſed ab aſſentatoribus viuos homines diſcernere. Et (vt inquit Eraſmus) Roderodam in apologia in ſtapulensem) nam vt optimis nunquam principibus/ ita micillimis ingenijs hoc vitium ſolus adherere que ſe duci patiantur alieno inſtinctu. Hinc ſcribit Iſocrates ad Nicoclem regem vt expellat et amoueatur a ſe adulariores cum ait. Quoniam ſo his quos alius fortuna euexit nulla adhibet peſtis pernicioſior adularior: repudiabis eos: qui quodcumque dixeris/ fecerisve laudat continuo: et aſſentando extollunt. ſed illi potius et amandi et perhumane audiendi: qui cum erraueris/ monere ac corrigere aſſint prudentia fideque preſtantibus. Hec ille. ¶ Adularior inſup mendax eſt velut ioculator et muſic⁹ diaboli: qui ſemp notas ſuas et vocem ad voluntatem audientium et eborum ſancium conuertit quantumcumque labatur aut deuiat. Et eſt veluti ſpeculum quod arridet ridetes: et plorat cum plorantibus. Adularior portat lumen ſcientie aut conſilij ad voluntatem dominorum ſuorum: quantumcumque ſeruat eos ad malam declinare viam. Temporizandum eſt (inquit) diſſimulandum eſt: talem me voluit: tales quoque me habebunt. Adularior aſſentatur

Tractatulus de amicitia

omnibus que dicuntur siue iure siue iniuria. Adulator est syren incantans
z submergens: z est veluti scorpio. adulator quod peius est corrumpit vere
fidei veritate vt alteri complaceat / z sibipsum prodest. et credere facit mens
dacia / sortilegia / incantationes / idolatrias / artes magicas z diaboli
cas: z deum derelinquere vt recurrat ad diabolum: ac si esset potentior
sapiencior aut magis misericors quam deus. z sic ania que a deo amari des
beret est repudiata z repercussa ab amore suo: z gracia sua ad exemplum
Saulis z Dize z Jezabel: qui per falsa sortilegia vitam perdidit z re
gnum. Fugite procor subdolum hunc perditorem. hec Berson. Idem pre. iij.
Fmone ad regem francie ait. Sed audiamus quod faciat adulator mendax
contra prudentiam. O deus quis famulus: Est incantator diaboli qui fascinat
demonos: z facit apparere de falso verum. de stulto sapiens. de nihilo magnus.
de magnificis factis stolidus. de stolidis insensatus: hoc est extra omne bo
num rationis iudicium. Sic profecto ex stultis insanos facit ait Terentius. Quid
decepit Lucifer z eum mutauit in diabolum? Sumpsit z adherentium adula
tio. Adulatio tunc inceptit / magistrumque suum a tam sublimi loco in profundum
cadere fecit: de tam sapienti in tam stolidum. quod ergo agent homines: qui pacto sibi
cauebunt? Quid decepit Adam z Eua / z de immortalitate ad mortalitatem mu
tauit. de omni bono in omne malum? Inimici adulationis qui promittebat eos
tamquam deos futuros. Nonne adulationis Nabuchodonosor Alexandrum / Los
droen z alios quosdam (vt eorum ferebat opinio) deos effecit. O quis singu
lari facultas z error erat esse deum in somnio / in fictione / in fascinacione:
z in incantacione. z nihil erat velut in somnium surgentium digne zc. Vide la
tius Bersonem. Alexander recepta plaga in plio: postea cognouit hominem
se esse: licet ab hominibus filium dei nominaret. Hoies (inquit) me filium dei nomi
nabunt. hec autem plaga me hominem esse declarat. Adulator malus est ianitor
qui se penumero spiritui mendacis z falsitatis portas aperit. qui quidem spiri
tus modo assumit capam z capitium subductum: z plures fingit aut cleri
cum modo habitum militarem / modo habitum famuli: propter quod omnia ad
deceptionem tendunt: sicut Michae visio. iij. Reg. vii. Adulator est ty
bicen qui semper ficta canit musica: z mutat modulationem suam vt dominus
vult eum canere aut chorizare. Ipse est speculi imago qui ridet cum quis ri
det. plorat quando plorat. semper gaudet alienum sumere vultus. Dicit dominus
caleo: dicit adulator sudo. Dicit dominus tempus esse frigidum: dicit adulator se per
frigoribus tremere. Adulator veritatem semper pro silij cedam z faciem quo dominus vult
pergere quantumcumque cadat: etiam si collum sibiipsum frangat. Tale me vultus
(inquit) domini mei z tale me habebunt. per deum voluntati eorum non contradicam: z
si sciam mala. Hinc vetera sint eis / sint eorum populo: quare eorum incurres
rem indignationem: Adulator inflat dominum qui eum auscultat vento vane
laudis. propter quod dominus stolidus repletur opinione: z de se mira iudicat cum
solum verus sit. quemadmodum cum tria pisa in inflata sunt vesica acus
vnius acuties omnem eius deprimunt pompanem. z ab omni eum auerit in
cepto. Quis es inquit adulator domine? Considera modo tuam dignita
tem: profecto terra non sustinet dominum tui similem in cordis nobilitate. in
probitate. in pulchris verbis. in magnis sensibus z prudentia. alij sunt solus

Capitulum XL.

bestie in cōparatiōe ad te. Insup quādoq; villipēdit dñm: z in forma mis-
nistri maledicit huic /z alteri. Quid (inquit) domine: nimis humilis es.
nimis religiosus. dulcis nimis. largus nimis. nimis pius: Quid curas
de abiectis illis hominibus: aut de capitīs subduccis: aut de simulatis
religiosis: ostende ostende te esse dominū. Quis es queso: egēs ne altes-
rius ope: Quis est qui te grauari possit /aut q̄c̄q; offendere: aut tibi con-
sulere: Sed si veritas cōtra adularozē responderet: diceret cum adula-
tor querit quoniam sit: Respōdit veritas: pauper es z misera creatura:
omnibus subiecta angustijs z tribulationib; frigori: calori: dolori: in-
firmittati: necessitati mortis inevitabili. Tu es saccus plenus fimi terre:
cineris z putredinis quātumcunq; tunica geras. quocunq; auro / argen-
to: aut lapidibus p̄ciosis aut pomposa familia sis circūdatus. Quid est
(queso) caro tua que cito aut tarde cadauer efficiet fetidissimū / cib; veru-
mum: Est ita est / exurge paululū: aperi oculos per adulationē tibi clau-
sos. vbi sunt plures diuites / nobiles / p̄potētes / p̄clari zc. qui ab om̄i-
bus honorabant: hic dormiūt somniū suum. Audi sermonē dei: Om̄is
caro fenū: z om̄is gloria eius sicut flos campi. fenū aruit: z flos ces-
cidit. ¶ Considera bene q̄ adulator infernalis inimici est p̄sbyter: q̄ ca-
nit vigiliās illis qui mortui sunt per peccatū / sepulci per malā consueta-
dinem. fetidi iam per malam famā. coopri durissimo ac ponderoso indu-
rationis cordis lapide parati vt in inferni sepeliant cimiterio: maluz ci-
mitemum p̄fecto. Dicit adulator in suarum vigiliarū p̄ncipio Placebo
dño. sed valde male cōtinuat: quia nō est in regione viuorum. ¶ Quid
amplius de adulatorib; dicemus: Adulator est solū verborū intricator.
z cum ad veritatē dicendā ventū fuerit: per verba duarū facierū exitum
querit per amphibologiā / per euasione subtilē z astutā. p̄ cōueniens ali-
quod diuerculū om̄i vento se cooprāt. dissensiones suscitāt vt pacem
facere videat. semp est in p̄sonāia s̄m respōsum vulpis quod dedit leo-
ni. bene nouit s̄m earum exire camerā z farui formas accipere vt pacem
habeat. Est mala cornicula que magnoz dominoz oculos eruit: vel eos
velat: z cum eis ludit infidelitatis ludo. ¶ Adulator vt omnē cumulus
mali dicamus: est finaliter bonę prudentię valde cōtrarius: quia falsitas
rem introducit. z ne veritas per alterius p̄siliū manifestet: huic qui se
om̄iū sapiētissimū iudicat impedimēto est. Hec Berson. Idez in ser-
mone de angelis: dicit adulationē in contrarietate diaboli. Et adulatio de se-
metipso z in semetipso facit citius p̄sonā q̄ sib̄ip̄s adulat / se laudat / spe-
culat z magnificat cadere in stultā credulitatē z iactantiā. Videm⁹ quoti-
die (inquit Berson) stultū nō videre nisi sapiētā in stulticia sua: z credere
se eē om̄i sapiētissimū: siue sit in deuotōib; siue in alijs reb;. Hic accidit
nullū esse p̄siliū cui talis credere velit aut possit. Et (vt idē ait) aduersita-
tes z verecūdię huius mūdi magis p̄sunt laudibus z adulariōibus. vos
videtis (inquit) qm̄ per vituperiū superbia amittitur: z adulatione nu-
tritur. Ideo sicut homo semper se debet culpāre / increpare z humiliare
corā deo: pariformiter amare debet eos qui euz vitupant: sunt eñ coad-
iutores sui vt faciat qd̄ facere debz: vt scz se humiliet. Lōgior est Berson

Tractatulus de amicitia

Principes itaq; z magni dñi fugiant adulationes tanq; perniciosas pes-
tes. Ideo dicit sapiēs q; pnceps qui audit libēter verba mēdaciū / omēs
ministros habebit impios: siue em̄ sit iure siue iniuria semper dicūt / do-
minus meus benedicit / ius habet: z perdit omnis libere loquēdi z cōsu-
lendi libertas. Unde domin⁹ agēs s̄m adulatoris cōsiliū nō excusatur
si res malum forciat effectum: inquit Berson in sermone ad regē frāciē.
Et (vt idem scribit pre. iij. s̄mone de natiuitate dñi) adulatio tantū va-
let ac si dica: adulatio siue amabilis deceptio multos em̄ seducit z decit
pit. de quo z sup̄ visum est / z ibi Berson ostēdit. Abeant igit adultores
quorū studiū est omne diuisiones omēs seminare per iniquas relatio-
nes vt boni appareāt famuli aut boni amici: aut vt complacēt zc. Tan-
tam adulationis efficaciam esse ostendit Berson pre. iij. s̄mone de angelis:
vt homines in dementiam quādam z insaniam vertat / z incredibilia de se
credere cōpellat. quod z experientia z Iuuenalis testimonio perspicuū
est. Nihil est (inquit) qd credere de se nō possit cum laudat / dñs equa po-
testas. Et apud Terentiū in euncho de adulatore Snatone. Nūc pfecto
boies ex stultis insanos facit. Qd si p̄ blanda aliene vocis adulatio: incō-
parabilē plur̄ efficaciam erit adulatio p̄pria: vbi idē z p̄suasor est z iudex.
De adulatione z adulatorib; al̄s mlt̄a Berson scribit. z alij zc.

Testimonia sacre sc̄pturę z sc̄ptōz / etiā alioz idē pb̄tia z testācia ea
q; dicta sunt de adulatorib; z adulatione q; est pestifera z nociua: z
q; est cauenda z fugienda. Capitulum. xli.

Testimonium sacre sc̄pturę. **I**n psalmis legimus psalmo vi
cesimo septimo de adulatorib; Qui loquunt pacē cū p̄rio: mala
autē in cordib; eoz. Et puer. j. s̄c Salomō. Fili si te lacrauerint
peccōres: non accēscas eis. Et ca. xxvij. Meliora sūt vulnēra diligētis q̄
fraudulēta oscula blādiētis. Et Eccl. xvij. Est q; neq̄ter hūiliat se: z inter
ora ei⁹ plena sūt dolo. Et ias ca. iij. ait. Popl̄e me⁹ q; te beatū dicūt: ipsi
te decipiūt. Judas itaq; amic⁹ / pacis osculo filiū hoīs tradidit. Et exem-
plo pb̄at adulationes esse malā. Un̄ Chore z cōplices ei⁹ cū restitissent ad
uersus Moysen z Aarō z dixerūt: sufficiat vob; q; oīs ista mlt̄itudo ē fili-
hoz sc̄ptōz: z in ipsis est dñs. In q; apparet q; beniuolētia ppli caprobāt.
Nūeri. xvj. Irē adolescēs narrās dauid mortē Saul z Ionathē: occisus
est de mādato Dauid. ij. Reg. j. Irē mali p̄be dicebāt Achab regi israel
p̄spa de bello futuro sicut euille sciebāt. Et seq̄t q; ipse est ibi occisus. iij.
Reg. xxij. Uxor Aman z amici ei⁹ aduertētes pessimū animū eius p̄tra
Mardocheū: sed adulāces direxerūt sibi. Jube pare sibi excelsam crabē. in
q; ipse postea est suspēsus. Nester. v. Item eb̄s Joānē bap. laudauit nō
p̄sentē. Matth. xj. dās in b̄ exēplū q; null⁹ in p̄sentia sua debz laudari:
vl̄ modeste zc. Irē pharisei volētes Jesū cape in s̄mone / ceperūt eū lau-
dare z dicere. Mḡ: scim⁹ q; verax es. Matth. xxij. Irē orator ille terri-
bilis p̄tra Paulū a p̄ncipe sacerdotū in p̄ncipio q̄scēs / adulat⁹ est dicēs
felici p̄sidi. Lū in mlt̄a pace agam⁹ p̄ te: z corrigant multa p̄ tuā p̄uidē

Capitulum. XLI.

riam: sp z vbiq; suscipim⁹ optime felix cū omī grāzacione. ne diuicius
autē te p̄trahā/oro breuiter audias nos p̄ tua clemētia zc. Actū. xxiij.
Et Eccl. viij. d̄z. Melius est a sapiente corripī/ q̄ stultoz adulationē de/
cipi. Ap̄ls Paulus adulationē detestās ait. j. Thessa. ij. Exhortatio (in/
quit) n̄ra nō de errore neq; de imundicia neq; in dolo: sed sicut p̄bati su/
mus a deo vt crederet nob̄ euāgelīū/ ita loq̄mur nō quasi hominib; pla/
centes/ sed deo qui p̄bat corda nostra. Neq; em̄ aliqñ suim⁹ in s̄mone
adulationis sicut scitis zc. ¶ Detestant̄ z sancti patres z doctores viciū **Theolo**
adulationis: z q̄ hoies veritatē dicāt admonent. Un̄ Aug⁹. ad Lasulanū: gi z sācti
Quisq; meū cuiuslibet potestatis veritatē occultat/ iram dei sup̄ se p̄uō doctores
cat. q̄a magis timet hoīem q̄ deū. z sequit̄. vterq; reus est z qui veritatē **Augustī**
occultat/ z qui mēdaciū d̄t. q̄a z ille p̄desse non vult/ z iste nocere deside **nus.**
rat. Et ibidē: Nemo peritorū aut prudētū putet q̄ minus sit periculus
in s̄bis lingua mētiendo/ q̄ manib; sanguinē fundēdo. Melius est at
p̄o v̄itate pati supplicīū/ q̄ p̄ adulationē b̄nficiū accipe. Idē sup̄ ps̄. ix.
Adulantiū lingue ligāt hoīes in pctis. delectat em̄ ea facere in q̄b; nō so
lum nō meruit reprehensoz/ sed etiā laudat̄ opator. Idē sup̄ ps̄. lxxix. Duo
sunt genera p̄secutorū. scz. vitupantiū: z adulantiū. sed plus p̄sequit̄ lin/
gua adulatoris/ q̄ man⁹ persecutis. Et ibidē. Falsa laus adulatoris z
simulata dilectio: mētes a rigore v̄itatis emollit. Idē Aug⁹. de doctrina
ch̄riana. Sicut sumēda sunt amara salubria: ita sp̄ vitāda est pernicioſa
dulcedo. Idē li. ix. p̄f̄. Sicut adulātes amici p̄uertunt: sic inimici litis
gantes plerūq; corrigūt. Idē lib. ij. de trini. ca. j. Maḡ opto a quolibet
rephēdi: q̄ ab errāte v̄l adulāte laudari. Et paulo infra. Amicus si docz
audiēdus est. Laudator v̄o errās p̄firmat errozē: adulās allicie merore.
Idē in eplā ad Marcellā. Nimis p̄uerse seipz amat q̄ z alios vult errāz
re vt error suus lateat. Quanto em̄ melius z vtilius vbi ipse errauit aliq̄
nō errāt: quoz amonitu errozē carcat. Vos qui multū diligitis si talem
me asseritis vt nunq; me in sc̄ptis meis errasse dicatis/ frustra laboratis:
nō bonā causam suscepistis: facile in ea me ipso iudice sup̄amini. quonīā
non mihi placz quū a charissimis meis talis esse existimoz q̄lis non sum.
p̄fecto non me sed p̄ me aliū sub noīe meo diligunt: si nō quod sum/ sed
quod nō sum diligūt. Itē Hieronym⁹ sup̄ Esai. ait. Adulatores sūt ho **Hieron**
stes z scincille diaboli. Idē sup̄ illō Eccl. Verba sapiētū q̄si stimuli. No **nymus.**
tandū est q̄ dicunt̄ s̄ba sapiētū pungere/ non palpare: nec molli manu
attrahere lachrymā: sed errantib; cordis/ penitentię dolozes z vuln⁹ in/
figere: Si cuius igit̄ sermo nō pungit sed oblectationē facit audientib;.
iste sermo nō est sapiēs. Idem super illud Salarb. iij. Ego inimicus vo
bis sum factus verū dicēs. Nec est cōditio veritatis vt eam semp̄ inimi
citię persecuant̄: sicut p̄ adulationē p̄niciosę amicitie cōparant̄. libenter
em̄ quod delectat audim⁹: z offendit om̄e quod volum⁹. Idē sup̄ Mat/
the. li. j. Hoc intelligēdum est q̄ tantę paupertatis fuerit ch̄ris/ z ita nulli
adulat⁹ sic vt in vrbe maxima nullū hospitiū/ nullā inueniret māssonem.
Idē in eplā ad Demetriādē. Beata mens q̄ nec adulat̄ aliqñ/ nec adu/
lanti credit: q̄ nec decipit alterū/ nec ipsa decipit. Deniq; nec malum fa/
m 3

Tractatulus de amicitia

cit aliqui: nec paci. Idē ad L elantiā. Rumusculos z gulosos: z palpantes adulatoros q̄si hostes fuge. Idē in epla ad Sabinianū. Naturali dūcitur malo z adulatorib; nostris libēter fauem⁹ z quā q̄ respondeam⁹ nos indignos: z calidus rubor ora pfundat: cū ad laudē suā aīa icrinsecus leat. Idē sup ps. Nihil est qd tā facile corrūpat mentes hoīm sicut adulatorio. Plus em̄ nocet lingua adulatoris q̄ gladi⁹ psecutoris. Idē super Esa. li. viij. Nō sic adulandū est principib; vt sanctaz scripturaz veritas negligat: nec generalis increpatio vni⁹ plone iniuria est. Idē ad rusticū monachū. Ne credas inqt̄ laudatorib; tuis (imo irrisorib;) aure ne libenter accōmodes: qui quū te adulationib; fouerint z quū te impotētis mētis effecerint si subito respereris deprehēdes post te colla incuruari: aut manu auriculas agitari asini: aut estuantē canis portendi linguā. Idē in epla. Nos ad patriā festinātes mortiferos. Syrenū canē⁹ surda aure transire debem⁹. ¶ Ambrosius li. j. officioz. Emolliri adulationib; non solū fortitudinis nō esse: sed etiā ignauitē videt. Idē li. iij. offi. Nō est vera amicitia vbi est fallax adulator. Idē sup illud. j. Loz. ix. Nos nobiles vos autē ignobiles ait. Libere em̄ z sine adulatione veritatē predicantes z gesta prauē vitē arguētēs gratiā non habent apud homines. ¶ Gregorius li. xviij. parte. iij. ca. iij. moralū. Sunt nonnulli qui dū malefacta hominū laudib; offerunt augent: quē increpare debuerant. Idē. inter verba laudantiū siue vituperantiū ad mentem semper recurrendū est z si in ea non inuenit bonū / qd de nobis dicit: magnam tristitiā generare debet. Et rursum. si in ea non inuenit malum / qd de nobis homines loquuntur in magnam debemus letitiā prosilire. Quid enim si nō omnes homines laudant: z conscientia liberos nos demonstrat. Habemus Paulum dicentē. Gloria nostra hec est testimonium conscientie nostre. Job quoq; dicit. Ecce in celo testis meus. Idē Gregorius. Sunt plurimi qui vitā bonorum fortasse amplius q̄ debent laudant. Et ne qua elatio de laude subrepat permittit omnipotens deus malos in obreccationem z obiurgationē prorumpere / vt si qua culpa ab ore laudantium in corde nascitur ab ore vituperantiū suffocetur. Hinc est qd doctor gentium se in predicatione currere testat̄ inter infamiam z bonam famam qui etiam dicit: vt seductores z veraces. Idē Homelia. xij. sup euangelij. Impinguat caput oleū peccatoris quū demulcet mentem fauor adulatoris. Idē super Ezechielē li. j. ca. ix. Adulator scorpio est: qui palpando incedit: sed cauda ferit. Idē li. iij. moral. super illud Job. Cur lactatus vberibus. Adultores lactant eos quos laudant quasi premo laudis. ¶ Ite Joannes Chrysostomus in Policratico de vestigijs philolopporum lib. iij. Adulator omnis virtutis inimicus est: z quasi clauū figit in oculo illius cū quo sermonem conscribit: eoq; magis cauendus est q̄ sub amantis specie nocere non desinit donec rationis obrundat acumen et modicum illud luminis qd adesse videbatur extinguat. ¶ Item Isidorus soliquitorū lib. ij. ca. xxxiij. Simulatio quidē z assentatio due viru lenissime pestes sunt quē semper ab amicitia relegant. ¶ Et Bernardus super Cantica. Qui de amore non venit bonor. non bonor: sed adu-

Ambrosius

Gregorius

Chrysostomus

Isidorus

Bernardus

Capitulū. XLI.

latio est. **I**tem Hugo de sancto victore ait. Adulator amicus in obsequio: hostis in animo: compricus in verbis: turpis in facto: letus ad prospera: fragilis ad aduersa: inflatus ad obsequia: anxius ad opprobria: immoderatus ad gaudia: facilis ad humana: difficilis ad honesta. **C**assiodorus sup illō ps. Oleū peccatoris nō inpinguat. Oleū peccatoris (inquit) dilectio ē simulata vborū / q̄ adulationibz z blandimētis nras mentes velut olei pinguedo. libenter ingrediens rigorem veritatis emollit / z ad noxiā cogitationes amoris ficti potius ostencationem perducit. **I**tem Alanus de cōplacenti nature. Huius pestis pestilentia percucitunt principum laterales: palatini canes: adulationis artifices: fabri laudis: finguli falsitatis. Hi sunt qui magniloqua cōmendationis cuba / in diuitem auribz citharizant: qui medice adulationis fauos foras eructāt: q̄ vt emungant munera: caput diuitis oleo adulationis inungūt: platorū auribus puluina laudū subijciunt: q̄ ab eorū pallijs aut ficticiū puluere excutitū: aut veste ficticie deplumāt in plumē. Et ibidē. Penes munera laudes: penes dona fauores: penes precii preconiā fame: Blandimētis cōstituit. Quid ergo adulationis vncio: nisi donoꝝ emunctio. Quid cōmendationis allusio: nisi platorū delusio. Quid laudis arrisio: nisi eorū de rissio. Et adultores plerūqz exteri plausibiliter applaudēdo collaudāt: quos interi cōradictoria derisione defraudāt. Foris vultu applaudū virgineo: incus scorpiōis pungūt aculeo. Foris adulationis mellicos compluūt imbres: incus detractōis euomūt tēpestates. **I**tem Beda sup Lu cam. Ipsa peccati nutritrix adulatio / q̄ sicut oleū flāmis in culpa ardentibz solet administrare fomentum. Accedūt z extranei p̄bi: poetę z oratores idē testātes. **U**n Seneca ad Lucillū. Aurea inquit claudēde sunt adulationibz. Idē eplā. lx. Erit nobis placem⁹ si inuenim⁹ q̄ nos bonos viros dicāt: q̄ prudētes: q̄ scōs. Nō sum⁹ modici laudatiōe p̄tēti. Quicquid in nos adulatio sine pudore cōgessit: tāqz debitiū p̄bedim⁹. Optimos nos eē z scitissimos affirmātibz assentim⁹: quū sciam⁹ sepe illos mētiri. Ad eō qz indulgem⁹ nob vt laudare velim⁹ i id cui p̄ria: tñ maxie facim⁹. Alexander (vt idē ait) quū in obsidione cuiusdā vrb̄ circumissz muros / icu sagitte p̄cussus: quū rep̄so sanguie siccī vulneris dolor crederet: z crus obstupuisse coact⁹ abistere. Dēs inquit iurāt me esse filiū Iouis. Sz vuln⁹ hoc boiez me esse clamat. Idē nos faciam⁹ / dicam⁹. vos quidē dicite me esse prudētē: ego autē video q̄ nulla inutilia p̄cupiscam: noctura op̄e Et eplā. lxxvij. Ine⁹ te ipsum cōsidera: nō q̄lis sis / alijs credas. Et eplā lxxxj. Cassē fidei sē q̄ iugit̄ blādunt. **I**tem Arist. li. de bñficijs. Venena nō dant nisi melle circūlica. **I**tem Arist. li. j. r̄bero. Adulationē recipere z adulari detestabile est. apparatus ei admirator ē. Idē li. ij. r̄be. Laudare p̄sentē adulator ē. Idē li. iij. Eth. Dēs blāditoꝝ obsequiosi seruales z hūiles sūt. **I**tem Laertius diogenes de vi. z mo. phoz. Qui blādientes tāqz decipiētes. Nā vterqz eq̄nimit iuriat dicebat Isocrates. **C**icero. li. j. offi. ait. Nil dē tēporibz cauēdū ne assentatoribz patefaciam⁹ aures: z ne adulari nos sinam⁹ in q̄ falli facile ē: tales em̄ nos esse pucam⁹ vt iure laudemur. Ex quo nascunt̄ innumerabilia peccā. Et ibidē. Nec simulatū quicqz pōt esse

Hugo.

Cassiodorus

Alanus.

Beda.

Seneca

Aristoteles.

Laertius.
Cicero.

Tractatulus de amicitia

diuturnū. Idē li. iij. nouorū rhetoricorū. Habet assentatio p̄cipia iucū
da / eadē exitus amarissimos affert. Et ibidē. Nolo esse laudator: ne vide
Poeta ar adulator. Idē li. de amicitia. Cui⁹ aures clausē veritari sūt: vt ab ami
Euripi / co verū audire nequeat: hui⁹ sal⁹ desperāda est. ¶ Euripides in Hypo
des polito. Hoc ē qđ mortaliū ciuitates bene habitatas. Domosq; destruit
Plaut⁹ grati valde sermones. ¶ Itē Plaut⁹ in Asinaria. Pro monstro est qđ
Martia qui sudat tremit. ¶ Martial⁹ epigrā. li. iij. ad Sargilianū ait.
lis. Munera q; senib; viduisq; ingenia mittis.

Vis te munificū: Sargiliane vocem
Sordidius nihil est: nihil est te spurci⁹ vno
Qui potes insidias: dona vocare tuas
Sic aub; fallax indulget piscib; hamus
Callida sic stultas: decipit esca feras
Quid sit largiri: quid sit donare docebo
Si nescis dona Sargiliane mibi.

Norati⁹ ¶ Et Noratius eplaz li. j. epla. xvij.

Tu recte vituis: si curas esse qđ audis
Iactamus iam pridē omnes te roma beati
Sed vereor. ne cui de te plus / qđ tibi credas
Neue putes aliū sapiente bonoq; beati
Neu si te populus sanū recteq; volentē
Dicitur occultē febrē sub tempus edendi
Dissimules: donec manib; tremor incidat vinctis
Stultorū incurata pudor: malus vlcera colat

Juuenal⁹ ¶ Juuenalis itē Satyra. iij.

Quid qđ adulandi gens prudentissima laudat
Sermonē indocti: faciē deformis amici
Et longū inualidi collū ceruicib; equat
Herculis Antēū procul a tellure tenentis
Mirat vocem angustā: qua detertius nec
Ille sonat: quo mordet gallino marito
Rides: imatore cachinno

¶ Et ibidem

Concuritur flet si lachrymas consperit amici
Nec dolet igniculum brumē si tempore poscas
Accipit Eudromidē: Si dixerit estuo: sudat.

Persi⁹ ¶ Itē Persius satyra. j.

Non si quid turbida Roma
Eleuet accedas: examenq; improbū in illa
Castiges trutina: nec te quæstis extra.
Sed recte finemq; extremumq; esse recuso
Enge tuū z belle: nam belle hoc excute torum
Quid non inrus habet? ¶ Et ibidem

¶ Et ibidem

Et verū inquis: amo verū mibi dicit de me
O Jane a tergo: quem nulla ciconia pinxit
Nec manus auriculas imitans est mobilis albas

¶ Et ibidē

Capitulum XLII.

Nec lingue quantū sitiat canis appula tantū.
Vos o patricius sanguis: quos vivere fas est
Decipit ceco poscite occurrere famē.

¶ *Itē Philelpbus de ca. de. ij. Decarosticha. vs. ita de
adulatoribus scribit.*

Nequior est nullus: nec perniciosior hostis.
Quā qui vera tacens: studioq; doloq; placēdi
Mentiturq; loquēs: atq; assentat amico.

¶ *Idem de ca. de. ix. Decarosticha. iij.*
Inneccit fraudes rapit assentatū mentē
Falleris ac nescis: quantus te ceperit error
Crede tibi: sed fide deo: procul absit ab ore
Omnis adulator: cuius vel ficta loquendi
Maiestas grauitasq; leuis: vultusq; dolosus.
Incessusq; monet: quā sit feralis eorum
Improbitas: qui mente mali fideiq; pphani
Hostes esse boni nolint studeantq; videri.
Nā mīnīmū ficti credis sermonibus oris tē.

Philelp
bus in
satyra.

¶ *Remedia contra adulationē z adultores La. XLII.*

¶ Quia vicium adulationis et

¶ *ipsi adultores sunt cauēdi z fugiēdi visum est mihi adulationis
remedia inuestigare z pscrutari. Ponit Anto. pte. ij. citu. x.
ca. ij. S. iij. qnq; remedia q̄b adulationis peccm̄ excludit repellit z vitat.*
¶ *Prīmū remediū ad vitandū adulationē ē: vt q̄s p̄siderz q̄ adulator sp̄
decipit. vñ Aug. Adulatio ē fallaci laude seductio. Et puer. xj. dz. Sila
tor ore decipit amicū suū. i. adulator. Qui autē v̄bis blādis allicie ad pec
cādū: aut blādicis z fauoribus instruit q̄lit̄ peccā fiar: aut i bono blādimēt̄
extollit. iō tal̄ decipit amicū suū ab eo ē cauēdū neq; huic̄ credēdū. Hic
Diere. dz. xij. Nō credas eis cū locuti fuerit tibi bona. ps. Oleū peccōz̄ n̄
ipinguet caput meū. Glo. i. silara dilectio z falsa laus adulatorz̄ nō ipin
guet caput meū. i. mētē meā nō delectabit: nec a vigore vitas̄ mouebit.
Uidem⁹ ei manifeste q̄ adultores cū aliquē false irriserit. de illo dicūt.
¶ *Secūdz remediū p̄ adulationis peccm̄ ē me⁹. (Vide quō illi vnxi caput.
liozis redargutio. Nā obiurgatio viri iusti mltū valet ad circūspeccionē
n̄roz̄ opez: ne adulationē aliq̄ i bonis q̄ facim⁹ extollamur. Hic Eccl̄s. vij
Melis⁹ ē a sapiēte corripī q̄ stultoz̄ adulationib⁹ decipi. Nā cū sapiēs ha
beat rectū iudiciū rōnis. iō ē alioz̄ reglā directiua. Scule⁹ autē v̄l viciōs⁹
cū deprauatū habeat iudiciū rōnis. z p̄ p̄sequēs appetitū iordinatū n̄ ē se
quēd⁹: s; poti⁹ detestād⁹. vñ puer. j. dz Salomō. Fili mi si te lactauerit
peccōzes. i. adulādo p̄terita: extollēdo p̄ntia: iclinādo ad futura: nec acq̄
escas eis. Ad qd̄ Sene. q̄si dat bonū documētū: dicēs. Sic tibi tā triste
si lauder⁹ a turpib⁹ q̄ si lauder⁹ ob turpia. Philel. epla. j. li. xxvj. Ad Leo
drisū Tribelliū epla lōgissima: oñdit nō ē laudabile a mal̄ laudari cuz**

Tractatus de amicitia

a t. Tamē laudari a te flagitiorū oīm scelerūq; sentina de decoro sum est
Sic ab alijs laudari q̄ facinorosi sūt: nō est laude dignū: s; illaudabile.
¶ Tertiu remediū cōtra adulationis viciū est detractio cōsideratio z
impugnatio. Nā ab illo cauere debemus: q̄ veluc hostis nos semp per
sequit: sed talis est adulator. Hinc Aug. sup ps̄. vt s̄. dictū est. Duo sūt
gna psecutor. s. vituperatiū z adulationis: s; plus nocet lingua adulatoris
q̄ gladi⁹ psecutoris. Et remediū p̄ adulationes (vt inqt̄ Greg.) est detractio
Laudandū q̄ nobis est monet Anto. ne imoderatis laudib; eleuemur.
Plerūq; nri rector; moderamē detractorib; lacerari p̄mittimur: vt q̄
vox laudācis eleuat: lingua detractōis humiliet. Et (vt inqt̄ Amb. d̄ offi.)
nō est vera amicitia: vbi est adulatio fallax. Et Sene. i eplis. Malū ho
minē blāde loq̄ntē agnosce tuū laqueū eē. h; ei suū venenū blāda oratio
¶ Quartū remediū p̄tra adulationē est bonę cōscientię cōditio. Nā bo
na cōsciētia semp de se min⁹ estimat: z in agendis suis semp meruit ne
aliqd̄ rephēibile inueniat. Hinc Greg. Bonaz̄ mentiū est ibi culpam
agnoscere: vbi culpa nō est. agnoscere. i. timere: vt exponunt aliq̄. Et vt
idē ait Greg. Inter verba laudantiū z vituperantiū ad mentē semp re
currēdū est: z si in ea nō inuenit̄ bonū qd̄ de nobis dicit̄: magnā nobis cri
sticiā generare debet. Et rursus si in ea nō inuenit̄ malum qd̄ de nobis
homines loquunt̄: in magnam debemus leticiā exilire. vt z s̄. dictū est.
¶ Quintū remediū contra adulationē est p̄prie miserię inspectio vel cog
nitio. Qui em̄ cogitat̄ q̄lis est incus: nō extollit̄ dū laudat̄ exterius. vñ
Seneca in epla. lxxvij. sic ait. Incus teipsum cōsidera: non q̄lis sis alijs
credas. Et br̄s Gregori⁹ sup ezechielē sic ait. Quid em̄ prodest si omēs
laudēt z cōsciētia accuset: aut qd̄ poterit obesse si nobis omēs derogent/
z cōsciētia sola defēdat: q. d̄ nihil. Nec Anto. vbi s̄. de adulationis reme
dijs scribit. Et si cōsiderare voluerim⁹ miserā humanę cōditōis: homo
magis esset miserū q̄ multū laudādus. de quib; miseris lati⁹ disse
ruim⁹ in opere d̄ felicitate. z nō nihil in vocabu. theo. De quib; z scripsit
z orauit vir nostra tēpestate doctissim⁹ theologie doctor Joānes Ecki⁹
mibi amicus in orōne funebri: que modo breuitat̄ gratia relinquo. Po
nit z Berfon tria remedia ad vitandos adultores z adulationes parte
iij. sermone de ānunciatione Marię virginis. Primū cogitandum est
ad quid tendant: z ad quid velint verba eius qui in p̄sencia sua aliquas
laudat̄ personā Dixit quidā adulatori suo. Vis ne me vendere qui me
laudat̄? Sic vir prudens cōsiderat̄ laudācis verba z examinat an recte
laudat̄. Examē autē hoc melius fieri debet in laude q̄ in vituperio. Sic
beata virgo fecit que ad ostiū animę suę discretionē habebat vt bene co
gnosceret qd̄ intrare veller p̄ cōsensus pessolū. Cogitabat inqt̄ q̄lis esset
ista saluatio q̄ facta est p̄ angelū. ¶ Secundū remediū est amare eos q̄
dicūt veritatē: z signo ostēdere bene velle audire veritatē siue p̄ se siue
ritas: siue cōtra se. Nā dñs aut dña q̄ vult audire: nisi sibi placētia et ad
laudē suā: adultores corā se nuerit z omnes alios repellit̄ ad minus fa
cto. Nota hic de rege Achab q̄ voluit aggredi bellū z pseudo p̄bere oia
fm̄ voluntatē suam illi cū cura nunciabant. Ipse cōiurauit quendam

Capitulum XLII.

pheta bonū Micheā / q̄ illi veritatē dixit: accamen mox eum in vincula iussit cōlectari. iij. Regū vlti. Heron. Dulcū valet veritas etiā in rebz fictis. Un̄ Licero de amicitia. Q̄ si in scena (in q̄) .i. in cōtōe in q̄ rebz fictis z adumbratis locis: plurimū tñ vez valet si mō id parefactū z illuz strātū est. Quid ī amicitia fieri oportet q̄ tota x̄itate pp̄dit: in q̄ nisi (vt d̄) ap̄tū pecc̄o videas / totūq; ostendas: nihil fidū / nihil exploratū habeas: ne amare q̄dem aut amari possis cum id q̄ vere fiat ignores. Nulla igitur (vt paulopost dicit Licero) hęc amicitia cū alter verū audire nō vult alter ad mētiendū paratus est. Hęc Tullio. Nota z de fide adhibenda his qui deum diligunt z veritatē cognoscunt: vt scribit Heron. Quilibz experto in sua arte credendū est. Qui nō est fidelis deo: quō homini fidelis erit: Nota de q̄dam p̄dicatore: quē interrogauit dominus: quid de cōper eius terrā aut patriā diceret. Nunquid (ait) dicūt me bene gubernare? Mei em̄ ministri: z qui mihi assistūt omnia bene se habere affirmant. Respōdit p̄dicator: omnia se p̄rario habere modo: atq; oppositū verū esse: quia vndiq; ei malediceret. Ip̄i em̄ aut sui officiarū omnia spoliabant: omnia auferebāt: nihil prozsus dimittebant tam spoliū q̄ taxū q̄ im̄positionibz / siue callūz z armigeris. z breuiter omnes dicebat cōtra euz vindictam a deo expectere. Tertium remediū est vt fides adhibeat̄ alicui personę in occulto de quacūq; re cōtra alterum: aut cōtra bonā doctrinam. Si talis p̄sona nō sit parata in aperto illud idēz dicere: alioq̄n dominus aut d̄na istoz persuasōe in omnia caderet mala: cōtra / sup̄stitiones z errores sine vllō remedio: quia nō dat̄ excusationi locus. Hęc Heron parte. iij. in ser. de Annūciatiōe Marię. Idem q̄q; scribit parte. iij. z ponit remedia p̄tra adulatoros. Addit z decē p̄sideratiōes p̄ncipibus z d̄nis vtilissimas: ne facuis adulatoroz decipiant̄ assertionibz. ex quibus aliqua refero / z modica. Primo ne p̄nceps cadat in errores fidei nostre per malam instructionem caueat. Secundo modo p̄t exhiberi maior regi aut p̄ncipi seruitiū q̄ p̄stāter illi veritatē z sanā doctrinā demonstrare. Et per oppositū illi satis puniri nō possent / siue clerici sint siue alij: q̄ per adulatōem z p̄stulram cōplacentiā / aut per incōstantiam / aut p̄pter aliquem aliū malum finē / regem aliquem aut p̄ncipē ad falsas in fide z bonis moribz x̄rerēt opiniōes: siue h̄ factū fuerit sub specie loci / siue alij. Quos vitare debet p̄nceps veluti dei z sup̄ius p̄ditores. qz aliter (sicue dicit sapiēs) p̄nceps q̄ libenter audit x̄ba mendacij: omnes ministros habebit impios. Luitus ratiōe: quia ad cōplacendū vnusquisq; dicit (siue falsum sit siue verū) dominus meus bene dicit: ius habet. p̄pter qd̄ interdum reputat se alijs sapientiorē. z q̄ q̄dcunq; dicit tanq̄ euāgelij sit. Dicit Iuuenalis nihil esse qd̄ credere de se nō possit cū laudat̄ d̄ys equa potestas. Neq; audiēdi sunt adulatoros: neq; fides adhibeat̄ illi q̄ nō vult dicere causam suā aduersus aliu: nisi d̄ntat in tenebris z in occulto. Audi alterā partē Veritas amat lucē: z falsitas odit eam. Ne itaq; credas adulatori / qui occulte detrahāt alijs: sed audiat̄ z is de quo loquitur. Nec adulatio est nocua nisi illi qui eam recipit. Un̄ Licero de amicitia. Quanq; ista assentatio pernicioza sit: nocere tamen nemini potest

Tractatulus de amicitia

nisi et qui eam recipit: atque ea delectat. Itaque fit ut is assentatoribus patefaciat: aures suas: maxime qui ipse sibi assentat: et se maxime ipse delectat. Quomodo enim est amicus sui virtus. optime enim ipsa nouit quaeque amabilis sic intelligit. Ego autem (inquit Cicero) non de virtute nunc loquor: sed de huiusmodi opinione: virtute enim ipsa non tam multum praedicti quam videri volunt. Nos delectat assentatio. his fictus ad eorum voluptatem sermo cum adhibet orationem illam vanam testimonium esse laudum suarum putant. Liceat illis autem obistere debemus et refragari quod fiet quum non prebeamus eis aures: sed potius eos corrigimus. Nam sicut amici adulescentes conuertuntur (ut scribit Augustinus. li. ix. professi.) sic inimici litigantes plerumque corriguntur. Vocatur et hoc vitium multis nominibus. Dicitur enim adulatio: assentatio et blanditio. Differunt tamen secundum grammaticos quod assentatio fit verbis. ut negat quis nego: ait aio. Adulatio vero vultu et gestu corporis: tractum a canibus quae cauda maxime dicuntur adulari quasi adurare. Nam vox graece cauda apud nostros significat. In hac autem significatione graeci habent $\sigma\alpha\iota\upsilon\epsilon\iota\nu$ sen eiu: quod canis est proprium. Adulator quoque ad nutum aliorum se gerit ut quis sudat: dicit sudo. si frigeret: tremo. si calet ardeo: et semper anget adulatio ut ex praedictis patet. Blandiri vero est ambobus illis tolerabilis quam interdum id sine reprehensione facimus: sicut cum blandimur infantibus filiis: aut pueris: et blandimur accipit cum manibus applaudimus et cetera. Alia vero illa in vicio sunt semper. Ita sentit et scribit de his Philadelphus li. epistolae xxvj. in epistola longissima ad Leodristum Tribellum. Sed quid tam multa de adulatoribus et adulatione scripserim: cum de amicitia potius agendum nobis esset. non sine ratione factitatum est. Et ideo ut qui verum amicum cognouerit: eum amet et amplectatur: adulatorem vero fugiat: tanquam pestem perniciosissimam: adulationemque vitium esse execratum et abominandum a quo omnis homo cauere debet.

¶ De amicis fictis simulatis: et alijs non veris et falsis amicis Capitulum .XLIII.

Qui adulatorum ex praedictis cognouerit: eo facilius cognoscere poterit et alios amicos fictos et simulatos et falsos. Nam fere eadem via gradiuntur: via inquam decipiendi et fallendi: quae et si videntur: non tamen veri sunt amici. De his scribit Philadelphus li. vij. epistolae ad Ambrosium iureconsultum. Non omnes inquit amici sunt qui videntur. Qui commoda emolumentaque sectantur: tandem sunt amici quoad utilitatis ratio coram floret. Si discedit utilitas: quae amicitia manere potest: idem possit de his iure dici: qui voluptatem sibi propositam erunt: tandem enim amicos se inculcant: donec profruantur operis. Quod si quid tristius acciderit: nusquam sunt. Nec Philadelphus. Nam amici ficti asstant non per se: sed ob aliud bonum sibi: vel utile: vel delectabile: et quum hoc recesserit amicitia quae nunquam vera fuerit: dissoluitur. Et si simulatio in omni re vitiosa est: tollit enim iudicium veri: idque adulterat cum amicitiae repugnat. Nihil enim (inquit Cicero in Zelio) fictum: nihil simulatum est in amicitia: et quicquid in ea est verum et voluntarium est. Fingunt nonnulli se amicos qui

Capitulum. XLIII

z prosperitatis tpe ad sunt: aduersitatis ho tpe fugiunt. Hi alit se foris ostē
dūt q̄ sunt intus. Nec amici veri reputādi sunt/qui nō in vtraq; fortun
na ad sunt. Hinc Quidi⁹ li. Tristiū elegia. vj. ait. Donec eris felix mul
tos numerabis amicos. Tēpora si fuerint nubila/solus eris. Aspicias vt
veniāt ad candida tecta columbē. Accipiet nullas sordida turris aues.
Nozrea formicē veniūt ad inania nunq̄. Nullus ad amissas ibit amic⁹
opes. Ab illis q̄q; fucatis amicis cauendū monet Horati⁹ cū ait. Finge
te qui nō visa potest/sereta tacere qui nequit. Viciniger est/būc tu rog
mane cauero. Hi simulaci amici vt sumptuosiorib; censu ierunt/a nul
lo scurrilitatis genere p̄tēt. Qui etiā utilitatis causa fingūt amicitias
hi mihi q̄dem vident̄ (inq̄ Licero in Lelio) amabilissimū nodū amicitie
tollere. Non em̄ tā utilitas parata p̄ amicū q̄ amici amor ip̄e delectat. Et
quēadmodū in vera amicitia nihil fictū/nihil simulatū est: vt dictū est.
z q̄ amic⁹ cor apertū ostēdat/z ap̄te amet. ita in ficta z falsa amicitia ecō
uerso existit. Ap̄te autē odisse vel amare (vt scribit Licero de amicitia)
est magis ingenū/q̄ frōre occultare sniam. Nec simulatum quicq; pot
esse diuicū: vt scribit idē Licero. li. j. officioz. Simulatio autē vt ibidē
dē vanitati est cōiūctior/q̄ aut liberalitati aut honestati. Simulator q̄
(vt dicit Prouer. ij.) ore decipit amicū suum. Poeta grecus Homer⁹ in
Iliados aspernat fictos cū ait. Exosus em̄ mihi ille veluti inferni porte
Qui aliud q̄dem occultū habet in mentib;/aliud ho ore p̄fert. Et Phoi
cyrides. Noli alias occultare in corde sniam/z alia p̄ferre. Simulatio
viciū fugiendū esse docet Philel. li. xij. eplaz ad Bartholomeū Bucin
niū cū ait. Ne te mihi totū ostēdis/z amice facis/z recte. Nā cū in viro
bono/rū vel in p̄mis in amicitia/nec simulatū q̄cq; nec dissimulatū esse
opozet. Itaq; videm⁹ ab Aristotele dari Socrati vicio. q̄ cum esset suē
rēp̄stans oim apud Atheniēses doctissim⁹:z iter alienos diceret:z ap̄
suos vnum se id scire/q̄ nihil sciret: aliud ho nihil. Decet p̄fecto quenq;
vt mea fert opinio/se talē oib; illustrare q̄lis sit: vt fucata z cōficta mul
er grata esse nō pot. ita etiā illa q̄ coloris bonitatē venustatēq; occultat i
vicio esse p̄suevit. N si omni in re p̄siderandū est/eo magis in amicitia
q̄ esse certe nullo pacto queat/nisi om̄i ex p̄te pateat p̄spicuaq; sit. De il
lis simulatis amicis dē Licero de amicitia. Sed pleriq; (inq̄) neq; in re
bus humanis quicq; bonū nozū nisi qd̄ fructuosus sit:z amicos tanq;
pecudes eos potissimū diligūt. ex q̄b; sperāt se maximū fructum esse ca
pturos. Itaq; pulcherrima illa z maxime naturali carēt amicitia p̄ se/et
p̄pter se expectēda. nec sib; ip̄is exēplo sunt/q̄ vis amicitie q̄lis z q̄nta sit.
Ipe em̄ quisq; diligit nō vt aliquā a seip̄o mercedē exigat charitatis sue
sed q̄ p̄ se sibi q̄sq; char⁹ est. q̄ nisi idē in amicitia trāfferat/ver⁹ amicus
nunq; reperiet. N si sit vt pleriq; fieri solet ceciderint (vt inq̄ idē Li
cero) cū intelligit quales fuerint amici. Intelliget z in aduersis quos su
ferre poterit. Illi quoq; homines qui amici putant/z sunt ficti: plerunq;
q; mendari solent z nocere mendacio. Omne autē mendaciū peccatū est
se videt: vt vult Augustin⁹ libro. ij. in Enchiridion. Sed multū interest

Tractatus de amicitia

quo animo et de quibus rebus quisque mentiat. Non enim sic peccat qui presulenti
di quo modo qui nocendi voluntate mentit. Non est autem mentiendum ut idem
scribit Augustinus libro de mendacio. quia nec ipsa veritas placendi causa
hominibus enuntianda est. Quapropter magis mendacium quod pro seipsum quia men-
daciū est utique turpe est. Idem. Quisquis autem esse aliquid genus mendacii
quod peccatum non sit putauerit: decipiet semetipsum turpiter / cum honestum se
deceprore arbitretur aliorum. Quapropter illi ficti homines et dolosi sunt cavendi / qui
mentiendi consuetudine sunt assueti: quo nihil est priciofius et dedecorosius
Amicitia autem talium hominum dicitur dissimularia: et ideo. quia non fit cum benivolo /
lecta et vero amore. Dicunt et illi amici ficti socii mensae. ad laetas enim ce-
nas currunt ut se repleant: cibaria sequuntur / nihil veneris causa facere recu-
sant: qui ad mensas divitiū oblectationis causa veniunt: qui nullum dolorem pro
alio vel minimū subiret: quos et parasitos vocant. Omnia loquuntur ad nu-
tum et voluntatem aliorum / ut ventrem impleant. De illis scribit Philadelphus deca-
de. iij. becatosticha. v.

Idem si flores opibus: si ferula se prem
Uiderit in mensa / quae multo fulgeat auro
Quotidie celebrare fores / et limina certat
Mane salutat cum vix dum fugientibus astris
Advenit / expectans primae ad frigidam porre
Vestibula: ut primum pateat cum ianua serui
Illic se stantem videant referantque cubant
Orati domino: sed postquam seruis exis
Quaebelle valeas / iterumque iterumque rogando
Ingeminat / rugas quo vestis pendeat apte
Arte locat / leviterque pilum / si forsitan vltus
Insidat: collic laudans cultumque togamque
Egressumque domo comitat / et omnia praestat
Obsequia ad nuncum: redeuntemque passibus equis
Deducit: mensamque iubet cupasque parari
Nullo opus horreatu est / discumbit prociuis vrsas
Ieiunasque fame superans et more lycifas
Sine infida tibi faciem fortuna serenam
Mutavit: liquitque ratem mutare per estum
Seus procellisum volucris fugit otioz aura
Iste colax nulli scelerum feritate secundus
Teque vel in primis ingrati criminis effrons
Accusat: dicitque malum te multa benigno
Insimulat debere sibi: quae solvere postquam
Negligis intustus: veterem se pluris amorem
Ducere: quam censum / nam ne se cristis egestas
Opprimat incautus: te nolle diuitem. Hec Philadelphus.

¶ Hi sunt homines de quibus dicitur sapiens Sap. ij. Venite fruamur bonis quae sunt
et vitamur creatura tanquam in invicem celeriter. Uno precioso et vnguentis
nos impleamur: et non perireat nos flos temporis. Coronemur nos rosis antequam

Capitulum XLIII

marcescāt. Nullū praciū sic qđ nō perāseat luxuria nra. Nemo vīm cęp
ors sic luxurię nřę: vbiq; relinq̄mus signa leticię: qm̄ hęc est ps nra: z hęc
est fors nra. Et vt inq̄r Philel. deca. vii. hecatosticha. vj.

Que nos cena manet: perdix respōdit in olla

Quem cū iure piper nō multo cōdit: z ouum

Fac quoq; multa veru turdi mibi copia pinguis

Senciat: ac pauo: quem nocris furta pararūt

Accedant etiam veneris fomenta lacentis.

Tubera mellifluo penicis condita falerno

Ab his crapulos z vinolētis boib; cauēdū est nob. Hi amici vel socij
sūt qđ diu voluptas z delectabilitas pdurat. null⁹ p altero suscipet nego
ciū vl̄ modicū: nec aliquā molestiā vl̄ dolorē p alio sustineret. nec admic
tēdos esse illos simulacos amicos: sed poti⁹ ab his cauēdū qđ vtilitat; cā
solū amicitias q̄rūt: vt vulg⁹ docet Quid. li. ij. de pōro: cū ait

Zurpe quidem dictu: sed si modo vera faremur

Vulgus amicitias vtilitate probat

Lura quid expediat prior est: qđ qđ sit honestum

Et cum fortuna statq; caditq; fides

Nec facile inuenies multis e millib; vnum

Virtucē p̄cium qui putet esse sui

¶ Et ibidem ait

Illud amicitie quondam venerabile nomen

Prostat: z in questu p meretrice sedet

¶ Et ibidem

Diligitur nemo: nisi cui fortuna secunda est

Que simul insonuit prima queq; fugat

En ego nō paucis quondam munitus amicis

Dum flauit velis aura secunda meis

Ue fera nympso cumuerat equora vento

In medijs lacera naue linquor aquis

Quis itaq; nō vellec illos aspernari z dimittere qđ nō nosceret veros
amicos: qđ diligūt ob voluptatē aliquā vel cōmoditatē: qđ aduersitatis tē
pore relinq̄ūt z fugiūt: p̄speritatis tpe appropinquāt: ad sunt. Om̄ia fa
ciētes ad nutū z volūtatē eoz: qđ vchj amici haberi volūt. sed illos esse ca
uēdos ex p̄dictis p̄spicuū euader.

¶ Vere dilectōis norma epilogādo p̄scribit z ānorat Capitulum XLIII

Discimus i hoc opusculo quid
amicicia / z qđ ea varia sit z multiplex: z ei⁹ speciebo: Quid sit
amic⁹: z qđ varij sunt z diversi: z qđ ver⁹ / qđ fictus z falsus: qđ
amic⁹ dei. z qđ dei amicitia cūctis ante alijs amicitijs it z excellit. Quid
amic⁹ p̄mi: qđ signis viraq; amicitia z dei z p̄mi cognoscat: z qui
bus cognoscanē mali z nō veri amici. Deinde qđ amicitia sic necessaria
in vita humana. Quid ad veram amicitia requirāt: z qđ eam p̄seruet. et
qđ pauci admodū repiunt amici veri: z ficti multi: vñ oriat amicitia. Et
qđ amor fundamētū existit amicitie: z qđ sint amoris species. z qđ amor

Tractatulus de amicitia

manifestes: diximus etiā de suauissimis amicitie vere fructibus et utilitatibus et de volens amicum eligere, quid attendere debeat. Et cum quibus amicitia est commoda: et quod digni sunt ut eligantur in amicos: et quod recipiendi sunt: et quod non sunt admittendi in amicitiam. Et quod amicitia non est commoda ob incommoda amicitie. Item de benivolentia amicorum de eorum amplexu et osculo. Item de habendo in modo prudentia et fine in amicitia. Item quod beneficentia et liberalitate potissimum colitur amicitia. Item de correptionibus amicorum et obiurgatione quam his opus est. Item de cultu amicitie et eius vicissitudinibus, de laude et iudicatione amicitie. Et an eadem possit esse ad multos, et quod melius sit habere amicos veros quam sanguineos. Et quod quis se maxime amare poterit scripsimus: et satis abunde de adulatoribus et adulationis vicio: et quibus remediis huic vicio obistere possimus: et quod sacrosanctis prophetis et oratoribus singula testari sumimus. Et quod cavendum sit ab amicis fucatis et falsis. Nunc rem concludamus et ad damus pauca que pariter supersimus ex Augustino, primo ex alijs. Prestemus (inquit beatus Augustinus in libro de amicitia) amico quicquid amoris est: quicquid gratie: quicquid dulcedinis: quicquid charitatis. Stabiles honores et onera illis quos prescripserit ratio imponimus. Sciens: quia nunquam vere diligit cui amicus ipse non sufficit nisi hec vitia et contempnibilia abiecerit. Cauendum est ne tenerior affectus: maiores utilitates impediatur dum eos quos ampliori charitate complectimur si magna spes fructus vberioris elucet: nec absentare volumus: nec ignorare: neque amicorum causa quicquam in honestum faciamus et peramus. Nec est enim amicitia ordinata (ut idem ait Augustinus, ubi scribit) ut ratio regat affectum: nec tam quid illorum suavitatis: quam quid multorum percat utilitas attendamus. Nec rogari mala amicorum gratia operemur. Nulla enim est excusatio (inquit Cicero) si amici causa peccaveris. Qui semetipsum non amat (inquit Augustinus de amicitia) alium amare non potest. Et qui sibi non bonus: quomodo alteri erit bonus. et qui sibi necessum vel a se exigit vel sibi imperit. Qui enim diligit iniquitatem odit animam suam. Ordinata autem charitas a seipso incipit post deum. Multorum autem charitas (ut vult Ambrosius super Lamentationes) inordinata est: quod in primo est ponunt tertio vel quarto. Primo deus est diligendus. Secundo parentes. Inde filij, post domestici. Qui si sint boni/malis filij sunt preponendi. De quo legitur latius in vocabulario theologie. Primum ergo est (ait Augustinus, ubi scribit) ut semetipsum quisque castificet: nihil sibi meretur indulgens quid indecens sit: nihil subtrahens quod velle sit. Sed quia hic amor multos diligit ex ipsis eligat quem ad amicitie secreta lege familiari admittat: in quem copiose suum infundat affectum: denudans peccus suum usque ad speculationem viscerum: medullarum: cogitatum et intentionum cordis. Oportet enim ut apertum videat peccus amicus: sequi torsi ostendat et aperiat: impertiatque molestias et dolores: et gaudeat de bonis alterius et de malis tristeretur. Non eligatur (ut ait Augustinus) sine affectionis lasciviam: sed sine perspicaciam rationis similitudinem morum et contemplationem virtutum sine quibus amicitia esse non potest saltim vera consideret: nam studio et morum dissimilitudo amicitiam dissolvit: similitudo

MF
DG

Capitulum XLIII.

ho eorumdē facit. Sanctissimū amīcoꝝ genus dicit esse Boetius li. iij. de
solatio: q̄ nō in fortuna / sed hūc veniat. Sic se impēdet amīco (in-
quit Aug.) vt leuitas omnis absit / iucūditas assit. nec ordinata desint be-
nivolentię z charitatis obsequia vel officia q̄ ip̄am amīciciam indicat z
ostendūt. z si p̄pter ea nō sit p̄rabēda amīcicia: sed tamē multe cōmodita-
tes z bona oriunt̄ ex vera amīcicia. Nec beneficia sengeremur / nec amī-
cos p̄pter ip̄a: sed p̄pter se ip̄m amem⁹. Magis contendam⁹ amīcū supe-
rare officijs z meritis q̄ vinci patiamur. probez z fides eius. **Uñ Se Seneca**
neca. Si aliquē amīcū existimas cui nō tācū credis quātū tibi / vehemē ad Lucil-
ter erras. z nō satis nosti vīm vere amīcicię vt sepe reculim⁹. p̄bez z hone-
stas z paciēcia. Accedat (inquit Aug.) amīcoꝝ cōsilioꝝ cōmunitio / assidui-
tas pariū studioꝝ / z q̄dam p̄formatio vulcū. Ita elect⁹ z p̄batus nihil
velit quod dedecet: vel petere ab amīco vel p̄stare rogatus. Amīciciam
hūcē purare / nō q̄stum: adulationē fugere: detestari assentationē. liber
in discrezione: paciens in correptione: firmus z stabilis in dilectiōe. Uci-
le tūc dolore p̄ inuicem laborare: onera sua portare p̄ altero. Uñ idē Au-
gusti. libro. lxxiij. q̄stio. Nihil sic p̄bat amīcū quēadmodū oneris amīci
supporatio. Nemo nisi p̄ amīciciā cognoscit: mala firmiter sustineam⁹:
semecipm negligere: alterius volūtatē suę p̄ferre: illi⁹ necessitati ma-
gis q̄ suę occurrere: aduersus semecipm opponere z exponere. Dulce
ad inuicem p̄ferre: studia sua mutuo pacifacere. Accedit p̄ inuicē oratio
q̄ in amīci memoria tācō efficacī q̄nto effectuosī⁹ admittit̄ p̄fluētib⁹ la-
chrymis: q̄s vel timor exercet vel affect⁹ elicit: vel dolor educit. Ita pro
amīco orās ch̄m ip̄m desiderāter z diligēter intēdit: subito trāsit affect⁹
in affectū: ip̄i⁹ ch̄i dulcedinē tangēs incipit gustare q̄dulcis est: z senti-
re q̄suauis. Ita a secō illo amore q̄ amplectit̄ / ch̄m spiritalē amīcicię
fructū capit. Nec Aug⁹. in li. de amīcicia in fine scribit. Q̄ amīcicia sic
res admodū delectabilis / iucūda z optatissima. Ex p̄dicis habem⁹ co-
piose / eā amīciciā colam⁹ / amplectamur tanq̄ maximū exterioroꝝ bonoꝝ
sine q̄ nullus viuere eligeret / etiā oīa cetera habēs. que etiā iuuat vt dei
amīciciā p̄quirere valeam⁹. Nā q̄ primū vel vicinū diligit / z deū diligit
necesse est. Deū aut̄ diligētib⁹ oīa cooperant̄ in bonū. Quic gr̄as maximas
agam⁹: gl̄ias z honorē tribuam⁹: q̄ nos ad optatissimū portū z finē
appulerit z reduxerit: q̄ z post hāc vitā tribuere velit sempiternā Amen.

Opusculū de Amīcicia venerabilis Joānis Altēstaig
Mindelbaimensis: excusum p̄ industriū Henri-
cū Bran ī imperiali oppido Hagenaw (Joā-
ne Rynman ere impēdente) finit feliciter
Anno salutis. M. d. xix. decima /
quarta die mensis Septēbris.

SIMON COMPOST MINDELHAIMENSIS ADO
lescentib⁹ ingenuis nobilibusq; Balthafari & Mœlchiori de
Freuntsperg discipulis suis semper amandis S.D.P.

Hunc libellum de amicitia dilectissimi Balthasar & Mœlchior quem
Ioannes altenstaig Philosophus & theologus/vir tam miro studiorum
amore/q; genuina p̄bitate adornatus/assiduis vigilijs in lucem ediderit
frequēter & summopere legere/auresq; huic accōmodare velitis & hor
tor & moneo:spero nanq; vobis haud parum profuturū:imo conduci
bilissimū. Est omnis dulcoris abūdans;nec nō honorū fructuū fertilitate
cōspicu⁹. q; em̄ amicitia sit sancta/ q; utilis/iucūda/suavis/honestā/q; in
q; diuina/nemo nō nouit. Est mediū fidius vt aiunt tere omnes philoso
phi sanctissima res amicitia:vilipendens inuidētie virus/minantia te
la. Quotiens enim (si Romanorum gestis est dāda fides) verus amicus ir
requietissimas manus pro defensione fame alterius. quam si verbis ad
quirere nequiverit in colla faciem aduersarij in h̄cere conatus est:mortis
deniq; turbulentissimas minas subire nō expauit. Et vt apertius loquar/
quid Titum Fuluium quintum Ro. ciuem promptissimum paratissi
mumq; facere potuisset ad mortem appetendam: vt amicum iam in or
ci familia numeratum liberaret/nisi amicitia:quod eum adeo liberalē
fœcisset/vt patrimonium cum amico in exilium redactō diuideret/nisi
amicitia. Quid Gisippum Atheniēsem inflām are potuisset vt sponsam
suam speciosissimā quam super omnes rationis vires adamaret/amico
huiusce amoris pedicis illaqueato sine vlla cunctatiōe nuberet/nisi ami
cicia. Quid deniq; ad opprimendam seditionem discordiamue aptius:
quid ad diuinum mandatum/mutue dilectionis seruandum propensi
us q; amicitia. Est profecto (vt ait sapiens) fideli amico nulla compara
tio:estq; preferendus cunctis opibus. Quamobrem selectissimi adolescē
tuli ad eandem vos inuicem (mutua beniuolentia) celebrandam & con
uoco ascisco & acclamo:quæ me Hercules non solum sitienter expeten
da:sed indies magis magisq; diligenter colenda. Estq; ornanda perenni
ter:ita vt eam nulla inuidorum improbitas labefactare aut vlla ex par
te diminuere queat. Valete atq; bonis aibus quum transite:& me præ
ceptorem vestrum diligite.

